CORPUS
IURIS GERMANICI
ANTIQUI.

EX OPTIMIS SUBSIDIIS COLLEGIT EDIDIT ET LECTIONUM VARIETATEM ADIECIT

FERD. WALTER

IUR. DOCT. ET PROF. PUBL. ORD. IN ACADEMIA BORUSSICA-RHENANA.

TOM. II. PARS I.

CAPITULARIA REGUM FRANCORUM USQUE AD LUDOVICUM PIUM CONTINENS.

BEROLINI
IMPENSIS G. REIMERI.
MDCCCXXIV.

INDEX

OMNIUM QUAE IN HOC TOMO CONTINENTUR.

Capitularia veterum Regum.

Capitularia Dagoberti Regis.

Capitularia Karlomanni Principis.

Capitularia Pippini Principis et Regis.

Capitularia Karoli Magni.

Capitulare Pippini Regis Italiae.

Capitularia Ludovici Pii.

CHILDEBERTI REGIS CONSTITUTIO

De abolendis reliquiis idololatriae, et de sacrorum dierum festivitatibus caste celebrandis.

Data circa annum Christi DLIV.

Incipit epistola clementissimi et beati Regis nostri Childeberti data per Ecclesias sacerdotum vel omni populo.

Credimus hoc, Deo propitio, et ad nostram mercedem et ad salutem populi pertinere, si populus christianus, relicta idolorum cultura, Deo, cui integram promisimus fidem, in quantum inspirare dignatus fuerit, pure deservire debeamus. Et quia necèsse est ut plebs quae sacerdotis praeceptum non ita ut oportet custodit, nostro etiam corrigatur imperio, hanc chartam generaliter per omnia loca decrevimus mittendam, praecipientes, ut quicunque admoniti de agro suo, ubicunque fuerint simulacra constructa vel idola daemoni dedicata ab hominibus, factum non statim abiecerint, vel sacerdotibus haec destruentibus prohibuerint, datis fideiussoribus non aliter discedant nisi in nostris obtutibus praesententur. Qualiter in sacrilegis Dei iniuria vindicetur nostrum est pertractandum; et quia fides nostra ut verbo de altario sacerdote faciente quecunque de Evangelio, Prophetis, vel Apostolo fuerit adnuntiatum, in quantum Deus dat intellectum, * ad nos quaerimonia processit, multa sacrilegia in populo fieri, unde Deus laedatur, et populus per peccatum declinet ad mortem; noctes pervigiles cum ebrietate, scurrilitate, vel canticis; etiam in ipsis sacris diebus Pascha, natale Domini et reliquis festivitatibus, vel adveniente die dominico, bansatrices per villas ambulare. Haec omnia, unde Deus agnoscitur laedi, nullatenus fieri permittimus. Quicunque post commonitionem sacerdotum vel nostrum praeceptum sacrilegia ista perpetrare praesumpserit, si servilis persona est, centum ictus flagellorum ut suscipiat iubemus. Si vero ingenuus aut honoratior fortasse persona est - - - - -

Caetera desiderantur.

CHLOTARII REGIS

Constitutio generalis,

Data circa annum DLX

Clodacharius Rex Francorum omnibus agentibus *a)*. Usus est clementiae principalis necessitatem provincialium vel subiecto-

a) al. ms. *omnibus comitibus.*

rum sibi omnium populorum provida sollicitius mente tractare, et pro quiete eorum quaecunque iuste *b)* sunt observanda indita in titulis constitutione conscribere: quibus quantum plus fuerit iustitiae atque integritatis impensum, tantum pronius amor devotionis incumbit. Ideoque per hanc generalem auctoritatem praecipientes iubemus ut in omnibus causis antiqui iuris forma *c)* servetur, et nulla sententia à quolibet iudicum vim firmitatis obtineat, quae modum legis atque aequitatis excedit.

II. In parentum ergo successionibus quicquid legibus decernitur observetur, omnibus contra impetrandi aliquid licentia derogata: quae si quolibet ordine impetrata fuerit vel obtenta, à iudicibus repudiata, inanis habeatur et vacua.

III. Si quis in aliquo crimine fuerit accusatus, non condemnetur penitus inauditus. Sed si in crimine accusatur, et habita discussione fuerit fortasse convictus, pro modo criminis (sententiam excipiat ultionis *d*).

IV. Inter Romanos negotia caussarum Romanis legibus praecipimus terminari.

V. Si quis auctoritatem nostram subreptitie contra legem elicuerit fallendo Principem, non valebit.

VI. Si iudex aliquem contra legem iniuste damnaverit, in nostri absentia ab Episcopis castigetur, ut quod perpere iudicavit, versatim melius discussione habita emendare procuret.

VII. Nullus per auctoritatem nostram matrimonium viduae vel puellae sine ipsarum voluntate praesumat expetere; neque per suggestiones *e)* subreptitias rapiantur iniuste.

VIII. Sanctimoniales nullus sibi in coniugium audeat sociare.

IX. Ut auctoritates cum iustitia et lege competente in omnibus habeant stabilem *f)* firmitatem, nec subsequentibus auctoritatibus contra legem elicitis vacuentur.

X. Ut oblationes defunctorum Ecclesiis deputatae nullorum competitionibus auferantur praesenti constitutione praestamus.

XI. Agraria, pascuaria, vel decimas porcorum, Ecclesiae pro fidei nostrae devotione concedimus, ita ut actor aut decimator in rebus Ecclesiae nullus accedat; Ecclesiae vel clericis nullam requirant agentes publici functionem, qui avi vel genitoris (aut germani nostri *g*) immunitatem meruerunt.

XII. Quaecunque Ecclesiae vel clericis aut quibuslibet personis a gloriosae memoriae praefatis principibus munificentiae largitate conlata sunt, omni firmitate perdurent.

---

b) al. ms. *iusta.*

c) al. ms. *norma.*

d) al. ms. *sententiam vomeretur excipiat.* Forte legendum, *sententiam quam meretur excipiat.*

e) al. mss. *suggessionis; suggescionis.*

f) al. ms. *maneant stabili.*

g) Desunt in uno ms.

XIII. Quicquid Ecclesia, clerici, vel provinciales nostri, intercedente tamen iusto possessionis initio, per triginta annos inconcusso iure possedisse probantur, in eorum ditione res possessa permaneat; nec actio tantis aevi spatiis sepulta ulterius contra legum ordinem sub aliqua repetitione consurgat, possessione in possessoris iure sine dubio permanente.

Provideat ergo strenuitas universorum (iudicum *h*) ut praeceptionem hanc sub omni observatione custodiant, nec quicquam aliud agere aut iudicare quam ut haec praeceptio secundum legum Romanarum seriem continet, vel sexus quarundam gentium iuxta antiqui iuris constitutionem olim vixisse dinoscitur, sub aliqua temeritate praesumant *i*).

PRAECEPTIO GLORIOSISSIMI REGIS GUNTRAMNI

Ad Episcopos et Iudices regni sui de observando die dominico et aliis, edita in confirmatione Concilii secundi Matisconensis anno DLXXXV.

GUNTHRAMNUS Rex Francorum omnibus Pontificibus ac universis sacerdotibus et cunctis iudicibus in regione nostra constitutis. Per hoc supernae maiestatis auctorem, cuius universa reguntur imperio, placari credimus, si in populo nostro iustitiae iura servamus: et ille pius pater et dominus, qui humanae fragilitatis substantiam suo semper adiuvare consuevit auxilio, melius dignabitur cunctorum necessitatibus quae sunt opportuna concedere, quos cognoscit praeceptorum suorum monita custodire. Dum pro regni ergo nostri stabilitate, et salvatione regionis, vel populi sollicitudine pervigili attentius pertractaremus, agnovimus infra regni nostri spatia universa scelera quae canonibus et legibus pro divino timore puniri consuerunt, suadente adversario boni operis perpetrari; et ex hoc procul dubio indignatione coelesti per diversas seculi tempestates homines ac pecora aut morbo consumi censentur aut gladio, dum divina iudicia non timentur; atque ita fit ut admittendo illicita per ignorantiam multi depereant, et non solum praesentem vitam celerius cogantur amittere, sed et inferni supplicia sustinere. Ad vos ergo, sacrosancti Pontifices, quibus divina clementia potestatis paternae concessit officium, imprimis nostrae serenitatis sermo dirigitur, sperantis quod ita populum vobis providentia divina commissum frequenti praedicatione studeatis corrigere et pastorali studio gubernare, quatenus dum universi diligendo iustitiam conversatione

---

h) Deest in cod. ms. *i*) Desunt in cod. ms.

praecipua cum omni honestate studuerint vivere, melius, cuncta rerum adversitate remota, coelesti beneficio concedatur tranquillitas temporum et congrua salvatio populorum. Et licet absque nostra admonitione ad vos specialiter praedicandi causa pertineat, attamen reliquorum peccatis vos omnino credimus esse participes si filiorum vestrorum culpas non assidua obiurgatione corrigitis, sed silentio praeteritis. Nam nec nos, quibus facultatem regnandi superni Regis commisit auctoritas, iram eius evadere possumus si de subiecto populo sollicitudinem non habemus. Idcirco huius decreti ac definitionis generalis vigore decernimus ut in omnibus diebus dominicis, in quibus sanctae resurrectionis mysterium veneramur, vel in quibuscunque reliquis solennitatibus, quando ex more ad veneranda templorum oracula universae plebis coniunctio devotionis congregatur studio, praeter victum quem praeparari convenit, ab omni corporali opere suspendatur, nec ulla causarum praecipue iurgia moveantur. Sed vos, apostolici Pontifices, iungentes vobiscum consacerdotes vestros et filios seniores Ecclesiae ac iudices locorum, quoscumque agnoscitis quod vitae qualitas honesta commendat, ita universam populi multitudinem constanti vel Deo placita iugiter praedicatione corrigite, ut et bene viventes mysticus adhortationis sermo mulceat, et excedentes ad viam recti itineris correctio pastoralis adducat; quatenus omnes unanimi deliberatione laudabiliter studeant vivere vel aequitatem et iustitiam conservare, qualiter ab omni peccatorum faece liberos suos sancta suscipiat Ecclesia Christianos. Enimvero quicunque sacerdotum aut secularium intentione mortifera perdurantes, crebrius admoniti, emendare neglexerint, alios canonica severitas corrigat, alios legalis poena percellat: quoniam nec innocentes potest reddere collata securitas liberos, nisi certa culparum probatio punierit criminosos; nec minor est pietas protervos conterere, quam relevare compressos. Convenit ergo ut iustitiae et aequitatis in omnibus vigore servato, distringat legalis ultio iudicum quos non corrigit canonica praedicatio sacerdotum. Quo fiat ut dum praeterita resecantur scelera, nullus audeat perpetrare futura, et ita universos excedentes pro disciplinae tenore servando correctionis fraena constringant, ut in universa regione nostra pacis et concordiae iura proficiant. Cuncti itaque iudices iusta, sicut Deo placet, studeant dare iudicia. Nam non dubium est quod acrius illos condemnabit sententia nostri iudicii à quibus non tenetur aequitatis iudicandi. Non Vicarios aut quoscunque de latere suo per regionem sibi commissam instituere vel destinare praesumant, qui, quod absit, malis operibus consentiendo venalitatem exerceant, aut iniqua quibuscumque spolia inferre praesumant. Clericorum transgressiones cum adversario instigante contigerint, quate-

nus illis pro divino amore reverentia maior impenditur, tantum convenit ut acrius resecentur. Quoniam si sancti pastores, aut instituti iudices, quod nefas est, subiectorum suorum scelera potius occultare quam resecare tentaverint, se ex hoc amplius reos esse vel noxios non ignorant. Cuncta ergo quae huius edicti tenore decrevimus, perpetualiter volumus custodiri; quia in sancta synodo Matisconensi haec omnia, sicut nostis, studuimus definire, quae praesenti auctoritate vulgamus. *Subscriptio Domni Gunthramni Regis.* Perrunas. Data sub die IV. Idus Novemb. anno XXIV. regni suprascripti Regis.

CONVENTUS APUD ANDELAUM

Quando inter Guntramnum et Childebertum Reges, Episcoporum Procerumque consilio, pax firmata, mutuique foederis pactio conscripta est anno Christi DLXXXVII.

Exemplar Pactionis.

Cum in Christi nomine praecellentissimi Domini Guntramnus et Childebertus Reges, et gloriosissima Domina Brunichildis Regina, Andelaum caritatis studio convenissent, ut omnia quae undecunque inter ipsos scandalum poterant generare, pleniori consilio definirent, id inter eos mediantibus Sacerdotibus atque Proceribus, Deo medio, caritatis studio sedit, complacuit, atque convenit, ut quandiu eos Deus omnipotens in praesenti saeculo superesse voluerit, fidem et caritatem puram et simplicem sibi debeant conservare. Similiter quia Domnus Gunthramnus, iuxta pactionem, quam cum bonae memoriae Domno Sigiberto inierat, integram portionem, quae est de regno Chariberti, illis fuerat consecutus, sibi diceret in integrum redhiberi, et pars Domni Childeberti ea quae pater suus possederat ad se vellet ex omnibus revocare, id inter ipsos constat fixa deliberatione finitum, ut in illam tertiam portionem de Parisiensi civitate, cum terminis et populo suo, quae ad Domnum Sigibertum de regno Chariberti conscripta pactione pervenerat, cum castellis Duno et Vindocino, et quidquid de pago Stampensi vel Carnoteno in pervio illo antefatus Rex cum terminis et populo suo perceperat, in iure et dominatione Domni Gunthramni, cum eo quod superstite Domno Sigiberto de regno Chariberti antea tenuit, debeant perpetualiter permanere. Pari conditione civitates Meldonenses, et duas portiones de Silvanectis, Turonos, Pictavos,

Abrincatas, Vicum Iuliensem, cum Consoranis, Lapurdo, et Albige, Domnus Childebertus Rex cum terminis à praesenti die suae vindicet potestati. Ea igitur conditione servata, ut quem Deus de ipsis Regibus superstitem esse praeceperit, regnum illius qui absque filiis de praesentis seculi luce migraverit, ad se in integritatem iure perpetuo debeat revocare, et posteris suis, Deo auxiliante relinquere. Illud specialiter placuit per omnia inviolabiliter conservari, ut quicquid Domnus Gunthramnus Rex filiae suae Chlotildi contulit, aut adhuc Deo propitiante contulerit, in omnibus rebus atque corporibus, tam in civitatibus quam agris vel reditibus, in iure et dominatione ipsius debeat permanere; et si quid de agris fiscalibus, vel speciebus, atque praesidio, pro arbitrii sui voluntate facere aut cuiquam conferre voluerit, in perpetuo auxiliante Domino conservetur, neque à quocunque ullo unquam tempore convellatur, et sub tuitione ac defensione Domni Childeberti, cum his omnibus, quae ipsam transitus genitoris sui invenerit possidentem, sub omni honore et dignitate secura debeat possidere. Pari conditione repromittit Domnus Gunthramnus Rex, ut si, ut habet humana fragilitas, quod divina pietas non permittat, nec ille videre desiderat, contigerit Domnum Childebertum eo superstite de hac luce migrare, filios suos Theodobertum et Theodoricum Regem, vel si adhuc alios ipsi Deus dare voluerit, ut pius pater sub sua tuitione et defensione recipiat, ita ut regnum patris eorum sub omni soliditate possideant, et genitricem Domni Childeberti Domnam Brunichildem Reginam, vel filiam eius Chlodosvindam germanam Domni Childeberti Regis, quandiu intra regionem Francorum fuerit, vel eius Reginam Faileubam, tanquam sororem bonam, et filias in sua tuitione et defensione, spiritali dilectione recipiat, et sub omni honore et dignitate cum omnibus rebus earum, cum civitatibus, agris, reditibus, vel cunctis titulis, et omni corpore facultatis, tam quod praesenti videntur tempore possidere, quam quod adhuc Christo praesule iuste potuerint augmentare, sub omni securitate et quiete possideant; ut si quid de agris fiscalibus vel speciebus atque praesidio pro arbitrii sui voluntate facere aut cuiquam conferre voluerint, fixa stabilitate in perpetuo conservetur, nec a quibuscunque voluntas illorum ullo tempore convellatur. De civitatibus vero, id est, Burdegala, Lemovica, Cadurco, Benarno, et Begorra, quas Gailesvindam germanam Domnae Brunichildis, tam in dote quam in morganegiba, hoc est matutinali dono, in Franciam venientem certum est adquisisse, quas etiam per iudicium gloriosissimi Domni Guntramni Regis Francorum, vel superstitibus Chilperico et Sigiberto Regibus, Domna Brunichildis noscitur adquisisse, ita convenit, ut Cadurcam civitatem cum terminis et cuncto po-

pulo suo Domna Brunichildis de praesenti in sua proprietate percipiat, reliquas vero civitates ex hac conditione superius nominatas Domnus Gunthramnus, dum advivit, possideat; ita ut quandoque post eius transitum in dominationem Domnae Brunichildis heredumque suorum cum omni soliditate, Deo propitiante, revertantur; nec superstite Domno Gunthramno, neque à Domna Brunichilde, neque à filio suo Childeberto Rege, filiisque suis, quolibet ingenio vel tempore repetantur. Simili modo convenit ut Silvanectum Domnus Childebertus in integritate teneat, et quantum tertia Domni Gunthramni exinde debita competit, de tertia Domni Childeberti, quae est in Rossontensi, Domni Gunthramni partibus compensetur. Similiter convenit, ut secundum pactiones inter Domnum Gunthramnum et bonae memoriae Domnum Sigibertum initas, leudes illi qui Domno Gunthramno post transitum Domni Chlotharii sacramenta primitus praebuerunt, et si postea convincuntur se in parte alia tradidisse, de locis ubi commanere videntur, convenit ut debeant removeri. Similiter et qui post transitum Domni Chlotharii convincuntur Domno Sigiberto sacramenta primitus praebuisse, et se in aliam partem transtulerunt, modo simili removeantur. Similiter quidquid antefati Reges Ecclesiis aut fidelibus suis contulerint, aut adhuc conferre cum iustitia, Deo propitiante, voluerint, stabiliter conservetur. Et quidquid unicuique fidelium in utriusque regno per legem et iustitiam redhibetur, nullum ei praeiudicium patiatur, sed liceat res debitas possidere atque recipere. Et si aliquid cuique per interregna sine culpa sublatum est, audientia habita restauretur. Et de eo quod per munificentiam praecedentium Regum unusquisque usque ad transitum gloriosae memoriae Domni Chlotharii Regis possedit, cum securitate possideat. Et quod exinde fidelibus personis ablatum est, de praesenti recipiat. Et quia inter praefatos Reges pura et simplex est in Dei nomine concordia inligata, convenit ut in utroque regno utriusque fidelibus, tam pro causis publicis quam privatis, quicunque voluerit ambulare, pervium nullis temporibus denegetur. Similiter convenit, ut nullus alterius leudes nec sollicitet, nec venientes excipiat. Quod si forsitan pro aliqua amissione partem alteram crediderit expetendam, iuxta qualitatem culpae excusati reddantur. Hoc etiam huic addi placuit pactioni, ut si qua pars praesentia statuta sub quacunque calliditate tempore quocunque transcenderit, omnia beneficia tam repromissa quam in praesente collata amittat, et illi proficiant, qui inviolabiliter omnia suprascripta servaverit, et sit de sacramentorum obligatione in omnibus absoluta. His itaque omnibus definitis, iurant partes per Dei omnipotentis nomen et inseparabilem Trinitatem, vel divina omnia, ac tremendum diem iudicii, se omnia quae superius scripta sunt

absque ullo dolo malo vel fraudis ingenio inviolabiliter servaturos. Facta pactio sub die quarto Kalendas Decembris, anno vicesimo sexto regni Domni Gunthramni Regis, regni Childeberti vero duodecimo anno

PACTUS *k)* PRO TENORE PACIS

Dominorum Childeberti et Chlotarii Regum.

Circa annum Christi DXCIII.

I. Et quia multorum insaniae convaluerunt *l)*, malis pro immanitate scelerum digna reddantur. Id ergo decretum est, ut apud quemcunque post interdictum, latrocinius comprobatur, vitae incurrat periculum.

II. Si quis ingenuam personam pro furto ligaverit, et negator extiterit, duodecim iuratores medios electos dare debet, quod furtum, quod obiicit, verum sit. Quodsi latro redimendi se habet facultatem, se redimat. Si facultas deest, tribus mallis, parentibus offeratur. Et si non redimitur, de vita componat.

III. Qui furtum vult celare, et occulte sine iudice compositionem acceperit, latroni similis est.

IV. Si homo ingenuus in furto inculpatus, ad aeneum provocatus manum incenderit, quantum inculpatur, furtum componat.

V. Si servus in furto fuerit inculpatus, requiratur à domino ut ad viginti noctes ipsum in mallum praesentet. Et si dubietas est, ad sortem ponatur. Quodsi placitum sunnis non detricaverit, et alias viginti noctes ita fiet. Et persecutor causae de suis consimilibus tres, et de electis aliis tres dabit, qui sacramenta firmarent per placita, quod lex Salica habet, fuisse completum. Et si dominus servum non praesentaverit, legem unde inculpatur componat, et de servo faciat cessionem.

VI. Si servus minus tremisso involaverit, et mala sorte priserit, dominus servi tres sol. solvat et servus ille trecentos ictus accipiat flagellorum.

VII. Si quis mancipia aliena iniuste tenuerit, et inter dies quadraginta non reddiderit, ut latro mancipiorum teneatur obnoxius.

VIII. Si litus, de quo inculpatur, ad sortem ambulaverit, mala sorte priserit, medietatem ingenui legem componat, et iuratores sex medios electos dare debet.

---

k) al. ms. *Pactum.*

l) al. ms. *Ut quia malorum insania convaluerat.*

DECRETIO CHILDEBERTI REGIS.
Data circa annum DXCV.

Childebertus Rex Francorum, vir inluster. Cum in Dei nomine nos omnes Calendas Martias de quascunque conditiones una cum nostris optimatibus pertractavimus, ad unumquemque notitiam volumus pervenire.

I. Ita Deo propitiante Antonaco *m*) Calendas Martias anno vigesimo regni nostri convenit, ut nepotes ex filio vel ex filia ad aviaticas res cum avunculos vel amitas sic venirent in hereditatem tanquam si pater aut mater vivi fuissent. De illos tamen nepotes istud placuit observari qui de filio vel filia nascuntur, non qui de fratre.

II. In sequenti hoc convenit una cum leudis *n*) nostris ut nullus de crinosis incestum usum sibi societ coniugio, hocest, nec fratris sui uxorem, nec uxoris suae sororem, nec uxorem patrui sui, aut parentis consanguinei. Si quis uxorem patris acceperit, mortis periculum incurrat. De praeteritis vero (coniunctionibus, quae incestae esse videntur *o*), per praedicationem Episcoporum iussimus emendari. Qui vero Episcopum suum noluerit audire, et excommunicatus fuerit, perennem condemnationem apud Deum sustineat, et insuper de palatio nostro sit omnino extraneus et omnes facultates suas parentibus legitimis amittat qui noluit sacerdotis sui medicamenta sustinere.

III. Similiter Treiecto convenit nobis campo ut quaslibet res ad unum Ducem vel Iudicem pertinentes per decem annos quicunque inconcusso iure possedit, nullam habeat licentiam intertiandi, nisi tantum causa orphanorum usque ad viginti annos licentiam tribuimus. Quod si quis super hoc iudicium praesumpserit intertiare, sol. xv. solvat et (rem quam male intertiavit *p*) amittat. De reliquis vero conditionibus omnes omnino causas tricenaria lex excludit, praeter id quod in alia regna hucusque detenuit.

IV. Pari conditione convenit Cal. Mart. omnibus nobis adunatis ut quicunque admodum raptum facere praesumpserit, unde impiissimus vitius adcreverat, vitae periculo feriatur; et nullus de optimatibus nostris de tam turpissimo vitio praesumat pro ipso precare, sed unusquisque admodum inimicum Dei persequatur. Qui vero edictum nostrum ausus fuerit contemnere, (in cuiuslibet iudicis pago primitus admissum fuerit, ille iudex *q*) (solatio collecto *r*) ipsum raptorem occidat, et ia-

m) Ita habent omnes libri, quos Bignonius et Baluzius viderunt. Solus Lindenbrogius et, qui eum secutus est, Eccardus, legunt *Attiniacó*.

n) al. mss. *leodes; leodis*.

o) al. mss. *incestis coniunctionibus*.

p) al. mss. *rem intertiatam*.

q) al. mss. *iudex loci illius*.

r) al. mss. *cum turba collecta*.

ceat forbattutus. Et si ad Ecclesiam confugium fecerit, reddatur ab Episcopo, et sine ulla precatione exinde separetur. Certe si ipsa mulier postea raptori consenserit, ambo pariter in exilio transmittantur. Et si foras Ecclesiam capti fuerint, ambo pariter occidantur, et facultates illorum parentibus legitimis dentur, et quod fisco nostro debetur, adquiratur.

V. De homicidiis vero ita iussimus observari, ut quicunque ausu temerario alium sine causa occiderit, vitae periculo feriatur, et nullo pretio redemptionis se redimat aut componat. Et si forsitan convenerit ut ad solutionem quisque descendat, nullus de parentibus aut de amicis ei quicquam adiuvet. Nisi qui praesumpserit ei aliquid adiuvare, suum widrigildum omnino componat. Quia iustum est ut qui iniuste novit occidere, discat iuste morire.

VI. De farfaliis ita convenit, ut quicunque in mallo praesumpserit farfalium minare, sine dubio suum widrigildum *s*) componat; quia omnino volumus ut farfalius reprimatur. Et si forsitan, ut adsolet, iudex hoc consenserit et fortasse adquiescit istum farfalium custodire, vitae periculum per omnia sustineat.

VII. De furibus et malefactoribus ita decrevimus observare ut si quinque aut septem bonae fidei homines absque inimicitia interposita criminosum cum sacramenti interpositione esse dixerint, quomodo (sine lege involavit, sine lege moriatur *t*). Et si iudex comprehensum latronem convictus fuerit relaxasse, vitam suam amittat, et haec disciplina in populo modis omnibus observetur.

VIII. Similiter Cal. Mart. Colonia convenit, et ita bannivimus, ut unusquisque iudex criminosum latronem ut audierit, ad casam suam ambulet, et ipsum ligare faciat; ita ut si Francus fuerit, ad nostram praesentiam dirigatur; et si debilior persona fuerit, in loco pendatur.

IX. Si quis Centenarium aut quemlibet iudicem noluerit super malefactorem ad prindendum adiuvare, sexaginta solidis omnino condemnetur.

X. Et quicunque servum criminosum habuerit, et ei iudex rogaverit ipsum praesentare, et noluerit, suum widrigildum omnino componat.

XI. Similiter convenit ut si furtum factum fuerit, capitale de praesenti centena restituat, et causator Centenarium cum centena requirat.

XII. Pari conditione convenit ut si una centena in alia centena vestigium secuta fuerit, et invenerit, vel in quibuscunque fidelium nostrorum terminis vestigium miserit, et ipsum

---

s) al. mss. *weregeldum.*

t) al. mss. *contra legem furtum perpetravit, secundum legem moriatur.*

in aliam centenam minime expellere potuerit, aut convictus reddat latronem, aut capitale de praesenti restituat, et cum duodecim personis se ex hoc sacramento exuat.

XIII. Si servi Ecclesiarum aut fiscalini furtum admiserint, similem poenam sustineant, sicut et reliquorum servi Francorum.

XIV. De die dominico similiter placuit observare ut si quiscunque ingenuus, excepto quod ad coquendum vel ad manducandum pertinet, opera alia in die dominico facere praesumpserit, si Salicus fuerit, solidos quindecim componat; si Romanus septem et dimidium. Servus vero aut tres solidos reddat, aut de dorso suo componat. *Asclipiodus recognovit.*

XV. De chrenechruda lex, quam paganorum tempore observabant, deinceps nunquam valeat, quia per ipsam cecidit multorum potestas *u*).

Datum pridie Cal. Mart. anno XX. *v*) regni Domini nostri Colonia feliciter. Amen.

DECRETIO CHLOTARII II. REGIS.
Data circa annum Christi DXCV.

I. Decretum est ut quia in vigilias constitutas nocturnos fures non caperent, eo quod per diversas intercedente conludio scelera praetermissa custodias exercerent, centenas fieri. In qua centena siquis aliquid deperierit, capitale qui perdiderat recipiat, et latro insequatur. Vel si in alterius centena appareat, et adhuc admoniti si neglexerint, quinis sol. condemnentur. Capitale tamen qui perdiderat, a centena illa accipiat absque dubio, hoc est, de secunda vel tertia custodia.

II. Si vestigius comprobatur latronis, tamen praesentia nihil longe multando *w*) aut si persequens latronem suum comprehenderit, integram sibi compositionem accipiat.

III. Quod si in truste invenitur, medietatem compositionis trustis adquirat, et capitale exigat a latrone.

IV. Si quis in domo alterius, ubi clavis est furtum invenerit, dominus domus de vita componat.

V. Si quis cum furto capitur, antedictae subiaceat legi.

VI. Si de suspicione inculpatur, ad sortem veniat.

VII. Si mala sorte priserit, latro tamen, ad utramque partem sint ternas personas electas, ne conludius fieri possit.

VIII. De servis Ecclesiae, aut fisci, vel cuiuslibet, quicunque inculpatur, ad sortem veniat, aut ad plebium promoveatur, aut ipse precius a domino reformetur. Nam probati periculo subiacebunt.

---

u) Caput istud deest in omnibus antiquis codicibus quos vidit Baluzius; habetur tamen in editione Tiliana et in caeteris, quae ex ea emanarunt.

v) al. mss. XXI; XXII; XXV.

w) al. ms. *militando*.

IX. Si quis cuiuslibet de potentioribus servis, qui per diversa possident, de crimine habetur suspectus, domino secretius cum testibus condicatur, ut intra viginti noctes ipsum ante iudicem debeat praesentare. Quod si in statutum tempus interludente conludio non fecerit, dominus status sui iuxta modum culpae inter fredum et faidum *x)* compensabitur.

X. Si servus ante admonitum dominum defuerit, capitale dominus restituat, et de servo faciat cessionem; ut cum inventus fuerit, detur in vindictam.

XI. Si quis occulte de re sibi furata a quolibet latrone compositionem acceperit, utraque latronis culpa subiaceat; fur tamen iudici praesentetur.

XII. Ut continuo capitale ei qui perdiderit reformare festinet, et latronem perquirat. Quem si in truste perinvenerit, medietatem sibi vindicet vel delaturam. Si fuerit de facultate latronis, et qui damnum pertulit, sarciatur. Nam si persequens latronem ceperit, integram sibi compositionem simul et solutionem, vel quicquid dispendii fuerit, revocavit; fredus tamen iudici, in cuius pago est, reservetur.

XIII. Nullus latronem, vel quemlibet culpabilem, sicut summis Episcopis convenit, de atrio Ecclesiae trahere praesumat. Quod si sunt Ecclesiae quibus atria clausa non sint, ab utraque parte parietum terrae spatium arpennis pro atrio observetur.

XIV. Nullus confugiens foris ante dicta loca pro operarum cupiditate se dicat exire. Quod si fecerint, et capti fuerint ad dignum sibi supplicium condemnentur.

XV. Quod si cuiuslibet servus deserens suum dominum ad Ecclesias confugerit, et ibi primitus dominus eius advenerit, (contentio excusatur; reddatur furtum, ut se de pretio redimat *y)*.

---

x) al. ms. *fredum et foedum.*

y) Bignonius in veteri Codice sequentia invenit, unde apparet, cap. XII. heic transferri debere.

Omnium rerum excusatio reddatur futurum aut si de pretium domino reformetur. De fiscalibus ut contra dominum censuimus pro tenore pacis iubemus, ut in truste electi centenarii ponantur pro quorum fide atque sollicitudine pax praedicta servetur. Et quia propitiante domino inter nos Germanitatis charitas indisrupto vinculo custodiatur, centenarii inter communes provincias licentiam habeant latrones persequi vel vestigia assignata minare et in truste qua defecerit, sicut dictum est, causa remaneat; ita ut continuo capitale ei qui perdiderit reformare festinet, et latronem perquirat; quem si in truste perinvenerit medietatem sibi vindicat, etc.

Eadem fere, ut Baluzius notat, Pithoeus ex quodam Codice antiquo, calamo addidit.

De fiscalibus ut contra dominus censuimus pro amore pacis iubemus ut in truste electi Centenarii ponantur, per quorum fidem atque

XVI. Si quis ad vestigium minandum, vel latronem persequendum admonitus venire noluerit, quinque solidis condemnetur.

XVII. Ea quae in Dei nomine pacis tenore constituimus, in perpetuum volumus custodire.

XVIII. Hoc statuentes, ut si quis ex iudicibus hoc decretum violare praesumpserit, vitae periculum subiacere cognoscat. Explicit.

EDICTUM CHLOTARII II. REGIS
In Concilio Parisiensi V. datum a. DCXV.

Edictum vel Constitutio inclyti Principis Chlotacharii Regis super omnem plebem in conventu Episcoporum in Synodo Parisius adunata, sub die quinto decimo Calendas Novembris, anno XXXI. suprascripti Regis imperii.

Felicitatem regni nostri in hoc magis magisque divino intercedente suffragio succrescere non dubium est, si quae in regno Deo propitio nostro bene acta, statuta, atque decreta sunt, inviolabiliter nostro studuerimus tempore custodire, et quae contra rationis ordinem acta vel ordinata sunt, ne inantea, quod avertat divinitas, contingant, disposuerimus Christo praesule per huius edicti nostri tenorem generaliter emendare. Ideoque definitionis nostrae est ut canonum statuta in omnibus conserventur, et quod per tempora ex hoc praetermissum est, vel de hinc, perpetualiter observetur.

I. Ita ut, Episcopo decedente, in loco ipsius, qui a Metropolitano ordinari debet cum provincialibus, a clero et populo eligatur; et si persona condigna fuerit, per ordinationem Principis ordinetur; vel certe, si de palatio eligitur, per meritum personae doctrinae ordinetur.

II. Ut nullus Episcoporum se vivente eligat successorem; sed tunc alius ei substituatur, cum taliter afficeretur ut Ecclesiam suam nec clerum regere possit. Itemque ut nul-

---

sollicitudinem pax praedicta servetur.

Et quia propitiante Domino, inter nos germanitatis caritas indirupta vinculo custodiatur, Centenarii inter communes licentiam habeant latrones persequi vel vestigia adsignata minare, et in truste quà defecerint sicut dictum est, causa remaneat, ita ut continuo capitale ei qui perdiderit reformare festinet, et latronem perquirat; quem si in truste pervenerit, medietatem sibi vindicet vel delaturam, si fuerit de facultate latronis; et qui damnum pertulit, sarciatur. Nam si persequens latronem comperit, integram sibi compositionem simul et solutionem, vel quidquid dispendii fuerit revocabit. Fredus tamen Iudicis in cuius pago est, reservetur.

lus vivente Episcopo adoptare locum eius praesumat. Quod si petierit, ei minime tribuatur.

III. Si quis Clericus, quolibet honore munitus, contempto Episcopo suo, vel praetermisso, ad Principem aut ad potentiores quasque personas ambulare vel sibi patrocinium elegerit expetendum, non recipiatur, praeter si pro venia videtur expetere. Et si pro qualibet causa Principem expetierit, et cum ipsius Principis epistola ad Episcopum suum fuerit reversus, excusatus recipiatur. Is qui ipsum post admonitionem Pontificis sui retinere praesumpserit, sancta communione privetur.

IV. Ut nullus iudicum de quolibet ordine Clericos de civilibus causis, praeter criminalia negotia, per se distringere aut damnare praesumat, nisi convincitur manifestus, excepto Presbytero aut Diacono. Qui vero convicti fuerint de crimine capitali, iuxta canones distringantur, et cum Pontificibus examinentur.

V. Quod si causa inter personam publicam et homines Ecclesiae steterit, pariter ab utraque parte praepositi Ecclesiarum et iudex publicus in audientia publica positi ea debeant iudicare.

VI. Cuicunque defuncto, si intestatus decesserit, propinqui absque contrarietate iudicum in eius facultate iuxta legem succedant.

VII. Libertos cuiuscunque ingenuorum a Sacerdotibus iuxta textus chartarum ingenuitatis suae defensandos, nec absque praesentia Episcopi aut Praepositi Ecclesiae esse iudicandos vel ad publicum revocandos.

VIII. Ut ubicunque census novus impie additus est, et a populo reclamatur, iusta inquisitione misericorditer emendetur

IX. De teloneo, ut per ea loca debeat exigi, vel de speciebus ipsis de quibus praecedentium Principum tempore, id est, usque ad transitum bonae memoriae domnorum parentum nostrorum Gunthramni, Chilperici, Sigeberti Regum est exactum.

X. Iudaei super Christianos actiones publicas agere non debeant. Quare qui se quaestuoso ordini sociare praesumpserit, severissimam legem ex canonica incurrat sententia.

XI. Ut pax et disciplina in regno nostro sit, Christo propitiante, perpetua, rebellio vel insolentia malorum hominum severissime reprimatur.

XII. Ut nullus iudex de aliis provinciis aut regionibus in alia loca ordinetur; ut si aliquid mali de quibuslibet conditionibus perpetraverit, de suis propriis rebus exinde quod male abstulerit iuxta legis ordinem debeat restituere.

XIII. Praeceptiones nostrae per omnia impleantur, etc. *Desunt reliqua huius capitis, cum duobus sequentibus.*

XIV.

XV.

XVI. Quicquid parentes nostri anteriores Principes vel nos per iustitiam visi sumus concessisse et confirmasse, in omnibus debeat confirmari.

XVII. Et quae unus de fidelibus ac leodibus, suam fidem servando domino legitimo, interregno faciente visus est perdidisse, generaliter absque aliquo incommodo de rebus sibi iuste debitis praecepimus revestiri.

XVIII. Puellas et viduas religiosas, aut sanctimoniales, quae se Deo voverunt, tam quae in propriis domibus resident quam quae in monasteriis positae sunt, nullus nec per praeceptum nostrum competat, nec trahere nec sibi in coniugio sociare penitus praesumat. Et si quis exinde praeceptum elicuerit, nullum sortiatur effectum. Et si quicumque aut per virtutem aut per quemlibet ordinem ipsas detrahere aut sibi in coniugium praesumpserit sociare, capitali sententia feriatur. Et si in Ecclesia coniugium fecerint, et illa rapta aut rapienda in hoc consentire videbitur, sequestrati ab invicem in exilio deportentur, et facultates eorum propinquis heredibus socientur.

XIX. Episcopi vero vel potentes, qui in aliis possident regionibus, iudices vel missos discussores de aliis provinciis non instituant, nisi de loco, qui iustitiam percipiant et aliis reddant.

XX. Agentes igitur Episcoporum aut potentum per potestatem nullius rei collecta solatia nec auferant, nec cuiuscunque contemptum per se facere non praesumant.

XXI. Porcarii fiscales in sylvas Ecclesiarum aut privatorum absque voluntate possessoris in sylvas eorum ingredi non praesumant.

XXII. Neque ingenuus, neque servus, qui cum furto non deprehenditur, ab iudicibus aut ad quemcunque interfici non debeat inauditus.

XXIII. Et quandoquidem pastio non fuerit, unde porci non debeant saginari, cellarinsis in publico non exigatur.

XXIV. Quicunque vero hanc deliberationem, quam cum Pontificibus vel tam magnis viris optimatibus aut fidelibus nostris in synodali Concilio instituimus, temerare praesumpserit, in ipsum capitali sententia iudicetur, qualiter alii non debeant similia perpetrare.

Quam auctoritatem vel edictum perpetuis temporibus valiturum manus nostrae subscriptionibus decrevimus roborandum. Hamingus. Chlotacharius in Christi nomine Rex hanc definitionem subscripsi.

Data sub die XV. Calendas Novembris, anno XXXI. regni nostri, Parisius.

DAGOBERTI REGIS PRÆCEPTUM

De Episcopali Dignitate Cadurcae urbis, conlata Desiderio, Thesaurario.

DAGOBERTUS, Rex Francorum, Episcopis et Ducibus, cunctoque populo Galliarum finibus constituto. Condecet clementiae principatus nostri sagaci indagatione prosequere, et pervigili cura tractare, ut electio vel dispositio nostra Dei in omnibus voluntati debeat concordare; et dum nobis regiones et regna in potestate ad regendum largiente Domino noscuntur esse conlatae, illis committantur privilegia dignitatum quos vita laudabilis et morum probitas vel generositatis nobilitas attollit. Et quoniam virum illustrem Desiderium, Thesaurarium nostrum, cognovimus religionis observantiam ab ipso pueritiae suae tempore in omnibus custodire, et sub habitu seculari Christi militem gerere, ac mores angelicos et sacerdotalem conversationem habere, ut non solum in contiguis, sed etiam in longinquis fama bonitatis eius evulgata crebrescat, ideo credimus eum merito ad sacerdotium provehere, quem, sicut diximus, ornatis moribus videmus iugiter ad coelestem patriam anhelare. Et dum civium Abbatumque Cadurcorum consensus hoc omnimodis exposcit ut eum Episcopum habeant, et nostra devotio similiter consentit, absque dubio credimus Dei nutu id fieri; ut dum satis nobis est in palatio nostro necessarius, ipsi nobis quodam modo violentiam inferamus, et eum ab editibus propriis profectui publico procuremus. Sed dum nobis, sicut diximus, eum ab editibus nostris auferamus, [quibus] regiones et regna a Deo sunt commissa, quamvis nobis inferamus dispendium, tales debemus procurare pastores qui secundum Deum et iuxta apostolica dicta plebes sibi ac nobis commissas debeant regere, unde nobis merces amplior possit adcrescere. Quamobrem iuxta civium petitionem, nostram quoque concordantem in omnibus voluntatem, decernimus ac iubemus ut, adiuvante Domino, adclamante laudem ipsius clero vel populo, vir illustris et verus Dei cultor Desiderius Pontifex in urbe Cadurca debeat consecrari, et nostra civiumque voluntas quod decrevit in omnibus, in Dei nomine perficiatur, et pontificali benedictione sublimetur, dum modo Christo propitio vera hac religione profitemur quod vita et conversatio eius digna et probata ab universis habetur, in tantum ut pro nobis et pro universis ordinibus Ecclesiae debeat exorare et acceptabiles Deo hostias studeat offerre; quia ex hoc vitam nobis longiori aevo auctore Domino credimus propagandam, si ille in sacerdotio elegitur et sublimatur

qui pro nobis vel pro vobis sibîque commissis securus ante tribunal Christi preces offerat, et in futuro iudicio, ut culpas excuset, praecator adsistat. Qua de re praesenti auctoritate decernimus ut saepedictus Desiderius episcopatum in Cadurca urbe praesentaliter suscipiat, et Christo propitio eius temporibus teneat. Et ut haec deliberatio voluntatis nostrae firmior habeatur, manus nostrae subscriptione subter eam decrevimus roborare. *Chrodobertus obtulit. Dagobertus Rex subscripsit.* Data sub die VI. Idûs Aprilis, anno octavo Dagoberti Regis.

INDICULUS DAGOBERTI REGIS

Ad Domnum Sulpitium, Archiepiscopum, ut Desiderium benedicat.

Domino sancto et apostolico Domno meo patri Sulpitio, Papae, Dagobertus Rex. Deo et vestrae sanctitati bene credimus esse compertum qualiter fidelis noster vir illustris Desiderius, Thesaurarius noster, nobis ex adolescentiae suae tempore fideliter deservivit; et nos devotissimam ac monasticam conversationem eius habemus bene compertam. Ideò nos cognoscite taliter decrevisse, ut in civitate Cadurca, ubi germanus eius Domnus Rusticus Episcopus praeivit, in locum ipsius honorem episcopatûs in Dei nomine debeat accipere; quia, divinâ inspirante potentiâ, talis nostra devotio manet ut eos quos moribus ornatos et sanctis operibus deditos perspicimus, sicut est iste fidelissimus Dei et noster Desiderius, hos ad episcopale culmen provehere debeamus. Quia sic decet regiam celsitudinem, ut quos cognoscit in Dei timore conversari, et fidem catholicam integrè custodire, vel evangelica praecepta omnimodis observare, ad tale officium studeat promovere. Proinde dum vos arcem Metropolitani scimus tenere, praesentes apices cum debito salutationis officio almitati vestrae studuimus destinare, petentes ut ad eum benedicendum properare debeatis, et litteras ad comprovinciales fratres vestros dirigatis ut et illi adesse debeant, ut canonicè et iuxta apostolicam institutionem sub nostrî praesentia in sancta Paschali solemnitate, Pontificali benedictione debeat confirmari. Illud etiam ante omnia supplicamus, ut nos in sanctis ac Deo placitis orationibus vestris Domino commendetis, et ad explendum quod vobis iniungimus negotium nullam moram faciatis. Quem indiculum manûs nostrae subscriptione, ut mos est, decrevimus roborare. *Dagobertus Rex subscripsit.*

SIGEBERTI REGIS

Epistola ad Desiderium, Episcopum Cadurcensem. Quod synodale Concilium celebrari non debeat in regno absque permissu Regis.

Data circa annum DCL.

Domino sancto et apostolico in Christo patri Domno Desiderio, Syggibertus Rex. Dum, fabulâ currente, à plures et fidelibus nostris cognovimus quasi vocati ab idemque patre nostro Vulfoleudo Episcopo synodali consilio Kal. Septembris in regno nostro, ignoramus in quo loco, unà cum reliquos fratres et comprovinciales vestros debeatis coniungere, licet nos statuta canonum et ecclesiasticas regulas, sicut parentes nostri in Dei nomen conservarunt, ita et nos conservare optamus, tamen dum ad nostram antea notitiam non fuit perlatum, sic nobis cum nostris proceribus convenit, ut sine nostra scientia synodalis concilius in regno nostro non agatur, nec ad istas Kal. Septembris nulla coniunctio sacerdotum, ex his qui ad nostram ditionem pertinere noscuntur, non fiatur. Postea verò opportuno tempore, si nobis antea denunciatur utrùm pro statu ecclesiastico, an pro regni utilitate, sive etiam pro qualibet rationabile conditione, coniunctio esse decreverit, non abnuimus; sic tamen, ut diximus, ut in nostrî priùs deferatur cognitionem. Proinde praesentia scripta sanctitati vestrae destinare curavimus, per quae petimus ut pro nos orare dignetis, et ad istam coniunctionem, priusquam nostram cognoscatis voluntatem, penitùs accedere non debeatis. Et ut certiùs credatis, hunc indicolum manu propriâ subter subscripsimus.

Syggibertus Rex sub.

KARLOMANNI PRINCIPIS

Capitulare Primum,

Datum anno Christi DCCXLII. in plena Synodo.

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Ego Karlomannus, Dux et Princeps Francorum anno ab incarnatione Jesu Christi DCCXLII, XI videlicet Kalendas Maias, cum consilio Servorum Dei et Optimatum meorum, Episcopos qui in regno meo sunt, cum Presbyteris, ad Concilium et Synodum pro timore Christi congregavi, id est, Bonifacium Archiepiscopum, et Burchardum, et Regenfridum, et Vuintanum, et Vuitbaldum, et Dadanum, et Eddanum, ac reliquos Episcopos, cum Presbyteris eorum, ut mihi consilium dedissent quomodò lex Dei et Ecclesiastica Religio recuperetur, quae in diebus praeteritorum Principum dis-

sipata corruit, et qualiter populus Christianus ad salutem animae pervenire possit, et per falsos Sacerdotes deceptus non pereat.

INDEX CAPITULORUM.

1. *De Episcopis in Germania constitutis, et de synodo singulis annis congreganda.*

2. *Ut Clerici arma non tractent, neque ad exercitum pergant, praeter eos qui sacrorum causâ electi fuerint. Item ut à venationibus abstineant.*

3. *Ut Presbyteri parochiarum Episcopo suo sint subiecti, et ministerii sui rationem illi reddant; paratique sint ad illum in visitatione suscipiendum. Ab illo chrisma novum accipiant; illum castitatis, vitae, fidei, et doctrinae suae testem habeant.*

4. *Ut ignoti Episcopi ac Presbyteri sine probatione ad ministerium non admittantur.*

5. *Ut Episcopus cum Comite provideat ne populus paganas observationes faciat.*

6. *De poenâ Clericorum vel Monachorum, aut Monialium quae in fornicationem inciderint.*

7. *Ut Presbyteri et Diaconi sagis non utantur, sed casulis. Et ut in domo sua mulieres non habeant. Item ut Monachi et Moniales iuxta sancti Benedicti regulam vivere studeant.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De Episcopis in Germania constitutis, et de synodo singulis annis congreganda.

I. Itaque per consilium Sacerdotum et Optimatum meorum ordinavimus per civitates Episcopos, et constituimus super eos Archiepiscopum Bonifacium, qui est Missus Sancti Petri. Statuimusque per annos singulos Synodum congregari, ut nobis praesentibus canonum decreta et Ecclesiae iura restaurentur, et Religio Christiana emendetur. Et fraudatas pecunias Ecclesiis restituimus *z)*. Falsos verò Presbyteros, *a)* vel fornicatores Diaconos et Clericos, de pecuniis Ecclesiarum abstulimus, et degradavimus, et ad poenitentiam coegimus.

Ut Clerici arma non tractent, neque ad exercitum pergant, praeter eos qui sacrorum causâ electi fuerint. Item ut à venationibus abstineant.

II. Servis Dei per omnia omnibus armaturam portare vel

---

z) al. ms. *et reddimus.*

a) al. ms. *et adulteros.*

pugnare, aut in exercitum et in hostem pergere, omninò prohibuimus, nisi illis tantummodò qui propter divinum ministerium, Missarum scilicet solennia adimplenda, et Sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt; id est, unum vel duos Episcopos, cum capellanis Presbyteris, Princeps secum habeat, et unusquisque Praefectus unum Presbyterum, qui hominibus peccata confitentibus iudicare et indicare poenitentiam possit. Necnon et illas venationes et sylvaticas vagationes cum canibus omnibus servis Dei interdiximus. Similiter ut accipitres et falcones non habeant.

Ut Presbyteri parochiarum Episcopo suo sint subiecti, et ministerii sui rationem illi reddant; paratique sint ad illum in visitationem suscipiendum. Ab illo chrisma novum accipiant. Illum castitatis, vitae, fidei, et doctrinae suae testem habeant.

III. Decrevimus quoquè iuxta sanctorum canones ut unusquisque Presbyter in parochia habitans Episcopo subiectus sit illi in cuius parochia habitat; et semper in Quadragesima rationem et ordinem ministerii sui, sive de baptismo, sive de fide catholica, sive de precibus et ordine Missarum, ipsi Episcopo reddat et ostendat. Et quandocumquè iure canonico Episcopus circumeat parochiam ad confirmandos populos, Presbyter semper paratus sit ad suscipiendum Episcopum, cum collectione et adiutorio populi qui ibi confirmari debet. Et in coena Domini semper novum chrisma ab Episcopo quaerat. Et ut Episcopo testis adsistat castitatis, et vitae et fidei, et doctrinae illius.

Ut ignoti Episcopi ac Presbyteri sine probatione ad ministerium non admittantur.

IV. Statuimus etiam ut secundùm canonicam cautelam, omnes undecunque supervenientes ignotos Episcopos, vel Presbyteros, ante probationem synodalem in ecclesiasticum ministerium non admitteremus.

Ut Episcopus cum Comite provideat ne populus paganas observationes faciat.

V. Decrevimus quoquè ut secundùm canones unusquisque Episcopus in sua parochia sollicitudinem gerat, adiuvante Graphione, qui defensor Ecclesiae eius est, ut populus Dei paganias non faciat, sed ut omnes spurcitias gentilitatis abiiciat et respuat; sive profana sacrificia mortuorum, sive sortilegos vel divinos, sive phylacteria et auguria, sive incantationes, sive hostias immolatitias, quas stulti homines iuxta Ecclesias ritu pagano faciunt, sub nomine sanctorum Martyrum vel Confessorum, Deum et suos sanctos ad iracundiam provocan-

tes; sive illos sacrilegos ignes, quos *nedfratres* b) vocant, sive omnes, quaecumque sunt, paganorum observationes diligenter prohibeant.

De poenà Clericorum vel Monachorum, ac Monialium quae in fornicationem inciderint.

VI. Statuimus similiter ut post hanc Synodum, quae fuit XI Kalendas Maias, quisquis servorum Dei vel ancillarum Christi in crimen fornicationis lapsus fuerit, ut in carcere poenitentiam faciat in pane et aqua. Et si ordinatus Presbyter sit, duos annos in carcere permaneat, et anteà flagellatus et scorticatus videatur, et post Episcopus adaugeat. Si autem Clericus aut Monachus in hoc peccatum inciderit, post tertiam verberationem in carcerem missus, vertentem annum ibi poenitentiam agat. Similiter et Nonnae velatae eâdem poenitentiâ contineantur, et radantur omnes capilli capitis eius.

Ut Presbyteri et Diaconi sagis non utantur, sed casulis. Et in domo sua mulieres non habeant. Item ut Monachi et Moniales iuxta sancti Benedicti regulam vivere studeant.

VII. Decrevimus quoquè ut Presbyteri vel Diaconi non sagis, laicorum more, sed casulis utantur, ritu servorum Dei. Et nullus in sua domo mulieres habitare permittat. Et ut Monachi et ancillae Dei monasteriales iuxta regulam S. Benedicti coenobia vel xenodochia sua ordinare, gubernare, et vivere studeant, et vitam propriam degere secundùm praedicti Patris ordinationem non negligant.

KARLOMANNI PRINCIPIS
Capitulare secundum,
Datum anno Christi DCCXLIII. apud Liptinas.

INDEX CAPITULORUM.

b) al. ms. *Niedfyr.*

INCIPIUNT PRAEDICTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De prioris Synodi capitulis communi consensu receptis et approbatis.

I. Modò autem in hoc synodali Conventu, qui congregatus est ad Kalendas Martias in loco qui dicitur *Liptinas*, omnes venerabiles Sacerdotes Dei, et Comites et Praefecti prioris Synodi, decreta consentientes firmaverunt, seque ea implere velle et observare promiserunt. Et omnis ecclesiastici ordinis Clerus, Episcopi, et Presbyteri, et Diaconi, cum reliquis Clericis, suscipientes antiquorum patrum canones, promiserunt se velle ecclesiastica iura moribus et doctrinis et ministerio recuperare. Abbates verò et Monachi receperunt regulam sancti patris Benedicti, ad restaurandam normam regularis vitae. Fornicatores namque et adulteros Clericos, qui sancta loca vel monasteria antè tenentes coinquinaverunt, praecepimus inde tollere et ad poenitentiam redigere. Et si post hanc definitionem in crimen fornicationis vel adulterii ceciderint, prioris Synodi iudicium sustineant. Similiter et Monachi et Nonnae.

De pecunia ecclesiastica sub precario et censu in subsidium exercitûs praestanda.

II. Statuimus quoquè cum consilio servorum Dei et populi Christiani, propter imminentia bella et persecutiones caeterarum gentium quae in circuitu nostro sunt, ut sub precario et censu aliquam partem ecclesialis pecuniae in adiutorium exercitûs nostri cum indulgentia Dei aliquanto tempore retineamus, eâ conditione ut annis singulis de unaquaque casata solidus, id est, duodecim denarii, ad Ecclesiam vel monasterium reddantur; eo modo ut si moriatur ille cui pecunia commodata fuit, Ecclesia cum propria pecunia revestita sit. Et iterum, si necessitas cogat, aut Princeps iubeat, precarium renovetur, et rescribatur novum. Et omninò observetur ut Ecclesiae vel monasteria penuriam et paupertatem non patiantur, quorum pecunia in precario praestita sit. Sed si paupertas cogat, Ecclesiae vel domui Dei reddatur integra possessio.

De incestis matrimoniis; et ut mancipia Christiana paganis non tradantur.

III. Similiter praecipimus ut iuxta decreta canonum, adulteria et incesta matrimonia, quae non sunt legitima, prohibeantur et emendentur Episcoporum iudicio; et ut mancipia Christiana paganis non tradantur.

Ut qui paganas observationes in aliqua re fecerit, quindecim solidis multetur.

IV. Decrevimus quoquè, quod et pater meus antè praecipiebat, ut qui paganas observationes in aliqua re fecerit, multetur et damnetur quindecim solidis *c)*.

I. Abrenuntiatio diaboli operumque eius et superstitionum.

Forsachistu diabolae? *Resp.* Ec forsacho diabolae. End allum diobol gelde? *Resp.* End ec forsacho allum diobol gelde. End allum dioholes wercum? *Resp.* End ec forsacho allum dioboles wercum, und wordum, thuna eren de Vuoden ende saxnote, ende allem them unholdum, the hira genotas sint. Gelobistu in got almehtigan fadaer? *Resp.* Ec gelobo in got almehtigan fadaer. Gelobistu in Crist godes suno? *Resp.* Ec gelobo in Crist godes suno. Gelobistu in halogan gast? *Resp.* Ec gelobo in halogan gast.

II. Indiculus superstititionum et paganiarum.

De sacrilegio ad sepulchra mortuorum.
De sacrilegio super defunctos, id est, *dadsisas.*
De spurcalibus in Febr.
De casulis, id est, *fanis.*
De sacrilegiis per Ecclesias.
De sacris sylvarum, quae *Nimidas* vocant.
De his quae faciunt super petras.
De sacris Mercurii vel Iovis.
De sacrificio quod fit alicui sanctorum.
De phylacteriis et ligaturis.
De fontibus sacrificiorum.
De incantationibus.
De auguriis, vel avium vel equorum vel bovum stercore, vel sternutatione
De divinis vel sortilegis.
De igne fricato de ligno, id est, *nodfyr.*
De cerebro animalium.
De observatione pagana in foco vel in inchoatione rei alicuius.

---

c) In vetusto Codice Palatino Bibliothecae Vaticanae post concilium ad Liptinas habitum, subiungitur teste Luca Holstenio abrenuntiatio diabolae cum indiculo superstitionum paganicarum. Itaque haec ad synodi illius acta pertinere dubium non videtur.

De incertis locis quae colunt pro sacris.
De petendo quod boni vocant S. Mariae.
De feriis quae faciunt Iovi vel Mercurio.
De Lunae defectione, quod dicunt *Vinceluna*.
De tempestatibus et cornibus, et cocleis.
De sulcis circa villas.
De pagano cursu, quem *Yrias* nominant, scissis pannis vel calceis.
De eo quòd sibi sanctos fingunt quoslibet mortuos.
De simulacro de consparsa farina.
De simulacris de pannis factis.
De simulacro quod per campos portant.
De ligneis pedibus vel manibus pagano ritu.
De eo quòd credunt quia feminae Lunam commendent, quòd possint corda hominum tollere iuxta paganos.

CAPITULARE INCERTI ANNI

Datum in Synodo cui interfuit Bonifacius, Apostolicae Sedis Legatus circa annum Christi DCCXLIV.

Ex Concilio Regum, quibus Legatus Romanae Sedis interfuit Bonefatius.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT PRAEDICTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De exposito infante.

I. Si expositus ante Ecclesiam cuiuscunque fuerit miseratione collectus, contestationis ponat collector epistolam. Et si is qui collectus est, intra decem dies quaesitus agnitusque non fuerit, securus habeat qui collegit. Sanè qui post praedictum tempus eius calumniator extiterit, ut homicida damnabitur, sicut Patrum sanxit auctoritas.

De trigesimis mortuorum.

II. Fideles pro defunctis amicis ieiunia et oblationes triginta diebus adimpleri faciant, et mortuum super mortuum non ponant, nec ossa defunctorum super terram dimittant. Quod si fecerint canonicae sententiae subiacebunt.

De muliere enixa.

III. Cùm enixa fuerit mulier, si statim actura gratias intrat Ecclesiam, nullo hinc peccati pondere gravatur. Voluptas enim carnis, non dolor, in culpa est; in prolis verò prolatione gemitus est. Si itaque enixam mulierem prohibemus intrare Ecclesiam, ipsam ei poenam suam in culpam deputamus.

De Clericis qui comam nutriunt.

IV. Sancitum est ut Clerici qui comam nutriunt, ab Archidiacono, etsi noluerint, inviti detondeantur. Vestimenta verò vel calciamenta eis, nisi quae religionem deceant, habere non liceat.

De Sacerdotibus qui demigrant.

V. De Sacerdotibus qui suos titulos absque licentia Episcopi dimittunt aut dimiserunt, statutum est ut tamdiu à communione habeantur alieni, quousque ad suos titulos revertantur.

De loco laicorum in Ecclesia.

VI. Laici secus altare intra cancellos, tam ad vigilias quàm ad Missas, stare penitùs non praesumant.

De servis Clericorum.

VII. Ecclesiarum servos vel Episcoporum vel Clericorum à Iudicibus vel Actoribus publicis in diversis angariis fatigari divinâ prohibemus auctoritate. Si quis vero Iudicum vel Actorum Clericum aut servum clericilem Ecclesiae in publicis vel privatis negotiis voluerit occupare, ab Ecclesia cui impedimentum facit, efficiatur extraneus.

De invasoribus rerum Ecclesiae.

VIII. Qui reiculam Ecclesiae petierint à Regibus, et horrendae cupiditatis impulsu egentium substantiam rapuerint, irrita habeantur quae obtinent, et ipsi ab Ecclesia quam spoliare cupiunt excludantur.

De regula collectarum.

IX. Nullus in precibus nisi ad Patrem dirigat orationem, secundùm illud: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo.* Et ut priùs eas cum instructioribus tractet.

De professione Sacerdotum.

X. Quando Presbyteri vel Diaconi per parochias constituuntur, oportet eos Episcopo suo professionem facere.

De testamento Sacerdotum.

XI. Presbyteri post ordinationem suae] paupertatis praedia comparantes, testamenta Ecclesiis confirment. Sin aliter, ut fraudatores teneantur.

De Archidiaconis.

XII. Praevideant Episcopi ne cupiditas Archidiaconorum suorum culpas nutriat, quia multis modis mentitur iniquitas sibi.

De compositoribus cantionum.

XIII. Qui in blasphemiam alterius cantica composuerit, vel qui ea cantaverit, extra ordinem iudicetur: nam lex huiusmodi praecipit exiliari.

De modo sacramenti.

XIV. Omne sacramentum in Ecclesia et super reliquias à laicis iuretur. Sic illum Deus adiuvet, et illi sancti quorum sunt istae reliquiae.

De libertis, ut non sint testes.

XV. Libertus et liberta in nullis negotiis contra quemquam testimonium dicere permittantur, exceptis illis causis in quibus ingenuitas deesse, sicut praemissum est et de servis; quia indignum nostra pensat clementia ut libertorum testimonia ingenuis damna incutiant. Qui verò ex eisdem fuerint progeniti, ad testimonium à tertia generatione admittantur.

De commutatione.

XVI. Commutatio, si non fuerit per vim vel metum extorta, talem qualem et emptio habeat firmitatem.

De fideiussore.

XVII. Si quis contempto fideiussore debitorem suum tenere maluerit, fideiussor et heres eius à fideiussionis vinculo liberantur.

De personis iudiciorum.

XVIII. In iudiciis quatuor debent esse personae, accusator, defensor, testes, iudex. Accusator uti debet intentione ad amplificandam causam, defensor extenuatione ad minuendam, testes veritate, iudex aequitate.

De agnatis et cognatis.

XIX. Agnati sunt qui per virilem sexum descendunt, cognati qui per femineum. Et ideò patrui vel patruorum filii et agnati sunt et cognati. Avunculi verò et avunculorum filii cognati sunt, non agnati.

De falsa moneta.

XX. De falsa moneta iubemus ut qui eam percussisse comprobatus fuerit, manus ei amputetur. Et qui hoc consensit, si liber est, sexaginta solidos componat. Si servus, sexaginta ictus accipiat.

De homicidis ad Ecclesiam confugientibus.

XXI. Homicidis vel caeteris reis qui legibus mori debent, si ad Ecclesiam confugerint, nullus eis victus detur.

De latronibus.

XXII. De latronibus praecipimus observandum ut pro prima culpa unum oculum perdat, de alia verò nasus ei truncetur. De tertia culpa, si non emendaverit, morietur.

De die dominico.

XXIII. Si quis die dominico opera servilia fecerit, liber homo si boves iunxerit, dextrum bovem perdat. Et si alia quae prohibita sunt fecerit, Sacerdotibus illa emendet sicut de reliquis negligentiis iudicibus emendari solet, et poenitentiam insuper accipiat. Similiter de praecipuis festivitatibus.

De empto à fure.

XXIV. Si quis de fure nesciens aliquid emerit, quaerat accepto spatio furem. Quem si non potuerit invenire, probet se sacramento innocentem, et rem restituat, et furem quaerere non omittat. Quòd si furem celaverit et periurasse posteà detectus fuerit, tanquam fur et ipse damnetur.

De alieno animali occiso.

XXV. Si quis casu faciente occiderit alienum animal, et non negaverit, simile dare non tardet, et cadaver mortui accipiat.

De compositione incensae domûs.

XXVI. Si quis incenderit alienam domum, primò omnia aedificia resituat, et quicquid ibi arserit, componat, et insuper LX. solidos, et publicâ poenitentiâ multetur. Et quotquot homines de ipso incendio evaserint, unicuique secundùm legem suam componat, et quicquid perdiderint restituat.

De via convicinali.

XXVII. Si quis viam convicinalem vel pastoralem clauserit, cum sua lege componat, et ipsam viam aperiat.

De rebus commendatis incensis.

XXVIII. Si cui commendatae res fuerint, vel traditae ad vendendum, et in domo eius cum rebus suis . . . . *Caetera desunt in Ms.*

PIPPINI PRINCIPIS

Capitulare Suessionense,

Datum anno Christi DCCXLIV. in plena Synodo.

In Dei nomine et Trinitatis. Anno DCCXLIV. ab incarnatione Christi, sub die VI. *d)* Nonas Martii, et Luna XIV., in anno secundo Childerici Regis Francorum, ego Pippinus, Dux et Princeps Francorum. Dùm pluribus non habetur incognitum qualiter nos in Dei nomine, unà cum consensu Episcoporum, sive Sacerdotum vel Servorum Dei consilio, sive Comitum et Optimatum Francorum, colloquii apud Suessionis civitatem Synodum vel Concilium facere decrevimus; quod ita in Dei nomine et fecimus.

INDEX CAPITULORUM.

1. *De fide Nicaena, et canonibus antiquis toto regno promulgandis.*
2. *De synodo singulis annis congreganda. Et de Adalberto haeretico in synodo damnato.*
3. *De Episcopis per civitates ordinatis sub Archiepiscopis Abele et Ardoberto.*

---

d) al. ms. *die* V.

De Monachis. Et ut Abbates in hostem ipsi non eant, sed mittant. Et Clerici à fornicatione, habitu laico, et venatione abstineant.

4. *Ut laici fornicationem omnem, periuria, falsa testimonia devitent, Ecclesiamque tutentur. Et ut Presbyteri parochiarum Episcopo suo sint subiecti.*

5. *Ut ignoti Episcopi vel Presbyteri ad ministerium sine probatione non admittantur.*

6. *Ut Episcopi provideant ne populus paganismum faciat. Et ut legitimae per civitates mensurae sint.*

7. *Ut Adalberti cruciculae igni tradantur.*

8. *Ut Clerici extraneas mulieres domi non habeant.*

9. *Ut sacratam feminam vel propinquam nemo uxorem ducat; neque uxorem, viro superstite, alter accipiat; neque uxor, viro superstite, alterum accipiat.*

10. *De transgressoribus horum capitulorum.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De fide Nicaena, et canonibus antiquis toto regno promulgandis.

I. In primis *e)* constituimus fidem catholicam, quam constituerunt CCCXVIII. Episcopi in Nicaeno Concilio, ut denuntiaretur per universam regionem nostram, et iudicia canonica aliorum sanctorum, quae constituerunt in synodis suis; quomodo lex Dei et ecclesiastica regula recuperetur, quae in diebus priorum Principum dissipata corruit.

De synodo singulis annis congreganda. Et de Adalberto haeretico in synodo damnato.

II. Propterea nos unà cum consensu Episcoporum, sive Sacerdotum, seu Servorum Dei, et Optimatum meorum *f)* consilio, decrevimus ut annis singulis synodum renovare debeamus, qualiter populus Christianus ad salutem animarum pervenire possit, et ut haeresis ampliùs in populo non resurgat, sicut invenimus in Adalberto haeresim, quem publiciter *g)* unâ voce condemnaverunt XXIII. Episcopi; et alii multi Sacerdotes, cum consensu Principis et populi, ita condemnaverunt ipsum Adalbertum, ut ampliùs populus per falsos Sacerdotes deceptus non pereat.

---

e) al. ms. *In primitus.*
f) al. mss. *eorum.*
g) al. mss. *publicitus; publiceter; publiciter.*

De Episcopis per civitates ordinatis sub Archiepiscopis Abele et Ardoberto. De Monachis. Et ut Abbates in hostem ipsi non eant, sed mittant. Et Clerici à fornicatione, habitu laico, et venatione abstineant.

III. Idcircò constituimus per consilium Sacerdotum et Optimatum meorum, et ordinavimus per civitates legitimos Episcopos; et idcircò constituimus super eos Archiepiscopos Abel et Ardobertum, ut ad iudicia eorum de omni necessitate ecclesiastica recurrant tam Episcopi quàm alius populus. Ut ordo monachorum vel ancillarum Dei secundùm regulam sanctam stabilis permaneat; et de rebus ecclesiasticis subtractis monachis vel ancillis Dei consolentur usque dum illorum necessitati satisfaciant; et si quid superaverit *h)*, census levetur. Et Abbates legitimi hostem non faciant, nisi tantùm homines eorum transmittant. Et omnes Clerici fornicationem non faciant, nec habitum laicorum portent, nec habeant canes ut venationes faciant, nec accipitres portent.

Ut laici fornicationem omnem, periuria, et falsa testimonia devitent, Ecclesiamque tutentur. Et ut Presbyteri parochiarum Episcopo suo sint subiecti.

IV. Similiter decrevimus ut laici homines lègitimè vivant, et diversas fornicationes non faciant, et periuria in Ecclesia non consentiant, et falsa testimonia non dicant, et Ecclesiam Dei in omni necessitate conservent. Et unusquisque Presbyter qui in parochia est, Episcopo obediens et subiectus sit, et semper in coena Domini rationem et ordinem ministerii sui Episcopo reddat, et chrisma et oleum petat. Et quando iure canonico Episcopus circumit parochiam ad confirmandum populum, Abbates et Presbyteri parati sint ad suscipiendum Episcopum in adiutorium necessitatis.

Ut ignoti Episcopi et Presbyteri ad ministerium sine probatione non admittantur.

V. Et statuimus ut supervenientes Episcopi vel Presbyteri de aliis regionibus non suscipiantur in ministerium Ecclesiae, nisi priùs fuerint probati ab Episcopo cuius parochia est.

Ut Episcopi provideant ne populus paganismum faciat. Et ut legitimae per civitates mensurae sint.

VI. Et omninò decrevimus ut unusquisque Episcopus in sua parochia sollicitudinem habeat ut populus Christianus paganismum non faciat. Et per omnes civitates legitimus forus et mensura fiat, secundùm abundantiam temporis.

---

h) al. mss. *et quod superaverit.*

Ut Adalberti cruciculae igni tradantur.

VII. Similiter constituimus ut illas cruciculas i) quas Adalbertus per parochiam plantaverat, omnes igne consumantur.

Ut Clerici extraneas mulieres domi non habeant.

VIII. Similiter diximus ut neque Clericus mulierem habeat in domo sua, quae cum illo habitet, nisi matrem, aut sororem, vel neptam suam.

Ut sacratam feminam vel propinquam nemo uxorem ducat; neque uxorem, viro superstite, alter accipiat; neque uxor, viro superstite, alterum accipiat.

IX. Similiter constituimus ut nullus laicus homo Deo sacratam feminam ad mulierem habeat, nec suam parentem: nec marito vivente suam mulierem alius accipiat, nec mulier vivente suo viro alium accipiat; quia maritus mulierem suam non debet dimittere, excepto causa fornicationis deprehensa.

De transgressoribus horum capitulorum.

X. Si quis contra hoc decretum, quod XXIII. Episcopi cum aliis Sacerdotibus vel servis Dei, una cum consensu Principis Pippini vel Optimatum Francorum consilio constituerunt, transgredi vel legem irrumpere voluerit, vel despexerit, iudicandus sit ab ipso Principe, vel Episcopis vel Comitibus, et componat secundum quod in lege scriptum est, unusquisque iuxta ordinem suum. Et si haec omnia observaverimus, quae superius scripta sunt, Christi misericordiam invenire poterimus in secula seculorum. AMEN.

Signum illustris viri PIPPINI, Maioris domus.
Signum RADBODI.
Signum ARIBERTI.
Signum HELMIGAUDI.

PIPPINI REGIS.

Capitula Synodalia.

Capitula data apud Vermeriam Palatium regium, circa annum Christi DCCLII, in plena Synodo.

INDEX CAPITULORUM.

i) al. ms. *crucilias.*

uxorem ducere non liceat.

4. *De feminis sponte vel invito, vel sine virorum consensu, velatis.*

5. *De eo cui mortem uxor cum aliis machinata est.*

6. *De ingenuo qui ancillam duxit pro ingenua, et de ingenua quae servo nupsit pro ingenuo.*

7. *De servo qui ancillam suam concubinam habuit, et illa relicta domini ancillam vult ducere.*

8. *Servus à domino libertate donatus, si postea cum eius ancilla moechatur, cogi potest ut uxorem illam habeat.*

9. *De muliere quae virum suum in alio pago sequi non vult.*

10. *De filio qui cum noverca moechatus est.*

11. *De eo qui cum privigna vel cum uxoris sorore moechatur.*

12. *De eo qui cum duabus sororibus dormierit.*

13. *Qui ancillam volens uxorem duxit, cum ea permaneat.*

14. *Ut ab Episcopis vagis Presbyteri non ordinentur.*

15. *Presbyter degradatus potest in necessitate baptizare.*

16. *Ne Clerici arma gerunt.*

17. *De muliere quae viri impotentiam causatur.*

18. *De eo qui cum uxoris suae consobrina moechatur.*

19. *De servo et ancilla, si per venditionem separentur.*

20. *Ut Chartularius qui cum ancilla fornicatur, eam libertate donatam uxorem habere cogatur.*

21. *Qui uxorem velari permisit, aliam ne ducat.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De coniugiis in tertio et quarto gradu.

I. In tertio genuculo separantur, et post poenitentiam actam, si ita voluerint, licentiam habent aliis se coniungere. In quarta autem coniunctione si inventi fuerint, eos non separamus, sed poenitentiam eis indicamus *k*). Attamen si factum non fuerit, nullam facultatem coniungendi in quarta generatione damus *l*).

De eo qui cum uxoris suae filia carnale commercium habuit.

II. Si aliquis cum filiastra sua manet, nec matrem nec filiam ipsius potest habere, nec ille nec illa aliis se poterunt coniungere ullo unquam tempore. Attamen uxor eius, si ita voluerit, si se continere non potest, si postea quam cognovit quod cum filia sua vir eius fuit in adulterio, carnale com-

---

k) al. ms. *iudicamus.*

l) In uno ms. additur clausula: *nisi prius illis constituatur poenitentia.*

mercium cum eo non habet, nisi voluntate se abstinet, potest alio nubere.

Quòd relictam Sacerdotis uxorem ducere non liceat.

III. Si quis Presbyter (neptam suam *m)* uxorem habuerit, ipsam dimittat, et gradum perdat. Si alius eam acceperit, et ipsam à se reiiciat. Si se continere non potest, aliam accipiat, quia reprehensibile est ut relictam Sacerdotis alius homo habeat.

De feminis spontè vel invitò, aut sine virorum consensu, velatis.

IV. Ut quolibet modo femina velum acceperit, in hoc permaneat, nisi se invitam aut reclamantem velaverit aliquis. Tamen praedicandum est ut cum velo suo permaneat, si voluerit. Quòd si Presbyter eam invitam reclamantemque velaverit, gradum suum pro hac causa perdat. Quòd si contigerit ut mulier sine convenientia viri sui se velare praesumat, in potestate viri eius erit ut in hoc permaneat, aut non.

De eo cui mortem uxor cum aliis machinata est.

V. Si qua mulier mortem viri sui cum aliis hominibus consiliavit, et ipse vir ipsius hominem se defendendo occiderit, et hoc probare potest, ille vir potest ipsam uxorem dimittere, et si voluerit, aliam accipiat. Ipsa autem insidiatrix, poenitentiae subacta, absque spe coniugii maneat.

De ingenuo qui ancillam duxit pro ingenua, et de ingenua quae servo nupsit pro ingenuo.

VI. Si quis ingenuus homo ancillam uxorem acceperit pro ingenua, si ipsa femina posteà fuerit inservita, si eam à servitute redimere potest, faciat; si redimi non potest, si voluerit, liceat ei aliam accipere. Similiter et mulier ingenua si servum accipiat pro ingenuo, et posteà pro qualicunque causa inservitus fuerit, nisi pro inopia fame cogente se vendiderit, et ipsa hoc consenserit, et de pretio viri sui à fame liberata fuerit, si voluerit potest eum dimittere, et si se continere non potest, alium ducere. Similiter et de muliere, si se vendiderit, et vir eius ita consenserit, taliter potest stare si se separaverint. Poenitentia tamen amborum necessaria est. Nam qui de pretio paris sui de tali necessitate liberatus fuerit, in tali coniugio debet permanere, et non separari.

De servo qui ancillam suam concubinam habuit, et illâ relictâ, domini ancillam vult ducere.

VII. Si servus suam ancillam concubinam habuerit, si ita

m) al. ms. desunt.

placet, potest illâ dimissâ comparem suam ancillam domini sui accipere; sed melius est suam ancillam tenere.

Servus à domino libertate donatus, si posteà cum eius ancilla moechatur, cogi potest ut uxorem illam habeat.

VIII. Si quis servus, libertate à domino suo acceptâ, posteà cum ancilla eius adulterium perpetraverit, si dominus eius vult, velit nolit ipsam ad uxorem habebit. Quòd si ipsam dimiserit, et aliam duxerit, cogatur omninò ut posteriorem dimittat, et ipsam cum qua priùs adulterium fecit, recipiat, aut illâ vivente nullam aliam habeat.

De muliere quae virum suum in alio pago sequi non vult.

IX. Si quis necessitate inevitabili cogente in alium ducatum seu provinciam fugerit, aut seniorem suum, cui fidem mentiri non poterat, secutus fuerit; et uxor eius, cùm valet et potest, amore parentum aut rerum suarum, eum sequi noluerit, ipsa omni tempore, quandiu vir eius, quem secuta non fuit, vivit, semper innupta permaneat. Nam ille vir eius, qui necessitate cogente in alium locum fugit, si nunquam in suam patriam se reversurum sperat, si se abstinere non potest, aliam uxorem cum poenitentia potest accipere.

De filio qui cum noverca moechatus est.

X. Si filius cum noverca sua uxore patris sui dormierit, nec ille nec illa possunt ad coniugium pervenire. Sed ille vir, si vult, potest aliam uxorem habere: sed melius est abstinere.

De eo qui cum privigna vel cum uxoris sorore moechatur.

XI. Si quis cum filiastra sua dormierit, simili sententiâ stare potest; et cum sorore uxoris suae simili modo stare potest.

De eo qui cum duabus sororibus dormierit.

XII. Qui dormierit cum duabus sororibus, et una ex illis anteà uxor fuerit, nullam ex illis habeat: nec illa adultera soror, nec ille vir qui cum illa adulteravit, alios unquam accipiant.

Qui ancillam volens uxorem duxit, cum ea permaneat.

XIII. Qui scit uxorem suam ancillam esse, et accepit eam voluntariè, semper posteà permaneat cum ea.

Ut ab Episcopis vagis Presbyteri non ordinentur.

XIV. Ut ab Episcopis ambulantibus per patrias ordinatio Presbyterorum non fiat. Si autem boni sunt illi Presbyteri, iterum consecrentur.

Presbyter degradatus potest in necessitate baptizare.

XV. Presbyter degradatus, certâ necessitate cogente, pro periculo mortis, si alius non adest, potest infirmum baptizare.

Ne Clerici arma gerant.

XVI. Ut arma Clerici non portent.

De muliere quae viri impotentiam causatur.

XVII. Si qua mulier se reclamaverit quòd vir suus numquam cum ea mansisset, exeant inde ad crucem; et si verum fuerit, separentur, et illa faciat quod vult.

De eo qui cum uxoris suae consobrina moechatur.

XVIII. Qui cum consobrina uxoris suae manet, suâ careat, et nullam aliam habeat. Illa mulier quam habuit, faciat quod vult. Hoc Ecclesia non recipit.

De servo et ancilla, si per venditionem separentur.

XIX. Si servus et *n)* ancilla per venditionis causam separati fuerint, praedicandi sunt ut sic maneant, si eos reiungere non possumus.

Ut Chartularius, qui cum ancilla fornicatur, eam libertate donatam uxorem habere cogatur.

XX. Ut ille Chartularius qui cum ancilla manserit, cùm eam iuxta legem libertate à domino suo acceptâ dimiserit aliam accipiens, posteriorem dimittat.

Qui uxorem velari permisit, aliam ne ducat.

XXI. Qui uxorem suam dimiserit velare, aliam non accipiat.

ALIA CAPITULA SYNODI VERMERIENSIS,

Relata à Reginone, Abbate Prumiensi, in libro secundo de ecclesiasticis disciplinis et religione Christiana.

De illo qui cum uxore fratris sui fornicatus est.

I. Si quis cum uxore fratris sui dormierit, adulter et moecha diebus vitae suae absque coniugio maneant. Ille verò cuius uxor fuit, si vult, aliam coniugem accipiat.

De illo qui sponsam filii sui oppresserit.

II. Si quis sponsam filii sui oppresserit, et posteà filius

n) al. mss. *aut.*

eius eam duxerit, pater postmodùm non habeat uxorem, nec ipsa mulier virum. Filius, qui facinus patris ignoravit, aliam accipiat.

De eo qui filiastrum aut filiastram ante Episcopum tenuerit.

III. Si quis filiastrum aut filiastram suam ante Episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua, et aliam nunquam accipiat. Similiter et mulier.

De illo qui cum filiastra, ignorante matre, fornicatus est.

IV. Si quis cum matre et filia fornicatus est, ignorante matre de filia, et filia de matre, ille numquam accipiat uxorem. Illae verò, si volunt, accipiant maritos. Si autem hoc scierint ipsae feminae, absque maritis in perpetuum maneant.

De illo qui cum duabus sororibus fornicatus est.

V. Similiter et de duabus sororibus, qui cum una in adulterio mansit, et aliam publicè accepit, non habeat mulierem usque in diem mortis; illa quae nescivit, accipiat maritum.

Si quis propter faidam fugit.

VI. Si qui propter vindictam fugiunt in alias patrias, et dimittunt uxores suas, nec illi nec illae alteri copulentur.

De incestis.

VII. Si quis incestum cum proxima sua commiserit, peculium suum perdat, si habet; et si se non emendare voluerit, nullus eum in domo recipiat, neque ei cibum donet. Quòd si fecerit, sexaginta solidos Regi componat. Et si pecuniam non habet, mittatur, si liber est, in carcerem. Si servus est, vapulet multis plagis.

De parricidis.

VIII. Si homo liber patrem aut matrem, fratrem vel avunculum occiderit, hereditatem propriam amittat. Et si quis moechatus fuerit cum matre et sorore et amita, hereditatem perdat.

Item de incestis.

IX. Episcopi incestuosos investigare studeant. Et si poenitere noluerint, de Ecclesia expellantur, donec ad poenitentiam revertantur. Quòd si obedire Sacerdotibus noluerint, oportet eos per secularem disciplinam coerceri.

CAPITULA SYNODI VERNENSIS,

Edita à Pippino Rege, et ab Episcopis, anno DCCLV.

Incipit Concilium quod factum fuit ad Palatium Vernis.

Suffecerant quidem priscorum patrum regulae sanctae Ecclesiae Catholicae, rectissimaeque normae ad mortalium corre-

ctionem prolatae, si earum sanctissima iura perseverassent illaesa. Sed quia emergentibus causis quibusdam non congruis, temporeque inquieto superveniente, contigit nonnulla ex hac re negligentiâ faciente fuisse intermissa, ideoque gloriosissimus atque Deo religiosus illuster vir Pippinus, Rex Francorum, universos penè Galliarum Episcopos aggregari fecit ad Concilium Vernis palatium *o)* publicum, recuperare aliquantisper cupiens instituta canonica. Et quia facultas modò non suppetit ad integrum, tamen aliqua ex parte vult esse correctum quod Ecclesiae Dei valde cognoscitur esse contrarium. Et si tempora serena spatiaque tranquilla divinitùs fuerint ei collata, cupit ad plenum secundùm sanctorum canones, pleniùs opitulante divinâ gratiâ, meliùs, perfectiùs, integrèque inanteà conservare. Et cùm ita factum fuerit, cessent haec quae necessitate cogente ex sacris canonibus remissiùs sunt excerpta, maneantque praefata iura canonica firma, integra, atque intemerata. Tamen interim quod meliùs possumus, haec inconvulsa atque inviolata esse cupimus. Ipsarum enim rerum, quae pro emendatione nostra communiter sunt prolata, per distincta capitula subter tenentur inserta. Datum V. Idûs Julii, anno quarto suprascripti gloriosissimi Pippini Regis.

Index Capitulorum.

o) al. ms. *Verno palatio.*

cationem reclamant, vel eam parvipendunt.

10. *Ut Monachi Romam vel ad alia loca non vagentur. Et si quis ob negligentiam Abbatis ad aliud monasterium migrare velit, cum Episcopi consensu liceat.*

11. *Ut Clerici omnes sub manu vivant Episcopi, vel in monasterio sub ordine regulari.*

12. *Ut Clerici ab Ecclesiis suis ad alias non migrent. Et ut alterius Ecclesiae Clericum nemo suscipiat.*

13. *De Episcopis vagantibus, ut neque ministrent neque ordinationem ullam faciant sine licentia Episcopi cuius parochia est.*

14. *Die dominico quid operis facere liceat aut non liceat.*

15. *Ut nuptiae omnes publicè fiant.*

16. *Ut Clerici secularibus negotiis non implicentur.*

17. *Ut, mortuo Episcopo, Ecclesia supra tres menses sine pastore non relinquatur.*

18. *Ut Clerici publica iudicia sine iussu Episcopi non petant.*

19. *Ut Ecclesiarum immunitates illibatae serventur.*

20. *De ratiociniis monasteriorum quae Regi vel Episcopo debentur.*

21. *Ut Episcopi singuli presbyteratus sibi competentes obtineant.*

22. *De teloneis, ut à peregrinis non exigantur, neque in iis locis ubi esse non debent.*

23. *Ut Judices viduarum et orphanorum atque Ecclesiae causas primo audiant loco.*

24. *Ut nullus per pecunias ad honores ecclesiasticos accedat.*

25. *Ut Episcopi et alii Judices pro iustitia facienda sportulas non accipiant.*

26. *De teloneis.*

27. *De moneta.*

28. *De immunitatibus conservandis.*

29. *De iustitia facienda.*

30. *De ecclesiasticis viris qui se reclamare ad Palatium veniunt.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

Ut unaquaeque civitas suum habeat Episcopum.

I. Ut Episcopi debeant per singulas civitates esse.

De Episcopis Metropolitanorum vice constitutis.

II. Episcopos quos modò in vicem Metropolitanorum constituimus, ut caeteri Episcopi ipsis in omnibus secundùm canonicam institutionem obediant, interim quòd secundùm canonicam constitutionem hoc pleniùs emendemus.

Ut Episcopus in sua parochia omnium corrigendorum habeat potestatem.

III. Ut unusquisque Episcoporum potestatem habeat in sua parochia, tam de clero quàm de regularibus vel seculari-

bus, ad corrigendum et emendandum secundùm ordinem canonicum spiritualem, ut sic vivant qualiter Deo placere possint.

De duabus synodis per singulos annos convocandis.

IV. Ut bis in anno synodus fiat. Prima synodus mense primo, quod est Martias Kalendas, ubicunque Domnus Rex iusserit, in eius praesentia. Secunda synodus Kalendas Octobris, aut ad Suessiones, aut ubi in Martias Kalendas inter ipsos Episcopos convenit. Et illi Episcopi ibidem conveniant quos modò vice Metropolitanorum constituimus. Et illi alii Episcopi vel Abbates seu Presbyteri, quos ipsi Metropolitani apud se venire iusserint, ibidem in ipsa secunda synodo convenire faciant.

Quâ ratione sint emendandi qui virorum aut puellarum monasteria regunt.

V. Ut monasteria, tam virorum quàm puellarum, secundùm ordinem regulariter vivant. Et si hoc facere contempserint, Episcopus in cuius parochia esse videntur hoc emendare debet. Quòd si non poterit hoc emendare, illi quem Metropolitanum constituimus hoc innotescat, et ipse hoc emendari faciat. Quòd si hoc nec ipse emendare poterit, ad synodum publicam exinde veniant, et ibidem canonicam sententiam accipiant. Et si publicam synodum contempserint, aut honorem suum perdant, aut excommunicentur ab omnibus Episcopis, et tales in eorum loco in ipsa synodo constituantur, per verbum et voluntatem Domni Regis, vel consensu servorum Dei, qui secundùm ordinem sanctum ipsum gregem regant.

Ne Abbatissa duobus praesit monasteriis, nec extra monasterium, nisi Rex vocet, licentiam habeat exeundi. De monialibus item, ne exeant; et ut lapsae in monasterio ipso poenitentiam agant. Ut per alios ipsarum necessitates Regi vel synodo suggerantur. Et de probatione illarum quae regulariter vivere nolunt.

VI. Constituimus ut nulla Abbatissa duo monasteria praesumat habere; nec extra monasterium licentiam habeat exire, nisi hostilitate cogente. Sed Domnus Rex quando aliquam de ipsis Abbatissis ad se venire iusserit, semel in anno, per consensum Episcopi in cuius parochia est, ut tunc ad eum aliqua veniat ex sua iussione, si necessitas fuerit, et alibi omninò non debeat nec per villas nec per alia loca demorari, nisi tantùm quàm celeriùs potuerit ambulare et reverti. Et antè non moveat de suo monasterio priusquàm suum Missum transmittat ad Domnum Regem. Et si iusserit Rex venire, veniat. Sin autem, in monasterio permaneat interim quod inanteà hoc pleniùs secundùm canones emendaverit. Similiter nec illae

Monachae extra monasterium exire debeant. Quòd si aliqua in aliquem lapsum ceciderit, infra monasterium per consilium Episcopi poenitentiam agat. Et si necesse est de earum necessitate ad Domnum Regem vel ad synodum aliquid suggerere, earum Praepositi vel Missi hoc debeant facere. Et qualia munera ad palatium dare voluerint, per Missos suos ea dirigant. Et si aliqua monasteria sunt quae earum ordinem propter paupertatem adimplere non possunt, hoc ille Episcopus de veritate praevideat, et hoc Domno Regi innotescat, ut in sua eleemosyna hoc emendare faciat. Et si tales feminae velatae ad praesens ibidem congregatae inveniuntur quae regulariter vivere non velint, nec ad hoc dignae sunt ut cum illis aliis habitent, Episcopus vel Abbatissa praevideant locum aptum ubi separatim cum custodia in pulsatorio habitare debeant, vel operari manibus quod ipsa Abbatissa eis iusserit, interim quòd probatae dignae sint ut in congregatione recipiantur.

Ut publicum baptisterium, nisi iussu Episcopi, nullum constituatur.

VII. Ut publicum baptisterium in nulla parochia esse debeat, nisi ubi Episcopus constituerit cuius parochia est. Nisi tantùm si necessitas evenerit pro infirmitate, aut pro aliqua necessitate, illi Presbyteri, quos Episcopus in sua parochia constituerit, in qualicunque loco evenerit, licentiam habeant baptizandi, ut omninò sine baptismo non moriantur.

Ut omnes Presbyteri Episcopo subsint, nec sine illius iussione baptizent, nec Missas faciant.

VIII. Ut omnes Presbyteri qui in parochia sunt, sub potestate Episcopi esse debeant, et de eorum ordine nullus Presbyter praesumat in illa parochia baptizare, nec Missas celebrare sine iussione Episcopi in cuius parochia est. Et omnes Presbyteri ad Concilium Episcopi sui conveniant. Et si hoc quod superiùs comprehensum est facere contempserint, secundùm canonicam institutionem iudicentur, tam ipsi quàm defensores eorum.

Excommunicari eos qui scientes cum excommunicatis communicant. Quae lex sit excommunicatis; et de iis qui adversùs excommunicationem reclamant, vel eam parvipendunt.

IX. Si quis Presbyter ab Episcopo degradatus fuerit, et ipse per contemptum posteà aliquid de suo officio sine commeatu facere praesumpserit, et posteà ab Episcopo suo correptus et excommunicatus fuerit, qui cum ipso communicaverit scienter, sciat se esse excommunicatum. Similiter quicùnque Clericus, aut laicus, vel femina, incestum commiserit, et ab

Episcopo suo correptus se emendare noluerit, et ab Episcopo suo excommunicatus fuerit, si quis cum ipso communicaverit scienter, sciat se excommunicatum esse. Et ut sciatis qualis sit modus istius excommunicationis, in Ecclesiam non debet intrare, nec cum ullo Christiano cibum vel potum sumere; nec eius munera quisquam accipere debet, vel osculum porrigere debet, nec in oratione se iungere, nec salutare, antequam ab Episcopo suo fuerit reconciliatus. Quod si aliquis se reclamaverit quod iniuste sit excommunicatus, licentiam habeat ad Metropolitanum Episcopum venire, et ibidem secundum canonicam institutionem diiudicetur; interim suam excommunicationem custodiat *p*). Quod si aliquis ista omnia contempserit, et Episcopus emendare minime potuerit, Regis iudicio exilio condemnetur.

Ut Monachi Romam vel ad alia loca non vagentur. Et si quis ob negligentiam Abbatis ad aliud monasterium migrare velit, cum Episcopi consensu liceat.

X. Ut Monachi qui veraciter regulariter vivunt, ad Romanam sedem vel aliubi vagari non permittantur, nisi obedientiam Abbatis sui exerceant. Et si talis causa evenerit, quod absit, quod ille Abbas sic remissus vel negligens inveniatur ut in manus laicorum ipsum monasterium veniat, et hoc Episcopus emendare non potuerit, et aliqui tales Monachi ibidem fuerint qui propter Deum de ipso monasterio in alterum migrare velint, propter eorum animas salvandas, hi per consensum Episcopi licentiam habeant, qualiter eorum animae possint salvari.

Ut Clerici omnes sub manu vivant Episcopi, vel in monasterio sub ordine regulari.

XI. De illis hominibus qui dicunt quod se propter Deum tonsorassent, et modo res eorum vel pecunias habent, et nec sub manu Episcopi sunt, nec in monasterio regulariter vivunt, placuit ut in monasterio sint sub ordine regulari, aut sub manu Episcopi sub ordine canonico. Et si aliter fecerint, et correpti ab Episcopo suo se emendare noluerint, excommunicentur. Et de ancillis Dei (velatis *q*) eadem forma servetur.

Ut Clerici ab Ecclesiis suis ad alias non migrent. Et ut alterius Ecclesiae Clericum nemo suscipiat.

XII. Clericos in Ecclesia militantes, sicut iam constitutum est, non licere in alterius civitatis Ecclesia vel in potes-

p) In al. mss. sequitur lemma: *De his qui excommunicationem parvipendunt.*

q) Deest in al. mss.

tate laicorum militare, sed ibidem permanere in qua principio ministrare meruerunt; extra eos qui, amissa patria, ad aliam Ecclesiam pro necessitate venerint. Qui vero Episcoporum aut laicorum, post hoc constitutum, alterius Ecclesiae Clericum susceperit, nisi ad excusandum rationabiliter, placuit à communione suspendi, et eum qui suscepit, et eum qui susceptus est, quousque Clericum qui translatus est fecerit ad suam reverti Ecclesiam *r*).

De Episcopis vagantibus, ut neque ministrent neque ordinationem ullam faciant sine licentia Episcopi cuius parochia est.

XIII. De Episcopis vagantibus *s*), qui parochias non habent, nec scimus ordinationem eorum qualiter fuit *t*), placuit, iuxta instituta sanctorum Patrum, ut in alterius parochia ministrare, nec ullam ordinationem facere debeant sine iussione Episcopi cuius parochia est. Et si hoc facere praesumpserint, ab officio suspendantur interim quod ad synodum exinde venerint, et ibidem secundum canonicam institutionem accipiant sententiam; nisi tantum pro itineris causa. Et si ullus Clericus aut laicus talem Episcopum aut Presbyterum defensaverit sine commeatu Episcopi cuius parochia est, excommunicetur usque ad emendationem.

Die dominico quid operis facere liceat aut non liceat.

XIV. Quia persuasum est populis die dominico agi cum caballis sive bubus et vehiculis itinera non debere, neque ullam rem ad victum praeparari, vel ad nitorem domus vel hominis pertinentem ullatenus exerceri, quae res ad Iudaicam magis quam ad Christianam observationem pertinere probatur, id statuimus, ut die dominico quod antea fieri licuit, liceat. De opera tamen rurali, arato, aut vineae sectione, excussione, vel sepe censuimus abstinendum, quo facilius ad Ecclesiam venientes orationis gratia vacent. Quod si inventus fuerit quis in operibus suprascriptis, quae interdicta sunt exercere, qualiter emendari debeat, non in laicorum districtione, sed in Sacerdotis castigatione consistat.

Ut nuptiae omnes publice fiant.

XV. Ut omnes homines laici publicas nuptias faciant, tam nobiles, quam ignobiles.

Ut Clerici secularibus negotiis non implicentur.

XVI. Ut Clerici conductores non sint, hoc est, ut non

---

r) In uno ms. additur: *eodem ordine qualiter fuit.*

s) al. mss. *vacantibus.*

t) al. ms. *nec scimus eorum ordinem qualiter fuit.*

habeant actiones seculares, nisi pro causa Ecclesiarum, orphanorum, vel viduarum, ordinante Episcopo suo, vel Abbate.

Ut, mortuo Episcopo, Ecclesia supra tres menses sine pastore non relinquatur.

XVII. Ut post mortem Episcopi non liceat episcopatum esse sine pastore supra menses tres; nisi talis necessitas grandis evenerit, ut hoc nullo modo aliter fieri possit. Praecipuè proximo synodo, cùm evenerit, Episcopus ordinetur.

Ut Clerici publica iudicia sine iussu Episcopi non petant.

XVIII. Ut nullus Clericus ad iudicia laicorum publica veniat, nisi per iussionem Episcopi sui, vel Abbatis, iuxta canones Carthaginienses, capitulo IX ubi scriptum est: *Qui relicto ecclesiastico iudicio publicis iudiciis se purgare voluerit, etiamsi pro illo prolata fuerit sententia, locum suum amittat. Hoc in criminali iudicio. In civili verò perdat quod evicit, si locum suum obtinere voluerit. Cui enim ad eligendos Judices undique Ecclesiae patet auctoritas, ipse se indignum fraterno consortio iudicat qui de universa Ecclesia malè sentiendo, de seculari iudicio poscit auxilium, cùm privatorum Christianorum causas Apostolus ad Ecclesiam deferri atque ibidem terminari praecipiat.* Et maximè, ne in talibus causis inquietudinem Domno Regi faciat.

Ut Ecclesiarum immunitates illibata serventur.

XIX. Ut omnes emunitates per universas Ecclesias conservatae sint.

De ratiociniis monasteriorum quae Regi vel Episcopo debentur.

XX. In alia synodo nobis perdonastis ut illa monasteria ubi regulariter Monachi vel Monachae vixerunt, hoc quod eis de istis rebus dimittebatis unde vivere potuissent, exinde, si regalis erat, ad Regem faciant rationes Abbas vel Abbatissa; et si episcopalis, ad illum Episcopum. Similiter et de illis vicis.

Ut Episcopi singuli presbyteratus sibi competentes obtineant.

XXI. Ut illos presbyteratus qui ad illum episcopatum obtingunt, ille Episcopus ipsos debeat habere, sicut in alia synodo perdonavit Domnus Rex.

De teloneis, ut à peregrinis non exigantur, neque ab iis locis ubi esse non debent.

XXII. De peregrinis qui propter Deum vadunt, ut de eis teloneos non tollant; et de illis aliis teloneis, (quos Domnus

Rex anteà perdonavit, sic fiat ut ubi legitimè non debent esse, donati non sint *u)*.

Ut Judices viduarum et orphanorum atque Ecclesiae causas primo audiant loco.

XXIII. Ut Comites vel Judices ad eorum placita primò viduarum, orphanorum, vel Ecclesiarum causas audiant et definiant in eleemosyna Domni Regis, et posteà alias causas cum iustitia rationabiliter iudicent.

Ut nullus per pecunias ad honores ecclesiasticos accedat.

XXIV. Ut nullus per pecunias ad honorem vel gradum ecclesiasticum accedere debeat, quia haeresis simoniaca esse videtur.

Ut Episcopi et alii Judices pro iustitia facienda sportulas non accipiant.

XXV. Ut nec Episcopus nec Abbas, nec ullus laicus, pro iustitia facienda sportulas contradictas *v)* accipiat; quia ubi dona intercurrunt, iustitia evacuatur.

De teloneis.

XXVI. De teloneis verò sic ordinamus, ut nullus de victualio et carris, quae absque negotio sunt, teloneum prehendat. De sauma similiter ubicunque vadunt. Et de peregrinis similiter constituimus, ut quando propter Deum ad Romam vel alicubi vadunt, sic ordinamus ut ipsos per nullam occasionem ad pontes vel exclusas aut navigatio detineatis, nec propter scirpa sua ipsis peregrinis calumniam faciatis, nec ullum teloneum eis tollatis. Et si aliquis hoc fecerit, qualiscunque homo hoc comprobaverit, nos de sexaginta solidis triginta concedimus illi, et illi alii triginta in partem Domni Regis veniant.

De moneta.

XXVII. De moneta constituimus similiter, ut ampliùs non habeat in libra pensante nisi viginti duos solidos, et de ipsis viginti duobus solidis monetarius habeat solidum unum, et illos alios reddat.

De immunitatibus conservandis.

XXVIII. Ut emunitates observatae sint.

De iustitia facienda.

XXIX. Ut omnes faciant iustitiam, tam publici, quàm ecclesiastici. Et si aliquis homo ad palatium venerit pro causa sua, et anteà ad illum Comitem non innotuerit in mallo ante

---

u) al. ms. *sicut vos perdonastis ita fiat, ut ubi legitime donati non fuerint transeant.*

v) al. ms. *sportulum contradictum.*

Rachinburgios, et hoc sustinere noluerit quod ipsi legitimè iudicaverint, si pro istis ad palatium venerit, vapuletur. Et si maior persona est, Regis in arbitrio erit. Et si reclamaverint quòd legem eis non iudicassent, tunc licentiam habeant ad palatium venire pro ipsa causa. Et si ipsos convincere potuerint quod legem eis non iudicassent, secundùm legem hoc emendare faciat. Et si Comes et Rachinburgii eos convincere potuerint quod legem eis iudicassent, et ipsi hoc recipere noluerint, contra ipsos emendare faciat.

De ecclesiasticis viris qui se reclamare ad palatium veniunt

XXX. Similiter de ecclesiasticis, si ad palatium venerint de eorum causa sibi reclamare super eorum Seniore, si veniunt, vapulentur, nisi Senior suus eos pro sua causa transmiserit.

CAPITULARE METENSE,

sive Capitula Synodalia post Synodum Vernensem, data in civitate Metensi, ut quibusdam videtur; quorum hic est titulus in veteri Codice ms. Sancti Vincentii Metensis.

Incipiunt Capitula de alia Synodo sub ipso Domino rege Pippino facta.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De incestis.

I. Si homo incestum commiserit de istis causis, de Deo sacrata, aut commatre sua, aut cum matrina spiritali de fonte et confirmatione Episcopi, aut cum matre et filia, aut duabus sororibus, aut cum fratris filia, aut sororis filia, aut nepta, aut cum consobrina aut sobrina, aut cum amita vel matertera, de his criminibus pecuniam suam perdat, si habet; et si emen-

dare se noluerit, nullus eum recipiat, nec cibum ei donet. Et si hoc fecerit, sexaginta solidos Domno Regi componat, usque dum se ipse homo correxerit. Et si pecuniam non habet, si liber est, mittantur in carcerem usque ad satisfactionem. Si servus aut libertus est, vapuletur plagis multis. Et si Dominus suus permiserit eum ampliùs in tale scelus cadere, ipsos sexaginta solidos Domno Regi componat.

De ecclesiasticis viris.

II. De ecclesiasticis verò qui supradicta facinora commiserint, si bona persona fuerit, perdat honorem suum; minores verò vapulentur, aut in carcerem recludantur.

De Presbyteris et Clericis, ut eos Archidiaconus convocet ad synodum.

III. De Presbyteris et Clericis sic ordinamus, ut Archidiaconus Episcopi eos ad synodum commoneat unà cum Comite. Et si quis contempserit, Comes eum distringere faciat, ut ipse Presbyter aut defensor suus sexaginta solidos componat, et ad synodum eat. Et Episcopus ipsum Presbyterum vel Clericum iuxta canonicam auctoritatem diiudicari faciat. Solidi verò sexaginta de ipsa causa in sacellum Regis veniant. Et si aliquis per violentiam Presbyterum aut Clericum aut incestuosum contradixerit, tunc Comes ipsam personam per fideiussores positam ante Regem faciat unà cum Misso Episcopi venire; et Domnus Rex distringat, ut caeteri emendentur.

De his qui res ecclesiasticas verbo Domni Regis tenent.

IV. Ut illi homines qui res ecclesiasticas per verbum Domni Regis tenent, sic ordinatum est, ut illas Ecclesias unde sunt, vel illas domos episcopii vel monasterii cuius esse noscuntur, iuxta quod de ipsis rebus tenent, emendare debeant, et illos census vel illas decimas ac nonas ibidem dare pleniter debeant, sicut eis ad Vernum ordinavimus. Et qui hoc non fecerit, ipsas res perdat.

Ut Presbyteri qui vicos vel Ecclesias tenent, ceram vel alios census ad matrem civitatis Ecclesiam persolvant, sicut consuetudo fuit.

V. Ut hi qui illos vicos vel illas Ecclesias tenent, illos census vel illam ceram quae longo tempore ad illud episcopium reddiderunt, modò sic ordinavimus ut sic faciant. Et qui hoc non fecerit, sexaginta solidos persolvat.

De teloneis, unde exigi non debeant.

VI. De teloneis verò sic ordinamus, ut nullus de victualia aut carralia quod absque negotio est, teloneum pre-

hendat. De saumis similiter, ubicunque vadunt, et de peregrinis similiter constituimus, qui propter Deum ad Romam vel alicubi vadunt, ut ipsos per nullam occasionem ad pontes et ad exclusas aut navigio non teneatis, nec propter scrippa sua ullo peregrino calumniam faciatis, nec ullum teloneum eis tollatis. Et si aliquis hoc fecerit, qualiscumque homo hoc comprobaverit, nos de sexaginta solidis triginta illi concedimus, et illi alii in sacellum Regis veniant.

De moneta.

VII. De moneta constituimus ut ampliùs non habeat in libra pensante nisi viginti duos solidos, et de ipsis viginti duobus solidis monetarius accipiat solidum unum, et illos alios domino cuius sunt reddat.

De immunitatibus conservandis.

VIII. Ut emunitates conservatae sint.

De iustitia facienda.

IX. Ut omnes iustitias faciant, tam publici, quàm ecclesiastici. Et si aliquis homo ad palatium venerit pro causa sua, et antè illi Comiti non innotuerit in mallo ante Rachinburgios, aut si causa sua ante Comitem in mallo fuit ante Rachinburgios, et hoc sustinere noluerit quod ipsi ei legitimè iudicaverint; si pro istis causis ad palatium venerit, vapuletur. Et si maior persona fuerit, Regis arbitrium erit. Et si reclamaverit quòd legem ei non iudicassent, tunc licentiam habeat ad palatium venire pro ipsa causa. Et si ipsos convincere potuerit quòd legem ei non iudicassent, secundùm legem contra ipsum emendare faciat. Et si Comes et Rachinburgii eum convincere potuerint quòd legem ei iudicassent, et ipse hoc recipere noluerit, hoc contra ipsos emendare faciat.

De ecclesiasticis viris qui se reclamare ad palatium veniunt.

X. Similiter de ecclesiasticis, si ad palatium venerint de eorum causa se reclamare super eorum seniore, vapulentur, nisi senior suus pro sua causa transmiserit.

CAPITULARE COMPENDIENSE,

Factum anno Christi DCCLVII. in generali populi conventu.

Incipit decretum quod factum fuit ad compendium palatíum publicum.

INDEX CAPITULORUM.

1. *Quòd coniuges in quarto consanguinitatis gradu non separentur; in tertio autem, vel ex tertio et quarto mixti separentur.*

2. *Quòd in tertio affinitatis gradu vel in tertio et quarto coniuncti separentur.*
3. *Si uxor sine viri sui consensu velata est, repetere illam vir potest, si velit.*
4. *Privigna libera, si à vitrico contra suam et suorum voluntatem viro data est, potest, illo relicto, alteri nubere.*
5. *De coniugibus quorum alter servilis est conditionis.*
6. *De vassallo qui, relicta uxore, quam in alterius beneficio duxerat, alteri apud seniorem suum coniungitur.*
7. *Si quis uxorem, quam virgo duxit, corruptam inveniens, alteram ducat, et hâc item ob eandem causam relictâ, tertiam accipiat.*
8. *De eo cuius uxor cum ipsius fratre moechata est.*
9. *De eo qui à Presbytero uon baptizato baptizatus est.*
10. *De patre qui filii sui sponsam oppressit, et posteà filius ipsam accepit.*
11. *Ut quoquo modo mulier velum spontè acceperit, non dimittat.*
12. *De eo qui filiastrum vel filiastram ante Episcopum tenuerit.*
13. *Si quis coniugem dimiserit, et monasterium ingredi aut velari permiserit.*
14. *De illo qui cum matre et filia moechatus est.*
15. *De eo qui cum una sororum moechatus, alteram in uxorem duxit.*
16. *Si coniugum alter sit leprosus, potest alter, cum illius consensu, aliud inire coniugium.*
17. *Quando uxor negat sibi fuisse cum marito commercium, et maritus contrà fuisse affirmat.*
18. *Qui propter inimicitias in aliam regionem dimissâ uxore fugit, aliam non ducat.*
19. *De incestis.*
20. *De ecclesiasticis viris.*
21. *De Presbyteris et Clericis, ut eos Archidiaconus convocet ad synodum.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

Quòd coniuges in quarto consanguinitatis gradu non separentur; in tertio autem, vel ex tertio et quarto mixti separentur.

I. Si in quarta progenie reperti fuerint coniuncti, non separamus. In tertia verò si reperti fuerint, separentur. Et eos qui unus in quarta, alius in tertia sibi pertinent, et coniuncti inveniuntur, separamus.

Quòd in tertio affinitatis gradu, vel in tertio et quarto coniuncti separentur.

II. Si duo in tertio loco sibi pertinent, sive vir, sive femina, aut unus in tertio et alter in quarto; uno mortuo,

non licet alterum accipere uxorem eius. Et si inventi fuerint, separentur. Una lex est de viris et de feminis.

Si uxor sine viri sui consensu velata est, repetere illam vir potest, si velit.

III. Mulier si sine commeatu viri sui velum in caput miserit, si viro placuerit, recipiat eam iterum ad coniugium.

Privigna libera, si à vitrico contra suam et suorum voluntatem viro data est, potest, illo relicto, alteri nubere.

IV. Si quis francam filiastram suam contra voluntatem ipsius et matris et parentum dederit viro ingenuo, aut servo vel ecclesiastico, et illa noluerit habere ipsum, et reliquerit eum, potestatem habent parentes ipsius dare ei alium maritum. Et si ipsa alium habet, quem postea accepit, non separentur.

De coniugibus quorum alter servilis est conditionis.

V. Si francus homo accepit mulierem, et sperat quod ingenua sit, et postea invenit quod non est ingenua, dimittat eam, si vult, et accipiat aliam. Similiter si femina ingenua accepit servum, et sciebat tunc quod servus erat, habeat interim quo vivit. Una lex est de viris et feminis.

De vassallo qui, relicta uxore, quam in alterius beneficio duxerat, alteri apud seniorem suum coniungitur.

VI. Homo francus accepit beneficium de seniore suo, et duxit secum suum vassallum, et postea fuit ibi mortuus ipse senior, et dimisit ibi ipsum vassallum: et post hoc accepit alius homo ipsum beneficium, et pro hoc ut melius potuisset habere illum vassallum, dedit ei mulierem de ipso beneficio, et habuit ipsam aliquo tempore; et dimissa illa, reversus est ad parentes senioris sui mortui, et accepit ibi uxorem, et modo habet eam. Diffinitum est quod illam quam postea accepit, ipsam habeat.

Si quis uxorem quam virgo duxit, corruptam inveniens, alteram ducat, et hac item ob eandem causam relicta, tertiam accipiat.

VII. Si quis, uxore accepta, invenit eam à fratre suo contaminatam, ipsam dimittens accepit aliam, ipsamque contaminatam invenit, uxor illius legitima est, propterea quia nec ipse virgo fuit illo tempore. Quod si tertiam postea acceperit, revertat ad medianam: et ipsa posterior potestatem habeat alio viro se coniungere.

De eo cuius uxor cum ipsius fratre moechata est.

VIII. Si quis homo habet mulierem legitimam, et frater eius adulteravit cum ea, ille frater vel illa femina qui adulterium perpetraverunt, interim quo vivunt numquam habeant

coniugium. Ille cuius uxor fuit, si vult, potestatem habet accipere aliam.

De eo qui à Presbytero non baptizato baptizatus est.

IX. Si quis baptizatus est à Presbytero non baptizato, et ancta Trinitas in ipso baptismo invocata fuerit, baptizatus est, sicut Sergius Papa dixit *w)*. Impositione tamen manuum Episcopi indiget: Georgius Episcopus Romanus et Iohannes Sacellarius sic senserunt.

De patre qui filii sui sponsam oppressit, et postea filius ipsam accepit.

X. Si pater sponsam filii sui oppresserit, et postea filius psam acceperit, pater eius postea non habeat uxorem et ipsa femina non habeat virum, quia non dixit quod pater eius cum ipsa mansisset; filius vero eius qui nesciens fecit, accipiat mulierem legitimam.

Ut quoquo modo mulier velum sponte acceperit, non dimittat.

XI. In qualicunque modo mulier velum sanctum acceperit sponte in eo permaneat, nec dimittat. Consenserunt Georgius *x)* Episcopus Romanus et Iohannes Sacellarius.

De eo qui filiastrum vel filiastram ante Episcopum tenuerit.

XII. Si quis filiastrum aut filiastram suam ante Episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua, et alteram non accipiat. Similiter femina alterum non accipiat. Georgius consensit.

Si quis coniugem dimiserit, et monasterium ingredi aut velari permiserit.

XIII. Si quis vir mulierem suam dimiserit, et dederit commeatum pro religionis causa infra monasterium Deo servire, aut foras monasterium dederit licentiam velare, sicut diximus, propter Deum, vir illius accipiat mulierem legitimam. Similiter et mulier faciat. Georgius consensit.

De illo qui cum matre et filia moechatus est.

XIV. Si quis cum matre et filia in adulterio mansit, nesciente matre quod cum filia sua mansisset, similiter et filia nescivit quod cum matre sua esset, postea ille vir si acceperit mulierem, dimittat, usque in diem mortis suae non habeat uxorem, et illa mulier quam reliquerit, accipiat virum; et illa mater et filia, cum quibus in adulterio mansit, ambabus nes-

---

w) Sequentia desunt in uno Cod. Addita sunt ex Capitul. Lib. V. c. 6. ubi extant.

x) Idem Cod. Metens. heic et infra c 13. legit: *Lorius.*

cientibus quod cum matre et filia mansisset, habeant viros. Nam si in notitiam illarum venerit hoc scelus, dimittant maritos et agant poenitentiam, et illarum mariti posteriores accipiant mulieres.

De eo qui cum una sororum moechatus, alteram in uxorem duxit.

XV. Similiter et de duabus sororibus, qui cum una in adulterio mansit, et alteram in publico accepit, non habeat mulierem usque in diem mortis; et illae duae sorores, si nescierunt, habeant maritos. Et si in notitiam eis venit, superiorem formam servent.

Si coniugum alter sit leprosus, potest alter cum illius consensu aliud inire coniugium.

XVI. Si vir leprosus mulierem habeat sanam, si vult ei donare commeatum ut accipiat virum, ipsa femina, si vult, accipiat. Similiter et vir.

Quando uxor negat sibi fuisse cum marito commercium, et maritus contra fuisse adfirmat.

XVII. Si quis accepit mulierem, et habuit ipsam aliquo tempore, et ipsa femina dicit quod non mansisset cum ea, et ille vir dicit quod sic fecit, in veritate viri consistat, quia caput est mulieris. De muliere quae dicit quod vir suus ei commercium maritale non reddidit, Georgius consensit.

Qui propter inimicitias in aliam regionem, dimissâ uxore, fugit, aliam non ducat.

XVIII. Si qui propter faidam fugiunt in aliam patriam, et dimittunt uxores suas, nec illi viri nec illae feminae accipiant coniugium. Georgius consensit.

De incestis.

XIX. Si homo incestum commiserit de matre sua, aut cum matrina sua de fonte et confirmatione sua, aut cum matre et filia, aut cum duabus sororibus, aut cum fratris vel sororis filia, aut nepta, aut cum consobrina vel sobrina, aut cum amita vel matertera, de his criminibus pecuniam suam perdat, si habet. Et si se emendare noluerit, nullus eum recipiat, nec cibum ei donet. Et si fecerit, sexaginta solidos Domno Regi componat usque dum se ipse homo correxerit. Et si pecuniam non habet, mittatur in carcerem usque ad satisfactionem. Si servus aut libertus est, vapuletur plagis multis. Et si dominus suus permiserit amplius in tale scelus cadere, ipse dominus Regi sexaginta solidos componat.

De ecclesiasticis viris.

XX. De ecclesiasticis vero, si bona persona fuerit, perdat honorem suum. Minores vero vapulentur, et in carcerem mittantur.

De Presbyteris et Clericis, ut eos Archidiaconus convocet ad synodum.

XXI. De Presbyteris et Clericis sic ordinamus, ut Archidiaconus Episcopi eos ad synodum commoneat unà cum Comite. Et si quis contempserit, Comes eum distringere faciat, et ipse Presbyter aut defensor suus sexaginta solidos componat, et ad synodum veniat. Et Episcopus ipsum Presbyterum aut Clericum iuxta canonicam auctoritatem diiudicari faciat; solidos vero sexaginta componat. Et si aliquis per violentiam Presbyterum, aut Clericum, aut incestuosum contradixerit, tunc Comes ipsam personam per fideiussores positum ante Regem venire faciat unà cum Misso Episcopi; et Domnus Rex distringat, ut caeteri emendentur. *y*)

PIPPINI REGIS

Constitutio generalis, de letaniis faciendis pro ubertate terrae.

Data anno DCCLXIV.

Pippinus, gratiâ Dei Rex Francorum, vir illuster, Domino sancto Patri Lullo, Episcopo. Cognitum scimus sanctitati vestrae qualem pietatem et misericordiam Deus fecit praesenti anno in terra ista. Dedit tribulationem pro delictis nostris; post tribulationem autem, magnam atque mirabilem consolationem sive abundantiam fructus terrae, quam modo habemus. Et ob hoc atque pro aliis causis nostris opus est nobis illi gratias agere, quia dignatus est servos suos consolari per eius misericordiam. Sic nobis videtur, ut absque ieiunio indicto unusquisque Episcopus in sua parochia letanias faciat, non cum ieiunio, nisi tantùm in laude Dei, qui talem nobis abundantiam dedit; et faciat unusquisque homo sua eleemosyna, et pauperes pascat. Et sic praevidere faciatis et ordinare de verbo nostro, ut unusquisque homo, aut vellet aut nollet, suam decimam donet. Valete in Christo.

---

y) In ms. rursum subiicitur capitulum iam supra relatum in Synodo Vernensi c. 14.

KAROLI MAGNI
Capitulare primum;
Datum, ut videtur, sub eius regni exordia, anno Christi DCCLXIX.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

Ut servi Dei neque in hostem pergant, neque armaturam baiulent.

I. Karolus, gratiâ Dei Rex regnique Francorum rector, et devotus sanctae Ecclesiae Defensor, atque adiutor in omnibus apostolicae Sedis. Hortatu omnium fidelium nostrorum,

et maximè Episcoporum ac reliquorum Sacerdotum consultu, servis Dei per omnia omnibus armaturam portare vel pugnare, aut in exercitum et in hostem pergere, omnino prohibemus, nisi illi tantummodo qui propter divinum ministerium, Missarum scilicet solemnia adimplenda et sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt; id est, unum vel duos Episcopos cum Capellanis Presbyteris. Et unusquisque Princeps unum Presbyterum secum habeat, qui hominibus peccata confitentibus iudicare et indicare poenitentiam possit.

Ne Sacerdotes fundant sanguinem Christianorum vel paganorum.

II. Ut Sacerdotes neque Christianorum neque paganorum sanguinem fundant.

Ut servi Dei venationes non exerceant.

III. Omnibus servis Dei venationes et sylvaticas vagationes cum canibus, et ut accipitres et falcones non habeant interdicimus.

De Episcopis et Presbyteris ignotis, quomodò admittantur ad ministerium ecclesiasticum.

IV. Statuimus ut secundùm canonicam cautelam omnes undecunquè supervenientes ignotos Episcopos, vel Presbyteros, ante probationem synodalem in ecclesiasticum ministerium non admittèremus.

De Sacerdotibus qui plures uxores habuerint.

V. Si Sacerdotes plures uxores habuerint, vel sanguinem Christianorum vel paganorum fuderint, aut canonibus obviaverint, sacerdotio priventur, quia deteriores sunt secularibus.

Ut unusquisque Episcopus provideat in sua parochia ne populus faciat paganias aut superstitiones.

VI. Decrevimus ut secundùm canones unusquisque Episcopus in sua parochia solicitudinem adhibeat, adiuvante Graphione qui defensor Ecclesiae est, ut populus Dei paganias non faciat; sed ut omnes spurcitias gentilitatis abiiciat et respuat, sive profana sacrificia mortuorum, sive sortilegos vel divinos, sive phylacteria et auguria, sive incantationes, sive hostias immolatitias, quas stulti homines iuxta Ecclesias ritu pagano faciunt sub nomine sanctorum Martyrum vel Confessorum Domini; qui potiùs quam ad misericordiam sanctos suos ad iracundiam provocant.

Ut parochiam suam singulis annis unusquisque Episcopus circumeat.

VII. Statuimus ut singulis annis unusquisque Episcopus parochiam suam sollicitè circumeat, et populum confirmare et plebes docere et investigare, et prohibere paganas observatio-

nes, divinosque vel sortilegos, aut auguria, phylacteria, incantationes, vel omnes spurcitias gentilium, studeat.

Ut Presbyteri Episcopis suis subiecti sint, et ut Quadragesimae tempore rationem ministerii sui eis reddant.

VIII. Decrevimus quoquè iuxta sanctorum canones ut unusquisque Presbyter in parochia habitans Episcopo subiectus sit illi in cuius parochia habitat, et semper in Quadragesima rationem et ordinem ministerii sui, sive de baptismo, sive de fide catholica, sive de precibus, et ordine Missarum, Episcopo reddat. Et quandocunquè iure canonico Episcopus circumeat parochiam ad populos confirmandos, Presbyter semper paratus sit ad suscipiendum Episcopum, cum collectione et adiutorio populi qui ibi confirmari debet. Et in coena Domini semper novum chrisma ab Episcopo suo quaerat. Et de vetere nullus baptizare praesumat, sed ardere in luminaribus Ecclesiae faciat.

Ne aliquis accipiat Ecclesiam infrà parochiam sine consensu Episcopi sui, nec de unà ad aliam transeat.

IX. Ut nemo accipiat Ecclesiam infrà parochiam sine consensu Episcopi sui, nec de unà ad aliam transeat.

Ut Sacerdotes magnam curam habeant de incestis, et infirmis et poenitentibus.

X. Ut de incestis et criminosis magnam curam habeant Sacerdotes, ne in suis pereant sceleribus, et animae eorum à districto iudice Christo eis requirantur. Similiter de infirmis et poenitentibus, ut morientes sine sacrati olei unctione et reconciliatione et viatico non deficiant.

De ieiunio quatuor temporum.

XI. Ut ieiunium quatuor temporum et ipsi Sacerdotes observent, et plebi denuntient observandum.

Ut bis in anno ad mallum omnes veniant.

XII. Ut ad mallum venire nemo tardet primùm circa aestatem, secundo circa autumnum. Ad alia vero placita, si necessitas fuerit, vel denuntiatio Regis urgeat, vocatus venire nemo tardet.

Ut nemo neglegens sit quando pro Rege vel fidelibus suis orandum fuerit.

XIII. Ut quando denuntiatum fuerit pro Rege vel pro fidelibus suis quâlibet causâ orationes facere, nemo ex hoc neglegens appareat.

Ut Sacerdos, nisi in locis consecratis, Missam non celebret.

XIV. Nullus Sacerdos nisi in locis Deo dicatis, vel in itinere positus in tabernaculis et mensis lapideis ab Episcopo

consecratis, Missas celebrare praesumat. Quòd si praesumpserit, gradûs sui periculo subiacebit.

De Sacerdotibus qui ministerium suum adimplere non valent.

XV. Sacerdotes qui ritè non sapiunt adimplere ministerium suum, nec discere iuxta praeceptum Episcoporum suorum pro viribus satagunt, vel contemptores canonum existunt, ab officio proprio sunt submovendi quousquè haec pleniter emendata habeant.

Ut Sacerdos qui admonitionem Episcopi sui contempserit, deponatur.

XVI. Quicunque autem à suo Episcopo freque iter admonitus de sua scientia, ut discere curet, facere neglexerit, procul dubio et ab officio removeatur, et Ecclesiam quam tenet, amittat; quia ignorantes legem Dei eam aliis annuntiare et praedicare non possunt.

Ut nullus Judex neque Presbyterum neque Diaconum aut Clericum sine consensu Episcopi sui distringat.

XVII. Ut nullus Iudex neque Presbyterum neque Diaconum aut Clericum, aut iuniorem Ecclesiae, extra conscientiam Pontificis per se distringat aut condemnare praesumat. Quòd si quis hoc fecerit, ab Ecclesia cui iniuriam inrogare dinoscitur, tamdiu sit sequestratus quandiu reatum suum cognoscat et emendet.

Ut nullus Episcoporum vel secularium alterius cuiusquam res retinere praesumat.

XVIII. Ut nullus Episcoporum vel secularium cuiuscunque alterius Episcopi sive Ecclesiae sive privati res, aut regnorum divisione aut provinciarum sequestratione, competere aut retinere praesumat. Quòd si quis hoc facere tentaverit, tamdiu sit ab omnium caritate suspensus, et à communionis gratia sequestratus, quoadusquè res ablatas cum fructuum satisfactione restituat.

EPISTOLA AD OFFAM,

Regem Merciorum.

Data anno DCCLXXIV, post devictos Longobardos et Saxones.

KAROLUS, gratiâ Dei Rex Francorum et Longobardorum, et Patricius Romanorum, viro venerando et fratri carissimo Offano, Merciorum Regi, salutem, honorem, et amorem. Cùm deceat Reges potentes et famosos amicitiae foedere convinciri,

et mutuis gaudiis ad invicem gratulari, ut in vinculo caritatis Christus in omnibus et ab omnibus glorificetur, vestrae serenitati hoc eulogium duximus destinandum. Cum nobilissimam Longobardorum civitatem cum suis civibus omnibus nostro dominatui subiugaverimus, et Italiam totam nostro imperio feliciter subiugaverimus Christi adiutorio, cui famulari desideramus, Rex Desiderius Longobardorum, Ducesque Saxoniae, quos nostris nutibus inclinavimus, Withimundus et Albion, cum fere omnibus incolis Saxoniae, baptismi susceperunt sacramentum, Domino Iesu Christo de caetero famulaturi. Hoc igitur salubri mandato ego Karolus, Regum Christianorum orientalium potentissimus, vos, o Offane, Regum occidentalium Christianorum potentissime, cupio laetificare, et te in dilectione speciali amplecti sincerius.

CAPITULARE ANNI DCCLXXIX.

Incipit Decretum Karoli, preciosi Regis Francorum.

Anno feliciter undecimo regni Domni nostri Karoli, gloriosissimi Regis, in mense Martio, facto Capitulare, qualiter congregatis in unum synodali Concilio Episcopis, Abbatibus, virisque inlustribus (Comitibus z), una cum piissimo Domno nostro, secundum Dei voluntatem, pro causis opportunis consenserunt decretum.

INDEX CAPITULORUM.

1. *Ut suffraganei Episcopi subiecti sint Metropolitanis.*
2. *Ut Episcopi ordinentur ubi non sunt.*
3. *Ut monasteria regularia regulam custodiant.*
4. *De potestate Episcoporum super Presbyteros et Clericos.*
5. *Ut Episcopi incestuosos emendent et viduas.*
6. *De alterius Clerico Episcopi non recipiendo nec ordinando.*
7. *De decimis dandis, et per iussionem Episcopi dispensandis.*
8. *De iis qui mori debent, ut ab Ecclesia non defensentur.*
9. *Qualiter de latronibus faciendum sit.*
10. *De periuriis.*
11. *De latronibus iuste peremptis, et de hominibus iniuste punitis*
12. *Ut ea conserventur quae in placitis et synodis Pippinus Rex constituit.*
13. *De nonis et decimis, vel censu Ecclesiarum.*
14. *De truste non facienda.*
15. *De tributariis Ecclesiarum.*

z) Deest in al. mss. In uno legitur: *una cum Comitibus.*

16. *Ut sacramentum pro gildonia non fiat.*
17. *Ut itinerantibus nullus impedimentum faciat.*
18. *De teloneis forbannitis.*
19. *Ut mancipia non sine testibus vendantur.*
20. *De loricis extra regnum non vendendis.*
21. *Qualiter de comitibus vel vassis dominicis iustitias non facientibus agendum sit.*
22. *De his qui pretium pro faida recipere et iustitiam facere nolunt.*
23. *De latronibus bis per membra et tertio per vitam puniendis.*

INCIPIUNT PRAEDICTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

Ut suffraganei Episcopi subiecti sint Metropolitanis.

I. De Metropolitanis, ut suffraganei Episcopi eis secundum canones subiecti sint; et ea quae erga ministerium illorum emendanda cognoscunt, libenti animo emendent atque corrigant.

Ut Episcopi ordinentur ubi non sunt.

II. De Episcopis, ut ubi ad praesens ordinati non sunt, sine tarditate ordinentur.

Ut monasteria regularia regulam custodiant.

III. (De monasteriis, quae regularia fuerunt *a*), ut secundum regulam vivant: necnon et monasteria puellarum ordinem sanctum custodiant. Et unaquaeque Abbatissa sine intermissione in suo monasterio resideat.

De potestate Episcoporum super Presbyteros et Clericos.

IV. Ut Episcopi de Presbyteris *b*) et Clericis infra illorum parochiam potestatem habeant secundum canones *c*).

Ut Episcopi incestuosos emendent et viduas.

V. Ut Episcopi de incestuosis hominibus (licentiam habeant emendandi *d*); seu et de viduis infra suam parochiam potestatem habeant ad corrigendum.

De alterius Clerico Episcopi non recipiendo nec ordinando.

VI. Ut nemini liceat alterius Clericum recipere nec ordinare in aliquo gradu *e*).

---

a) Desunt in uno ms. In al. mss. legitur: *qui regulares; quae regulares; quae sub regula etc*

b) al. ms. *de presbyteris, diaconibus et clericis.*

c) al mss. loco *secundum canones* habent *ad corrigendum.*

d) Desunt in uno ms.

e) al. mss. *ad aliquem gradum; in alio loco*.

De decimis dandis, et per iussionem Episcopi dispensandis.

VII. De decimis, ut unusquisque suam decimam donet, atque per iussionem Pontificis dispensetur.

De reis qui mori debent, ut ab Ecclesia non defensentur.

VIII. Ut homicidae et caeteri rei qui legibus mori debent, si ad Ecclesiam confugerint, non excusentur, neque eis ibidem victus detur.

Qualiter de latronibus faciendum sit.

IX. Ut latrones de infra emunitatem illi Judices ad Comitum placita praesentent. Et qui hoc non fecerit, beneficium et honorem perdat. Et qui beneficium non habuerit, bannum solvat. Similiter et vassus noster, si hoc non adimpleverit, beneficium et honorem perdat.

De periuris.

X. De eo qui periurium fecerit, nullam redemptionem det, nisi manum perdat. Quòd si accusator contendere voluerit de ipso periurio, stent ad crucem. Et si iurator vicerit, legem suam accusator emendet. Hoc verò de minoribus causis observandum. De maioribus verò rebus, aut de statu ingenuitatis, secundùm legem custodiant.

De latronibus iustè peremptis, et de hominibus iniustè punitis.

XI. De vindicta et iudicio iusto in latrones facto testimonio Episcoporum absque peccato Comites esse dicuntur, ita tamen ut absque invidia aut occasione mala nihil aliud ibi interponatur nisi vera iustitia ad perficiendum. Ille verò qui per odium, aut per malum ingenium, nisi pro iustitia facienda, hominem disfecerit, honorem suum perdat, (et hominem quem iniustè interfecit *f)*, secundùm poenam quam intulit, emendet.

Ut ea conserventur quae in placitis et synodis Pippinus Rex constituit.

XII. Capitula verò quae bonae memoriae genitor noster Domnus Pippinus Rex in suis placitis *g)* constituit et in synodis, conservare volumus.

De nonis et decimis vel censu Ecclesiarum.

XIII. De rebus verò Ecclesiarum, unde nunc census exeunt, decima et nona cum ipso censu sit soluta; et unde an-

---

f) al. mss. *legibus contra quam iniuste fecerit.*

g) al. mss. *in sua placita.*

teà non exierunt; similiter decima et nona cum ipso censu sit soluta; atque de casatis quinquaginta, solidus unus; et de casatis triginta, dimidius solidus, et de viginti, tremissis unus. Et precariae ubi modò sunt, renoventur; et ubi non sunt, scribantur. Et sit discretio inter precarias de verbo nostro factas, et inter eas quas spontaneâ voluntate de ipsis rebus Ecclesiarum faciunt.

De truste non facienda.

XIV. De truste facienda nemo praesumat.

De tributariis Ecclesiarum.

XV. De cerariis et tabulariis atque chartulariis, sicut à longo tempore fuit, observetur.

Ut sacramentum pro gildonia non fiat.

XVI. De sacramentis pro gildonia *h)* invicem coniurantibus, ut nemo facere praesumat. Alio verò modo de eorum eleemosynis, aut de incendio, aut de naufragio, quamvis convenientiam faciant, nemo in hoc iurare praesumat.

Ut itinerantibus nullus impedimentum faciat.

XVII. De itinerantibus qui ad palatium aut aliubi pergunt, ut eos cum collecta nemo sit ausus absallire. Et nemo alterius herbam defensionis tempore tollere praesumat, nisi in hoste pergendo, aut Missus noster sit. Et qui aliter facere praesumpserit, emendet.

De teloneis forbannitis.

XVIII. De teloneis qui iam anteà forbanniti fuerunt nemo tollat, nisi ibi ubi antiquo tempore fuerunt.

Ut mancipia non sine testibus vendantur.

XIX. De mancipiis quae venduntur, ut in praesentia Episcopi vel Comitis sit, aut in praesentia Archidiaconi, aut Centenarii, aut in praesentia Vicedomini, aut iudicis Comitis, aut ante bene nota testimonia. Et foràs marcham *i)* nemo mancipium vendat. Qui fecerit, tantas vices bannum solvat quanta mancipia vendidit. Et si non habet pretium, in vadio pro servo semetipsum donet Comiti, usque dum ipsum bannum solvat.

De loricis extra regnum non vendendis.

XX. Ut nullus brunias *k)* foras nostro regno vendere non praesumat.

---

h) al. mss. *geldonia, gilduniae, ghilduniae.*

i) al. ms. *foras mercato.*

k) al. mss. *prunias.*

Qualiter de Comitibus vel vassis dominicis iustitias non facientibus agendum sit.

XXI. Si Comes in suo ministerio iustitias non fecerit, Missos nostros *l)* in sua casa soniare faciat usque dum iustitiae ibidem factae fuerint. Et si vassus noster iustitias non fecerit, tunc et Comes et Missus ad ipsius casam sedeant, et de suo vivant quousquè iustitiam faciat.

De his qui pretium pro faida recipere et iustitiam facere nolunt.

XXII. Si quis pro faida pretium recipere non vult, tunc ad nos sit transmissus, et nos eum dirigemus ubi damnum minimè possit facere. Simili modo et qui pro faida pretium solvere noluerit, nec iustitiam exinde facere, in tali loco eum mittere volumus ut pro eodem mains damnum *m)* non crescat.

De latronibus bis per membra, et tertiò per vitam puniendis.

XXIII. De latronibus ita praecipimus observandum (ut pro *n)* prima culpa non moriantur, sed oculum perdant; de secunda verò culpa nasus ipsius latronis capuletur; de tertia verò, si se non emendaverit, moriatur.

EXPLICIT DECRETUM KAROLI REGIS.

Post caput decimum superioris Capitularis sequitur in editione Sirmondi caput de latronibus in custodiam missis: licet in nullo eorum exemplarium, quae Baluzius vidit, reperiatur. Ne quis tamen conqueri posset a nobis aliquid praetermissum fuisse, heic extra ordinem posuimus.

De latronibus in custodiam missis.

De latronibus qui in custodiam missi sunt, ut nullus Iudex publicus pretium pendat. Et si hoc fecerit, honorem suum perdat. Et qui Ecclesiam infregerit, moriatur.

DECRETALE PRECUM QUORUMDAM EPISCOPORUM.

Qualiter pro Rege et exercitu eius hác instanti tribulatione à fidelibus in orationibus et eleemosynis Deo supplicandum sit.

Capitulare qualiter institutum est in hoc Episcoporum conventu *o)*, id est, ut unusquisque Episcopus tres Missas et psal-

l) al. mss. *Misso nostro ; Misso.*
m) al. mss. *maior damnus ; maior damnum.*
n) al. ms. desunt.
o) al. mss. *consensu.*

teria tria cantet, unum pro Domno Rege, alterum pro exercitu Francorum, tertium pro praesenti tribulatione. Presbyteri verò unusquisque Missas tres, Monachi et Monachae et Canonici unusquisque psalteria tria. Et biduanam omnes faciant, (tam Episcopi, Monachi, et Monachae, atque Canonici *p)*, atque eorum infra casati homines, vel qui potentes sunt. Et unusquisque Episcopus, aut Abbas, vel Abbatissa, qui hoc facere potest, libram donet de argento (aut valentem *q)* in eleemosynam; mediocres verò mediam libram, minores verò solidos quinque. Episcopi, Abbates, atque Abbatissae pauperes famelicos quatuor (pro ista striccitate *r*) nutrire debent usque tempore messium. Et qui tantùm non possunt, iuxta quod possibilitas est, (aut tres *s*), aut duos, aut unum. Comites fortiores libram unam de argento aut valentem (donent in eleemosynam *t*), mediocres mediam libram. Vassus dominicus de casatis ducentis, mediam libram, de casatis centum, solidos quinque, de casatis quinquaginta aut triginta, unciam unam. Et faciant biduanas, atque eorum homines in eorum casatis, vel qui hoc facere possunt. Et qui redimere (ipsas biduanas *u*) voluerit, fortiores Comites uncias tres, mediocres unciam et dimidiam, minores solidum unum. Et de pauperibus famelicis, sicut suprascriptum est, et ipsi faciant. Haec omnia, si Deo placuerit, pro Domno Rege et pro exercitu Francorum, et praesente tribulatione, Missa sancti Johannis sint completa. *v*)

CONSTITUTIO

de scholis per singula Episcopia et Monasteria instituendis.

Karolus, gratiâ Dei Rex Francorum et Longobardorum, ac Patricius Romanorum, Baugulfo Abbati et omni congregationi, tibi etiam commissis fidelibus oratoribus nostris, in omnipotentis Dei nomine amabilem direximus salutem. Notum igitur sit Deo placitae devotioni vestrae quia nos unà cum fidelibus nostris consideravimus utile esse ut episcopia et monasteria nobis, Christo propitio, ad gubernandum commissa, praeter regularis vitae ordinem atque sanctae religionis conversationem, etiam in litterarum meditationibus, eis qui donante Domino discere possunt, secundùm uniuscuiusque capacitatem,

---

p) al. mss. desunt.
q) al. mss. desunt.
r) al. mss. *pro isto inter se instituto.*
s) al. mss. desunt.
t) al. mss. desunt.
u) al. mss. desunt.
v) al. mss. *sit completum.*

docendi studium debeant impendere; qualiter sicut regularis norma honestatem morum, ita quoquè docendi et discendi instantia ordinet et ornet seriem verborum; ut qui Deo placere appetunt rectè vivendo, ei etiam placere non negligant rectè loquendo. Scriptùm est enim: *Aut ex verbis tuis iustificaberis, aut ex verbis tuis condemnaberis. Matth.* XII. 37. Quam vis enim meliùs sit bene facere, quàm nosse, priùs tamen est nosse quàm facere. Debet ergo quisque discere quod optat implere; ut tantò uberiùs quid agere debeat, intelligat anima, quantò in omnipotentis Dei laudibus sine mendaciorum offendiculis cucurrerit lingua. Nam cùm omnibus hominibus vitanda sint mendacia, quanto magis illi secundum possibilitatem declinare debent qui ad hoc solummodo probantur electi ut servire specialiter debeant veritati. Nam cùm nobis in his annis à nonnullis monasteriis saepius scripta dirigerentur, in quibus quod pro nobis fratres ibidem commorantes in sacris et piis orationibus decertarent, significaretur, cognovimus in plerisque praefatis conscriptionibus eorundem et sensus rectos et sermones incultos: quia quod pia devotio interiùs fideliter dictabat, hoc exteriùs, propter negligentiam discendi, lingua inerudita exprimere sine reprehensione non valebat. Unde factum est ut timere inciperemus ne fortè, sicut minor erat in scribendo prudentia, ita quoquè et multò minor esset quàm rectè esse debuisset in sanctarum scripturarum ad intelligendum sapientia. Et bene novimus omnes quia quamvis periculosi sint errores verborum, multo periculosiores sunt errores sensuum. Quamobrem hortamur vos litterarum studia non solùm non negligere, verùm etiam humillimâ et Deo placitâ intentione ad hoc certatim discere, ut faciliùs et rectiùs divinarum scripturarum mysteria valeatis penetrare. Cùm autem in sacris paginis schemata, tropi, et caetera his similia inserta inveniantur, nulli dubium est, quod ea unusquisque legens tanto citiùs spiritualiter intelligit, quanto priùs in litterarum magisterio pleniùs instructus fuerit. Tales vero ad hoc opus viri eligantur, qui et voluntatem et possibilitatem discendi et desiderium habeant alios instruendi. Et hoc tantùm eâ intentione agatur, quâ devotione à nobis praecipitur. Optamus enim vos, sicut decet Ecclesiae milites, et interiùs devotos et exteriùs doctos castosque bene vivendo, et scholasticos bene loquendo, ut quicunque vos propter nomen Domini et sanctae conversationis nobilitatem ad videndum expetierit, sicut de aspectu vestro aedificatur visus, ita quoquè de sapientia vestra, quam in legendo seu cantando perceperit, instructus, omnipotenti Domino gratias agendo gaudens redeat. Huius itaque epistolae exemplaria ad omnes suffragantes tuosque coepiscopos, et per universa monasteria, dirigi non negligas, si gratiam nostram habere vis. Et nullus

Monachus foris monasterio iudiciaria teneat, nec per mallos et publica placita pergat. Legens valeat.

CONSTITUTIO

de emendatione librorum et officiorum ecclesiasticorum.

Karolus, Dei fretus auxilio Rex Francorum et Longobardorum, ac Patricius Romanorum, religiosis lectoribus nostrae ditioni subiectis. Cùm nos divina semper domi forisque clementia, sive in bellorum eventibus, sive in pacis tranquillitate custodiat, etsi rependere quicquam eius beneficiis tenuitas humana non praevalet, quia est inaestimabilis misericordiae Deus noster, devotas suae servituti benignè approbat voluntates. Igitur quia curae nobis est ut nostrarum Ecclesiarum ad meliora semper proficiat status, obliteratam penè maiorum nostrorum desidiâ reparare vigilante studio litterarum satagimus officinam, et ad pernoscenda studia liberalium artium nostro etiam quos possumus invitamus exemplo. Inter quae iampridem universos veteris ac novi instrumenti libros, librariorum imperitiâ depravatos, Deo nos in omnibus adiuvante, examussim correximus. Accensi praetereà memoriae venerandae Pippini genitoris nostri exemplis, qui totas Galliarum Ecclesias Romanae traditionis suo studio cantibus decoravit, nos nihilominùs solerti easdem curamus intuitu praecipuarum insignire serie lectionum. Denique quia ad nocturnale officium compilatas quorundam casso labore, licèt recto intuitu, minùs tamen idoneo, reperimus lectiones, quippe quae et sine auctorum suorum vocabulis essent positae, et infinitis vitiorum anfractibus scaterent, non sumus passi nostris in diebus in divinis lectionibus inter sacra officia inconsonantes perstrepere soloecismos, atque earundem lectionum in meliùs reformare tramitem mentem intendimus. Idque opus Paulo Diacono, familiari clientulo nostro, elimandum iniunximus, scilicet ut studiosè catholicorum Patrum dicta percurrens, veluti è lectissimis eorum pratis certos quosque flosculos legeret, et in unum quaeque essent utilia quasi sertum aptaret. Qui nostrae celsitudini devotè parere desiderans, tractatus atque sermones diversorum catholicorum Patrum perlegens, et optima quaeque decerpens, in duobus voluminibus per totius anni circulum congruentes cuique festivitati distinctè et absque vitiis nobis obtulit lectiones. Quarum omnium textum nostrâ sagacitate perpendentes, nostrâ eadem volumina auctoritate constabilimus, vestraeque religioni in Christi Ecclesiis tradimus ad legendum.

CAPITULARE BAIUVARIORUM,

Datum, ut coniectura est, Ratisbonae, anno Christi DCCLXXXVIII.

Haec sunt Capitula quae Domnus Karolus serenissimus addere iussit.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De banno Regis inrupto componendo.

I. Ut bannum ipsius quilibet inruperit, componere debeat.

De tuitione Ecclesiae, viduarum, orphanorum, et minùs potentum.

II. Ut Ecclesia, viduae, orphani, vel minùs potentes pacem rectam habeant. Et ubi fuerit infracta, sexaginta solidis componatur.

De raptu et violentia et incendio infra patriam factis.

III. Ut raptum vel vim per collectam hominum et incendia infra patriam nemo facere praesumat. Et qui hoc commiserit, sexaginta solidos in bannum nostrum componat.

De mannitione in hostem.

IV. Similiter et qui iussionem regiam in hoste bannitus inruperit.

De compositione hominis denarialis.

V. De denarialibus, ut si quis eos occiderit, Regi componantur.

De his qui in Ecclesia manumissi sunt.

VI. Similiter de his qui per chartam in Ecclesia iuxta altare dimissi sunt liberi, cum quadraginta solidis Regi componantur.

De his qui per chartam ingenuitatis dimissi sunt liberi.

VII. Qui verò per chartam ingenuitatis dimissi sunt li-

beri, ubi nullum patrocinium et defensionem non elegerint, similiter Regi componantur quadraginta solidis.

Ut Clericum alienum nemo recipiat sine consensu Episcopi sui.

VIII. Ut Clericum nemo recipere audeat sine consensu Episcopi sui. Et si eum aliquis acceptum habet, quando licentia ipsius Episcopi fuerit, aliter non faciat; nisi eum eius praesentiae perscrutandum, si dignus fuerit, deducat.

CAPITULARE AQUISGRANENSE,

sive Capitulare primum anni DCCLXXXIX.

Incipit praefatio Domni Karoli Regis.

Regnante Domino nostro Jesu Christo in perpetuum, ego Karolus, gratiâ Dei eiusque misericordiâ donante, Rex et rector regni Francorum, et devotus sanctae Dei Ecclesiae defensor humilisque adiutor, omnibus ecclesiasticae pietatis ordinibus, seu secularis potentiae dignitatibus, in Christo Deo aeterno perpetuae pacis et beatitudinis, salutem. Considerans pacifico piae mentis intuitu, unà cum Sacerdotibus et Consiliariis nostris, abundantem in nos nostrumque populum Christi Regis clementiam, et quàm necessarium est non solùm toto corde et ore eius pietati agere gratias incessanter, sed etiam continuâ bonorum operum exercitatione eius insistere laudibus, quatenùs qui nostro regno tantos contulit honores, suâ protectione nos nostrumque regnum in aeternum conservare dignetur. Quapropter placuit nobis vestram rogare solertiam, ô Pastores Ecclesiarum Christi, et ductores gregis eius, et clarissima mundi luminaria, ut vigili curâ et sedula admonitione populum Dei per pascua vitae aeternae ducere studeatis, et errantes oves, bonorum operum exemplo, seu adhortatione, humeris intra ecclesiasticae firmitatis muros reportare satagimini; ne lupus insidians aliquem canonicas sanctiones transgredientem, vel paternas traditiones universalium conciliorum excedentem, quod absit, inveniens devoret. Ideò magnae devotionis studio admonendi et adhortanti sunt, immò compellendi, ut firmâ fide et infatigabili perseverantiâ intrà paternas sanctiones se contineant: in quo operis studio sciat certissimè sanctitas vestra nostram vobis cooperari diligentiam. Quapropter et nostros ad vos direximus Missos, qui ex nostri nominis auctoritate unà vobiscum corrigerent quae corrigenda essent. Sed et aliqua capitula ex canonicis institutionibus, quae magis vobis necessaria videbantur, subiunximus. Ne aliquis, quaeso, huius pietatis admonitionem esse praesumptiosam iudicet, quâ nos errata corrigere, superflua abscidere, recta coartare studuimus, sed magis benevolo caritatis animo

suscipiat. Nam legimus in Regnorum libris quomodo sanctus Josias regnum sibi à Deo datum circumeundo, corrigendo, admonendo, ad cultum veri Dei studuit revocare. Non ut me eius sanctitati aequiparabilem faciam, sed quod nobis sint ubique sanctorum semper exempla sequenda, et quoscunque poterimus ad studium bonae vitae, in laudem et in gloriam Domini nostri Jesu Christi, congregare necesse est. Quapropter, ut praediximus, aliqua capitula notare iussimus, ut simul haec eadem vos admonere studeatis, et quaecunque vobis alia necessaria esse scitis: ut et ista et illa aequali intentione praedicetis. Nec aliquid quod vestrae sanctitati populo Dei utile videatur, omittatis ut pio studio non admoneatis; quatenùs ut et vestra solertia et subiectorum obedientia aeternâ felicitate ab omnipotenti Deo remuneretur.

INDEX CAPITULORUM.

31. *De fide sanctae Trinitatis praedicanda.*
32. *De avaritia.*
33. *De his qui se convertunt ad Deum.*
34. *De his qui non sunt bonae conversationis.*
35. *De his qui excommunicato communicaverint.*
36. *De subiectione Presbyterorum.*
37. *De Clericis ecclesiastici ordinis.*
38. *Ut Clerici non sint usurarii.*
39. *De virginibus Deo dicatis.*
40. *De principali cathedra Episcoporum.*
41. *De falsis nominibus sanctorum.*
42. *De uxore à viro dimissa.*
43. *De iudicibus à Metropolitano probatis.*
44. *De accusatione vilium personarum.*
45. *De virginibus velandis.*
46. *De oblatis pauperum.*
47. *De ieiuniis à Sacerdotibus constitutis.*
48. *De his qui contra naturam peccant.*
49. *De Presbyteris, quo tempore ordinentur.*
50. *De sponsa alterius.*
51. *De Monachis et Virginibus propositum non servantibus.*
52. *De pace danda.*
53. *De nominibus recitandis.*
54. *De Canonum institutis à Presbyteris non ignorandis.*
55. *De Clericis alterius Episcopi.*
56. *De servis alterius.*
57. *De Sacerdotibus contra decretalia agentibus.*
58. *De viduis, ne velentur.*

Item alia Capitula.

59. *De fide catholica et primo praecepto legis.*
60. *De pace et concordia servanda.*
61. *De iudicibus.*
62. *De periuriis.*
63. *De auguriis vel aliis maleficiis.*
64. *De odio vel invidia. Et de avaritia vel concupiscentia.*
65. *De homicidiis.*
66. *De furtis et iniustis connubiis et falsis testimoniis.*
67. *De honore parentum.*
68. *De fide Presbyterorum ab Episcopis discutienda.*
69 *De honore Ecclesiae Dei.*
70. *De ministris altaris Dei, et de schola.*
71. *De voto Monachorum, et de clericatu.*
72. *De mensuris et ponderibus.*
73. *De susceptione hospitum.*
74. *De Abbatissis contra morem Ecclesiae Dei facientibus.*
75. *De Clericis qui se fingunt esse monachos.*
76. *De pseudographiis et dubiis narrationibus.*
77. *De mangonibus et nudis cum ferro.*

78. *De cantu Romano à Monachis peragendo.*

79. *De operibus servilibus quae diebus dominicis non sunt agenda.*

80. *De praedicatione Episcoporum ac Presbyterorum.*

INCIPIUNT PRAEDICTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De his qui ab Episcopo proprio excommunicantur.

OMNIBUS.

I. Sunt enim aliqui qui culpis exigentibus ab Episcopo proprio excommunicantur, et ab aliis ecclesiasticis vel laicis praesumptiosè in communionem accipiuntur: quod omninò sanctum Nicaenum Concilium, simul et Chalcedonense, necnon Antiochenum atque Sardicense *w)*, fieri prohibent.

Conc. Nic. can. 5. De his qui excommunicantur, sive Clerici, sive laici, ab Episcopis per suas quasque parochias, servetur ista sententia, ut ii qui ab aliis excommunicantur, ab aliis non recipiantur. Requiratur sanè ne fortè pro aliqua indignatione animi aut contentione, aut qualibet tali commotione stomachantis Episcopi, abiecti sint. Ut ergo haec dignâ possint examinatione perquiri rectum esse visum est per singulos annos in singulis quibusque provinciis bis in anno Episcoporum Concilia fieri, ut simul omnes in unum convenientes ex universa provincia, eiusmodi examinent quaestiones; ut ita demum qui ob culpas suas Episcoporum suorum offensam meritò contraxerunt, dignè etiam à caeteris excommunicati similiter habeantur, usquequò vel in commune omnibus vel ipsi Episcopo suo fuerit visum humaniorem circa eos tenere sententiam. Agantur autem Concilia, semel quidem ante dies Quadragesimae; ut omnibus, si quae sunt, simultatibus amputatis, mundum Deo solemne munus possit offerri. Secundò verò agantur circa autumni tempus.

Conc. Antioch. can. 2. Non autem liceat communicare excommunicatis, neque per domos ingredi, et cum eis orare qui Ecclesiae non participant, neque in alteram Ecclesiam recipi qui ab alia segregantur. Quòd si visus fuerit quilibet Episcoporum vel Presbyterorum, aut Diaconorum, vel etiam quis in canone detentus, excommunicatis communicare, et hunc oportet communione privari, tanquam Ecclesiae regulas confundentem.

Ibid. can. 6. Si quis à proprio Episcopo excommunicatus est, non eùm priùs ab aliis debere suscipi, nisi à suo fuerit receptus Episcopo, aut Concilio facto occurrat et respon-

w) al. ms. *Sardonense.*

deat. Et si synodo satisfecerit, et statuerit, sub alia sententia recipi oportere. Quod etiam circa laicos, et Presbyteros et Diaconos, et omnes qui in Clero sunt, convenit observari.

Conc. Sardic. can. 16. Hosius Episcopus dixit: Hoc quoquè omnibus placeat, ut sive Presbyter, sive Diaconus, sive quis Clericorum, ab Episcopo suo communione fuerit privatus, et ad alterum Episcopum perrexerit, et scierit is, ad quem confugit, eum ab Episcopo suo fuisse abiectum, non oportet ut ei communionem indulgeat. Quòd si fecerit, sciat se convocatis Episcopis causas esse dicturum. Universi dixerunt; Hoc statutum et pacem servabit, et concordiam custodiet.

De his qui ad ordinandum veniunt.

AD SACERDOTES.

II. Item enim habetur in eodem Concilio ut eorum qui ad ordinandum veniunt, fides et vita priùs ab Episcopo diligenter discutiatur, et sic ordinentur.

Conc. Nic. can. 9. Si qui sine examinatione provecti sunt Presbyteri, et examinati confessi sunt peccata sua, et cùm confessi sunt, contra regulam venientes homines manus eis temerè imposuerunt, hos ecclesiasticus ordo non recipit. In omnibus enim quod irreprehensibile est catholica defendit Ecclesia.

De Clericis fugitivis et peregrinis.

OMNIBUS.

III. Item in eodem Concilio, necnon et in Antiocheno, simul et in Chalcedonense, ut fugitivi Clerici et peregrini à nullo recipiantur nec ordinentur sine commendatitiis litteris, et sui Episcopi vel Abbatis licentia.

Conc. Nic. can. 16. Si qui sine respectu agentes, et timorem Dei ante oculos non habentes, neque ecclesiastica statuta custodientes, recesserint ab Ecclesia sua, sive Presbyteri, sive Diaconi, sive in quocunque ordine ecclesiastico positi fuerint, hi nusquam suscipi debent in alia Ecclesia: sed cum omni necessitate cogantur ut redeant ad Ecclesias suas. Aut si permanserint, excommunicatos eos esse oportet. Si quis autem ausus fuerit aliquem qui ad alterum pertinet, ordinare in suam Ecclesiam, cùm non habeat consensum Episcopi illius à quo recessit Clericus suus, irrita sit huiusmodi ordinatio.

Conc. Antioch. can. 3. Si quis Presbyter, vel Diaconus, vel quilibet Clericus, desertâ suâ Ecclesiâ, ad aliam transeun-

dum esse crediderit, et ibi paulatim tentat, quò migravit, perpetuò permanere, ulteriùs ministrare debet, praesertim si ab Episcopo suo ad revertendum fuerit exhortatus. Quòd si et post evocationem sui Episcopi non obaudiat, sed perseveraverit, omnibus modis ab officio deponi debere, nec aliquando spem restitutionis habere. Si quem verò post hanc culpam depositum alius Episcopus susceperit, et ipse à communi synodo poenam merebitur increpationis, tanquam ecclesiastica iura dissolvens.

Concil. Chalc. can. 13. Peregrinos Clericos et Lectores in aliena civitate, sine synodicis litteris Episcopi sui, penitùs nusquam ministrare posse.

De Presbyteris, Diaconibus, vel his qui in Clero sunt.

AD SOLOS SACERDOTES.

IV. Item in eadem synodo interdictum est Presbyteris et Diaconibus, vel omnibus qui in Clero sunt, mulierem non habere in domo sua propter suspicionem, nisi matrem, aut sororem, vel eas tantùm personas quae suspiciones effugiunt.

Conc. Nic. can. 3. De suspectis verò omnimodis interdicit sancta synodus, neque Episcopo, neque Presbytero, neque Diacono, neque omnino ulli Clericorum, habere secum mulierem extraneam; nisi fortè mater sit, aut soror, aut avia; in his namque personis et harum similibus omnis suspicio declinatur. Qui autem praeter haec agit, periclitabitur de clero suo.

De usuris.

OMNIBUS.

V. Item in eodem Concilio, seu in decretis Papae Leonis, necnon et in canonibus qui dicuntur Apostolorum, sicut et in lege ipse Dominus praecepit, omninò omnibus interdictum est ad usuram aliquid dare.

Conc. Nic. can. 17. Quoniam multi Clerici avaritiae causâ turpia lucra sectantes, oblitique divini praecepti quod dicit: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram*, faenerantes centesimas exigunt, statuit hoc sanctum Concilium, ut si quis inventus fuerit post hanc definitionem usuras accipere, vel ex quolibet tali negotio turpia lucra sectari, vel etiam species frugum ad sexcuplum dare, omnis qui tale aliquid commentus fuerit ad quaestum, abscindatur ex clero, et alienus ab ecclesiastico habeatur gradu.

Can. apost. 44. Episcopus, Presbyter, aut Diaconus usuras à debitoribus exigens, aut desinat, aut certè damnetur.

De Presbyteris Missas cantantibus et non communicantibus.

AD SACERDOTES.

VI. Auditum est aliquos Presbyteros Missam celebrare, et non communicare: quod omninò in canonibus Apostolorum interdictum esse legitur. Vel quomodò dicere rectè potest, si non communicaverit, *Sumpsimus, Domine, sacramenta?* Haec verò per singula capitula in statutis Nicaeni Concilii legere potestis, seu et in aliis sanctorum Patrum synodalibus edictis.

Can. apost. 9. Si quis Episcopus, aut Presbyter aut Diaconus, vel quilibet ex sacerdotali catalogo factâ oblatione non communicaverit, aut causam dicat, ut si rationalis fuerit, veniam consequatur; aut si non dixerit, communione privetur, tanquam qui populo causa laesionis extiterit, dans suspicionem de eo qui sacrificavit, quòd rectè non obtulerit.

De his qui à synodo vel à suo Episcopo damnati sunt.

OMNIBUS.

VII. In Antiocheno Concilio, quòd his qui damnati sunt à synodo vel à suo Episcopo, et posteà ministrare praesumunt, praecipitur ut nullus audeat communicare. Si quis verò eis communicaverit, simili sententiae subiaceat sicut et damnatus.

Conc. Antioch. can. 4. Si quis Episcopus à synodo, vel Presbyter vel Diaconus à proprio Episcopo, fuerit exauctoratus, et praesumpserit sacri ministerii quippiam, non ei ampliùs liceat, neque in alia synodo spem restitutionis habere, neque assertionis alicuius locum; sed et communicantes ei, omnes abiiciantur ab Ecclesia; et maximè si postquam cognoverunt sententiam adversùs eum prolatam, ei contumaciter communicaverint.

De suffraganeis Episcopis.

EPISCOPIS.

VIII. Item in eodem Concilio, ut ad metropolitanum Episcopum, Suffraganei respiciant, et nihil novi audeant facere in suis parochiis sine conscientia et consilio sui Metropolitani, nec Metropolitanus sine eorum consilio.

Conc. Antioch. can. 9. Per singulas provincias Episcopos constitutos scire oportet Episcopum metropolitanum, qui praeest, curam et sollicitudinem totius provinciae suscepisse. Propter quòd ad metropolitanam civitatem ab his qui causas habent, sine dubio concurratur. Quapropter placuit eum et honore praeire, et nihil ultra sine ipso reliquos Episcopos agere secundùm antiquam patrum no-

strorum, quae obtinuit, regulam, nisi haec tantùm quae uniuscuiusque Ecclesiae per suam dioecesim competunt. Unumquemque enim Episcopum oportet potestatem habere suae dioecesis ad hanc gubernandam secundùm competentem sibi reverentiam, ad providendum regioni quae subest ipsius civitati, ita ut etiam ordinare ei Presbyteros et Diaconos probabili iudicio liceat, et de singulis moderatione et pondere disceptare. Ultra autem nihil agendum permittitur citra metropolitani Episcopi conscientiam.

De Chorepiscopis.

SACERDOTIBUS.

IX. Item in eodem Concilio, simul et in Ancyronensi, ut Chorepiscopi cognoscant modum suum, et nihil faciant absque licentia Episcopi in cuius parochia habitant.

Conc. Antioch. can. 10. Qui in fundis et villis constituti sunt Chorepiscopi, tametsi manûs impositiones ab Episcopis susceperunt, et ut Episcopi consecrati sunt, placuit sanctae synodo scire eos oportere modum proprium retinere, et gubernare adiacentes Ecclesias sibi commissas, et esse contentos propriâ sollicitudine et gubernatione quam susceperunt. Constituere autem his permittitur Lectores et Subdiaconos et Exorcistas, quibus sufficiat istorum tantùm graduum licentiam accepisse. Non autem Presbyterum, non Diaconum audeant ordinare praeter conscientiam Episcopi civitatis, vel Ecclesiae cui adiacens invenitur, seu ipse, seu regio in qua praeesse dinoscitur. Quòd si praevaricari ausus fuerit constituta, deponi eum et dignitate quâ praeditus est debere privari. Chorepiscopus autem ab Episcopo civitatis vel loci, cui adiacet, ordinandus est.

Conc. Ancyr. can. 13. Vicariis Episcoporum, quos Graeci Chorepiscopos dicunt, non licere Presbyteros vel Diaconos ordinare; sed nec Presbyteris civitatis sine Episcopi praecepto ampliùs aliquid iubere, vel sine auctoritate litterarum eius in unaquaque parochia aliquid agere.

De Episcopis vel quibuslibet ex Clero.

OMNI CLERO.

X. Item in eodem Concilio, ut Episcopus vel quilibet ex Clero sine consilio vel litteris Episcoporum, vel Metropolitani, non audeant regalem dignitatem pro suis causis clamare, sed in communi Episcoporum Concilio causa examinetur.

Conc. Antioch. can. 11. Si quis Episcopus, vel Presbyter, vel omnis omninò qui est sub ecclesiastica regula consti-

tutus, praeter consilium et litteras eorum Episcoporum qui sunt intra provinciam, et maximè Metropolitani, ad Imperatorem perrexerit, hunc abdicari et eiici non solùm communione debere, sed à propria dignitate privari, tamquam molestum et importunum imperialibus auribus, contra ecclesiastica constituta. Si autem necessitas cogat ad Imperatorem excurrere, cum deliberatione et consilio Metropolitani ipsius provinciae, Episcopi et caeterorum conscientiâ qui in eadem provincia sunt, et litteris, ire debebit.

De ordinationibus, vel quibuslibet negotiis.

EPISCOPIS.

XI. Item in eodem Concilio, simul et in Sardicensi, necnon et in Decretalibus Innocentii Papae, ut nullus Episcopus in alterius parochia ordinationes aliquas audeat facere, vel negotia peragere quae ad eum non pertinent.

Conc. Antioch. can. 13. Nullum Episcoporum debere ex alia provincia ad aliam transitum facere, et ordinare aliquos in Ecclesiis, aut provehere ad sacrum ministerium; nec alios illuc secum adtrahat Episcopos, nisi fortè rogatus per litteras abierit, non solùm à Metropolitano, sed ab his qui cum eo sunt provinciae Episcopis. Quòd si nullo invitante inordinatè superveniat, et aliquos vel ordinare praesumpserit, vel quoslibet actus illi Ecclesiae competentes ad se minùs pertinentes usurpare tentaverit, vacua quidem et inania erunt omnia quae gesserit, ipse verò huius indisciplinati ausus et irrationabilis coepti dignas causas expendat, tamquam depositus à sancta synodo, et propter huiusmodi praesumptionem iam praedamnatus.

Conc. Sard. can. 18. Ianuarius Episcopus dixit: Illud quoque statuat sanctitas vestra, ut nulli liceat Episcopo alterius Episcopi civitatis ministrum ecclesiasticum sollicitare, et in suis parochiis ordinare. Universi dixerunt: Placet; quia ex his intentionibus solet nasci discordia. Et ideò prohibet omnium sententia ne quis hoc facere audeat.

Innocent. Epist. 7. Innocentius Florentino Episcopo Tiburtinensi. Non semel sed aliquotiens clamat scriptura divina transferri non oportere terminos à patribus constitutos: quia nefas est, si quod alter semper possederit, alter invadat. Quod tuam bonitatem frater et coepiscopus noster Ursus adserit perpetrasse. Nam Nomentanam sive Ficiliensem parochiam ad suam dioecesim à maioribus pertinentem, invasisse te, atque illic divina celebrasse mysteria inconsulto eodem ac nesciente, non sine dolore conquestus est. Quòd si verum est, non leviter te cul-

pam incurrisse cognoscas. Unde si declinare cupis tantae usurpationis invidiam, nostris litteris admonitum te convenit abstinere. Certè si aliquid tibi credis iustitiae suffragari, integris omnibus et in pristino statu manentibus, post dies venerabiles Paschae adesse debebis, ut memoratis possis intentionibus respondere, partibusque in medio collocatis, quid antiquitas aut veritas habeat inquiramus.

De cura Episcoporum.

EPISCOPIS.

XII. Item in eodem Concilio, ut Episcopus eius Ecclesiae curam habeat ad quam ordinatus est.

Conc. Antioch. can. 21. Episcopum de dioecesi ad alteram dioecesim non debere transire, neque si seipsum ingesserit, neque si à populis fuerit violenter attractus, neque si etiam hoc ei ab Episcopis suadetur. Manere autem eum debere in Ecclesia Dei quam ab initio sortitus est, et non ab ea aliò demigrare, secundùm regulam super hoc olim à patribus constitutam.

De provincialibus Episcopis.

EPISCOPIS.

XIII. Item in eodem Concilio, necnon et in Chalcedonensi, ut provinciales Episcopi cum suo Metropolitano bis in anno propter causas Ecclesiae Concilia celebrent.

Conc. Antioch. can. 20. Propter ecclesiasticas curas et quae existunt controversias dissolvendas, sufficere visum est bis in anno per provincias singulas Episcoporum Concilium fieri. Primò quidem post tertiam hebdomadam Paschalis festivitatis, ita ut in quarta hebdomada quae consequitur, id est, mediae Pentecostes, Concilium compleatur. Admoneant autem provinciales Episcopos hi qui in amplioribus, id est, qui in metropolitanis civitatibus degunt. Secundum verò Concilium Idibus Octobribus habeatur, qui dies apud Graecos hyperberetaei mensis decimus quintus invenitur. In ipsis autem Conciliis et Presbyteros et Diaconos praesentes esse oportet, et omnes quotquot se laesos existimant, et synodicam expectare sententiam. Nec liceat aliquibus apud semetipsos sine metropolitanorum Episcoporum conscientia synodos facere, quibus de omnibus causis constat permissum esse iudicium.

Conc. Chalc. can. 19. Ad aures nostras pervenit quoniam in provinciis non fiunt Episcoporum synodi secundùm Canonum constituta, et hinc multa rerum ecclesiasticarum quae emendanda sunt, negligi. Sancta igitur syno-

dus constituit, secundùm Canones Patrum, bis in anno Episcopos in idipsum in unaquaque provincia convenire: quò Metropolitanus constituerit, et omnia quaecumque emerserint corrigere. Episcopi verò qui non convenerint, in propriis positi civitatibus, et non per profectionem absentes, maximè suppeditante salute, et à necessariis et excusabilibus occupationibus liberi, fraternitatis intuitu corripiantur.

De Monachis et Clericis.

EPISCOPIS.

XIV. In Concilio Laodicensi, necnon et in Africano, praecipitur ut Monachi et Clerici tabernas non ingrediantur edendi vel bibendi causâ.

Conc. Laodic. can. 24. Quoniam non oportet altario servientes, à Presbyteris usque ad Diaconos, et deinceps ordinis ecclesiastici omnes usque ad Ministros, aut Lectores, aut Psaltas, aut Exorcistas, aut Ostiarios, aut etiam eos qui in proposito sunt continentiae, tabernas introire.

Conc. Afric. can. 7. Ut Clerici edendi vel bibendi causâ tabernas non ingrediantur nisi peregrinationis necessitate compulsi.

De die Dominica, qualiter servanda est.

AD OMNES.

XV. Item in eodem Concilio praecipitur ut à vespera usque ad vesperam dies dominica servetur.

Conc. Laodic. can. 29. Non oportet Christianos iudaïzare et in sabbato vacare, sed operari eos in eadem die. Dominicâ vero, praeponendo eandem diem, si hoc eis placet, vacent tanquam Christiani. Quod si inventi fuerint iudaïzare anathema sint.

De ignotis Angelorum nominibus.

OMNIBUS.

XVI. Item in eodem Concilio praecipitur ut ignota angelorum nomina nec fingantur, nec nominentur, nisi illorum quos habemus in auctoritate: id sunt Michael, Gabriel, Raphael.

Conc. Laodic. can. 35. Quod non oportet Christianos, derelictâ Ecclesiâ Dei, abire, et angelos nominare, et congregationes facere: quae omnia interdicta sunt. Quicunque autem inventus fuerit occultè huic idololatriae vacans, anathema sit, quoniam derelinquens Dominum nostrum Jesum Christum filium Dei, accessit ad idola.

De mulieribus, ne ad altare accedant.

CLERICIS ET NONNANIS.

XVII. Item in eodem Concilio, quod non oporteat mulieres ingredi ad altare.

Conc. Laodic. can. 44. Non oportet mulieres ingredi ad altare.

De maleficis, vel incantatoribus.

AD SACERDOTES.

XVIII. Item in eodem Concilio, ut coclearii, malefici, incantatores, et incantatrices fieri non sinantur. *x)*

Conc. Laodic. can. 36. Quoniam non oportet ministros altaris, vel Clericos, magos aut incantatores esse, aut facere quae dicuntur phylacteria, quae sunt magna obligamenta animarum. Hos autem, qui talibus rebus utuntur, proiici ab Ecclesia iussimus.

De Episcopis, ubi non oporteat eos constitui.

OMNIBUS.

XIX. Item in eodem Concilio, necnon et in Sardicensi, quòd non oporteat in villulis vel in agris Episcopos constituere.

Conc. Sardic. can. 6. Non oportet in vicis et in villis Episcopum ordinari, sed eos qui circumeant constitui. Hos autem qui hinc ordinati sunt, nihil agere sine conscientia Episcopi civitatis. Similiter etiam Presbyter nihil sine praecepto Episcopi et consilio agat. Si enim subitò aut vicus aliquis aut modica civitas, cui satis est unus Presbyter, voluerit sibi Episcopum ordinari, ut vilescat nomen Episcopi et auctoritas, non debent illi ex alia provincia invitati facere Episcopum, nisi aut in his civitatibus quae Episcopos habuerint, aut si qua talis aut tam populosa est quae mereatur habere Episcopum. Hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet.

De Libris canonicis.

SACERDOTIBUS.

XX. Item in eodem Concilio, ut Canonici Libri tantùm legantur in Ecclesia.

Conc. Laodic. can. 59. Non oportet ab idiotis psalmos compositos et vulgares dici in Ecclesiis, neque libros qui sunt extra canonem legere, nisi solos canonicos novi et veteris testamenti. Quae autem oporteat legi et in au-

---

x) al. ms. Item in eodem Concilio, ut ecclesiasticis disciplinis dediti malefici, incantatores, vel incantatrices fieri non sinantur.

ctoritatem recipi, haec sunt. Genesis mundi, Exodus Aegypti, Leviticum, Numeri, Deuteronomium. Jesu Nave, Judices, Ruth, Regnorum libri quatuor, Paralipomenon libri duo, Esdrae libri duo, liber Psalmorum CL, Proverbia Salomonis, Cantica Canticorum, Ecclesiastes, Job, Esther, Duodecim Prophetae, id. est, Osee, Amos, Joel, Abdias, Jonas, Micheas, Naüm, Abacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias. Item Isaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel. Novi testamenti Evangelia quatuor; secundùm Matthaeum, secundùm Marcum, secundùm Lucam, secundùm Joannem. Actus Apostolorùm. Catholicae epistolae Petri II, Jacobi I, Joannis III, Judae I. Epistolae Pauli XIV. ad Romanos, ad Corinthios prima et secunda, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses prima et secunda, ad Timotheum II, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos.

De Episcopis ordinandis vel quibuslibet ex Clero.

CLERICIS ET MONACHIS.

XXI. In Concilio Chalcedonensi, ut non oporteat Episcopum aut quemlibet ex Clero per pecunias ordinari: quia utrique deponendi sunt, et qui ordinat, et qui ordinatur, necnon et qui mediator est inter eos. Item de eadem re in canonibus Apostolorum legitur; quam haeresim iam ipse princeps Apostolorum in Simone Mago terribiliter damnavit.

Conc. Chalc. can. 2. Si quis Episcopus ordinationem pro pecunia fecerit, et vendiderit rem quae nisi gratiâ non adquiritur, et sub pecunia ordinaverit Episcopus provincialem Episcopum, sive Presbyterum vel Diaconum, aut eorum quemquam qui in numero Clericorum continentur, aut acceptâ pecuniâ fecerit Oeconomum vel Defensorem, vel Ostiarium, vel quemcunque huiuscemodi, pro turpitudine lucri qui hoc fecisse probatur, sui gradûs periculum sustinebit. Sed et is qui ordinatur, nihil ex ordinatione quae pro negotiatione processit, utilitatis acquirat; sed fiat dignitatis vel rei quae ipsi pro pecunia commissa est, alienus. Si quis autem his tam turpibus et nefariis lucris medius interfuisse videtur, et is, si quidem Clericus fuerit, degradetur; si verò laicus aut Monachus, anathematizetur.

Can. apost. 30. Si quis Episcopus aut Presbyter, aut Diaconus, per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, deiiciatur et ipse et ordinator eius, et à communione modis omnibus abscidatur, sicut Simon Magus à Petro.

De Monachis, Clericis, et Presbyteris. Et de servis alterius non sollicitandis.

OMNIBUS.

XXII. Item in eodem Concilio infra dua capitula, necnon et in decretis Leonis Papae, ut nec Monachi nec Clerici nec Presbyteri in secularia negotia transeant. Et ut servum alterius nullus sollicitet ad clericatum vel monachalem ordinem sine voluntate et licentia domini sui.

Conc. Chalc. can. 4. Item qui reverà et manifestè solitariam vitam sectantur, honore competenti fungantur. Quoniam verò quidam sub praetextu habitûs monachilis, Ecclesias et conventus et res communes disturbant, civitates indiscretè circumeuntes, et monasteria sibi constituere studentes, placuit nusquam ullum aedificare debere neque monasterium constituere, neque oratorium, absque civitatis Episcopi voluntate. Monachos verò qui sunt per singulas civitates et provincias, Episcopis subditos esse, et quietem diligere, et ieiuniis esse intentos et orationibus, et in illis locis observare in quibus seculo renuntiasse videntur. Nequaquam autem ecclesiasticis vel secularibus rebus communicare, nec importunitatem inferre desertis propriis monasteriis, nisi fortè quaesiti fuerint propter causam necessariam à civitatis Episcopo. Sanè in monasteriis non esse suscipiendum servum ad Monachum faciendum praeter proprii domini voluntatem. Qui verò hoc constitutum nostrum excesserit, eum à communione suspendi decrevimus, ne nomen Dei blasphemetur. Civitatis autem Episcopum oportet competentem providentiam monasteriis impendere.

Leo. c. 1. Admittuntur passim ad ordinem sacrum quibus nulla natalium, nulla morum dignitas suffragatur. Et qui à dominis suis libertatem consequi minimè potuerunt, ad fastigium sacerdotii, tamquam servilis vilitas hunc honorem capiat, provehuntur. Et probari Deo posse creditur, qui domino suo necdum probare se potuit. Duplex itaque in hac parte reatus est; quod et sacrum ministerium talis consortii vilitate polluitur, et dominorum, quantùm ad inlicitae usurpationis temeritatem pertinet, iura solvunt. Ab his itaque, fratres carissimi, omnes vestrae provinciae abstineant Sacerdotes. Et non tantùm ab his, sed ab aliis etiam qui originali aut alicui conditioni obligati sunt, volumus temperari, nisi fortè eorum petitio aut voluntas accesserit qui aliquid sibi in eos vindicant potestatis. Debet enim esse immunis ab aliis qui divinae militiae fuerit adgregandus, ut à castris dominicis, quibus nomen eius adscribitur, nullis necessitatis vinculis abstrahatur.

De stabilitate Episcoporum vel Clericorum.

SACERDOTIBUS.

XXIII, Item in eodem Concilio infra dua capitula, necnon et in Sardicensi, ut nec Episcopus nec Clerici non transmigrentur de civitate in civitatem.

Conc. Chalc. can. 5. De Episcopis et Clericis qui se de civitate in civitatem transferunt, placuit ut canones qui à sanctis Patribus de his ipsis constituti sunt, suam habeant firmitatem.

Conc. Sardic. can. 1. Hosius Episcopus dixit: Ut de civitate in civitatem quisquam si migraverit, aut Episcopus aut Clericus, excommunicatus remaneat.

De Presbyteris non absolutè ordinandis.

OMNIBUS.

XXIV. Item in eadem synodo, nullus absolutè ordinetur, et sine pronuntiatione et stabilitate loci ad quem ordinatur.

Conc. Chalc. can. 6. Nullum absolutè ordinari, neque Presbyterum, neque Diaconum, neque penitùs quemquam eorum qui sunt in ecclesiastico ordine, nisi specialiter Ecclesiae civitatis, vel vici vel martyrii, qui ordinandus est fuerit declaratus. Horum autem ordinationem huiusmodi, qui absolutè ordinantur, constituit sancta synodus inefficacem esse, et nusquam posse ad ordinantis iniuriam praevalere.

De proposito Monachorum et Clericorum.

SACERDOTIBUS.

XXV. Item in eodem Concilio, ut Clerici et Monachi in suo proposito et voto quod Deo promiserunt, permaneant.

Conc. Chalc. can. 7. Qui semel sunt ordinati, aut qui Monachi facti sunt, constituimus neque ad militiam neque ad secularem dignitatem venire. Cùm verò hoc arripuerint, nisi poenitentes ad hoc revertantur quod propter Deum elegerant, anathematizentur.

De Monachis qui ad clericatum provehuntur.

OMNIBUS.

XXVI. Item in decretis Innocentii Papae de eadem re, ut Monachus, si ad clericatum provehatur, propositum monachicae professionis non amittat.

Innoc. c. 17. De Monachis qui diù morantes in monasteriis, posteà ad clericatûs ordinem perveniunt, non debere eos à priore proposito deviare. Aut enim sicut in monaste-

rio fuit, et quod diù servavit, in meliori gradu positus amittere non debet; aut si corruptus, posteà baptizatus, in monasterio sedens ad clericatûs ordinem accedere voluerit, uxorem omninò habere non poterit, quia nec benedici cum sponsa potest iam corruptus. Quae forma servatur in Clericis, maximè cùm vetus regula hoc habeat ut quisque corruptus baptizatus Clericus esse voluisset, sponderet se uxorem omninò non ducere.

De negotio Clericorum inter se.

OMNIBUS.

XXVII. Item in eodem Concilio, ut si Clerici inter se negotium aliquod habuerint, à suo Episcopo diiudicentur, non à secularibus.

Conc. Chalc. can. 9. Si quis Clericus cum Clerico causam habeat, Episcopum suum non deserat, et ad iudicia secularia currat, sed priùs apud Episcopum suum examinet causam, aut certè cum voluntate ipsius Episcopi causa dicatur apud quos partes utraeque voluerint. Si quis autem contra haec venire tentaverit, canonicis interdictis subiaceat. Si verò Clericus habeat causam cum extraneo Episcopo, vel cum suo, apud synodum provinciae causam dicat. Si autem Episcopus vel Clericus disceptationem habeat cum metropolitano Episcopo, aut ad dioeceseos primam sedem recurrat, aut ad sedem Constantinopolitanam, apud quam causa dicatur.

De conspiratione Clericorum vel Monachorum.

OMNIBUS.

XXVIII. Item in eodem Concilio, ut nec Clerici nec Monachi conspirationem vel insidias contra pastorem suum faciant.

Conc. Chalc. can. 18. Coniurationis vel conspirationis crimen etiam apud extrinsecas leges penitùs amputatur: multò magis in Ecclesia Dei hoc ne fiat, oportet prohiberi. Igitur Clerici aut Monachi, si inventi fuerint coniurati, aut per coniurationem calumniam machinantes Episcopis vel Clericis, proprium amittant gradum.

De accusatione laicorum contra Episcopos.

AD OMNES.

XXIX. Item in eodem Concilio, ut laici Episcopos aut Clericos non accusent, nisi priùs eorum discutiatur existimationis opinio.

Conc. Chalc. can. 21. Clericos vel laicos, qui accusant Episcopos vel Clericos, quomodocunque et sine iudicio non

suscipi ad accusandum debere, nisi priùs eorum existimatio fuerit discussa.

De monasteriis Deo dicatis.

Omnibus.

XXX. Item in eodem Concilio, ut loca quae semel Deo dedicata sunt ut monasteria sint, maneant perpetuò monasteria, nec possint ultra fieri secularia habitacula.

Conc. Chalc. can. 24. Quae Deo semel sacrata sunt monasteria secundùm Episcoporum consensum, oportet in perpetuum monasteria nuncupari, et eorum res monasteriis reservari: et non posse ulteriùs coenacula secularia fieri. Si qui verò haec fieri permiserint, canonicis interdictis subiaceant.

De fide sancta Trinitatis praedicanda.

Omnibus.

XXXI. In Concilio Carthaginensi *y)*. Primo omnium necesse est ut fides sanctae Trinitatis et incarnationis Christi, passionis, resurrectionis, et ascensionis in coelos, diligenter omnibus praedicetur.

Conc. Carth. in professione fidei. Anno ab Alexandro MXXXVI, mense Iunio, XIV. Kalendas Julii, à magna synodo dictum est. Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem. Et in unum Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei, natum de patre unigenitum, hoc est, de substantia patris. Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero. Natum, non creatum, *homousion* patri, hoc est, eiusdem cum patre substantiae. Per quem omnia facta sunt, quae in coelo et quae in terris. Qui propter nos et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est homo factus, passus est, et resurrexit tertiâ die, et ascendit in coelos. Inde venturus est iudicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: *Erat aliquando quando non erat, et antequam nasceretur non erat, et quia ex nullis extantibus factus est,* aut ex alia subsistentia vel substantia dicunt esse, aut convertibilem filium Dei, anathematizat catholica et apostolica Ecclesia.

De avarita.

Omnibus.

XXXII. Item in eodem, de prohibenda avaritia, ut nullus alienos fines usurpet, vel terminos patrum transcendat.

---

y) al. ms. *Cardonensi.*

Conc. Carth. can. 5. Aurelius Episcopus dixit: Avaritiae cupiditas, quam omnium malorum matrem esse nemo qui dubitet, proinde inhibenda est, ne quis alienos fines usurpet, aut per praemium terminos patrum statutos transcendat; nec omninò cuiquam Clericorum liceat de qualibet re foenus accipere. Quamquam novellae suggestiones, quae vel obscurae sunt, vel sub genere latent, inspectae à nobis formam accipient; caeterùm, de quibus apertissimè scriptura divina sanxit, non ferenda sententia est, sed potiùs exequenda. Proindè quod in laicis reprehenditur, id multò magis debet in Clericis praedamnari.

De his qui se convertunt ad Deum.

OMNIBUS.

XXXIII. Item in eodem, de his qui in periculo constituti sunt, et convertunt se ad Deum, ut canonicè inquirant reconciliationem, et canonicè reconcilientur.

Conc. Carth. can. 7. Aurelius Episcopus dixit: Si quisquam in periculo fuerit constitutus, et se reconciliari divinis altaribus petierit, etsi Episcopus absens fuerit, debet utique Presbyter consulere Episcopum, et sic periclitantem eius praecepto reconciliare. Quam rem debemus salubri consilio roborare. Ab universis Episcopis dictum est: Placet quod sanctitas vestra necessariò nos instruere dignata est.

De his qui non sunt bonae conversationis.

OMNIBUS.

XXXIV. Item in eodem, ut illi qui non sunt bonae conversationis, et eorum vita est accusabilis, non audeant Episcopos vel maiores natu accusare.

Conc. Carth. can. 8. Aurelius Episcopus dixit: Placet igitur caritati vestrae ut is qui aliquibus sceleribus inretitus est, vocem adversus maiorem natu non habeat accusandi? Ab universis Episcopis dictum est: Si criminosus est, non admittatur. Placet.

De his qui excommunicato communicaverint.

OMNIBUS.

XXXV. Item in eodem, ut qui excommunicato praesumptiosè communicaverit, excommunicetur et ipse.

Conc. Carth. can. 9. Augustinus Episcopus, Legatus provinciae Numidiae, dixit: Hoc statuere dignemini, ut si qui fortè meritò facinorum suorum ab Ecclesia pulsi sunt, et sive ab aliquo Episcopo vel Presbytero fuerint in communionem suscepti, etiam ipse pari cum eis crimine teneatur

obnoxius, refugiens sui Episcopi regulare iudicium. Ab universis Episcopis dictum est: Omnibus placet.

De subiectione Presbyterorum.

SACERDOTIBUS.

XXXVI. Item in eodem Concilio infra duo capitula, ut nullus Presbyter contra suum Episcopum superbire audeat.

Conc. Carth. can. 10. 11. Alypius Episcopus, Legatus provinciae Numidiae dixit: Nec illud praetermittendum est, ut si quis fortè Presbyter ab Episcopo suo correptus, tumore vel superbiâ inflatus, putaverit separatim sacrificia Deo offerenda, vel aliud erigendum altare contra ecclesiasticam fidem vel disciplinam crediderit, non exeat impunitus. Valentinus primae sedis provinciae Numidiae, dixit: Necessario disciplinae ecclesiasticae et fidei congrua sunt quae frater noster Alypius prosecutus est. Proinde quid videatur vestrae dilectioni, edicite. Ab universis Episcopis dictum est: Si quis Presbyter à praeposito suo correptus fuerit, debet utique apud vicinos Episcopos conqueri, ut ab ipsis eius causa possit audiri, ac per ipsos suo Episcopo reconciliari. Quod nisi fecerit, sed superbiâ, quod absit, inflatus, secernendum se ab Episcopi sui communione duxerit, ac separatim cum aliquibus schisma faciens, sacrificium Deo obtulerit, anathema habeatur, et locum amittat; ac si querimoniam iustam adversùs Episcopum non habuerit, inquirendum erit.

Can. apost. 32. Si quis Presbyter, contemnens Episcopum suum, seorsum collegerit, et altare aliud erexerit, nihil habens quo reprehendat Episcopum in causa pietatis et iustitiae, deponatur, quasi principatûs amator existens; est enim tyrannus. Et caeteri Clerici, quicunque tali consentiunt, deponantur. Laici verò segregentur. Haec autem post unam et secundam et tertiam Episcopi obsecrationem, fieri conveniat.

De Clericis ecclesiastici ordinis.

OMNIBUS.

XXXVII. Item in eodem, ut Clerici ecclesiastici ordinis, si culpam incurrerint, apud ecclesiasticos iudicentur, non apud seculares.

Conc. Carth. can. 15. Item placuit ut quisquis Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, seu Clericorum, cùm in Ecclesia ei fuerit crimen institutum, vel civilis causa fuerit commota, si relicto ecclesiastico iudicio publicis iudiciis purgari voluerit, etiamsi pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat. Et hoc in criminali actione. In ci-

vili vero perdat quod evicit, si locum suum obtinere maluerit. Hoc etiam placuit ut à quibuscunque iudicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos, ubi est maior auctoritas, fuerit provocatum, non eis obsit quorum fuerit soluta sententia, si convinci non potuerint vel inimico animo iudicasse, vel aliquâ cupiditate aut gratiâ depravati. Sanè si ex consensu partium electi fuerint iudices, etiam à pauciori numero quàm constitutum est, non liceat provocare. Et ut filii Sacerdotum spectacula secularia non exhibeant, sed nec expectent, licèt hoc semper Christianis omnibus interdictum sit, ut ubi blasphemiae sunt, non accedant.

Ut Clerici non sint usurarii.

OMNIBUS.

XXXVIII. Item in eodem, ut qui commodaverit pecuniam, pecuniam accipiat. Si speciem aliam, eandem speciem quam dederit accipiat.

Conc. Carth. can. 16. Item placuit ut Clericus, si commodaverit pecuniam, pecuniam accipiat; si speciem, eandem speciem, quantam dederit, accipiat. Et ut ante viginti quinque annos aetatis, nec Diaconi ordinentur, nec virgines consecrentur: et ut lectores populum non salutent.

De virginibus Deo dicatis.

OMNIBUS.

XXXIX. In Concilio Africano praecipitur ut virgines Deo sacratae à gravioribus personis diligenti custodiâ serventur.

Conc. Afric. can. 11. Ut virgines sacrae, cùm parentibus, à quibus custodiebantur, privatae fuerint, ab Episcopo custodiantur. Ubi autem Episcopus absens est, providentiae gravioribus feminis commendentur, ut simul habitantes invicem se custodiant; ne passim vagando, Ecclesiae laedant existimationem.

De principali cathedra Episcoporum.

EPISCOPIS.

XL. Item in eodem, ut non liceat Episcopo principalem cathedram suae parochiae negligere, et aliquam Ecclesiam in sua dioecesi magis frequentare.

Conc. Afric. can. 38. Rursum placuit ut nemini sit facultas, relictâ principali cathedra, ad aliquam Ecclesiam in dioecesi constitutam se conferre, vel in re propria diutiùs quàm oportet constitutum, curam vel frequentationem propriae cathedrae negligere.

De falsis nominibus Sanctorum.

EPISCOPIS.

XLI. Item in eodem, ut falsa nomina Martyrum et incertae Sanctorum memoriae non venerentur.

Conc. Afric. can. 50. Item placuit ut altaria quae passim per agros et per vias tamquam memoriae Martyrum constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiae Martyrum conditae probantur, ab Episcopis qui locis eisdem praesunt, si fieri potest, evertantur. Si autem hoc per tumultus populares non sinitur, plebes tamen admoneantur ne illa loca frequentent; ut qui rectè sapiunt, nullâ ibi superstitione devincti teneantur. Et omninò nulla memoria Martyrum probabiliter acceptetur, nisi ubi corpus aut aliquae reliquiae sunt, aut origo alicuius habitationis, vel possessionis, vel passionis, fidelissimâ origine traditur. Nam quae per somnia et per inanes quasi revelationes quorumlibet hominum, ubicunque constituuntur altaria, omnimodò reprobentur.

De uxore à viro dimissa.

OMNIBUS.

XLII. Item in eodem, ut nec uxor à viro dimissa alium accipiat virum, vivente viro suo, nec vir aliam accipiat vivente uxore priore.

Conc. Afric. can. 69. Placuit ut secundùm evangelicam et apostolicam disciplinam neque dimissus ab uxore, neque dimissa à marito, alteri coniungatur; sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur. In qua causa legem imperialem petendam promulgari.

De Iudicibus à Metropolitano probatis.

EPISCOPIS.

XLIII. Item in eodem, ut probati à Metropolitano iudices non spernantur.

Conc. Afric. can. 89. A iudicibus autem quos communis consensus elegerit, non liceat provocare. Et quisquis probatus fuerit per contumaciam nolle obtemperare iudicibus, cùm hoc primae sedis Episcopo fuerit probatum, det litteras ut nullus ei communicet Episcoporum, donec obtemperet.

De accusatione vilium personarum.

OMNIBUS.

XLIV. Item in eodem infra duo capitula, ut viles personae non habeant potestatem accusandi. Et si in primo cri-

mine victi sunt falsum dicere, in secundo non habeant potestatem dicendi.

Conc. Afric. can. 96. Item placuit ut omnes servi vel proprii liberti ad accusationem non admittantur, vel omnes quos ad accusanda publica crimina leges publicae non admittunt; omnes etiam infamiae maculis aspersi, id est, histriones, ac turpitudinibus subiectae personae, haeretici etiam, sive pagani, sive Judaei. Sed tamen omnibus quibus accusatio denegatur, in causis propriis accusandi licentiam non denegandam.

Conc. Afric. can. 97. Item placuit, quotiescunque Clericis ab accusatoribus multa crimina obiiciuntur, et unum ex ipsis, de quo priùs egerit, probare non valuerit, ad caetera iam non admittatur.

De virginibus velandis.

OMNIBUS.

XLV. Item in eodem ut virgines non velentur ante viginti quinque annos, nisi rationabili necessitate cogente.

Conc. Afric. can. 93. Item placuit ut quicunque Episcoporum necessitate periclitantis pudicitiae virginalis, cùm vel petitor potens vel raptor aliquis formidatur, vel si etiam aliquo mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit, ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus, aut his ad quorum curam pertinet, velaverit virginem seu velavit intra viginti quinque annos aetatis, non ei obsit Concilium quod de isto annorum numero constitutum est.

De oblatis pauperum.

OMNIBUS.

XLVI. In Concilio Gangrensi, ut nulli liceat oblata, quae ad pauperes pertinent, rapere vel fraudare.

Conc. Gangr. can. 7. Si quis oblationes fructuum Ecclesiae debitas voluerit extra Ecclesiam accipere vel dare praeter conscientiam Episcopi, et non magis cum consilio eius cui haec credita sunt de his agendum putaverit, anathema sit.

De ieiuniis à Sacerdotibus constitutis.

OMNIBUS.

XLVII. Item in eodem, ut ecclesiastica à Sacerdotibus ieiunia constituta sine necessitate rationabili non solvantur.

Conc. Gangr. can. 19. Si quis eorum qui in proposito sunt continentiae praeter necessitatem corporalem superbiat, et ieiunia communia, quae totius Ecclesiae traditio cele-

brat, putaverit dissolvenda, perfectam scientiam esse apud se iudicans, anathema sit.

De his qui contra naturam peccant.

SACERDOTIBUS.

XLVIII. In Concilio Ancyronensi invectum est in eos qui cum quadrupedibus vel masculis contra naturam peccant, durâ et districtâ poenitentiâ. Quapropter Episcopi et Presbyteri, à quibus iudicium poenitentiae iniungitur, conentur omnimodis hoc malum à consuetudine prohibere vel abscindere.

Conc. Ancyr. can. 15. In titulo Graeca verba haec sunt: Περὶ τῶν ἀλογευσαμένων, ἢ δὲ ἀλογευομένων; quae nos Latinè possumus dicere: *De his qui irrationabiliter versati sunt, sive versantur.* Sensus autem in hac sententia triplex esse potest, qui ex subiectis coniicitur, aut de his qui cum pecoribus coitu mixti sunt, aut more pecudum incesta cum consanguineis commiserunt, aut cum masculis concubuerunt. Quotquot igitur ante vicesimum aetatis suae annum tale crimen admiserunt, quindecim annis in poenitentia exactis, orationi tantùm incipiant participari; et quinquennio altero in communione simplici perdurantes, post vicesimum cum oblatione ad communionem suscipiantur. Discutiatur autem et vita eorum quae fuerit tempore poenitentiae, et ita hanc humanitatem consequantur. Quód si qui perseverantiùs abusi sunt hoc crimine, prolixius tempus habeant submissioni. Quotquot vero exactâ viginti annorum aetate, et uxores habentes, in hoc crimen inciderunt, viginti quinque annis poenitentiâ actâ, ad communionem orationum tantùm admittantur: in qua communione orationis altero quinquennio perdurantes, plenam communionem cum oblatione recipiant. Quod si aliqui et uxores habentes, et excedentes quinquagesimum aetatis suae annum, in hoc prolapsi sunt, ad exitum vitae tantùm communionem mereantur.

De Presbyteris, quo tempore ordinentur.

EPISCOPIS.

XLIX. In Concilio Neocaesariensi, ut nullatenùs Presbyter ordinetur ante tricesimum aetatis suae annum, quia Dominus noster Jesus Christus non praedicavit ante tricesimum annum.

Conc. Neocaes. can. 11. Presbyter ante triginta annorum aetatem, quamvis sit dignus, non ordinetur, sed observet usque ad praefinitum tempus: Dominus enim tricesimo anno baptizatus est, et tunc praedicavit.

De sponsa alterius.

OMNIBUS.

L. In decretalibus Siricii Papae, ut alterius sponsam nemo accipiat.

Siric. c. 4. De coniugali violatione requisisti, si desponsatam alii puellam alter in matrimonio possit accipere. Hoc ne fiat modis omnibus inhibemus; quia illa benedictio, quam nuptae Sacerdos imponit apud fideles, cuiusdam sacrilegii instar est, si ullâ transgressione violetur.

De Monachis, et virginibus propositum non servantibus.

EPISCOPIS, MONACHIS ET VIRGINIBUS.

LI. Item eiusdem, ut Monachi et virgines suum propositum omnimodis observent.

Siric. c. 6. Praetereà Monachorum quosdam atque Monacharum, abiecto proposito sanctitatis, in tantam protestaris demersos esse lasciviam, ut priùs clanculo, velut sub monasteriorum praetextu, inlicitâ ac sacrilegâ se contagione miscuerint, posteà vero in abruptum conscientiae desperatione perducti, de inlicitis complexibus liberè filios procrearint: quod et publicae leges et ecclesiastica iura condemnant. Has igitur impudicas detestabilesque personas à monasteriorum coetu Ecclesiarumque conventibus eliminandas esse mandamus: quatenùs retrusae in suis ergastulis, tantum facinus continuâ lamentatione deflentes, purificatorio possint poenitudinis igne decoquere, ut eis vel ad mortem saltèm, solius misericordiae intuitu, per communionis gratiam possit indulgentia subvenire.

De pace danda.

OMNIBUS.

LII. In decretalibus Innocentii Papae, ut pax detur ab omnibus, confectis Christi sacramentis.

Innocent. cap. 1. Pacem igitur asseris ante confecta mysteria quosdam populis imperare, vel sibi inter Sacerdotes tradere, cùm post omnia, quae aperire non debeo, pax sit necessario indicenda, per quam constet populum ad omnia quae in mysteriis aguntur atque in Ecclesia celebrantur praebuisse consensum, ac finita esse pacis concludentis signaculo demonstrentur.

De nominibus recitandis.

SACERDOTIBUS.

LIII. Item eiusdem, ut nomina publicè non recitentur ante precem sacerdotalem.

Innocent. cap. 2. De nominibus vero recitandis antequam precem Sacerdos faciat, atque eorum oblationes, quorum nomina recitanda sunt, suâ oratione commendet, quàm superfluum sit, et ipse pro tua prudentia recognoscis; ut cuius hostiam necdum Deo offeras, eius nomen antè insinues, quamvis incognitum illi nihil sit. Priùs ergo oblationes sunt commendandae, ac tunc eorum nomina quorum oblationes sunt edicenda; ut inter sacra mysteria nominentur, non inter alia quae ante praemittimus, ut ipsis mysteriis viam futuris precibus aperiamus.

De Canonum institutis à Presbyteris non ignorandis.

EPISCOPIS ET SACERDOTIBUS.

LIV. In decretis Celestini Papae, ut nulli Sacerdotum liceat ignorare sanctorum Canonum instituta.

Celestin. c. 20. Nulli Sacerdotum suos liceat canones ignorare, nec quicquam facere quod patrum possit regulis obviare. Quae enim à nobis res digna servabitur, si decretalium norma constitutorum pro aliquorum libitu, licentiâ populis permissa, frangatur?

De Clericis alterius Episcopi.

EPISCOPIS.

LV. In decretis Leonis Papae, sicut et in Sardicense Concilio, ut Episcopus alterius Clericum ad se non sollicitet, nec ordinet.

Leo, c. 39. Alienum Clericum, invito Episcopo ipsius, nemo suscipiat, nisi fortè ex placito caritatis id inter dantem accipientemque conveniat. Nam gravis iniuriae reus est qui de fratris Ecclesia id quod est utilius aut pretiosius, audet vel allicere vel tenere. Itaque si intra provinciam res agitur, transfugam Clericum ad Ecclesiam suam Metropolitanus redire compellat. Si autem longiùs recessit, tui praecepti auctoritate revocabitur, ut nec cupiditati nec ambitioni occasio relinquatur.

De servis alterius.

EPISCOPIS.

LVI. Item eiusdem, ut nullus Episcopus servum alterius ad clericatûs officium sine domini sui voluntate promovere praesumat. Et hoc Gangrense Concilium prohibet.

Conc. Gangr. can. 3. Si quis servum occasione religionis doceat dominum suum contemnere et eius ministerium deserere, ac non potiùs docuerit eum domino suo bonâ fide et cum omni honorificentia deservire, anathema sit.

De Sacerdotibus contra decretalia agentibus.

EPISCOPIS.

LVII. Item eiusdem, ut si quis Sacerdotum contra constituta decretalia praesumptiosè agat, et corrigi nolens, ab officio suo submoveatur.

Leo, c. 5. Haec itaque admonitio nostra denuntiat, quod si quis fratrum contra haec constituta venire tentaverit, et prohibita fuerit ausus admittere, à suo se noverit officio submovendum, nec communionis nostrae futurum esse consortem qui socius esse non voluit disciplinae. Ne quid vero sit quod praetermissum à nobis fortè credatur, omnia decretalia constituta, tàm beatae recordationis Innocentii quàm omnium decessorum nostrorum, quae de ecclesiasticis ordinibus et canonum promulgata sunt disciplinis, ita à vestra dilectione custodiri debere mandamus, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari.

De viduis, ne velentur.

EPISCOPIS.

LVIII. In decretis Gelasii Papae, ut nullus Episcopus viduas velare praesumat.

Gelasius, c. 13. Viduas autem velare Pontificum nullus attentet: quod nec auctoritas divina delegat, nec canonum forma praestituit. Non est ergo penitùs usurpandum, eisque sic ecclesiastica sunt inferenda praesidia, ut nihil committatur inlicitum.

ITEM ALIA CAPITULA.

Haec enim, dilectissimi, pio studio et magnâ dilectionis intentione vestram unanimitatem admonere studuimus, quae magis necessaria videbantur, ut sanctorum Patrum canonicis institutis inhaerentes praemia cum illis aeternae felicitatis accipere mereamini. Scit namque prudentia vestra quàm terribili anathematis censurâ feriantur qui praesumptiosè contra statuta universalium Conciliorum venire audent. Quapropter et vos diligentiùs admonemus ut omni intentione illud horribile execrationis iudicium vobis cavere studeatis, et magis canonica instituta sequentes, et pacificâ unitate nitentes, ad aeterna pacis gaudia venire digni efficiamini. Sunt quoquè alia capitula quae vobis utilia huic praecedenti admonitioni subiungere visa sunt.

De fide catholica et primo praecepto legis.

OMNIBUS.

LIX. Primo omnium admonemus ut fides catholica ab Episcopis et Presbyteris diligenter legatur, et omni populo

praedicetur; quia hoc primum praeceptum est Domini Dei omnipotentis in lege: *Audi, Israel, quia Dominus Deus tuus Deus unus est.* Et ut ille diligatur ex toto corde, et ex tota mente, et ex tota anima, et ex tota virtute nostra.

De pace et concordia servanda.

OMNIBUS.

LX. Ut pax sit et concordia et unanimitas cum omni populo Christiano, inter Episcopos, Abbates, Comites, Judices, et omnes ubique seu maiores seu minores personas; quia nihil Deo sine pace placet, nec munus sanctae oblationis ad altare, sicut in evangelio ipso Domino praecipiente legimus; quia et illud secundum mandatum est in lege: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Item in evangelio: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Et iterùm: *In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* In hoc enim praecepto discernuntur filii Dei et filii diaboli; quia filii diaboli semper dissensiones et discordias movere satagunt: filii autem Dei semper paci et dilectioni student.

De Judicibus.

OMNIBUS.

LXI. Ut quibus data est potestas iudicandi, iustè iudicent, sicut scriptum est: *Iuste iudicate, filii hominum.* Non in muneribus, quia munera excoecant corda prudentium, et subvertunt verba iustorum. Non in adulatione, nec in consideratione personae, sicut in Deuteronomio dictum est: *Quod iustum est iudicate. Sive civis sit ille, sive peregrinus, nulla sit distantia personarum, quia Dei iudicium est.* Primùm namque iudici diligenter discenda est lex à sapientibus populo composita, ne per ignorantiam à via veritatis erret. Et dum ille rectum intelligit iudicium, caveat ne declinet, aut per adulationem aliquorum, aut per amorem cuiuslibet amici, aut per timorem alicuius potentis, aut propter praemium, à recto iudicio. Rectum autem et honestum videtur ut iudices ieiuni causas audiant et discernant.

De periuriis.

OMNIBUS.

LXII. Item habemus in lege, Domino praecipiente: *Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui, neque assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Ideò omninò admonendi sunt omnes diligenter ut caveant periurium, non solùm in sancto evangelio, vel in altari, seu in sanctorum reliquiis, sed et in communi loquela; quia sunt aliqui qui per caritatem et veritatem iurant, et cavent se à iuramento nomi-

nis Dei, et nesciunt quòd idem est Deus quòd caritas et veritas, dicente Ioanne Apostolo, quia *Deus caritas est.* Item ipse Dominus in evangelio: *Ego sum via et veritas.* Ideò qui in veritate et caritate iurat, in Deo iurat. Item cavendum est ne Pharisaïcâ superstitione aliquis plus aurum honoret quàm altare; ne dicat ei Dominus: *Stulte, et quid est maius, aurum an altare quod sanctificat aurum?* Sed et nobis honestum videtur ut qui in sanctis habet iurare, hoc ieiunus faciat, cum omni honore et timore Dei. Et sciat se rationem redditurum Deo unusquisque vestrûm, ubicunque sit, sive intra Ecclesiam, sive extra Ecclesiam. Et ut parvuli, qui sine rationabili aetate sunt, non cogantur iurare, sicut Gunebodigni *z)* faciunt. Et qui semel periuratus fuerit, nec testis sit posthaec, nec ad sacramentum accedat, nec in sua causa vel alterius iurator existat.

De auguriis vel aliis maleficiis.

OMNIBUS.

LXIII. Item habemus in lege Domini mandatum: *Non auguriamini;* et in Deuteronomio: *Nemo sit qui ariolos sciscitetur, vel somnia observet, vel ad auguria intendat.* Item: *Nemo sit maleficus, nec incantator, nec Pythonis consultor.* Ideò praecipimus ut nec cauculatores et incantatores, nec tempestarii vel obligatores non fiant; et ubicunque sunt, emendentur, vel damnentur. Item de arboribus vel petris vel fontibus, ubi aliqui stulti luminaria vel alias observationes faciunt, omnino mandamus ut iste pessimus usus et Deo execrabilis, ubicunque invenitur, tollatur et destruatur.

De odio vel invidia. Et de avaritia vel concupiscentia.

OMNIBUS.

LXIV. Praedicare necesse est quantum malum sit odium vel invidia; quia in lege scriptum est: *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue eum.* Item Ioannes Evangelista: *Qui odit fratrem suum, homicida est.* Item in evangelio: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum:* et caetera quae ibi leguntur. De avaritia autem Apostolum legimus dicentem: *Avaritia, quae est idolorum servitus,* cavenda est. De concupiscentia vero legitur quod radix sit omnium malorum. Et in lege: *Non concupisces rem proximi tui.*

De homicidiis.

OMNIBUS.

LXV. Item ut homicidia infra patriam, sicut in lege Domini interdictum est, nec causâ ultionis nec avaritiae nec la-

---

z) al. mss. *Buntgodingi, Guntbodingi, Gobodingo, Guntbadingi.*

trocinandi non fiant. Et ubicunque inventa fuerint, à iudicibus nostris secundùm legem ex nostro mandato vindicentur. Et non occidatur homo, nisi lege iubente.

De furtis et iniustis connubiis, et falsis testimoniis.

OMNIBUS.

LXVI. Item et furta et iniusta connubia, necnon et falsa testimonia, sicut saepe rogavimus, prohibete diligenter, sicut et lex Domini prohibet.

De honore parentum.

OMNIBUS.

LXVII. Et hoc cum magno studio admonendum est, ut filii honorent parentes suos; quia ipse Dominus dicit: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi.*

De fide Presbyterorum ab Episcopis discutienda.

SACERDOTIBUS.

LXVIII. Ut Episcopi diligenter discutiant per suas parochias Presbyteros, eorum fidem, baptisma, et Missarum celebrationes, ut fidem rectam teneant, et baptisma catholicum observent, et Missarum preces bene intelligant, et ut psalmi dignè secundùm divisiones versuum modulentur, et dominicam orationem ipsi intelligant et omnibus praedicent intelligendam, ut quisque sciat quid petat à Deo: et ut *Gloria Patri* cum omni honore apud omnes cantetur; et ipse Sacerdos cum sanctis angelis et populo Dei communi voce *Sanctus, Sanctus, Sanctus* decantet. Et omnimodis dicendum est Presbyteris et Diaconibus ut arma non portent, sed magis confidant in defensione Dei quàm in armis.

De honore Ecclesiae Dei.

ALIQUID SACERDOTIBUS.
ALIQUID OMNIBUS.

LXIX. Item placuit nobis admonere reverentiam vestram ut unusquisque vestrum videat per suam parochiam ut Ecclesia Dei suum habeat honorem, simul et altaria secundùm suam dignitatem venerentur, et non sit domus Dei et altaria sacrata pervia canibus, et ut vasa sacrata Deo cum magna veneratione habeantur, et ut sacrificia sanctificata cum magna diligentia ab eis colligantur qui digni sunt, vel cum honore serventur, et ut secularia negotia vel vaniloquia in Ecclesiis non agantur, quia domus Dei domus orationis debet esse, non spelunca latronum; et ut intentos habeant animos ad Deum quando veniunt ad Missarum solemnia, et ut non exeant ante completionem benedictionis sacerdotalis.

De ministris altaris Dei, et de schola.

S a c e r d o t i b u s.

LXX. Sed et hoc flagitamus vestram almitatem, ut ministri altaris Dei suum ministerium bonis moribus ornent, seu et alii Canonici observantià ordinis, vel Monachi proposito consecrationis; obsecramus ut bonam et probabilem vitam et conversationem habeant, sicut ipse Dominus in evangelio praecipit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est;* ut eorum bonâ conversatione multi pertrahantur ad servitium Dei. Et non solùm servilis conditionis infantes, sed etiam ingenuorum filios adgregent sibique socient. Et ut scholae legentium puerorum fiant. Psalmos, notas, cantus, computum, grammaticam per singula monasteria vel episcopia discant. Sed et libros catholicos bene emendatos habeant; quia saepe dum bene aliquid Deum rogare cupiunt, per inemendatos libros malè rogant. Et pueros vestros non sinite eos vel legendo vel scribendo corrumpere. Et si opus est evangelium vel psalterium et Missale scribere, perfectae aetatis homines scribant cum omni diligentia.

De voto Monachorum, et de clericatu.

S a c e r d o t i b u s.

LXXI. Simul et hoc rogare curavimus, ut omnes ubicunque qui se voto monachicae vitae constrinxerunt, monachicè et regulariter omnimodis secundùm votum suum vivant, secundùm quod scriptum est: *Vota vestra reddite Domino Deo vestro.* Et iterum: *Melius est non vovere, quàm vovere et non reddere.* Et ut ad monasteria venientes, secundùm regularem ordinem primò in pulsatorio probentur, et sic recipiantur. Et qui ex seculari habitu in monasteria veniunt, non statim foràs ad ministeria monasterii mittantur antequam intùs bene erudiantur. Et ut Monachi ad secularia placita non vadant. Similiter qui ad clericatum accedunt, quod nos nominamus canonicam vitam, volumus ut illi canonicè secundùm suam regulam omnimodis vivant, et Episcopus eorum regat vitam, sicut Abba Monachorum.

De mensuris et ponderibus.

O m n i b u s.

LXXII. Ut aequales mensuras et rectas, pondera iusta et aequalia, omnes habeant, sive in civitatibus, sive in monasteriis, sive ad dandum in illis, sive ad accipiendum, sicut in lege Domini praeceptum habemus. Item in Salomone, Domino dicente: *Pondus et pondus, mensuram et mensuram odit anima mea.*

De susceptione hospitum.

OMNIBUS.

LXXIII. Et hoc nobis competens et venerabile videtur, ut hospites, peregrini, et pauperes, susceptiones regulares et canonicas per loca diversa habeant: quia ipse Dominus dicturus erit in remuneratione magni diei: *Hospes eram, et suscepistis me.* Et Apostolus hospitalitatem laudans, dixit: *Per hanc quidam placuerunt Deo angelis hospitio susceptis..*

De Abbatissis contra morem Ecclesiae Dei facientibus.

EPISCOPIS ET ABBATIBUS.

LXXIV. Auditum est aliquas Abbatissas, contra morem sanctae Dei Ecclesiae, benedictiones cum manûs impositione et signaculo sanctae crucis super capita virorum dare, necnon et velare virgines cum benedictione sacerdotali. Quod omninò à vobis, sanctissimi Patres, in vestris parochiis illis interdicendum esse scitote.

De Clericis qui se fingunt esse Monachos.

CLERICIS.

LXXV. Ut illi Clerici qui se fingunt habitu vel nomine Monachos esse, et non sunt, omnimodis videtur corrigendos atque emendandos esse, ut vel veri Monachi sint, vel veri Canonici.

De pseudographiis et dubiis narrationibus.

OMNIBUS.

LXXVI. Item et pseudographiae et dubiae narrationes, vel quae omninò contra fidem catholicam sunt, ut epistola pessima et falsissima, quam transacto anno dicebant aliqui errantes et in errorem alios mittentes quòd de coelo cecidisset, nec credantur nec legantur, sed comburantur, ne in errorem per talia scripta populus mittatur. Sed soli canonici libri et catholici tractatus et sanctorum auctorum dicta legantur et tradantur.

De mangonibus et nudis cum ferro.

ALIQUID SACERDOTIBUS.

ALIQUID OMNIBUS.

LXXVII. Item ut isti mangones et cottiones qui sine omni lege vagabundi vadunt, per istam terram non sinantur vagari, et deceptiones hominibus agere. Nec isti nudi cum ferro, qui dicunt se datà sibi poenitentiâ ire vagantes. Melius videtur, si aliquid inconsuetum et capitale crimen commiserint, ut in uno loco permaneant laborantes et servientes, et poenitentiam agentes secundùm quod sibi canonicè impositum sit.

De cantu Romano à Monachis peragendo.

OMNIBUS CLERICIS.

LXXVIII. Monachi ut cantum Romanum pleniter et ordinabiliter per nocturnale vel gradale officium peragant, secundum quod beatae memoriae genitor noster Pippinus Rex decertavit ut fieret, quando Gallicanum cantum tulit ob unanimitatem apostolicae sedis, et sanctae Dei Ecclesiae pacificam concordiam.

De operibus servilibus quae diebus dominicis non sunt agenda.

OMNIBUS.

LXXIX. Statuimus quoquè, secundùm quod et in lege Dominus praecepit, ut opera servilia diebus dominicis non agantur, sicut et bonae memoriae genitor meus in suis synodalibus edictis mandavit, quòd nec viri ruralia opera exerceant, id est, nec in vinea colenda, nec in campis arando, nec in metendo, vel foenum secando, vel sepem ponendo, nec in sylvis stirpare, vel arbores caedere, vel in petris laborare, nec domos construere; nec in horto laborent, nec ad placita conveniant, nec venationes exerceant. Et tria carraria opera licet fieri in die dominico; id est, hostilia carra, vel victualia, vel si fortè necesse erit corpus cuiuslibet duci ad sepulchrum. Item feminae opera textilia non faciant, nec capulent vestitus, nec consuant, vel acupictile faciant: nec lanam carpere, nec linum battere, nec in publico vestimenta lavare, nec berbices tondere habeant licitum; ut omnimodis honor et requies diei dominici servetur. Sed et ad Missarum solemnia ad Ecclesiam undique conveniant, et laudent Deum in omnibus bonis quae nobis in illo die fecit.

De praedicatione Episcoporum et Presbyterorum.

OMNIBUS.

LXXX. Sed et vestrum videndum est, dilectissimi et venerabiles pastores et rectores Ecclesiarum Dei, ut Presbyteri quos mittitis per parochias vestras ad regendum, et ad praedicandum per Ecclesias populum Deo servientem, ut recte et honestè praedicent; et non sinatis nova et non canonica aliquos ex suo sensu, et non secundùm scripturas sacras, fingere et praedicare populo. Sed et vosmetipsi utilia honestè et rectè, et quae ad vitam ducunt aeternam, praedicate, aliosque instruite ut haec eadem praedicent.

Primò omnium praedicandum est omnibus generaliter ut credant Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum esse Deum omnipotentem, aeternum, invisibilem, qui creavit coelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt, et unam esse deitatem, substantiam, et maiestatem in tribus personis Patris et Filii et Spiritûs sancti.

Item praedicandum est quomodò Filius Dei incarnatus est de Spiritu sancto et ex Maria semper virgine pro salute et reparatione humani generis, passus, sepultus, et tertiâ die resurrexit, et ascendit in coelos; et quomodò iterum venturus sit in maiestate divina iudicare omnes homines secundùm merita propria; et quomodò impii propter scelera sua cum diabolo in ignem aeternum mittentur, et iùsti cum Christo et cum sanctis Angelis suis in vitam aeternam.

Item diligenter praedicandum est de resurrectione mortuorum, ut sciant et credant in iisdem corporibus praemia meritorum accepturos.

Item cum omni diligentia cunctis praedicandum est pro quibus criminibus deputentur cum diabolo in aeternum supplicium. Legimus enim, Apostolo dicente: *Manifesta autem sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, irae, rixae, dissensiones, haereses, sectae, invidiae, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia: quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Ideò haec eadem quae magnus praedicator Ecclesiae Dei singillatim nominavit, cum omni studio prohibeantur, intelligentes quàm sit terribile illud quod dixit: *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

Sed et omni instantiâ admonete eos de dilectione Dei et Proximi, de fide et spe in Deo, de humilitate et patientia, de castitate et continentia, de benignitate et misericordia, de eleemosynis et confessione peccatorum suorum, et ut debitoribus suis, secundùm orationem dominicam, debita sua dimittant: scientes certissimè quod qui talia agunt, regnum Dei possidebunt.

Et hoc ideò diligentiùs iniungimus vestrae caritati, quia scimus temporibus novissimis pseudodoctores esse venturos, sicut ipse Dominus in evangelio praedixit, et Apostolus Paulus ad Timotheum testatur. Ideò, dilectissimi, toto corde praeparemus nos in scientia veritatis, ut possimus contradicentibus veritati resistere, et divinâ donante gratiâ verbum Dei crescat et currat et multiplicetur in profectum sanctae Dei Ecclesiae, et salutem animarum vestrarum, et laudem et gloriam nominis Domini nostri Iesu Christi. Pax praedicantibus, gratia obedientibus, gloria Domino nostro Iesu Christo. (Amen.)

Anno dominicae incarnationis DCCLXXXIX, *Indictione* XII, *anno* XXI. *regni nostri, actum est huius legationis edictum in Aquisgrani palatio publico. Data est haec charta die* X. *Kalendas Apriles.*

CAPITULARE SECUNDUM Anni DCCLXXXIX.

(*De reformatione Monachorum.*)

I. De Monachis gyrovagis et sarabaitis.

II. De anachoretis, melius est ut hortentur in congregatione permanere, quàm animus eorum aliubi ambulare tentet.

III. Ut non parvipendentes sint pastores animarum sibi commissarum; nec maiorem curam habeant de lucris terrenis, quàm de animabus sibi commissis.

IV. De obedientia quae Abbati debet exhiberi, et ut absque murmuratione fiat.

V. De Decanis et Praepositis, ut eorum mutatio secundùm regulam fiat.

VI. De cellarariis *a)* monasterii, ut non avari mittantur, sed tales quales regula praecipit.

VII. Ut ubi corpora Sanctorum requiescunt, aliud oratorium habeatur ubi fratres secretè possint orare.

VIII. De eulogiis.

IX. De susceptione hospitum, sicut regula continet.

X. De vestimentis Monachorum, ubi superfluum est, abscidatur; et ubi minus, augeatur.

XI. De noviter venientibus ad conversionem, ut secundùm regulam probentur, et non antea suscipiantur nisi sicut regula iubet. Et nullus cogatur invitè repromittere. Et de obedientia et de stabilitate permanendi, sicut regula habet.

XII. De filiis nobilium qui offeruntur.

XIII. De ordinandis Abbatibus. *b)*

XIV. De fratribus in via directis.

XV. Ut nullus Abbas pro susceptione Monachi praemium non querat.

XVI. Ut disciplina Monachis regularis imponatur, non secularis, id est, non orbentur, nec mancationes alias habeant, nisi ex auctoritate regulae.

CAPITULARE TERTIUM Anni DCCLXXXIX.

I. Ut Comites pupillorum et orphanorum causas primùm audiant. Et in venationem non vadant illo die quando placitum debent custodire, nec ad pastum.

II. De sacramento fidelitatis causâ quod nobis et filiis nostris iurare debent, quod his verbis contestari debet: *Sic*

---

a) al. mss. *cellariis.* *b)* al. ms. *de ordinatis Abbatibus.*

promitto ego ille partibus Domni mei Karoli Regis, et filiorum eius, quia fidelis sum et ero diebus vitae meae, sine fraude vel malo ingenio.

III. De monasteriis minutis, ubi Nonnanes sine regula sedent, volumus ut in uno loco congregatio fiat regularis, et Episcopi praevideant ubi fieri possit, et ut nulla Abbatissa foràs monasterio exire praesumat sine nostra iussione, nec sibi subditas facere permittat; et earum claustra sint bene firmata, et nullatenùs ibi vuinileodes scribere vel mittere praesumant; et de pallore earum propter sanguinis minuationem. c)

IV. De tabulis vel codicibus requirendis. Et ut nullus in psalterio vel in evangelio, vel in aliis rebus, sortire praesumat, nec divinationes aliquas observare.

V. Ut nullus glorietur per iniustam rationem aut conquirere aliquid aut continere.

VI. Ut illae disciplinae quae propter legem conservandam sunt constitutae, propter praemium non dimittantur.

VII. Ut audiant Episcopi baptisterium Presbyterorum, ut secundùm morem Romanum baptizent.

VIII. De calceamentis secundùm Romanum usum.

IX. Ut in diebus festis vel dominicis omnes ad Ecclesiam veniant; et non invitent Presbyteros ad domos suas ad Missas faciendas.

X. Omninò prohibendum est omnibus ebrietatis malum. Et istas coniurationes quas faciunt per sanctum Stephanum, aut per nos, aut per filios nostros, prohibemus. Et praecipimus ut Episcopi vel Abbates non vadant per casam miscendo.

XI. De eo quod Missi nostri providere debent ne fortè aliquis clamor super Episcopum vel Abbatem vel Abbatissam, vel Comitem, seu super qualemcumque gradum sit, et nòbis renuntiare.

XII. De iniustis teloneis.

XIII. De manu leprosi.

XIV. Ut Monachi, et qui in gradu sacerdotali constituti sunt, ad secularia negotia non transeant. De reliquis tonsoratis detur spatium usque in synodum nostram.

XV. Ut Episcopi et Abbates et Abbatissae cupplas canum non habeant, nec falcones, nec accipitres, nec ioculatores.

XVI. De pauperibus in plateis vel in quadruviis iacentibus, ut ad Ecclesiam veniant, et illorum confessiones donentur.

XVII. Ut super altaria teguria fiant vel laquearia.

XVIII. Ut clocas non baptizent, nec chartas per perticas appendant propter grandinem.

XIX. Ut Missi nostri provideant beneficia quomodò sint condirecta, et nobis renuntiare faciant.

---

c) al. mss. *sanguinem novationem.*

XX. De leprosis, ut se non intermisceant alio populo.

XXI. Et omninò Missis nostris praecipimus ut bona quae aliis per verbum nostrum docent facere, factis in se ipsis ostendant.

Post superiora capitula teste Baluzio sequuntur in vetustissimo Codice ms. Longobardico bibliothecae Thuanae duo sequentia, cum hoc titulo:

ITEM DE REBUS ECCLESIARUM.

I. Volumus ut qui aliqui per testes exinde qualecunque rem tollere voluerit, per quinque vel septem testimonia dicant suum testimonium, et sic tollantur qualecunque rem. Quia testamento quod Romani faciunt firmum non posset, nisi per quinque aut per septem confirmatur.

II. Item de thesauro quod subtus terram invenitur: si inventus fuerit in terra Ecclesiarum, tertia ad partem Episcopi revocetur. Et si aliquod Langobardus aut qualibet homo propria expontanea voluntate cavaverit, et aliquit ei dominus dederit in propria sua quarta portione, exinde tollantur, et ille vero tres portiones ad nos perveniat, et de verbo nostro ut nullus praesumat aliter facere.

PRAECEPTUM
De institutione Episcopatuum per Saxoniam,
Datum anno Christi DCCLXXXIX.

In nomine Domini et Salvatoris nostri Iesu Christi. Karolus, divinâ ordinante providentiâ, Rex. Si Domino Deo exercituum succurrente in bellis victoriâ potiti sumus, in illo, et non in nobis, gloriamur, et in hoc seculo pacem et prosperitatem, et in futuro perpetuae mercedis retributionem, nos promereri confidimus. Quapropter noverint omnes Christi fideles quod Saxones, quos à progenitoribus nostris ob suae pertinaciam perfidiae semper indomabiles, ipsique Deo et nobis tamdiu rebelles, quousque illius, non nostrâ, virtute ipsos et bellis vicimus et ad baptismi gratiam Deo annuente perduximus, pristinae libertati donatos, et omni nobis debito censu solutos, pro amore illius qui nobis victoriam contulit, ipsi tributarios et subiugales devotè addiximus; videlicet ut qui nostrae potestatis iugum hactenùs ferre detrectaverunt, victi iam, Deo gratias, et armis et fide Domino et Salvatori nostro Iesu Christo et Sacerdotibus eius, omnium suorum iumentorum et fructuum, totiusque culturae decimas ac nutriturae, divites ac pauperes legaliter constricti persolvant. Proindè omnem terram eorum antiquo Romanorum more in provin-

ciam redigentes, et inter Episcopos certo limite disterminantes, septentrionalem illius partem, quae est piscium ubertate ditissima, et pecoribus alendis habetur aptissima, pio Christo et Apostolorum suorum principi Petro pro gratiarum actione devotè obtulimus, sibique in Wigmodia in loco Bremon vocato, super flumen Wirraham, Ecclesiam et episcopalem statuimus cathedram. Huic parochiae decem pagos subiecimus; quos etiam abiectis eorum antiquis vocabulis et divisionibus in duas redegimus provincias, iis appellantes nominibus Wigmodiam et Lorgoe. Insuper ad praefatae constructionem Ecclesiae in supradictis pagis septuaginta mansos cum suis colonis offerentes totius huius parochiae incolas, decimas suas Ecclesiae suoque provisori fideliter persolvere hoc nostrae maiestatis praecepto iubemus, donamus, et confirmamus. Adhuc etiam summi Pontificis et universalis Papae Adriani praecepto, necnon et Mogontiacensis Episcopi Lullonis, omniumque qui affuêre Pontificum consilio, eandem Bremensem Ecclesiam cum omnibus suis appendiciis Willehado, probabilis vitae viro, coram Deo et sanctis eius commisimus: quem etiam primum eiusdem Ecclesiae III. Idûs Iulii consecrari fecimus Episcopum, ut populis divini semina verbi secundùm datam sibi sapientiam fideliter dispensando, et novellam hanc Ecclesiam canonico ordine et monasteriali competentiâ utiliter instruendo, interim plantet et riget quousque precibus Sanctorum suorum exoratus incrementum det omnipotens Deus. Innotuit etiam idem venerabilis vir serenitati nostrae, eam quam diximus parochiam, propter barbarorum infestantium pericula, seu varios eventus qui in ea solent contingere, ad sustentacula sive stipendia Dei servorum inibi militantium Deo minime sufficere posse. Quamobrem quia Dominus omnipotens in gente Fresonum, sicut et Saxonum ostium fidei aperuit, partem praenominatae regionis, videlicet Fresiae, quae contigua huic parochiae esse dinoscitur, eidem Bremensi Ecclesiae suoque provisori Willehado Episcopo, eiusque successoribus, perpetualiter delegavimus retinendam. Et quia casus praeteritorum nos cautos faciunt in futurum, ne quis, quod non optamus, aliquam sibi in eadem dioecesi usurpet potestatem, certo eam limite fecimus terminari, eique hos terminos, mare Oceanum, Albiam fluvium, Liam, Steinbach, Hasalam, Wimarcham, Sneidbach, Ostam, Mulinbach, motam paludem quae dicitur Sigefridesmor, Quistinam, Chesenmor, Aschbroch, Wisebroch, Bivernam, Uternam, iterumque Ostam; ab Osta vero usquequo perveniatur ad paludem quae dicitur Caldenbach, deinde ipsam paludem usque in Wempnam fluvium; à Wempna vero Bicinam Farstinam usque in Wirraham fluvium; dehinc ab orientali parte eiusdem fluminis viam publicam quae dicitur Hesseweg, Sturmegoe et Lorgoe disterminantem

minantem Sechbasam, Alapam, Caldhowa, iterumque Wirraham; ex occidentali autem parte viam publicam quae dicitur Folcwego, Derve et Lorgoe dividentem usque in Huntam flumen; deinde ipsum flumen, et Amrivum lucum sylvestrem, quem incolae loci *Wildloch* nominant, Finolam, Waldesmoer, Berepol, Eddenriad paludem Emisgoe et Ostergoe disterminantem, Brustlacho, Biberlach, iterumque mare, firmos et intransgressibiles circumscribi iussimus. Et ut huius donationis ac circumscriptionis auctoritas nostris futurisque temporibus, Domino protegente, valeat inconvulsa manere, manu propriâ subscripsimus, et anuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Domni KAROLI Regis invictissimi.

Hildebaldus, Archiepiscopus Coloniensis et sacri palatii Capellanus, recognovi.

Data II. Idûs Iulii, anno dominicae incarnationis DCCLXXXIX, Indictione XII, anno autem regni Domni Karoli XXI.

Actum in Palatio Nemetensi feliciter. Amen.

PRAECEPTUM PRO TRUTMANNO COMITE,
Datum anno Christi DCCLXXXIX.

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Amen. Karolus, divinâ ordinante clementiâ, Rex. Si Domino Deo exercituum succurrente in bellis victoriâ potiti sumus, in illo et non in nobis gloriamur, et in hoc seculo pacem et prosperitatem, et in perpetuum futuro aeternae mercedis retributionem, nos promereri confidimus. Propterea omnes Christi fideles noverint quod Saxones, quos à progenitoribus nostris ob suae pertinaciae perfidiam semper indomabiles, ipsique Deo et nobis tamdiu rebelles, quousque illius et nostra virtute ipsos et bellis vicimus et ad baptismi gratiam Deo annuente perduximus, pristinaeque libertati donatos, et omni nobis debito censu solutos, pro amore illius qui nobis victoriam contulit, ipsi tributarios et subiugales devotè addiximus, eosque in fide Christiana retinere optamus et perseverare cupimus. Quapropter in illa parte Saxoniae Trutmannum virum illustrem ibidem Comitem ordinamus, ut resideat in curte ad campos in mallo publico ad universorum causas audiendas vel recta iudicia terminanda, iisque Advocatum omnium Presbyterorum in tota Saxonia fideliter agat, superque Vicarios et Scabinos, quos sub se habet, diligenter inquirat, et animadvertat ut officia sua sedulo peragant; tandem idem Comes omnia sua sibi singulariter à nobis praescripta toto conatu et viribus perficiat, atque ita memoratus noster Comes Trutmannus bene ingenuus

atque securus existat. Et ut ista ingenuitatis pagina firma stabilisque consistat, manu propriâ subscripsimus, et anuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Karoli Regis invictissimi.

Hildebaldus, Archiepiscopus Coloniensis et sacri palatii Capellanus, recognovi.

Data IV. Kal. Octobris, anno dominicae incarnationis DCCLXXXIX, Indictione XII, anno autem regni Domini Karoli XXI.

Actum in villa Trutmanni feliciter. Amen.

CAPITULATIO DE PARTIBUS SAXONIAE.

Haec de partibus Saxoniae constituta sunt.

INDEX CAPITULORUM.

viam contradicere aliquis praesumat.

27. *De fideiussoribus dandis.*
28. *Ut munera super innocentem nullus accipiat.*
29. *Ut Comites pacem et concordiam ad invicem habeant.*
30. *De eo qui Comitem interfecerit.*
31. *Qualiter bannus solvatur pro faida.*
32. *De iuramento in Ecclesia praestando.*
33. *De periuriis.*
34. *Ne Saxones agant conventus publicos, nisi per iussionem Regis.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De honore Ecclesiarum.

I. Primum de maioribus capitulis hoc placuit omnibus, ut Ecclesiae Christi, quae modo construuntur in Saxonia, et Deo sacratae sunt, non minorem habeant honorem, sed maiorem et excellentiorem, quam fana habuissent idolorum.

De confugio ad Ecclesiam.

II. Si quis confugium fecerit in Ecclesiam nullus eum de Ecclesia per violentiam expellere praesumat, sed pacem habeat usque dum ad placitum praesentetur; et propter honorem Dei sanctorumque Ecclesiae ipsius reverentiam, concedatur ei vita et omnia membra. Emendet autem causam in quantum potuerit, et ei fuerit iudicatum; et sic ducatur ad praesentiam Domini Regis; et ipse eum mittat ubi clementiae ipsius placuerit.

Si quis Ecclesiam per violentiam intraverit, aut furatus fuerit, aut incenderit.

III. Si quis Ecclesiam per violentiam intraverit, et in ea per vim vel furtum aliquid abstulerit, vel ipsam Ecclesiam igne cremaverit, morte moriatur.

De ieiunio quadragesimali observando.

IV. Si quis sanctum quadragesimale ieiunium pro despectu christianitatis contempserit, et carnem comederit, morte moriatur. Sed tamen consideretur à Sacerdote, ne fortè causâ necessitatis hoc cuilibet proveniat ut carnem comedat.

De interfectione Clericorum.

V. Si quis Episcopum aut Presbyterum sive Diaconum interfecerit, similiter capite punietur.

De magis et strigis occisis.

VI. Si quis à diabolo deceptus crediderit, secundùm morem paganorum, virum aliquem aut feminam strigam esse et homines comedere, et propter hoc ipsam incenderit, vel car-

nem eius ad comedendum dederit, vel ipsam comederi capitis sententiâ punietur.

Ne corpora defunctorum crementur.

VII. Si quis corpus defuncti hominis secundùm ritum paganorum flammâ consumi fecerit, et ossa eius ad cinerem redegerit, capite punietur.

Qualiter puniantur Saxones qui ad baptismum venire noluerint.

VIII. Si quis deinceps in gente Saxonum inter eos latens non baptizatus se abscondere voluerit, et ad baptismum venire contempserit, paganusque permanere voluerit, morte moriatur.

De his qui homines daemonibus immolant.

IX. Si quis hominem diabolo sacrificaverit, et in hostiam more paganorum daemonibus obtulerit, morte moriatur.

Quae poena eos maneat qui cum paganis adversùs Christianos conspirant.

X. Si quis cum paganis consilium adversùs Christianos inierit, vel cum illis in adversitate Christianorum perdurare voluerit, morte moriatur. Et quicunque hoc idem fraude contra Regem vel gentem Christianorum consenserit, morte moriatur.

De eo qui infidelis est Domino Regi.

XI. Si quis Domino Regi infidelis apparuerit, capitali sententiâ punietur.

De eo qui filiam domini sui rapuerit.

XII. Si quis filiam domini sui rapuerit, morte moriatur.

De eo qui dominum vel dominam suam interfecerit.

XIII. Si quis dominum suum vel dominam suam interfecerit, simili modo punietur.

Vita ei concedatur qui de mortalibus criminibus latenter commissis poenitentiam agere voluerit.

XIV. Si verò pro his mortalibus criminibus latenter commissis aliquis spontè ad Sacerdotem confugerit, et confessione datà agere poenitentiam voluerit, testimonium Sacerdotis de morte excuset.

De rebus et mancipiis Ecclesiarum.

XV. De minoribus capitulis consenserunt omnes, ad unamquamque Ecclesiam, curtem et duos mansos terrae, pagenses ad Ecclesiam recurrentes condonent, et inter centum viginti homines nobiles et ingenuos, similiter et litos, servum et ancillam eidem Ecclesiae tribuant.

Ut decima detur Ecclesiis de omni re quae ad fiscum pervenerit.

XVI. Et hoc Christo propitio placuit, ut undecunque censûs aliquid ad fiscum pervenerit, sive in frido, sive in qualicunque banno, et in omni redibutione ad Regem pertinente, decima pars Ecclesiis et Sacerdotibus reddatur

Ut omnes decimam partem substantiae et laboris sui donent Ecclesiis.

XVII. Similiter secundùm Dei mandatum praecipimus ut omnes decimam partem substantiae et laboris sui Ecclesiis et Sacerdotibus donent, tam nobiles quàm ingenui, similiter et liti, iuxta quod Deus unicuique dederit Christiano, partem Deo reddant.

Ne in dominicis et festivis diebus placita publica teneantur.

XVIII. Ut in dominicis diebus conventus et placita publica non faciant, nisi fortè pro magna necessitate, aut hostilitate cogente; sed omnes ad Ecclesiam recurrant ad audiendum verbum Dei, et orationibus vel iustis operibus vacent. Similiter et in festivitatibus praeclaris Deo et Ecclesiae conventui deserviant, et secularia placita dimittant.

Ut infantes baptizentur infra annum.

XIX. Similiter placuit his decretis inserere quòd omnes infantes infra annum baptizentur. Et hoc statuimus, ut si quis infantem intra circulum anni ad baptismum offerre contempserit, sine consilio vel licentia Sacerdotis, si de nobili genere fuerit, centum viginti solidos fisco componant; si ingenuus, sexaginta; si litus, triginta.

De coniugiis prohibitis.

XX. Si quis prohibitum vel illicitum coniugium sibi sortitus fuerit, si nobilis, solidos sexaginta; si ingenuus, triginta; si litus, quindecim.

Qualiter puniendi sint qui vota ad fontes aut ad arbores vel lucos faciunt.

XXI. Si quis ad fontes aut arbores vel lucos votum fecerit, aut aliquid more gentilium obtulerit, et ad honorem daemonum commederit, si nobilis fuerit, solidos sexaginta; si ingenuus, triginta; si litus, quindecim. Si vero non habuerint unde praesentialiter persolvant, ad Ecclesiae servitium donentur usque dum ipsi solidi solvantur.

Ut corpora defunctorum in coemeteriis Ecclesiae sepeliantur.

XXII. Iubemus ut corpora Christianorum Saxonum ad coemeteria Ecclesiae deferantur, et non ad tumulos paganorum.

De divinis et sortilegis.

XXIII. Divinos et sortilegos Ecclesiis et Sacerdotibus dare constituimus.

De latronibus et malefactoribus.

XXIV. De latronibus et malefactoribus, qui de uno comitatu ad alium confugium fecerint, si quis eos receperit, in sua potestate, et septem noctibus secum detinuerit, nisi ad praesentandum, nostrum bannum solvat. Similiter si Comes eum absconderit, et ad iustitiam faciendam praesentare noluerit, et ad hoc excusare non potest, honorem suum perdat.

Ut nullatenùs alterum aliquis pignorare praesumat.

XXV. De pignore, ut nullatenus alterum aliquis pignorare praesumat. Et qui hoc fecerit, bannum persolvat.

Ut nulli ad Regem pro sua reclamatione venienti viam contradicere aliquis praesumat.

XXVI. Ut nulli hominum contradicere viam ad nos veniendo pro iustitia reclamandi aliquis praesumat. Et si aliquis hoc facere conaverit, nostrum bannum persolvat.

De fideiussoribus dandis.

XXVII. Si quis homo fideiussorem invenire non potuerit, res illius in forbanno mittantur usque dum fideiussorem praesentet. Si vero super bannum in domum suam intrare praesumpserit, aut solidos decem aut unum bovem pro emendatione ipsius banni componat; et insuper unde debitor exstitit, persolvat. Si vero fideiussor diem statutum non observaverit, tunc ipse tantum damni incurrat quantum manus sua fideiussoris exstitit. Ille autem qui debitor fideiussori exstitit, duplum restituat pro eo quòd fideiussorem in damnum cadere permissit.

Ut munera super innocentem nullus accipiat.

XXVIII. De praemiis et muneribus, ut munera super innocentem nullus accipiat. Et si quis hoc facere praesumpserit, nostrum bannum solvat. Et si, quod absit, fortè Comes hoc fecerit, honorem suum perdat.

Ut Comites pacem et concordiam ad invicem habeant.

XXIX. Ut universi Comites pacem et concordiam ad invicem habere studeant. Et si fortè inter eos aliqua discordia aut conturbium ortum fuerit, ut nostrum solatium vel perfectum pro hoc non demittant.

De eo qui Comitem interfecerit.

XXX. Si quis Comitem interfecerit, vel de eius morte consilium dederit, hérèditas illius ad partem Regis eveniat, et in ius eius redigatur.

Qualiter bannus solvatur pro faida.

XXXI. Dedimus potestatem Comitibus bannum mittere infra suo ministerio de faida vel maioribus causis in solidis sexaginta. De minoribus vero causis Comitis bannum in solidis duodecim constituimus.

De iuramento in Ecclesia praestando.

XXXII. Si cuilibet homini sacramentum debet aliquis, aframeat illum ad Ecclesiam sacramento ad diem statutum. Et si iurare contempserit, fidem faciat, et solidos quindecim componat qui inactivus apparuit, et deinceps causam pleniter emendare faciat.

De periuriis.

XXXIII. De periuris, secundum legem Saxonum sit.

Ne Saxones agant conventus publicos, nisi per iussionem Regis.

XXXIV. Interdiximus ut omnes Saxones generaliter conventus publicos nec faciant, nisi fortè Missus noster de verbo nostro eos congregare fecerit. Sed unusquisque Comes in suo ministerio placita et iustitias faciat. Et hoc à Sacerdotibus consideretur ne aliter faciat.

EPISTOLA
ad Fastradam reginam, coniugem suam,
De Victoria Avarica, et de Letaniis.

KAROLUS, gratiâ Dei Rex Francorum et Longobardorum, ac Patricius Romanorum, dilectae nobis et valdè amabili coniugi nostrae Fastradae Reginae. Salutem amabilem tibi in Domino per hos apices mittere studuimus, et per te dulcissimis filiabus nostris, vel caeteris fidelibus nostris tecum manentibus. Scientem te enim facimus quia gratias Deo sani et salvi sumus. Missus quidem dilecti filii nostri Pippini, nomine ill. nobis nuntiavit de eius sanitate ac Domni Apostolici, vel de salvatione confinium nostrorum illis partibus positorum: unde valde laetificati extitimus. Et insupèr retulit nobis qualiter illae scarae, quas priùs de Italia iussimus pergere partibus Avariae in ill. confinia residendum, perrexerunt infra fines ipsorum decimo Kal. Septembris, et inierunt pugnam cum eis; et dedit eis Deus omnipotens pro sua misericordia victoriam, et multitudinem de ipsis Avaris interfecerunt, in tantum, ut dicunt, quòd in multis diebus maior strages de ipsis Avaris facta non fuit. Et exspoliaverunt ipsum vallum, et sederunt ibidem ipsâ nocte, vel in crastina, usque horâ diei tertiâ. Et acceptis spoliis reversi sunt in pace; et centum quinquaginta de ipsis Avaris vivos comprehenderunt quos reservarunt ut nostra

fiat iussio qualiter exinde agere debeant. Fideles Dei ac nostri, qui hoc egerunt, fùerunt ille Episcopus, ille Dux, ille et ille Comites. Ill. Dux de Histria, ut dictum est nobis, ibidem bene fecit cum suis hominibus. Vassi vero nostri fuerunt illi. Nos autem, Domino adiuvante, tribus diebus letaniam fecimus, id est, Nonis Septembris, quod fuit Lunis die, incipientes, et Martis, et Mercoris, Dei misericordiam deprecantes ut nobis pacem et sanitatem, atque victoriam et prosperum iter, tribuere dignetur, et ut in sua misericordia et pietate nobis adiutor et consiliator atque defensor in omnibus angustiis nostris existat. Et à vino et carne ordinaverunt Sacerdotes nostri, qui propter infirmitatem aut senectudinem aut iuventudinem abstinere poterant, ut abstinuissent: et qui redimere voluisset quòd vinum licentiam habuisset bibendi ipsis tribus diebus, ditiores et potentiores homines in unaquaque die solidum unum dedissent, minus potentes iuxta possibilitatem ipsorum, et qui ampliùs dare non poterat, et vinum bibere volebat, saltem vel unum denarium donasset; eleemosynam vero unusquisque secundùm propriam atque bonam voluntatem, vel iuxta possibilitatem, fecisset. Et Sacerdos unusquisque Missam specialem fecisset, nisi infirmitas impedisset; et Clerici qui psalmos sciebant, unusquisque quinquaginta cantasset: et interim quòd ipsas litanias faciebant, discalceati ambulassent. Sic consideraverunt Sacerdotes nostri, et nos omnes ita aptificavimus, et Domino adiuvante complevimus. Unde volumus ut tu cum ill. et ill. vel caeteris fidelibus nostris considerare debeas qualiter ipsae litaniae ibidem factae fiant. Tu autem iuxta quod tua infirmitas permittit, in tuo committimus arbitrio. Et mirum nobis fuit quia vester missus nec epistola, postquam de Ragenisburgo, ad nos non venit. Unde volumus ut saepius nobis de tua sanitate, vel de aliud quod placuerit, significare debeas. Iterumque salutamus te multùm in Domino.

CAPITULARE DE CAUSIS REGNI ITALIAE,

Datum, ut videtur, anno Christi DCCXCIII. post obitum Hildegardis Reginae.

Incipit Capitulare qualiter praecepit Domnus Rex de quibusdam causis.

INDEX CAPITULORUM.

5. *De compositionibus quae ad palatium pertinent.*
6. *De Monasteriis et Xenodochiis regalibus.*
7. *De rebus forfactis.*
8. *De eo cuius res in eleemosyna datae sunt.*
9. *De iure filiae in res servorum quos pater fecit liberos.*
10. *De auctoritate legum et consuetudinum.*
11. *De potestate vendendi et donandi in femina.*
12. *De mancipiis palatii et Ecclesiarum.*
13. *De liberis hominibus ad servilia opera non cogendis.*
14. *De rebus quae Hildegardae Reginae traditae fuerunt.*
15. *De aldionibus palatii.*
16. *De fugitivis.*
17. *De sigillis et epistolis, et de porturis custodiendis.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De Xenodochiis.

I. Primo capitulo de Xenodochiis *d)* iussit ut quicunque Xenodochia habent, si ita pauperes pascere voluerint et consilium facere quomodò ab anteà fuit, habeant ipsa Xenodochia, et regant ordinabiliter. Et si hoc facere noluerint, ipsa dimittant; et per tales homines in anteà sint gubernata, cum consilio Episcopi, qualiter Deo et nobis exinde placeat.

De Ecclesiis baptismalibus.

II. De *Ecclesiis baptismalibus*, ut nullatenùs eas laici homines tenere debeant, sed per Sacerdotes fiant, sicut ordo est, gubernatae. Et neque ipsi pagenses negligentiam habeant de hoc quod ibidem facere debeant. Et illi Sacerdotes eas sic regant quomodò ordo canonicus exposcit.

De Advocatis Sacerdotum.

III. De Advocatis Sacerdotum, volumus pro ecclesiastico honore et illorum reverentia ut Advocatos habeant.

De diversis generationibus hominum qui in Italia commanent. Et de statu ingenuitatis.

IV. De diversis generationibus hominum qui in Italia commanent, volumus ut ubicunque culpa contigerit unde faida crescere potest, propter eas fatigationes hominis illius contra quem culpaverit, secundùm ipsius legem cui negligentiam commisit, emendet. De statu verò ingenuitatis, aut aliis querelis, unusquisque secundùm suam legem semetipsum defendat.

---

d) al. ms. *senodochiis.*

De compositionibus quae ad palatium pertinent.

V. De compositionibus quae ad palatium pertinent, si Comites ipsas causas commoverint ad requirendum, illam tertiam partem ad eorum recipiant opus, duas vero ad palatium. Et si per suam negligentiam remanserint, et Missus dominicus ipsas causas coeperit inquirere, tunc volumus ut ipse Comes illam tertiam partem non habeat, sed cum integritate ad palatium veniat.

De Monasteriis et Xenodochiis regalibus.

VI. De Monasteriis et Xenodochiis *e)* quae per diversos comitatus esse videntur, ut regalia sint; et quicunque ea habere voluerit, per beneficium Domni Regis habeat.

De rebus forfactis.

VII. De rebus forfactis per diversos comitatus, volumus ut ad palatium pertineant.

De eo cuius res in eleemosyna datae sunt.

VIII. Si cuiuscunque res in eleemosyna datae sunt, et ipse mortuus fuerit antèquàm eas dispenset, tunc Missus dominicus unà cum Episcopo parochiae ipsius consideret qualiter in Domni Regis mercede ipsa eleemosyna fiat facta, et infra triginta noctes impleta esse debeat.

De iure filiae in res servorum quos pater fecit liberos.

IX. De filia cuius pater per manum *erogatoris* omnes servos suos iussit fieri liberos, quia contra legem esse videtur, instituimus quod ipsa filia in tertiam portionem de praefatis rebus iterum in servos suos introire possit.

De auctoritate legum et consuetudinum.

X. Placuit inserere ut ubi lex erit, praecellat consuetudini, et nulla consuetudo superponatur legi.

De potestate vendendi et donandi in femina.

XI. Placuit etiam nobis ut quaecunque femina potestatem habet per commeatum viri sui res suas vendere, habeat potestatem et donare.

De mancipiis palatii et Ecclesiarum.

XII. De mancipiis palatii nostri et Ecclesiarum nostrarum nolumus mundium recipere, sed ipsa nostra mancipia habere.

De liberis hominibus ad servilia opera non cogendis.

XIII. Placuit nobis ut illos liberos homines Comites nostri ad eorum opus servile non opprimant. Et quicunque hoc fecerit, secundum quod iudicatum habemus emendet.

---

e) al. ms. *sinodochiis.*

De rebus quae Hildegardae Reginae traditae fuerunt.

XIV. De rebus quae Hildegardae Reginae traditae fuerunt, volumus ut fiant descriptae breves, et ipsae breves ad nos fiant adductae.

De aldionibus palatii.

XV. Non est nostra voluntas ut homines Placentini per eorum praeceptum *f)* de curte palatii nostri illos aldiones recipiant.

De fugitivis.

XVI. De fugitivis qui in partibus Beneventi et Spoleti, sive Romaniae vel Pentapoli, confugium faciunt, ut reddantur, et sint reversi ad propria loca.

De sigillis et epistolis, et de porturis custodiendis.

XVII. Sicut consuetudo fuit sigilla et epistolas prendere, vel porturas custodire, ita et nunc sit factum.

CAPITULARE FRANCOFORDIENSE,

Datum in plena Synodo, anno Christi DCCXCIV.

INDEX CAPITULORUM.

---

f) al. ms. *praecepta.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De indulgentia Tassiloni Duci Baioariorum à Karolo Rege concessa.

I. De Tassilone definitum est capitulum, qui dudum Baioariae Dux fuerat, sobrinus videlicet Domni Karoli Regis. In medio sanctissimi adstitit Concilii, veniam rogans pro commissis culpis, tam quas tempore Domni Pippini Regis adversùs eum et regnum Francorum commiserat, quàm et quas posteà sub tempore Domni nostri piissimi Karoli Regis, in quibus fraudator fidei suae extiterat, indulgentiam ut ab eo mereretur accipere humili petitione visus est postulasse, dimittens videlicet puro animo iram atque omne scandalum de parte sua, quaeque in eo perpetrata fuissent, et sciebat, necnon omnem iustitiam et res proprietatis, quantùm illi aut filiis vel filiabus suis in ducatu Baioariorum legitimè pertinere debuerant, gurpivit atque proiecit, et inpostmodùm omni lite calcandâ, sine ulla repetitione indulsit, et filios ac filias suas in illius misericordia commendavit. Et idcircò Domnus noster misericordiâ motus praefato Tassiloni gratuito animo et culpas perpetratas indulsit, et gratiam suam pleniter concessit, et in sua eleemosyna eum in amore dilectionis visus est suscepisse, ut securus de Dei misericordia existeret inanteà. Unde tres breves ex hoc capitulo uno tenore conscriptos fieri praecepit: unum in palatio retinendum; alium praefato Tassiloni, ut secum haberet in monasterio, dandum; tertium vero in sacri palatii capella recondendum fieri iussit.

De stabili pretio annonae, tum privatae tum publicae.

II. Statuit piissimus Domnus noster Rex, consentiente sanctâ Synodo, ut nullus homo, sive ecclesiasticus sive laicus sit, nunquam cariùs vendat annonam, sive tempore abundantiae, sive tempore caritatis, quàm modium publicum et noviter statutum. De modio de avena, denario uno; modio ordei, denariis II; modio sigali, denarii tres; modio frumenti, denarii quatuor. Si vero in pane vendere voluerit, duodecim panes de frumento, habentes singuli libras duas, pro denario dare debeat, sigalatios quindecim aequo pondere pro denario; ordeaceos viginti similiter pensantes, avenatios viginti quinque similiter pensantes. De vero annona publica Domni Regis, si venumdata fuerit, de avena modius II pro denario, ordeo den. I sigalo den. II frumento mod. denar. III. Et qui nostrum habet beneficium, diligentissimè praevideat, quantùm potest Deo donante, ut nullus ex mancipiis ad illum

pertinentes beneficium fame moriatur, et quod superest ultra illius familiae necessitatem, hoc liberè vendat iure praescripto.

De novis denariis, ut ab omnibus in omni loco accipiantur.

III. De denariis autem certissimè sciatis nostrum edictum, quod in omni loco, in omni civitate, et in omni empturio similiter vadant isti novi denarii, et accipiantur ab omnibus. Si autem nominis nostri nomisma habent, et mero sunt argento, pleniter pensantes, si quis contradicit eos in ullo loco, in aliquo negotio emptionis vel venditionis, si ingenuus est homo, quindecim solidos componat ad opus Regis; si servilis conditionis, si suum est illud negotium proprium, perdat illud negotium, aut flagelletur nudus ad palam coram populo. Si autem ex iussione sui domini fecerit, tunc ille dominus solidos quindecim componat, si ei adprobatum fuerit.

Ut Episcopi iustitias faciant in suis parochiis.

IV. Statutum est à Domno Rege et sancta Synodo ut Episcopi iustitias faciant in suas parochias. Si non obedierit aliqua persona, Episcopo suo de Abbatibus, Presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, Monachis, et caeteris Clericis, vel etiam aliis, in eius parochia, veniant ad Metropolitanum suum, et ille diiudicet causam cum suffraganeis suis. Comites quoquè nostri veniant ad iudicium Episcoporum. Et si aliquid est quod Episcopus metropolitanus non possit corrigere vel pacificare, tunc tandem veniant accusatores cum accusato cum litteris Metropolitani, ut sciamus veritatem rei.

Ut Episcopus non migret de sua civitate, nec Presbyter aut Diaconus de sua Ecclesia.

V. Definitum est etiam à Domno Rege et sancta Synodo ut Episcopus non migret de civitate in civitatem, sed curam habeat Ecclesiae suae. Similiter Presbyter et Diaconus maneant in suas Ecclesias canonicè.

De altercatione Viennensis et Arelatensis Episcopi. Et de Tarentasia, Ebreduno, et Aquis.

VI. De altercatione Ursionis Viennensis Episcopi et advocato Elifanti Arelatensis Episcopi lectae sunt epistolae beati Gregorii, Zosimi, Leonis, et Symmachi, quae definierunt eo quod Viennensis Ecclesia quatuor suffraganeas habere sedes deberet, quibus illa quinta praemineret; et Arelatensis Ecclesia novem suffraganeas habere dèberet, quibus ipsa praemineret. De Tarentasia vero et Ebreduno sive Aquis, legatio facta est ad sedem apostolicam; et quicquid per Pontificem Romanae Ecclesiae definitum fuerit, hoc teneatur.

De purgatione et reconciliatione Petri Episcopi.

VII. Definitum est etiam ab eodem Domno Rege, sive à sancta Synodo, ut Petrus Episcopus contestans coram Deo et angelis eius iuraret cum duobus aut tribus sicut sacrationem suscepit, aut certè cum suo Archiepiscopo, quod ille in mortem Regis sive in regnum eius non consiliasset, nec ei infidelis fuisset. Qui Episcopus, dum cum quibus iuraret non invenisset, elegit sibi ipse ut suus homo ad Dei iudicium iret, et ille testaretur absque reliquiis et absque sanctis evangeliis, solummodo coram Deo, quod ille innocens exinde esset, et secundùm eius innocentiam Deus adiuvaret illum suum hominem, qui ad illud iudicium exiturus erat. Et exivit tamen eius homo ad iudicium Dei, neque per Regis ordinationem, neque per sanctae synodi censuram, sed spontaneâ voluntate. Qui etiam à Domino liberatus, idoneus exivit. Clementia tamen Regis nostri praefato Episcopo gratiam suam contulit, et pristinis honoribus eum ditavit, nec passus eum esse sine honore quem prospexit de composito crimine nihil malè meruisse.

Gaerbodo incertae ordinationis Episcopo dignitas abrogata.

VIII. Definitum est quidem à Domno Rege, et sancta Synodo esse dinoscitur, ut Gaerbodus, qui se Episcopum esse dicebat, et suae ordinationis testes non habuit, qui tamen episcopalia à Magnardo metropolitano Episcopo consecutus est, qui etiam professus est Diaconum et Presbyterum non secundùm canonicam ordinationem ordinatum esse, ut ab eodem gradu episcopatûs quem se habere dicebat, deponeretur à praedicto Metropolitano sive à comprovincialibus Episcopis.

Ut Monachi à secularibus negotiis et placitis abstineant.

IX. Ut Monachi ad secularia negotia neque ad placita exercenda non exeant; nisi ita faciant sicut ipsa regula praecepit.

Ut reclusi, nisi ex Episcopi et Abbatis approbatione, non fiant.

X. Ut reclusi non fiant nisi quos antè Episcopus provinciae atque Abbas comprobaverint, et secundùm eorum dispositionem in reclusionis loco ingrediantur.

Ut Abbas cum suis dormiat Monachis.

XI. Ut Abbas cum suis dormiat Monachis secundùm regulam sancti Benedicti.

Cellarii in monasteriis quales eligendi sint.

XII. Ut Cellarii in monasteriis avari non eligantur, sed tales electi sint quales regula sancti Benedicti docet.

De monasteriis ubi corpora sanctorum sunt.

XIII. De monasterio ubi corpora sanctorum sunt, ut habeat oratorium intra claustra, ubi peculiare officium et diuturnum fiat.

Ut pro introeuntibus in monasterium praemia non exigantur.

XIV. Audivimus enim ut quidam Abbates cupiditate ducti praemia pro introeuntibus in monasterio requirant. Ideo placuit nobis et sanctae synodo, pro suscipiendis in sancto ordine fratribus nequaquam pecuniâ requirantur; sed secundùm regulam sancti Benedicti suscipiantur.

Ut Abbas sine consensu Episcopi non eligatur.

XV. Ut Abbas in congregatione non eligatur, ubi iussio Regis fuerit, nisi per consensum Episcopi loci illius.

Nulla ex culpa Monachos Abbati coecare aut mutilare licet.

XVI. Ut Abbates, quâlibet culpâ à Monachis commissâ, nequaquam permittimus coecari, aut membrorum debilitatem ingerere, nisi regularis disciplina subiaceat.

Ne Clerici aut Monachi tabernas ingrediantur.

XVII. Ut Presbyteri, Diaconi, Monachi, et Clerici tabernas ad bibendum non ingrediantur.

Episcopus canones et regulam scire debet.

XVIII. Ut Episcopum canones et regulam non liceat ignorare.

Dies dominica quomodò observanda.

XIX. Ut dies dominica à vespera usque ad vesperum servetur.

Ne in villis ac vicis ordinentur Episcopi.

XX. Quod non oporteat in villolis nec vicis Episcopos ordinare.

Servum sine domini licentia nemo recipiat vel ordinet.

XXI. De servis alienis, ut à nemine recipiantur, neque ab Episcopis sacrentur, sine licentia dominorum.

Ut Clerici et Monachi in proposito permaneant.

XXII. De Clericis et Monachis, ut in suo proposito permaneant.

Ut decimas et nonas Ecclesiae solvant qui debent, et omnes decimam de sua proprietate donent.

XXIII. Ut decimas et nonas sive census omnes generaliter donent qui debitores sunt ex beneficiis et rebus Ecclesiarum, secundùm priorem capitularem Domni Regis. Et omnis homo ex sua proprietate legitimam decimam ad Ecclesiam

conferat. Experimento enim didicimus, in anno quo illa valida fames inrepsit, ebullire vacuas annonas à daemonibus devoratas, et voces exprobationis auditas.

Ut Ecclesiae per eos restaurentur qui beneficia habent, et inde ablata restituantur.

XXIV. Ut domus Ecclesiarum et tegumenta ab eis fiant emendata vel restaurata qui beneficia exinde habent. Et ubi repertum fuerit per veraces homines quod lignamen et petras, sive tegulas, quae in domibus Ecclesiarum fuerint, et modo in domo sua habeat, omnia in Ecclesia fiant restaurata unde abstracta fuerunt.

Ut Clerici alieni sine commendatiis non recipiantur; et qui nunc sunt, redeant ad Ecclesias suas.

XXV. De Clericis, nequaquam de Ecclesia ad aliam Ecclesiam transmigrentur, neque recipiantur sine conscientia Episcopi et litteras commendatitias de cuius diocesia fuerunt; ne fortè discordia exinde veniat in Ecclesia. Et ubi modò tales reperti fuerint, omnes ad eorum Ecclesiam redeant, et nullus eum post se retinere audeat postquam Episcopus aut Abbas suus eum recipere voluerit. Et si fortè senior ignorat ubi suum requirere debet Clericum, cum quo fuerit, ipse eum sub custodia retineat, et non permittat eum vagari aliubi usque dum domino suo restituatur.

Ut absolutè nullus ordinetur.

XXVI. Ut non absolutè ordinentur.

Ut Episcopus sibi subditos ritè doceat.

XXVII. Ut unusquisque Episcopus sibi subditos bene doceant et instruant; ita ut in domo Dei semper digni inveniantur qui canonicè possint fieri electi.

De altercationibus Clericorum inter se vel cum laicis.

XXVIII. De Clericis ad invicem altercantibus, aut contra Episcopum suum agentibus, ut sicut canones docent, ita omnimodis peragant. Et si fortè inter Clericum et laicum fuerit orta altercatio, Episcopus et Comes simul conveniant, et unanimiter inter eos causam definiant secundùm rectitudinem.

Ut coniurationes non fiant.

XXIX. De coniurationibus et conspirationibus ne fiant; et ubi sunt inventae destruantur.

Ut monasteriorum disciplina servetur.

XXX. Ut monasteria secundùm canonicam institutionem fiant custodita.

Ut orationem dominicam et symbolum fidei omnes doceantur.

XXXI. Ut fides catholica sanctae Trinitatis et oratio dominica atque symbolum fidei omnibus praedicetur et tradatur.

De avaritia et cupiditate.

XXXII. De avaritia et cupiditate calcanda.

De hospitalitate.

XXXIII. De hospitalitate sectanda.

Ut criminosis accusare non liceat.

XXXIV. De criminosis, ut non habeant vocem accusandi maiores natu aut Episcopos suos.

De reconciliatione.

XXXV. De reconciliatione tempore necessitatis.

Ut Presbyteri contumaces cum regiae capellae Clericis non communicent.

XXXVI. De Presbyteris qui contumaces fuerint contra Episcopos suos, nequaquam communicentur cum Clericis qui in capella Regis habitant, nisi reconciliati fuerint ab Episcopo suo, ne fortè canonica excommunicatio super eos exinde veniat.

De iudicio Presbyteri in crimine deprehensi.

XXXVII. Si Presbyter in criminali opere fuerit deprehensus, ad Episcopum suum ducatur, et secundum canonicam institutionem constringatur. Et si fortè negare voluerit, et accusator comprobationem dare non potuerit, et coram Episcopo definitum esse nequiverit, tunc ad universali Concilio illorum ratio deferatur.

De suscipienda cura puellarum quae parentibus privatae sunt.

XXXVIII. De puellis quae à parentibus privatae fuerint, sub Episcoporum et Presbyterorum praevidentia gravioribus feminis commendentur, sicut canonica docet auctoritas.

Ut Episcopus extra propriam sedem ultra tres hebdomadas non haereat. Et in Episcopi rebus post eius obitum quis succedat.

XXXIX. Ut nullus Episcopus propriam sedem amittat aliubi frequentando, aut in propriis rebus suis manere audeat, ampliùs quàm tres hebdomadas. Et propinqui vel heredes Episcopi res quae ab Episcopo sunt adquisitae, aut per comparationes, aut per traditiones, postquam Episcopus fuerit ordinatus, nequaquam post eius obitum hereditare debeant; sed ad suam Ecclesiam catholicè. Illae autem quas priùs habuit, nisi traditionem ad Ecclesiam ex eis fecerit, heredibus et propinquis succedant.

Quinam Sancti in Ecclesiam venerandi sint.

XL. Ut nulli novi sancti colantur, aut invocentur, nec memoriae eorum per vias erigantur; sed ii soli in Ecclesia

venerandi sint qui ex auctoritate passionum aut vitae merito electi sunt.

De arboribus et lucis destruendis.

XLI. De arboribus et lucis destruendis canonica observetur auctoritas.

Ut electi utrique iudices non spernantur.

XLII. Ut electi iudices de utrisque partibus non spernantur.

Ut parvuli ad sacramenta non trahantur.

XLII. De eorum testibus canonica sit observatio. Et parvuli non trahantur ad sacramentum, sicut Guntbadingi faciunt.

Ut in velandis virginibus canones observentur.

XLIV. De virginibus, quo tempore velandae sint, vel quibus occasionibus g) ante annos viginti quinque; si necessitas compellit, ea quaerantur quae in canone scripta sunt.

Abbatissae quae canonicè vel regulariter non vivunt, deponendae.

XLV. De Abbatissis quae canonicè vel regulariter non vivunt, Episcopi requirant, et Regi adnuntient, ut ab honore priventur.

Ut oblationes quae in Ecclesia fiunt, dispenset Episcopus.

XLVI. De oblationibus quae in Ecclesia vel in usus pauperum conferuntur, canonica observetur norma; et non ab aliis dispensentur nisi cui Episcopus ordinaverit.

Ut Presbyteri ante annos triginta non ordinentur.

XLVII. De Presbyteris ante tricesimum aetatis annum non ordinandis.

Ut post Missarum solemnia pax invicem detur.

XLVIII. Ut post confecta sacra mysteria, in Missarum solemniis omnes generaliter pacem ad invicem praebeant.

Ut nomina ante oblationem non recitentur.

XLIX. De non recitandis nominibus antequam oblatio offeratur.

Quòd non in tribus tantùm linguis orandus sit Deus.

L. Ut nullus credat quòd nonnisi in tribus linguis Deus orandus sit; quia in omni lingua Deus adoratur, et homo exauditur, si iusta petierit.

Ut Episcopi et Presbyteri canones non ignorent.

LI. Ut nulli Episcoporum et Sacerdotum liceat sacros canones ignorare.

---

g) al. ms. *occupationibus.*

Quatenùs Ecclesiae ab ingenuis constructae tradi aut vendi queant.

LII. De Ecclesiiis quae ab ingenuis hominibus construuntur, liceat eas tradere aut vendere, tantum modo ut Ecclesia non destruatur, sed serviuntur cotidie honores.

De licentia Hildeboldi Archicapellani.

LIII. Dixit etiam Domnus Rex in eadem synodo ut à Sede apostolica, id est, ab Hadriano Pontifice, licentiam habuisset ut Angilramnum Archiepiscopum in suo palatio assìduè haberet propter utilitates ecclesiasticas. Deprecatus est eandem synodum ut eo modo sicut Angilramnum habuerat, ita etiam Hildeboldum Episcopum habere debuisset; quia et de eodem, sicut et de Angilramno, apostolicam licentiam habebat. Omnis synodus consensit, et placuit eis eum in palatio esse debere propter utilitates ecclesiasticas.

De Alcuino, quem Rex synodo commendavit.

LIV. Commonuit etiam ut *Alcuinum h)* ipsa sancta synodus in suo consortio sive in orationibus recipere dignaretur, eò quòd esset vir in ecclesiasticis doctrinis eruditus. Omnis namque synodus secundum admonitionem Domni Regis consensit, et eum in eorum consortio sive in orationibus receperunt.

COMMONITORIUM

Datum Angilberto, Abbati Centulensi, eunti Romam ad Leonem III, anno Christi DCCXCVI.

Karolus, gratiâ Dei Rex, et Defensor sanctae Ecclesiae, Homero Auriculario salutem. Divinâ regente misericordiâ iterum et prosperè te adducente ad Domnum Apostolicum Papam nostrum, admoneas eum diligenter de omni honestate vitae suae, et praecipuè de sanctorum observatione canonum, de pia sanctae Dei Ecclesiae gubernatione, secundum opportunitatem collationis inter vos et animi illius convenientiam. Ingerasque ei saepiùs quàm paucorum honor ille, quem praesentialiter habet, annorum, quàm multorum est perpetualiter merces, quae datur bene laboranti in eo. Et de simoniaca subvertenda haeresi diligentissimè suadeas illi, quae sanctum Ecclesiae corpus multis malè maculat in locis; et quicquid mente tenes saepiùs querelis agitasse inter nos. Sed qualis mihi esset conlatio cum beato Hadriano Papa praedecessore illius de construendo monasterio ad sanctum Paulum nullatenùs dimittas suggerere illi, ut volente Deo revertens certum

h) al. mss. *Aliquinus, Aquilinus.*

mihi responsum habeas referre. Dominus Deus ducat te, et dirigat in omni bonitate cor illius, ut faciens faciat quod sanctae suae proficiat Ecclesiae, ut sit nobis pius pater, et pro nobis praecipuus intercessor; ut idem Deus et Dominus noster Iesus Christus nos in sua florere faciat voluntate, et cursum qui superest nobis vitae nostrae ad perpetuae stabilitatis quietem perducere dignetur. Vade cum prosperitate proficiens in veritate, reversurus cum gaudio, Homeriane puer.

EPISTOLA AD LEONEM III. PAPAM,
Missa per Angilbertum Abbatem Centulensem.

Karolus, gratiâ Dei Rex Francorum et Longobardorum, ac Patricius Romanorum, Leoni Papae perpetuae beatitudinis in Christo salutem. Perlectis excellentiae vestrae litteris et auditâ decretali chartulâ, valde, ut fateor, gavisi sumus, seu in electionis unanimitate, seu in humilitatis vestrae obedientia, et in promissionis ad nos fidelitate. In quibus omnibus ex intimo cordis affectu divinae pietati agimus gratias, quia nobis post lacrymabile doloris vulnus quod animae nostrae dilectissimi patris et fidelissimi amici obitus inflixit, tale in vobis solitâ suae clementiae providentiâ solatium perdonare dignatus est. Unde et vestrae sanctitati quasi vicario laetitiae munere, per eiusdem Dei et Domini nostri Iesu Christi misericordiam, qui sanctae suae Ecclesiae in vestrae beatitudinis exaltatione consuluit, nostram omniùmque fidelium nostrorum demandamus prosperitatem, necnon et pacificam in Dei voluntate totius regni nostri innotescimus unanimitatem, ut aequè in nostrae devotionis gaudeatis sicut et nos in vestrae sanctitatis laetamur successibus. Sed et hoc vestrae sanctissimae benevolentiae innotescimus, quòd cùm dilectionis munera patri meo dulcissimo praedecessori vestro dirigere paraveram, ut caritatis quam in eo habui munificentiae largitate monstrarem magnitudinem, et suavissimae inter nos familiaritatis fidelitas multorum ostenderetur oculis, ecce subitò quod sine dolore non dicam, sine lacrymis non cogito prae tristitia, obitus illius legatione consternatus sum; et ubi laetitiae paraveram insignia, ibi me tristitiae turbaverunt lugubria. Etsi Apostolus de mortuis contristari prohibet, tamen caritas lacrymas elicere non cessat. Non quasi mortuum plangentes, sed quasi meliùs cum Christo viventem recordantes, si nos corporali praesentià amisisse, non tamen spiritali suffragio illum nos amittere arbitramur. Sed magnum divina nobis praevidebat gratia solatium, dum vos, Vir venerande, in locum illius subrogavit, ut esset qui quotidie apud beatum Petrum, principem Apostolorum, pro totius Ecclesiae stabili-

tate, et qui pro salute mea meorumque fidelium, immò et pro totius stabilitate regni nobis à Deo dati intercederet, et paternâ pietate nos in filium sibi adoptaret. Ad dilectionis pacificam unanimitatem Angilbertum manualem vestrae familiaritatis vestrae direximus sanctitati, quem priùs, sicut promisimus, per religiosos viros Campolum et Anastasium, beatissimo patri nostro praedecessori vestro dirigere curavimus: sed ut praefati sumus, dum exenia omnia parata erant, lugubri paternae mortis nuntio repentè tardatum est iter illius. Sed modo laetiores de vestrae sanctitatis successione facti, quod desideravimus in illo pio patre agere in vobis perficere studemus, Illique omnia iniunximus quae vel nobis voluntaria vel vobis necessaria esse videbantur; ut ex conlatione mutua conferatis vel quicquid ad exaltationem sanctae Dei Ecclesiae, vel ad stabilitatem honoris vestris vel patriciatûs nostri firmitatem necessarium intelligeretis. Sicut enim cum beatissimo praedecessore vestrae sanctae paternitatis pactum inii, sic cum beatitudine vestra eiusdem fidei et caritatis inviolabile foedus statuere desidero; quatenùs apostolicae sanctitati vestrae, divinâ donante gratiâ, Sanctorum advocatâ, precibus me ubique apostolica benedictio consequatur, et sanctissima Romanae Ecclesiae sedes, Deo donante, nostrâ semper devotione defendatur. Nostrum est, secundùm auxilium divinae pietatis, sanctam ubique Christi Ecclesiam ab incursu paganorum et ab infidelium devastatione armis defendere, foris et intùs catholicae fidei agnitione munire. Vestrum est, sanctissime pater, elevatis ad Deum cum Moyse manibus, nostram adiuvare militiam; quatenùs vobis intercedentibus, Deo ductore et datore, populus Christianus super inimicos sui sancti nominis ubique semper habeat victoriam, et nomen Domini nostri Iesu Christi toto clarificetur in orbe. Vestrae verò auctoritatis prudentia canones ubique sequatur; quatenùs totius sanctitatis exempla omnibus evidenter in vestra fulgeant conversatione, et sanctae admonitionis exhortatio audiatur ab ore; quatenùs sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est. Omnipotens Deus vestrae auctoritatis beatitudinem, ad sanctae suae Ecclesiae exaltationem, per multa annorum curicula incolumem conservare dignetur.

EPISTOLAE DUAE
ad Offam Regem Merciorum.

I. *De Peregrinorum, Negotiatorumque patricinio; et de variis muneribus, quae pro Hadriani Papae anima mittit ad singulas Ecclesias regni eius.*

KAROLUS, gratiâ Dei Rex Francorum et Longobardorum, et Patricius Romanorum, Viro venerando et fratri carissimo Of-

fae, Regi Merciorum, salutem. Primo gratias omnipotenti Deo agimus de catholicae fidei sinceritate quam in vestris laudabiliter paginis reperimus exaratam. De peregrinis vero, qui pro amore Dei et salute animarum suarum beatorum Apostolorum limina desiderant adire, cum pace sine omni perturbatione vadant. Sed si aliqui non religioni servientes, sed lucrum sectantes, inter eos inveniantur, locis opportunis statuta solvant telonea. Negotiatores quoquè volumus ut ex mandato nostro patrocinium habeant in regno nostro legitimè. Et si aliquo loco iniustâ affligantur oppressione, reclament se ad nos vel nostros Iudices, et plenam iubebimus iustitiam fieri. Cognoscat quoquè dilectio vestra quod aliquam benignitatem de dalmaticis nostris vel palliis ad singulas sedes episcopales regni vestri vel Ethelfredi direximus in eleemosynam Domni Apostolici Hadriani, deprecantes ut pro eo intercedi iubeatis, nullam habentes dubitationem beatam illius animam in requie esse, sed ud fidem et dilectionem ostendamus in amicum nostrum carissimum. Sed et de thesauro humanarum rerum, quem Dominus Iesu nobis gratuitâ pietate concessit, aliquid per metropolitanas civitates direximus. Vestrae quoquè dilectioni unum baltheum et unum gladium Huniscum, et duo pallia serica.

II. *Presbyterum Scottum accusatum mittit in patriam, ut ibi ab Episcopo suo iudicetur.*

Karolus, gratiâ Dei Rex Francorum, et Defensor sanctae Dei Ecclesiae, dilecto fratri et amico Offae, Regi, salutem. Presbyter iste et Scottus apud nos moratus est aliquanto tempore in parochia Hildéboldi, Coloniensis Episcopi; sed reprehensibilis factus, ut fertur, à quodam accusatore, quod carnem diebus quadragesimalibus comedisset. Nostri vero Sacerdotes iudicare renuerunt, quia plenum testimonium accusantium super eum non invenerunt. Tamen nec eum loco consueto habitationis suae propter infamiam diutiùs morari permiserunt; ne sacerdotalis honor apud imperitum vulgus vilesceret, vel rumigerâ loquelâ aliqui hortarentur violare sanctum ieiunium. Visum est nostris Sacerdotibus illum ad sui Episcopi, ubi Deo votum fecit, dirigere iudicium. Idcirco vestram deprecamur providentiam ut iubeatis illum secundùm opportunitatem temporis et protectionis in suam transponere patriam, ut ibi iudicetur unde exivit. Nam ibi quoqué sanctae Dei Ecclesiae puritas in moribus et firmitas in fide, et honestas in conversatione, secundum canonicam sanctionem diligenter observari debebit; ut una, perfecta, et immaculata columba, cuius pennae deargentatae, et posteriora eius in specie auri clares-

cere debent. Vita, salus, et prosperitas tibi tuisque fidelibus à Deo Christo detur in aeternum.

CAPITULARE SAXONUM,

Datum Aquisgrani anno Christi DCCXCVII, v. Kalend. Novembris, in generali Episcoporum et Optimatum conventu.

INDEX CAPITULORUM.

Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi DCCXCVII, et XXX. ac XXII. regnante Domno Karolo praecellentissimo Rege, convenientibus in unum Aquis Palatio in eius obsequio venerabilibus Episcopis et Abbatibus, seu illustribus viris Comitibus, v. Kalendas Novembris, simulque congregatis Saxonibus de diversis pagis, tàm de Vestfalahis et Angrariis, quàm et de Oostfalahis, omnes unanimiter consenserunt et aptificaverunt ut de illis Capitulis pro quibus Franci, si Regis bannum transgressi sunt, solidos sexaginta componunt, similiter Saxones solvent, si alicubi contra ipsos bannos fecerint.

HAEC SUNT CAPITULA.

De iustitia Ecclesiarum, viduarum, orphanorum, et minùs potentum. De raptu et incendio, et de exercitu.

I. Ut Ecclesiae, viduae, orphani, et minùs potentes iustam et quietam pacem habeant. Et ut raptum et fortiam nec incendium infra patriam quis facere audeat praesumptivè. Et de exercitu nullus super bannum Domni Regis remanere praesumat.

De observatione superiorum capitulorum.

II. Si quis supradicta octo capitula transgressus fuerit,

omnes statuerunt et aptificaverunt ut Saxones similiter sicut et Franci sexaginta solidos componant.

De compositione secundùm legem Saxonum.

III. Item placuit omnibus Saxonibus ut ubicunque Franci secundùm legem solidos duodecim solvere debent, ibi nobiliores Saxones solidos duodecim, ingenui quinque, liti quatuor componant.

De his qui causam iudicatam repetere praesumunt in patria aut in praesentia Regis.

IV. Hoc etiam statuerunt, ut qualiscunque causa infra patriam cum propriis vicinantibus pacificata fuerit, ibi solito more ipsi pagenses solidos duodecim pro districtione recipiant, et pro vuargilda, quae iuxta consuetudinem eorum solebant facere, hoc concessum habeant. Si autem in praesentia Missorum regalium causae definitae fuerint, pro iamdicta vuargilda suprascriptos solidos duodecim ipsi pagenses habeant concessos. Et pro hoc quia Missus regalis ex hac re fatigatus fuerit, alios duodecim solidos inde recipiat ad partem Regis. Si autem ipsa causa ad palatium in praesentia Regis ad definiendum fuerit perducta, tunc utrique solidi duodecim, id est, pro vuargilda, et quod vicinis debuit componere, eo quod infra patriam definita ratio non fuerit, ad partem Regis faciant componere, quod sint solidi viginti quatuor. Nam si fuerit aliquis qui in patria, iuxta quod sui convicini iudicaverint, seque pacificare noluerit, et ad palatium pro huius rei causa venerit, et ibi ei fuerit iudicatum quod iustum iudicium iudicassent, in prima vice, ut suprà dictum est, solidos viginti quatuor ad partem Regis componat. Et si tunc inde rediens se pacificare et iustitiam facere renuerit, et iterum pro ista causa ad palatium fuerit convocatus et deiudicatus, bis viginti quatuor solidos componat. Si vero necdum correptus tertiâ vice pro eadem re ad palatium remeaverit, triplam compositionem exinde faciat ad partem Regis.

De mannitione ad placitum.

V. Si quis de nobilioribus ad placitum mannitus venire contempserit, solidos quatuor componat, ingenui duos, liti unum.

De compositione rerum quae Presbyteris ablatae sunt.

VI. De Presbyteris statuerunt quod si aliquid eis aut eorum hominibus quis contrarium facere aut tollere praesumpserit contra iustitiam, omnia in duplum restituat eis et componat.

De compositione Missorum regiorum.

VII. De Missis Regis statuerunt ut si ab eis aliquis in-

terfectus evenerit, in triplum eum componere debeat qui hoc facere praesumpserit. Similiter quicquid aut eorum hominibus factum fuerit, omnia tripliciter faciant restaurare et secundùm eorum euva componere.

Ne quis incendium faciat infra patriam.

VIII. De incendio convenit quod nullus infra patriam praesumat facere propter iram aut inimicitiam, aut quâlibet malevolâ cupiditate; excepto si talis fuerit rebellis qui iustitiam facere noluerit, et aliter districtus esse non poterit, et ad nos, ut in praesentia nostra iustitiam reddat, venire despexerit, condicto commune placito simul ipsi pagenses veniant; et si unanimiter consenserint pro districtione illius casa incendatur, tunc de ipso placito commune consilio facto secundùm eorum euva fiat peractum, et non pro qualibet iracundia aut malevola intentione, nisi pro districtione nostra. Si aliter facere ausus fuerit, sicut superiùs dictum est, solidos sexaginta componat.

De banno augendo.

IX. Item placuit ut quandoquidem voluerit Domnus Rex propter pacem, et propter faidam et propter maiores causas, bannum fortiorem statuere, unà cum consensu Francorum et fidelium Saxonum, secundùm quod ei placuerit, iuxta quod causa exigit et opportunitas fuerit, solidos sexaginta multiplicare in duplum, et solidos centum sive usque ad mille componere faciat qui eius mandatum transgressus fuerit.

De malefactoribus qui mori debent.

X. De malefactoribus qui vitae periculum secundùm euva Saxonum incurrere debent, placuit omnibus ut qualiscunque ex ipsis ad regiam potestatem confugium fecerit, aut in illius sit potestate utrùm interficiendum illis reddat, aut unà cum consensu eorum habeat licentiam ipsum malefactorem cum uxore et familia, et omnia sua foris patriam infra sua regna aut in marca, ubi sua fuerit voluntas, collocare, et habeant ipsum quasi mortuum.

Quales debeant esse solidi Saxonum.

XI. Illud notandum est quales debent solidi esse Saxonum, id est, bovem annoticum utriusque sexus auctumnali tempore, sicut in stabulum mittitur, pro uno solido. Similiter et vernum tempus, quando de stabulo exiit et deinceps, quantùm aetatem auxerit, tantùm in pretio crescat. De annona vero bortrinis pro solido uno scapilos quadraginta donant, et de sigale viginti. Septentrionales autem pro solido scapilos triginta dent, et sigale quindecim. Mel vero pro solido bortrensi siglae una et medio donant. Septentrionales

autem duos siclos de mille pro uno solido donent. Item hordeum mundum sicut et sigale pro uno solido donent. In argento duodecim denarios solidum faciant. Et in aliis speciebus ad istud pretium omnes aestimationes compositionis sunt.

EXPLICIT CAPITULARE SAXONUM.

CAPITULARE INTERROGATIONIS
ad Episcopos de Presbyteris criminosis.
Fragmentum Epistolae Imperatoriae.

Et hoc vobiscum magno studio pertractandum est, quid de illis Presbyteris unde approbatio non est, et semper negant, faciendum sit. Nam hoc saepissimè à nobis et Progenitoribus atque Antecessoribus nostris ventilatum est, sed non ad liquidum hactenùs definitum. Unde ad consulendum Patrem nostrum Leonem Papam Sacerdotes nostros mittimus. Et quicquid ab eo vel à suis perceperimus, vobis, unà cum illis quos mittimus, renuntiare non tardabimus. Vos interdum vicissim tractate adtentiùs quid ex his vobiscum constituamus unà cum praedicti sancti Patris institutionibus; ut murmur cesset populi, et nos his satisfacientes, inlaesi, Domino auxiliante, ab utrisque maneamus.

CAPITULA DATA POST REDITUM LEGATORUM
a sede Apostolica.

De Chorepiscopis, ne deinceps fiant.

I. Placuit ne Chorepiscopi à quibusdam deinceps fiant; quoniam hactenus à nescientibus sanctorum patrum et maxime Apostolicorum decretis, suisque quietibus ac delectationibus inhaerentes, facti sunt. Idcirco et olim persaepe, et nostro à sancta apostolica sede tempore sunt prohibiti, et ne deinceps à quoquam tam ordinante quàm ordinari cupiente talis praesumptio assumatur, à cunctis nostri regni Episcopis est in synodo canonicè prohibitum.

Ut si Chorepiscopi aliquam consecrationem aut confirmationem fecerint, ab Episcopis canonicè reformentur.

II. Hominum confirmatio, Ecclesiarum, altarium, virginum, chrismatum, Presbyterorum, Diaconorum, et Subdiaconorum consecrationes à Chorepiscopis factae, ab Episcopis qui canonicè ordinati sunt reformandae canonicèque sunt peragendae, quia Chorepiscopi haec contingere non debuerunt nec agere potuerunt; non enim ea tribuere valuerunt quae non

habuerunt. Nequaquam enim talis ordinatio vel consecratio reiteratio esse à prudentibus et recte sapientibus videtur, sed irrita indubitanter fore agnoscitur. Si quis autem Chorepiscoporum aliquid ex praedictis agere tentaverit, non acta, sed imperfecta atque irrita erunt, et ipse omni ecclesiastico irrevocabiliter careat gradu.

De Presbyteris et Ministris Ecclesiae, ut à suis, et non ab aliis Episcopis, chrisma petant vel accipiant.

III. In singulis Episcoporum parochiis Presbyteri eorumque ministri non à quibuslibet Episcopis, sed à suis propriis, chrisma petant vel accipiant. Nec alio unquam tempore, iuxta sacros canones vel secundùm morem Romanum, nisi in coena Domini sanctum chrisma conficiatur. Quibus etiam diebus Presbyteris vel eorum ministris canonicè dispensandum est, sed non aliis tradendum, nisi solummodo Presbyteris vel Diaconibus aut Subdiaconibus bene fidelibus. Indignum enim est ut alii illud suscipiant, nisi illi qui hoc in tradendo usuri sunt.

De Chorepiscoporum cassanda superstitione.

IV. Similiter et hoc statutum est, ut à Chorepiscopis, qui iuxta sanctorum decreta locum septuaginta Discipulorum, id est Presbyterorum, tenent, vel ab ipsis Presbyteris nec virginum consecratio, nec Sancti Spiritûs traditio, nec Ecclesiarum vel altarium consecratio, vel illa quae solis Episcopis debentur, fiat. Nam si à duobus Episcopis Episcopus non potest consecrari, quomodo ille Episcopus erit, aut aliquid de episcopali ministerio, nisi quantum Presbyter, cuius locum in Ecclesia tenet, agere poterit? Omnia ergo quae isti praesumptiosi de episcopali ministerio egerunt, irrita esse comprobantur et effectu carere, atque per omnia tam ab apostolica sede quàm et omnium Episcoporum decreto irrita esse, et potiùs nocumenta quàm aliqua adiumenta sunt iudicata, ac saepius interdicta. Ideoque ne fiant sub anathematis vinculo interdicimus, atque qui ab eis sunt polluti potius quàm sanctificati, in meliorem statum canonicè, id est, a tribus ordinatis Episcopis ut reformentur iubemus; quia reformatio non est iteratio, sed ecclesiastica et canonica perfectio.

De his qui à Chorepiscopo confirmati sunt.

V. Si quis ab Episcopo, et non à Chorepiscopo, qui non Episcopus, sed Vicarius Episcopi, priusquam prohibiti essent, et erant et dicebantur, fuerit confirmatus, reiterari talis confirmatio non debet. Nam Chorepiscopi ante apostolicam atque synodalem prohibitionem non ex numero (Apostolorum sed ex) LXX. Discipulorum, ut sacri canones testantur, ordine erant, quos nunquam Spiritum paraclitum tradidisse novimus.

Sed quia olim, ut dictum est, iamdicti Chorepiscopi prohibiti sunt, ideo modò nihil sunt, nec Spiritum paraclitum ullo unquam tempore tradere non potuerunt, nec modo possunt. Quapropter non apparet iteratum quod olim canonicè non agnoscitur patratum.

EDICTUM DOMINICUM

De honore et adiutorio Episcopis praestando à Comitibus et aliis Iudicibus,

Datum circa annum Christi DCCC.

Karolus, gratiâ Dei Rex Francorum et Longobardorum, ac Patricius Romanorum, dilectis Comitibus seu Iudicibus et Vassis nostris, Vicariis, Centenariis, vel omnibus Missis nostris et Agentibus. Cognoscat utilitas vestra quia resonuit in auribus nostris quorumdam praesumptio non modica, quod non ita obtemperetis Pontificibus nostris seu Sacerdotibus quemadmodum canonum et legum continet auctoritas, ita ut Presbyteros nescio quâ temeritate praesentari Episcopis denegetis, insuper et aliorum Clericos usurpare non pertimescatis, et absque consensu Episcopi in vestras Ecclesias mittere audeatis; necnon et in vestris ministeriis Pontifices nostros talem potestatem habere non permittatis, qualem rectitudo ecclesiastica docet. Insuper nonas et decimas, vel census, improbâ cupiditate de Ecclesiis unde ipsa beneficia sunt abstrahere nitimini, et precarias de ipsis rebus, sicut à nobis dudum in nostro Capitulare institutum est, accipere neglegitis, et ipsam sanctam Dei Ecclesiam unà cum ipsis Episcopis vel Abbatibus emendare iuxta vires vestras denegatis. Quapropter nos unà cum consensu Episcoporum nostrorum, Abbatum, necnon et aliorum Sacerdotum, haec instituta partibus vestris direximus. Praecipientes enim iubemus ut nullus quilibet ex fidelibus nostris, à minimo usque ad maximum, in his quae ad Deum pertinent Episcopo suo inobediens parere audeat de supradictis capitulis, seu aliis eruditionibus ad illorum ministerium pertinentibus; sed cum bona voluntate et omni mansuetudine subiectionis unusquisque Sacerdoti suo propter Deum et pacis studium obtemperare studeat. Si quis autem, quod absit, unus ex vobis ullus de nonis et decimis censibusque reddendis, atque precariis renovandis, neglegens apparuerit, et importunus Episcopis nostris de his quae ad ministerium illorum pertinere noscuntur, vel sicut in Capitulare dudum à nobis facto continetur, contradicere praesumpserit, sciat se procul dubio, nisi se cito correxerit, in conspectu nostro exinde dicere rationem. Et ut has litteras certiùs credatis, de anulo nostro subter eas decrevimus roborare.

CAPITULARE DE VILLIS KAROLI MAGNI,

Datum per annos regni illius, id est, antequàm fieret Imperator.

Incipit Capitulare de villis vel curtis Imperatoris. i)

I. Cap. Volumus ut villae nostrae, quas ad opus nostrum serviendum institutas habemus, sub integritate partibus nostris deserviant, et non aliis hominibus.

II. Ut familia nostra bene conservata sit, et à nemine in paupertate missa.

III. Ut non praesumant iudices nostram familiam in eorum servitium ponere, non corvadas, non materia caedere, nec aliud opus sibi facere cogant, et neque ulla dona ab ipsis accipiant, non caballum, non bovem, non vaccam, non porcum, non berbicem, non porcellum, non agnellum, nec aliam causam, nisi buticulas et ortum poma pullos et ova.

IV. Si familia nostra partibus nostris aliquam fecerit fraudem, de latrocinio, aut alio neglecto, illud in caput conponat, de reliquo vero pro lege recipiat disciplinam vapulando, nisi tantum pro homicidio et incendio, unde feida *k)* exire potest, ad reliquos autem homines iustitiam eorum qualem habuerint reddere studeant, sicut lex est. Pro feida *l)* vero nostra ut diximus familia vapuletur. Franci autem qui in fiscis aut villis nostris commanent quicquid commiserint secundum legem eorum emendare studeant; et quod pro feida dederint ad opus nostrum veniat, id est in peculio aut in alio precio.

V. Quando iudices nostri labores nostros facere debent, seminare aut arare, messes colligere, fenum secare, aut vindemiare, unusquisque in tempore laboris ad unumquemque locum praevideat ac instituere faciat quomodo factum sit ut bene salva sint. Si intrà patriam non fuerit et in quale loco iudex venire non potuerit, missum bonum de familiâ nostra, aut alium hominem bene creditum, causas nostras providendo dirigat qualiter ad profectum veniant, et iudex diligenter praevideat, ut fidelem hominem transmittat ad hanc causam providendam.

VI. Volumus ut iudices nostri decimam, ex omni conlaboratu pleniter donent ad ecclesias quae sunt in nostris fiscis, et ad alterius ecclesiam nostra decima data non fiat, ni-

---

i) Unicum tantum huius Capitularis exemplar extat in Bibl. Helmestad., quod denuo contulit P. J. Bruns (Beiträge zu den deutschen Rechten des Mittelalters Helmst. 1799), cuius accuratissimam editionem sequimur.

k) ms. *frauda.*

l) ms. *fauda.*

si ubi antiquitùs institutum fuit, et non alii clerici habeant ìpsas ecclesias, nisi nostri, aut de familia aut de capella nostra.

VII. Ut unusquisque iudex suum servitium pleniter perficiat, sicut ei fuerit denuntiatum, et si necessitas evenerit quod plus servire debeat tunc conputare faciat si servitium debeat multiplicare vel noctes.

VIII. Ut iudices nostri vineas recipiant nostras, quae de eorum sunt ministerio et bene eas faciant, et ipsum vinum in bona mittant vascula, et diligenter praevidere faciant quod nullo modo naufragatum sit, alio vero vino peculiare conparando emere faciant, unde villas dominicas condirigere possint, et quandoquidem plus de ipso vino conparatum fuerit quàm ad villas nostras condirigendum mittendi opus sit, nobis innotescat, ut nos commendemus, qualiter nostra fuerit exinde voluntas. Cippaticos enim de vineis nostris ad opus nostrum mittere faciant, censa de villis nostris, qui vinum debent, in cellaria nostra mittant *m)*.

IX. Volumus ut unusquisque iudex in suo ministerio mensuram modiorum sextariorum, et siculas per sextaria octo, et corborum eo tenore habeant, sicut et in palatio habemus.

X. Ut maiores nostri et forestarii, poledrarii, cellerarii, decani, telonarii, vel ceteri ministeriales rega faciant, et sogales donent de mansis eorum. Pro manuopera vero eorum ministeria bene praevideant et qualiscunque maior habuerit beneficium, suum vicarium mittere faciat qualiter et manuopera et caeterum servitium pro eo adimplere debeat.

XI. Ut nullus iudex mansionaticos ad suum opus nec ad suos canes super homines nostros atque in forestes nullatenùs prendant.

XII. Ut nullus iudex obsidem nostrum in villa nostra commendare faciat.

XIII. Ut equos emissarios id est waraniones bene praevideant, et nullatenùs eos in uno loco diù stare permittant, ne fortè pro hoc pereat, etsi aliquis talis est quod bonus non sit, aut veteranus sit, si vero mortuus fuerit, nobis nuntiare faciant, tempore congruo, antequam tempus veniat, ut inter iumenta mitti debeant.

XIV. Ut iumenta nostra bene custodiant, et poledros ad tempus segregent, et si pultraellae multiplicatae fuerint separatae fiant, et gregem per se exinde adunare faciant.

XV. Ut poledros nostros missa sancti Martini hyemale ad palatium omnimodis habeant.

---

m) ms. *cellariam mittat.*

XVI. Volumus ut quicquid nos aut regina unicuique iudici ordinaverimus, aut ministeriales nostri, sinescalcus, et butticularius de verbo nostro aut reginae, ipsis iudicibus ordinaverit, ad eorundem *n)* placitum sicut eis institutum fuerit, impletum habeant, et quicunque per negligentiam dimiserit, à potu se abstineat, postquam ei nuntiatum fuerit, usque dum in praesentia nostra aut reginae veniat, et à nobis licentiam quaerat absolvendi, et si iudex in exercitu aut in wacta, seu in ambasiato vel aliubi fuerit, et iunioribus eius aliquid ordinatum fuerit, et non conplacuerint, tunc ipsi pedestres ad palatium veniant, et à potu et carne se abstineant. Interim quod rationes deducant, propter quod hoc dimiserunt et tunc recipiant sententiam, aut in dorso, aut quomodo *o)* nobis vel reginae placuerit.

XVII. Quantascumque villas unusquisque in ministerio habuerit, tantos habeat deputatos homines, qui apes ad nostrum opus praevideant.

XVIII. Ut ad farinarios nostros pullos et aucas habeant iuxta qualitatem farinarii, vel quantùm meliùs potuerint.

XIX. Ad scuras nostras in villis capitaneis pullos habeant, non minùs C, et aucas non minùs XXX, ad mansioniles vero, pullos habeant non minùs L, aucas non minùs quàm XII.

XX. Unusquisque iudex fructa semper habundanter faciat omni anno ad curtem venire, excepto visitationes eorum per vices tres, aut quattuor seu ampliùs dirigant.

XXI. Vivarios in curtis nostris unusquisque *p)* iudex ubi anteà fuerunt habeat, et si augeri potest, augeat, et ubi anteà non fuerunt, et modo esse possunt, noviter fiant.

XXII. Coronas de racemis qui vineas habuerint, non minùs tres, aut quattuor habeant.

XXIII. In unaquaque *q)* villa nostra habeant iudices, vaccaritias, porcaritias, berbicaritias, capraritias, hircaritias, quantùm plus potuerint, et nullatenùs sine hoc esse debent, et insuper habeant vaccas (ad *r)* illorum servitium perficiendum commendatas per servos nostros, qualiter pro servitio ad dominicum opus vaccaritias vel carrucas nullo modo minoratae sint, et habeant quando servierint ad canes dandum, boves cloppos non languidos, et vaccas sive caballos, non scabiosos, aut alia pecora *s)* non languida, et ut diximus pro hoc vaccaritias, vel carrucas non minorent.

XXIV. Quicquid ad discum nostrum dare debet, unusquisque iudex in sua habeat plebio, qualiter bona et optima

---

n) ms. *eundem.*
o) ms. *quomo.*
p) ms. *curtes nostras usquisque.*
q) ms. *unaquaeque.*
r) ms. deest.
s) ms. *peccora.*

atque bene studiosè, et nitidè omnia sint conposita, quicquid dederint, et unusquisque II *t)*, habeat de annona pastos per singulos dies ad suum servitium ad mensam nostram quando servierit, et reliqua dispensa similiter in omnibus bona sit, tam farina, quàm et peculium.

XXV. De pastione autem kal. Septb. indicare faciant, si fuerit aut non.

XXVI. Maiores vero amplius in ministerio non habeant, nisi quantum in una die circumire, aut praevidere potuerint.

XXVII. Casae nostrae indesinenter foca et wactas habeant, ita ut salvae sint, et quando missi vel legatio ad palatium veniunt vel redeunt, nullo modo in curtis dominicis mansionaticas prendant, nisi specialiter iussio nostra aut reginae fuerit, et comes de suo ministerio vel homines illi qui antiquitus consueti fuerunt missos aut legationes soniare, ita et modo in antea, et de parveridis, et omnia eis necessaria solito more soniare faciant, qualiter bene et honorificè ad palatium venire, vel redire possint.

XXVIII. Volumus ut per annos singulos intra quadragesima dominica in palmis quae osanna dicitur, iuxta ordinationem nostram, argentum de nostro laboratu, postquam cognoverimus de praesenti anno quantum sit nostra laboratio deferre studeant.

XXIX. De clamatoribus ex hominibus nostris unusquisque iudex praevideat, ut non sit eis necesse venire ad nos proclamare, et dies quos servire debet, per neglegentiam non dimittat perdere, et si habuerit servus noster forinsecus iustitias ad quaerendum, magister eius cum omni intentione decertet pro eius iustitia, et si aliquo loco minime eam accipere valuerit, tamen ipso servo nostro, pro hoc fatigare non permittat, sed magister eius per semetipsum, aut suum missum hoc nobis notum facere studeat.

XXX. Volumus unde servire debent ad opus nostrum ex omni conlaboratu eorum servitium segregare faciant, et unde carra in hostem caregare debent similiter segregent, tam per domos quam et per pastores, et sciant quantum ad hoc mittunt.

XXXI. Ut hoc quod ad proveridarios vel genitias dare debent, simili modo unoquoque anno separare faciant, et tempore oportuno pleniter donent, et nobis dicere sciant, qualiter inde faciunt, vel unde exit.

XXXII. Ut unusquisque iudex praevideat quomodo sementem bonam et optimam semper de conparatu vel aliunde habeat.

---

t) Forte legend. *iudex.*

XXXIII. Post ista omnia segregata et seminata atque peracta quicquid reliquum fuerit exinde de omni conlaboratu usque ad verbum nostrum salvetur, quatenùs secundùm iussionem nostram, aut venundetur aut reservetur.

XXXIV. Omnino praevidendum est cum omni diligentia ut quicquid manibus laboraverint, aut fecerint, id est lardum, siccamen, sulcia, niusaltus, vinum, acetum, moratum, vinum coctum, garum, synape, formaticum, butirum, bracios, cervisas, medum, mel, ceram, farinam, omnia cum summo nitore sint facta vel parata.

XXXV. Volumus ut de berbicibus crassis soccia fiat sicut et de porcis, et insuper habeant boves saginatos in unaquaque *u)* villa non minùs quàm duos, aut ibidem ad socciandum aut ad nos deducendum.

XXXVI Ut silvae vel forestes nostrae bene sint custoditae, et ubi locus fuerit ad stirpandum, stirpare faciant, et campos de silva increscere non permittant, et ubi silvae debent esse non eas permittant nimis capulare, atque damnare, et feramina nostra intra forestes bene custodiant, similiter acceptores et spervarios ad nostrum profectum praevideant, et censa nostra exinde diligenter exactent, et iudices si eorum porcos ad saginandum in silvam nostram miserint, vel maiores nostri, aut homines eorum, ipsi primi illam decimam donent, ad exemplum bonum proferendum, qualiter in post modum, caeteri homines illorum decimam pleniter persolvent.

XXXVII. Ut campos et culturas nostras bene conponant, et prata nostra ad tempus custodiant.

XXXVIII. Ut aucas pastas, et pullos pastos ad opus nostrum semper quando servire debent, aut ad nos transmittere sufficienter habeant.

XXXIX. Volumus ut pullos et ova quos servientes vel mansuarii reddunt per singulos annos, recipere debeant, et quando non servierint, ipsos venundare faciant.

XL. Ut unusquisque iudex per villas nostras singulares etlehas, pavones, fasianos, enetas *v)*, columbas, perdices, turtures, pro dignitatis causa omnimodis semper habeant.

XLI. Ut aedificia intra curtes nostras, vel sepes in circuitu bene sint custoditae, et stabula, vel coquinae, atque pistrina, seu torcularia, studiose praeparatae fiant, quatenus, ibidem condigne ministeriales nostri officia eorum bene nitide peragere possint.

XLII. Ut unaquaeque villa intra cameram, lectaria, culcitas, plumatias, batlinias, drappos, addiscum, bancales, vasa aerea, plumbea, ferrea, lignea, andedos, catenas, cramaculos,

---

u) ms. *unaquaeque.* *v)* ms *enecas*

doluturas, secures, id est, cuniadas, terebras w), id est taradros, scalpros, vel omnia utensilia ibidem habeant, ita ut non sit necesse, aliubi hoc quaerere, aut commodare, et ferramenta quod in hostem ducunt, in eorum habeant plebio qualiter bona sint, et iterum quando revertuntur in camera mittantur.

XLIII. Ad genitia nostra sicut institutum est opera ad tempus dare faciant, id est linum, lanam, waisdo, vermiculo, warentia, pectinos laninas, cardones, saponem, unctum, vascula, vel reliqua minutia, quae ibidem necessaria sunt.

XLIV. De quadragesimale duae partes ad servitium nostrum veniant per singulos annos, tam de leguminibus quam que et de piscato, seu formatico, butirum, mel, sinape, aceto, milio, panicio, herbulas siccas, vel virides, radices, napos, insuper et ceteram vel saponem atque cetera minutia et quod reliquum fuerit, nobis per brevem sicut suprà diximus innotescant, et nullatenùs hoc praetermittant x) sicut usque nunc fecerunt, quia per illas duas partes volumus cognoscere, de illa tertia quae remansit.

XLV. Ut unusquisque iudex in suo ministerio bonos habeat artifices, id est fabros ferrarios, et aurifices, vel argentarios, sutores, tornatores, carpentarios, scutarios, piscatores, aucipites, id est aucellatores, saponarios, ficeratores, id est qui cervisam vel pomatium, sive piratium, vel aliud quodcumque liquamen ad bibendum aptum fuerit facere sciant, pistores qui similam ad opus nostrum faciant, retiatores, qui retia facere bene sciant, tam ad venandum, quam ad piscandum, sive ad aves capiendum, necnon et reliquos ministeriales quos ad numerandum longum est.

XLVI. Ut lucos nostros, quos vulgus brogilos vocat, bene custodire faciant, et ad tempus semper emendent, et nullatenùs exspectent ut necesse sit à novo reaedificare, similiter faciant, et de omni aedificio.

XLVII. Ut venatores nostri, et falconarii vel reliqui ministeriales qui nobis in palatio adsiduè deserviunt consilium in villas nostras habeant secundùm quod nos aut regina per litteras nostras iusserimus, quando ad aliquam utilitatem nostram eos miserimus, aut siniscalcus, et buticularius de nostro verbo eis aliquid facere praeceperint.

XLVIII. Ut torcularia in villis nostris bene sint praeparata, et hoc praevideant iudices, ut vindemia nostra nullus pedibus premere praesumat, sed omnia nitida et honesta sint.

XLIX. Ut genitia nostra bene sint ordinata, id est de casis, pislis, teguriis, id est screonis, et sepes bonas in circuitu

---

w) ms. *terebros.* x) ms. *permittant.*

habeant, et portas firmas qualiter opera nostra bene peragere vale ant.

L. Ut unusquisque iudex praevideat, quanti poledri in uno stabulo stare debeant, et quanti poledrarii cum ipsis esse possint, et ipsi poledrarii qui liberi sunt, et in ipso ministerio beneficia habuerint, de illorum vivant beneficiis, similiter et fiscalini, qui mansas habuerint inde vivant, et qui hoc non habuerit de dominica accipiat provendam.

LI. Praevideat unusquisque iudex ut sementia nostra nullatenùs pravi homines subtus terram, vel aliubi abscondere possint, et propter hoc messis rarior fiat, similiter et de aliis maleficiis illos praevideant ne aliquando facere possint.

LII. Volumus ut de fiscalis, vel servis nostris, sive de ingenuis qui per fiscos, aut villas nostras commanent diversis hominibus plenam et integram qualem habuerint reddere faciant iustitiam.

LIII. Ut unusquisque iudex praevideat qualiter homines nostri de eorum ministerio latrones vel malefici nullo modo esse possint.

LIV. Ut unusquisque iudex praevideat quatenùs familia nostra ad eorum opus bene laboret et per mercata vacando non eat.

LV. Volumus ut quicquid ad nostrum opus iudices dederint, vel servierint, aut sequestraverint in uno breve conscribi faciant, et quicquid dispensaverint in alio, et quod reliquum fuerit nobis per brevem innotescant.

LVI. Ut unusquisque iudex in eorum ministerio frequentiùs audientias teneat, et iustitiam faciat, et praevideat qualiter rectè familiae nostrae vivant.

LVII. Si aliquis ex servis nostris super magistrum suum nobis de causa nostra aliquid vellet dicere, vias ei ad nos veniendi non contradicat, et si iudex cognoverit quod iuniores illius adversùs eum ad palatium proclamando venire velint, tunc ipse iudex contra eos rationes deducendi ad palatium venire faciat, qualiter eorum proclamatio in auribus nostris fastidium non generet, et sic volumus cognoscere utrum ex necessitate, an, ex occansione veniant.

LVIII. Quando catelli nostri iudicibus commendati fuerint ad nutriendum, ipse iudex de suo eos nutriat, aut iunioribus suis id est maioribus, et decanis, vel cellerariis ipsos commendare faciat, quatenùs de illorum causa eos bene nutrire faciant, nisi fortè iussio nostra, aut reginae fuerit, ut in villa nostra ex nostro eos nutriant, et tunc ipse iudex hominem ad hoc opus mittat, qui ipsos bene nutriat, et segreget unde nutriantur, et non sit illi homini quotidie necessitas ad scuras recurrere.

LIX. Unusquisque iudex quando servierit per singulos

dies dare faciat de cera libras III, de sapone sextaria VIII, et super hoc ad festivitatem sancti Andreae, ubicunque cum familia nostra fuerimus, dare studeat de cera libras VI, similiter mediante quadragesima.

LX. Nequaquam de potentioribus hominibus maiores fiant, sed de mediocribus qui fideles sint.

LXI. Ut unusquisque iudex quando servierit suos bracios ad palatium ducere faciat, et simul veniant magistri qui cervisam bonam ibidem facere debeant.

LXII. Ut unusquisque iudex per singulos annos ex omni conlaboratione nostra, quam cum bubus quos bubulci nostri servant, quid de mansis qui arari debent, quid de sogalibus, quid de censis, quid de fide facta *y)* vel freda, quid de feraminibus in forestis nostris sine nostro permisso captis, quid de diversis conpositionibus, quid de molinis, quid de forestibus, quid de campis, quid de pontibus vel navibus, quid de liberis hominibus et centenis qui partibus fisci nostri deserviunt, quid de mercatis, quid de vineis, quid de illis qui vinum solvunt, quid de feno, quid de lignariis et faculis, quid de axilis et aliud materiamen, quid de proterariis, quid de leguminibus, quid de milio et panigo, quid de lana, lino, vel canava, quid de frugibus arborum, quid de nucibus maioribus vel minoribus, quid de insitis ex diversis arboribus, quid de hortis, quid de napibus, quid de wiwariis, quid de coriis, quid de pellibus, quid de cornibus, quid de melle et cera, quid de uncto, et siv vel sapone, quid de morato, vino cocto medo et aceto, quid de cervisa, de vino novo, et vetere, de annona nova et vetere, quid de pullis et ovis, vel anseribus, id est aucas, quid de piscatoribus, de fabris, de scutariis vel sutoribus, quid de buticis et cofinis, id est scriniis, quid de tornatoribus, vel sellariis, de ferrariis, et scrobis, id est fossis ferrariciis, vel aliis fossis plumbariciis, quid de tributariis, quid de poledris et putrellis habuerint omnia seposita distincta et ordinata, ad nativitatem Domini nobis notum faciant, ut scire valeamus, quid vel quantùm de singulis rebus habeamus.

LXIII. De his omnibus supradictis nequaquam iudicibus nostris asperum videatur si hoc requirimus, quia volumus ut et ipsi simili modo iunioribus eorum omnia absque ulla indignatione requirere studeant, et omnia quicquid homo in domo sua, vel in villis suis habere debet, iudices nostri in villis nostris habere debeant.

LXIV. Ut carra nostra quae in hostem pergunt et *z)* basternae bene factae sint, et operculi bene sint cum coriis

---

y) Forte legend. *fracta*.

z) ms. deest.

cooperti, et ita sint consuti, ut si necessitas evenerit, aquas ad natandum, cum ipsa expensa quae intus fuerit transire flumina possint, ut nequaquam aqua intus intrare valeat, et bene salva causa nostra sicut diximus transire possit, et hoc volumus ut farina in unoquoque carro ad spensam nostram missa fiat, hoc est duodecim modia de farina, et in quibus vinum ducunt modia XII, ad nostrum modium mittant, et ad unumquodque carrum scutum et lanceam, cucurum, et arcum habeant.

LXV. Ut pisces de wiwariis nostris venundentur, et alii mittantur in locum ita ut pisces semper habeant, tamen quando nos in villas non venimus, tunc fiant venundati, et ipsos ad nostrum profectum iudices nostri conlucrari faciant.

LXVI. De capris et hircis, et eorum cornua et pellibus nobis rationes deducant, et per singulos annos niusaltos crassos nobis inde adducant.

LXVII. De mansis absis et mancipiis adquisitis, si aliquid super se habuerint quod non habeant ubi eos collocare possint nobis nuntiare faciant.

LXVIII. Volumus ut bonos barridos ferro ligatos, quos in hostem et ad palatium mittere possint, iudices singuli praeparatos semper habeant, et buttes ex coriis non faciant.

LXIX. De lupis omni tempore nobis adnuntient, quantos unusquisque conprehenderit, et ipsas pelles nobis praesentare faciant, et in mense Maio, illos lupellos perquirant et conprehendant, tam cum pulvere et hamis, quamque cum fossis et canibus.

LXX. Volumus quod in horto omnes herbas habeant, id est, lilium, rosas, fenigraecum, costum, salviam, rutam, abrotanum, cucumeres, pepones, cucurbitas, fasiolum, ciminum, rosmarinum, careium, cicerum italicum, squillam, gladiolum, dragantea, anesum, coloquentidas, solsequiam, ameum, silum, lactucas, git, eruca alba, nasturtium, pardunam, puledium, olisatum, petresilinum, apium, levisticum, savinam, anetum, fenicolum, intubas, diptamnum, synape, satureiam, sisimbrium, mentam, mentastrum, tanaritam, neptam, febrefugiam, papaver, betas, vulgigina, ibischa, mismaluas id est alteas, maluas, carvitas, pastenacas, adripias, blidas, ravacaulos, caulos, uniones, britlas, porros, radices, ascalonicas, cepas, alia, warentiam, cardones, fabas maiores, pisos mauriscos, coriandrum cerfolium, lacteridas, sclareiam, et ille hortulanus habeat super domum suam Iovis barbam. De arboribus volumus quod habeant pomarios diversi generis, pirarios diversi generis, prunarios diversi generis, sorbarios, mespilarios, castaneanos, persicarios, DIVERSI GENERIS, cotoniarios, avellanarios, amandalarios, morarios, lauros, pinos, ficus, nucarios, ceresarios, DIVERSI GENERIS. Malorum nomina, Gormarin-

ga, Geroldinga, Crevedella, spirauca, dulcia, acriores, omnia servatoria et subito comessura, Primitiva, Per ariciis servatoria trium, et quartum Genus, dulciores, et cocciores, et serotina.

EXPLICIT CAPITULARE DOMINICUM.

BREVIARUM RERUM FISCALIUM. *a)*

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

non pergit duos annos multonem optimum I. in tertio vero anno de annona modios IV.

ITEM DE EODEM.

Invenimus in insula, quae Staphinsere nuncupatur ecclesiam in honore S. Michaelis constructam, in qua repperimus altare, auro argentoque paratum I. capsas reliquiarum deauratas, et cum gemmis vitreis et cristallinis ornatas V. cuprinam per loca deauratam I. crucem reliquiarum parvulam cum clave, laminis argenteis deauratam I. aliam vero crucem parvam reliquiarum, auro vitroque fabricatam I. aliam vero crucem maiorem auro argentoque paratam cum gemmis vitreis I. Pendet super idem altare corona argentea per loca deaurata *b)* I, pensans libras II, et in medio illius pendet crux parva cuprina deaurata I. et pomum cristallinum I; et in eadem corona per girum pendent ordines margaritarum diversis coloribus XXXV. Est ibi de argento monetato *c)* solid. III. Habentur ibi inaures aurei IV. pensantes denarios XVII. Sunt ibi calices argentei II, quorum unus, deforis sculptus et deauratus, pensat pariter cum patena sua solid. XXX. alter vero deforis sculptus et deauratus pensat pariter cum patena sua solid. XV. offertorium argenteum I. pensans solid. VI. bustam cum cuperculo argenteam ad timiama portandum I, pensantem solid. VI. aliam bustam argenteam pensantem solid. V.

Invenimus ibi turabulum argenteum per loca deauratum I, pensantem sol. XXX. Alium etiam turabulum cuprinum antiquum I. ampullam cuprinam I. aliam ampullam stagneam I. urceum cum aquamanile cuprinum I. ollam vitream magnam I. ampullas vitreas parvulas cum balsamo II. pendentes super eandem ecclesiam signa bona II. habentes in funibus circulos cuprinos deauratos II. Invenimus ibi planetas castaneas II. de lana factam et tinctam I. dalmaticam I, lineam *d)* I. albas VII. amictus IV. fanones lineos serico paratos ad offerendum

a) Denuo collatum cum Cod. Helmest. a Brunsio, cuius editionem sequimur.

b) ms. *deaura.*

c) ms. *munidato.*

d) ms. *sineam.*

ad altare XIII. pallia ad altaria induenda VIII. pallia de lana *e*) facta et tincta ad altare induendum II. pallia linea tincta II. linteamina serico parata ad altaria vestienda XX. manicas sericeas auro et margaritis paratas IV. et alias sericeas IV. corporales IV. oraria *f*) II. plumacium sencoldunim I. De libris: liber Eptaticum Moysi, et liber Iosuae, et liber Iudicum et Ruth, et libri Regum IV. et libri Paralipomenon II. in uno volumine: liber Psalmorum David, et liber Parabolae Salomonis, et liber Ecclesiastes, et liber Canticum canticorum, et liber Sapientiae, et liber Iesu filii Sirach, et liber Iob, et liber Tobi, et liber Iudith, et liber Esther, et libri duo Machabaeorum in uno volumine: libri XII. Prophetarum et libri Hesdrae duo in uno volumine: liber Actuum Apostolorum, et liber epistolarum Pauli; et libri VII. epistolarum canonicarum, et liber Apocalypsis, in uno volumine; liber lectionarius, tabulas laminis cuprinis deauratis habens paratas I. liber omeliarum diversorum auctorum I. liber beati Gregorii quadraginta omeliarum I. libri sacramentorum III. libri lectionarii II. liber canonum excerptus I. liber expositio Psalmorum sine auctore I. liber quatuor Evangeliorum vetustus I. libri antifonarii II. liber commentarii Hieronymi in Mathaeum I. liber regulae sancti Benedicti I. Est ibi de vitro duae tinae plenae, de plumbo tabulae III. et una massa et calami CLXX. faldonem ad sedendum.

ITEM UNDE SUPRA.

Invenimus in eodem loco curtem et casam indominicatam cum caeteris aedificiis ad praefatam ecclesiam respicientem. Pertinent ad eandem curtem de terra arabili iurnales DCCXL; de pratis, unde colligi possunt de foeno carradae DCX. De annona nihil repperimus, excepto quod dedimus provendariis carradas XXX. qui sunt provendati usque ad missam sancti Iohannis, et sunt LXXII. de brace modios XII. caballum *g*) domitum I. boves XXVI. vaccas XX. taurum I. animalia minora LXI. vitulos V. vervices LXXXVII. agnellos XIV. hircos XVII. capras LVIII. haediculos XII. porcos XL. porcellos L. aucas LXIII. pullos L. vasa apium XVII. de lardo baccones XX. pariter cum minutiis unctos XXVII. verrem occisum et suspensum I. formaticos XL. de melle sicclus dimidius, de butiro sicli II. de sale modii V. de sapone sicli III. culcita cum plumatiis V. caldaria aerea III. ferrea vero VI. gramacula V. luminare ferreum I. tinas ferro ligatas XVII. falces X. falciculas XVII. dolaturas VII. secures VII. coria hircina X. pelles vervicinas *h*) XXVI. sagenam ad piscandum I. Est ibi

e) ms. *la.*
f) ms. *orarii.*
g) ms. *cababallum.*
h) ms. *vernicinas.*

genitium in quo sunt foeminae XXIV. in quo repperimus sarciles V. cum fasciolis IV. et camisiles V. Est ibi molina I. reddit annis singulis modios XII. Respiciunt ad eandem curtem mansi ingenuiles vestiti XXIII. Ex his sunt VI. quorum reddit unusquisque annis singulis, de annona modios XIV. friskinguas IV. de lino ad pisam seigam I. pullos II. ova X. de semente lini sextarium I. de lenticulis sextarium I. operatur annis singulis hebdomades V. arat iurnales III. secat de foeno in prato dominico carradam I. et introducit, scaram facit. Ceterorum vero sunt VI. quorum unusquisque arat annis singulis iurnales II. seminat et introducit, secat in prato dominico carradas III. et illas introducit, operatur hebdomades II. dant inter duos in hoste bovem I: quando in hostem non pergunt, equitat quocunque illi praecipitur, et sunt mansi V. qui dant annis singulis boves II. equitat quocunque illi praecipitur et sunt mansi IV. quorum arat unusquisque annis singulis iurnales IX. seminat et introducit, secat in prato dominico carradas III. et illud introducit, operatur in anno hebdomades VI. scaram facit ad vinum ducendum, fimat de terra dominica iurnalem I. de ligno donat carradas X. Et est unus mansus, qui arat annis singulis iurnales IX. seminat et introducit, secat de foeno in prado dominico carradas' III. et illas introducit, scaram facit parafredum donat, operatur in anno septimanas V. serviles vero mansi vestiti XIX. quorum reddit unusquisque annis singulis friskingam I. pullos V. ova X. nutrit porcellos dominicos IV. arat dimidiam araturam, operatur in hebdomade III. dies scaram facit parafredum donat. Uxor vero illius facit camisilem I. et sarcilem I. conficit bracem et coquit panem. Restant enim de ipso episcopatu curtes VII. de quibus hic breviatum non est, sed in summa totum continetur. Habet quippe summa Augustensis episcopatus mansos ingenuiles vestitos mille VI. absos XXXV. serviles vero vestitos CCCCXXI. absos XLV. Inter ,ingenuiles autem et serviles vestitos mille CCCCXXVII. absos LXXX. Explicit.

DE ILLIS CLERICIS ET LAICIS, QUI ILLORUM PROPRIETATES DONAVERUNT AD MONASTERIUM QUOD VOCATUR VUITUNBURCH ET E CONTRA RECEPERUNT AD USUM FRUCTUARIUM.

Hartuvic presbyter tradidit ad ipsum monasterium supradictum in pago Vuormacinse medietatem de illa ecclesia quae est constructa in villa Hessicheim, et cum casa dominicata, mansos vestitos serviles IV. et de vineis picturas V. et e contra recepit illam ecclesiam in villa Unkenstein, et cum casa dominicata, mansos vestitos serviles VI. de vineis picturas V. de prata ad carra XX; in ea vero ratione, ut id ip-

sum, quod tradidit diebus vitae suae habeat in precariam. Motuvinus et uxor eius similiter tradiderunt ad ipsum monasterium in villa Hessihaim in ipso pago cum casa dominicata mansos vestitos serviles VI. de vineis picturas V. de prata ad carradas XII; et e contra receperunt in ipsa villa cum casa dominicata mansos vestitos serviles VI. de vineis picturas VII. de prata ad carradas XV.

Unroh habet in ipso pago similiter in precariam in villa illa mansum vestitum I. serviles absos II. de vinea pictura I, de prata ad carradas XX. diebus vitae suae.

Birniho presbyter tradidit ad ipsum monasterium in ipso pago in villa Franconadal, ecclesiam I. et cum casa dominicata mansos vestitos serviles VII. de vineis picturas III. de prata ad carradas XX, et e contra recepit in ipso pago, in villa Marisga, mansos serviles absos III. de vineis pictura I. de prata ad carradas XX. Similiter tradidit Gomoldus ad ipsum monasterium in ipso pago in villa nuncupata *i*) Vuisa, cum casa dominata mansos serviles vestitos V. de vineis picturas III. de prata ad carradas XX; et e contra recepit in ipsa villa cum casa dominicata mansos vestitos serviles IV. de vineis picturas II. Graolfus clericus tradidit ad ipsum monasterium in ipso pago, in villa illa cum casa dominicata mansos vestitos serviles V. de vineis picturas IV. et e contra recepit in ipso pago in villa illa cum casa dominicata mansos vestitos serviles V. de vineis picturas quinque; et sic cetera breviare debes.

DE BENEFICIARIIS, QUI DE EODEM MONASTERIO BENEFICIUM HABERE VIDENTUR.

Habet Hunbertus in beneficium in pago Vuormacinse, in villa nuncupata *k*) Vuanesheim, cum casa dominicata mansos vestitos serviles VI. ingenuiles vestitos II. absos IV. de prata ad caradas XX. de vineis picturas VI. et silvam communem, et in ipsa villa habet Fridurìcus beneficium. Baldrih habet beneficium in ipso pago in villa nuncupata *l*) illa, cum casa dominicata mansos vestitos, serviles V. absos IV. de prata ad carradas XXX. de vineis picturas V. molinum *m*) I. et silvam communem. Habet Gerbertus in ipso pago in villa illa, beneficium cum casa dominicata mansos serviles absos V. *n*); de vineis picturas V. Meginhartus habet in beneficium in ipso pago in villa Alasenza cum casa dominicata mansos vestitos serviles II. absos III. de prata ad carradas XV. de vineis picturam I. molinum I. et silvam communem. Habet Herigis in ipso pago in beneficium

i) ms. *nuncupante.*
k) ms. *nuncupante.*
l) ms. *nuncupante.*
m) ms. *molino.*
n) ms. numerus deest.

in villa illa, mansos vestitos serviles IV, absum I. de vineis picturas II. Vualtheri habet in beneficium in ipso pago in villa illa, cum casa dominicata mansos vestitos serviles VI. de vineis picturas VI. de prata ad carradas VI; et inter Lorenzenvillare et Hepfanheim et Vuinolfesheim mansos vestitos serviles II. absos II. Et habet ipse Vualtheri in pago Spirense in villa Tatastat ecclesiam I. cum casa dominicata mansos vestitos ingenuiles IV. serviles vestitos X. absum I. de vineis picturas V. de prata ad carradas XX; et sic cetera de talibus rebus breviare debes.

ITEM ADBREVIANDUM DE PECULIIS DE MINISTERIO ILLO MAIORIS VEL CETERORUM.

Invenimus in Asnapio fisco dominico salam regalem ex lapide factam optime, cameras III. solariis totam casam circumdatam, cum pisilibus XI. infra cellarium I. porticus II. alias casas infra curtem ex ligno factas XVII. cum totidem cameris, et ceteris appendiciis bene conpositis, stabolum I. coquinam I. pistrinum I, spicaria II. scuras III. curtem, tunimo strenue munitam, cum porta lapidea, et desuper solarium ad dispensandum, Curticulam similiter tunimo interclausam ordinabiliter dispositam, diversique generis plantatam arborum. Vestimenta: lectum parandum I. drappas ad discum I. parandum; toaclum I. Utensilia: concas aereas II. poculares II. calderas aereas II. ferrea I. sartaginem I. gramalium I. andedam I. farum I. secures II. dolatoriam II. terebros II. asciam I. scalprum I. runcinam I. planam I. falces II. falciculas II. palas ferro paratas II. Utensilia lignea ad ministrandum sufficienter. De conlaboratu: spelta vetus de anno praeterito, corbes XC. quae possunt fieri de farina pensas CCCCL. ordeum modios C. praesenti anno fuerunt speltae corbes CX. seminum ex ipsis corbes LX; reliqua reperimus: frumenti modios C. seminum LX, reliqua reperimus: siliginis modios XCVIII. seminum totidem; ordeo modios mille DCCC; seminum I. C. reliqua reperimus avena modios CCCCXXX. faba modium I. pisos modios XII. de molinis V. modios DCCC. ad minorem mensuram, dedimus praebendariis modios CCXL. reliqua reperimus. De cambonibus IV. modios DCL. ad minorem mensuram de pont. II. sale modios LX. et solidos II. de ortis IV. sol. XI. mel mod. III. de censu, butyrum mod. I. lardum de praeterito anno, baccones X, novos baccones CC. cum minutia et unctis; formaticos de anno praesenti pensas XLIII. de peculio iumenta maiora capita LI. de anno tertio V. de praeterito VII. de praesenti VII. poledros bimos X. annotinos VIII. emissarios III. boves XVI. asinos II. vaccas cum vitulis L. iuvencos XX. vitulos annotinos XXXVIII. tauros III. porcos maiores CCLX. porcellos C. verres V. vervices

cum agnis CL, agnos annotinos CC. arietes CXX. capras cum hedis XXX. hedos annotinos XXX, hircos III. aucas XXX. pullos LXXX. pavones XXII.

DE EO, QUO SUPRA.

Item de mansionilibus, quae ad supra scriptum mansum aspiciunt. In Grisione villa invenimus mansioniles dominicatas, ubi habet scuras III, et curtem sepe circumdatam. Habet ibi ortum I. cum arboribus; aucas X, anantes VIII. pullos XXX. In alia villa repperimus mansioniles dominicatas, et curtem sepe munitam et infra scuras III. vinea arripenn. I. hortum cum arboribus I. aucas XV. pullos XX. In villa illa mansionilis dominicata habet scuras II. spicarium I. hortum I. curtem sepe bene munitam.

ITEM UNDE SUPRA.

Mensuram modiorum et sestariorum ita invenimus, sicut et in palatio. Ministeriales non invenimus aurifices, neque argentarios, ferrarios, neque ad venandum, neque in reliquis obsequiis. De herbis hortulanis, quas reperimus, id est, lilium, costum, mentam, petresilium, rutam, apium, libesticum, salviam, satureiam, savinam, porrum, allia, tanaritam, mentastram, coliandrum, scalenias, cepas, caules, rauacaules, vittonicam. De arboribus: pirarios, pomarios, mispilarios, persicarios, avelanarios, nucarios, morarios, cotoniarios. Repperimus in illo fisco dominico domum regalem exterius ex lapide, et interius ex ligno bene constructam, cameras II. solaria II. alias casas infra curtem ex ligno factas VIII. pisile cum camera I. ordinabiliter constructum, stabulum I. coquina et pistrinum in unum tenentur, spicaria quinque, granecas III. curtem tunimo circumdatam desuperque spinis munitam, cum porta lignea. Habet desuper solarium, curticulam similiter tunimo interclusam, pomerium contiguum, diversi generis arborum nemorosum; infra vivarium cum piscibus I. hortum bene compositum I. vestimenta (ad *o*) lectum parandum I. drappos ad discum parandum I. toaclam I. Utensilia, concas aereas II. popularem I. baccinum I. caldaria aerea II. ferreum I. sartaginem I. cramalium I. andedam I. farum I. securem I. dolaturam I. terebros II. scalprum I. asciam I. runcinam I. planam I. falces II. falcicolas III. fussoria II. palas ferro paratas II. Utensilia lignea sufficienter. (De *p*) conlaboratu: spelta vetus de anno praeterito corbes LXXX. quae possunt fieri de farina, pensas CCCC. de anno praesenti spelta corbes XC. quae possunt fieri pensas CCCCL. ordeo novello ad servitium modii DCC. ad sementem modii DC. lar-

o) ms. deest. *p*) ms. deest.

dum vetus de anno praeterito baccones LXXX.; novo de nutrimine baccones C. cum minutia et unctis. De censu baccones CL. cum minutia et unctis sunt simul baccones CCCXXX; formatici pensae XXIV.

DE PECULIO. Iumenta maiora, capita LXXIX. pultrellas trimas XXIV. bimas XII. annotinas XIII. poledros *q*) bimos VI. annotinos XII. emissarios vel burdones IV. boves XX. asinos II. vaccas cum vitulis XXX. tauros III. alia animalia X. porcos maiores CL. minores C. verbices cum agnis LXXX. agnos anniculos LVIII. multones LXXXII. capras cum hoedis XV. anniculos VI. hircos VI. vasa apium L. aucas XL. anantes VI. pullos C. pavones VIII.

INVENIMUS in illo fisco dominico casam regalem cum cameris II. totidemque caminatis, cellarium I. porticus II. curticulam interclusam cum tunimo strenue munitam: infra cameras II. cum totidem pisilibus, mansiones foeminarum III. Capellam ex lapide bene constructam, alias intra curtem casas ligneas II. spicaria IV. horrea II. stabulum I. coquinam I. pistrinum I. curtem sepe munitam cum portis ligneis II. et desuper solaria; lectum paratum I. drappos ad discum parandum I. toaclam I. Utensilia: concas aereas II. poculares II. caldaria aerea II. ferreum I. patellam I. securem I. dolaturam I. terebrum I. scalprum I. planam I. Utensilia lignea ad ministrandum sufficienter. (De *r*) conlaboratu: spelta vetus de anno praeterito corbes XX. quae possunt fieri farina pensas C. praesenti anno fuerunt de spelta corbes XX. seminavit ex ipsis corbes X. Reliqua reperimus. Siliginis modii CLX. seminavit C. reliqua repperimus. Ordeo mod. CCCCL. seminavit CCC; reliqua repperimus. Avena, mod. CC. seminavit totidem. Lardum vetus de praeterito anno baccones LX. Novello de nutrimine baccones L. cum minutia et unctis. De censu baccones XV. cum minutia et unctis. Sunt simul baccones tantos.

DE PECULIO. Iumenta maiora, capita XLIV. putrellas trimas X. bimas XII. anniculos XV. poledros bimos VII. emissarios vel burdones II. boves XXIV. vaccos cum vitulis VI. alia animalia V. porcos maiores XC. minores LXX. verveces cum agnis CL. anniculos CC. multones VIII. capras cum hoedis XX. anniculos XVI. hircos V. aucas X.

Repperimus in illo fisco dominico, domum regalem ex ligno ordinabiliter constructam, cameram I. cellarium I. stabolum I. mansiones III. spicaria II. coquinam I. pistrinum I. scuras III. curtem tunimo circumdatam et desuper sepe munitam. Hortum diversi generis insertum arboribus, portas ligneas II. Vivaria cum piscibus III. Utensilia: concas aereas II. poculares aereos II. cramalium I. andedam I. patellam

q) ms. *peledros.* *r*) ms. deest.

I. securem I. dolaturam I. terebrum I. scalprum I. palam ferro paratam; utensilia lignea sufficienter. Vestimenta: lectum paratum I. culcitam I. plumacium I. linteos II. mantile I. mappam I. toaclam I. De conlaboratu: spelta vetus de anno praeterito corbes XX. unde possunt fieri farina pensas C. Praesenti anno fuerunt spelta corbes XXX. seminavit corbem I.; reliqua repperimus. Ordeo modii DCCC; seminavit modios CCCC. reliqua repperimus. Lardum vetus de praeterito anno, baccones CC. novello de nutrimine baccones L. cum minutia et unctis. De censu baccones LXXX. cum minutia et unctis.

DE PECULIO. Iumenta maiora capita tantum; putrellas trimas tantum; bimas X. anniculos XI. poledros de tertio anno tantum; bimos X. anniculos V. emissarios II. boves tantum, vaccas cum vitulis tantum; iuvencos VIII. vitulos anniculos III. taurum I. porcos maiores CL. minores C. verbices cum agnis CL. agnos anniculos CC. multones C. capras cum hoedis XXX. anniculos XC. hircos X. aucas XX. anantes IV. Invenimus in Treola fisco dominico casam dominicatam ex lapide optime factam, cameras II. cum totidem caminatis, porticum I. cellarium I. torcolarium I. mansiones virorum ex ligno factas III. solarium cum pisile I. alia tecta ex maceria III. spicarium I. scuras II. curtem muro circumdatam cum porta ex lapide facta. Vestimenta: culcitam I. plumacium I. lectarium I. linteum I. copertorium I. bancalem I. Utensilia: ferreolum I. patellam plumbeam I. De vineis dominicis, vino modios DCCXXX. de censu modios D. canabis libras II.

DE HERBIS HORTULANIS. Id est, costum, mentam, livesticum, apium, betas, lilium, abrotanum, taneratum, salviam, satureiam, neptam, savinam, sclareiam, solsequia, mentastrum, vittonicam, acrimonia, malvas, mismalvas caulas, cerfolium, coriandrum, porrum, cepas, scalonias brittolos, alia.

DE ARBORIBUS, pirarios diversi generis, pomarios diversi generis, mispilarios, persicarios, nucarios, prunarios, avelanarios, morarios, cotoniarios, cerisarios.

HAEC EST SUMMA DE SUPRA DICTIS VILLIS.

Sunt in summa: spelta vetus de praeterito anno corbes tantum, unde possunt fieri de farina pensae tantum; frumentum vetus, et sic de caeteris omnibus praeteritis et praesentibus literaliter *s)* numerabis.

CAPITULARE
De Ministerialibus Palatinis.

I. Ut unusquisque ministerialis palatinus diligentissimâ inquisitione discutiat primo homines suos, et posteà pares suos,

s) ms. † r †

si aliquem inter eos vel apud vos ignotum hominem vel meretricem latitantem invenire possit.. Et si inventus homo aliquis aut femina huiusmodi fuerit, custodiatur, ne fugere possit, usque dum nobis adnuntietur. Et ille homo qui talem hominem vel talem feminam secum habuit, si se emendare noluerit, in palatio nostro observetur. Similiter volumus ut faciant ministeriales dilectae coniugis nostrae vel filiorum nostrorum.

II. Ut Ratbertus actor per suum ministerium, id est, per domos servorum nostrorum, tam in Aquis quam in proximis villulis nostris ad Aquis pertinentibus, similem inquisitionem faciat. Petrus vero et Gunzo per scruas et alias mansiones servorum nostrorum similiter faciant. Et Ernaldus per mansiones omnium negotiatorum, sive in mercato, sive aliubi negotientur per Christianorum vel Iudaeorum mansionari **** nostrorum eo tempore quando illi seniores in ipsis mansionibus non sunt.

III. . Volumus atque iubemus ut nullus de his qui nobis in nostro palatio deserviunt, aliquem hominem propter furtum, aut aliquem homicidium vel adulterium, vel aliud aliquod crimen ab ipso perpetratum, et propter hoc ad palatium nostrum venientem, atque ibi latitare, volentem recipere praesumat. Et si liber homo hanc constitutionem transgressus fuerit, et talem hominem................ fuerit, in collo ad mercatum portare debere....... deinde ad cippum in quem idem malefactor mittendus est. Si autem servus fuerit qui hanc nostram iussionem severare contempserit, similiter illum malum factorem in collo suo usque ad cippum deportet, et ipse postea in mercatum adducatur, et ibi secundum merita sua flagelletur. Similiter de gadalibus et meretricibus volumus ut apud quemcunque inventae fuerint, ab eis portentur usque ad mercatum, ubi ipsae flagellandae sunt. Vel si noluerit, volumus ut simul, cum illa in eodem loco vapuletur.

IV. Quicunque homines rixantes in palatio invenerit, et eos pacificare potuerit et noluerit, sciat damnum quod inter eos factum fuerit, participem esse debere. Quod si rixantes viderit, et eos pacificare non potuerit, et qui sint illi qui inter se rixantur cognoscere noluerit ut hos indicare possit, similiter iubemus ut damnum quod inter eos commissum fuerit, in compositione communionem habeat.

V. Quicunque hominem undecunque ad palatium nostrum venientem receperit sive adduxerit, nec expellere curaverit, damnum quod ab eo fuerit in palatio nostro factum....

Caetera ita obliterata et deleta sunt in codice ms. ut legi nullâ arte potuerint.

CAPITULA ADDITA AD LEGEM LONGOBARDORUM.

Anno Christi DCCCI, imperii Karoli Magni primo.

Karolus, divino nutu coronatus, Romanum gerens Imperium, serenissimus Augustus, omnibus Ducibus, Comitibus, Gastaldiis, seu cunctis reipublicae per provincias Italiae à nostra mansuetudine praepositis. Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi DCCCI, Indictione IX, anno vero regni nostri in Francia XXXIII, in Italia XXVIII, consulatus autem nostri primo, cum in Italiam propter utilitatem sanctae Dei Ecclesiae ac provinciarum disponendarum venissemus, et multae atque diversae per urbes singulas ante conspectum nostrum quaestiones tam de ecclesiasticis quam et publicis ac privatis rebus discuterentur, pleraque statuta recitata ex Romana seu Longobardica lege competenti sententia terminata sunt, quaedam vero in nostri examinis arbitrium ad tempus dilata, quorum iudicialis sententia a legislatoribus aut penitus omissa est, aut a posteris oblivioni tradita. Quocirca nos considerantes utilitatem nostram et populi a Deo nobis concessi, ea quae ab antecessoribus nostris Regibus Italiae in edictis legis Longobardicae ab ipsis editae praetermissa sunt, iuxta rerum et temporis considerationem addere curavimus, solliciti ut necessaria quae legi defuerant supplerentur, et in rebus dubiis non quorumlibet Iudicum arbitrium, sed nostrae regiae auctoritatis sanctio *t*) praevaleret.

Capitula autem quae nobis addere placuit, haec sunt.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De chartis donationis faciendis.

I. Siquis Longobardus statum humanae fragilitatis praecogitans, pro salute animae suae de rebus suis chartam donationis quamlibet facere voluerit, non sicut hactenus fieri solebat, ius sibi vendendi, commutandi, et per aliam chartam eandem rem alienandi reservet; sed absolutè faciat unusquisque de rebus suis quod velit, et noverit sibi a nostra auctoritate penitus interdictum esse duas de eadem re facere donationes. Sed postquam unam de rebus suis traditionem fecerit, aliam de ipsis faciendi nullam habeat potestatem. Eidem ta-

---

t) al. mss. *sententia; authoritas.*

men, si voluerit, usumfructum per precariam res traditas usque in tempus definitum possidendi, sit concessa facultas.

De heribanno.

II. Si quis liber, contemptâ iussione nostra, caeteris in exercitum pergentibus, domi residere praesumpserit, plenum heribannum secundum legem Francorum, id est, solidos sexaginta, sciat se debere componere. Similiter et pro contemptu singulorum capitulorum quibus per nostram regalem auctoritatem bannum promulgavimus, id est, qui pacem Ecclesiarum Dei, viduarum, orphanorum, et pupillorum ac minus potentium irruperit, aut raptum intra patriam fecerit, aut alienas domos incenderit, vel cum collecta multitudine vim cuilibet intulerit sexaginta solidorum multam exsolvat.

De desertoribus.

III. Si quis adeo contumax aut superbus extiterit ut, dimisso exercitu, absqe iussu vel licentia Regis domum revertatur, et quod nos Theudiscâ linguâ dicimus *herisliz* fecerit, ipse ut reus maiestatis vitae incurrat periculum, et res eius in fisco nostro socientur.

De latronibus.

IV. Si quis latronem morte dignum sibi ad occidendum traditum servaverit, et vitam indigno concesserit, medietatem damni propter quod traditus est, componat. Et idem latro, si rursus in latrocinio fuerit comprehensus, quod prius debuerat, capitali sententiâ debitum exsolvat.

De mancatione qualibet.

V. Si quis alterum praesumptive suâ sponte castraverit, et ei ambos testiculos amputaverit, integrum widrigildum suum iuxta conditionem personae componat. Si virgam absciderit, similiter. Si unum testiculum, medietatem persolvat. Et hoc de oculis, manibus, et pedibus, vel de lingua sancimus, ut si unum horum abscissum fuerit, medietas widrigildi componatur; si ambo, integritas pro facti emendatione componatur.

De aldionibus publicis ad ius publicum pertinentibus.

VI. Aldiones vel aldianae ad ius publicum pertinentes eâ lege vivant in Italia in servitute dominorum suorum, (quâ fiscalini vel liti vivunt in Francia *u)*.

Item de latronibus.

VII. Si quis furem vel latronem comprehenderit, et eum indemnem dimiserit, neque illum ad praesentiam Ducis aut Comitis vel loci servatoris, qui Missus Comitis est, non addu-

---

u) al. ms. *quâ fiscalini vivunt liberi vel ibi vel in Francia.*

xerit, et de hoc facto sive de hac nequitia posthac in praesentia Iudicum convictus fuerit, ipsius damni aestimatione pro quo fur vel latro comprehensus est, componere cogatur.

De servis fugacibus.

VIII. Ubicunque intra Italiam sive regius, sive ecclesiasticus, vel cuiuslibet alterius hominis servus fugitivus inventus fuerit, à domino suo sine ulla annorum praescriptione vindicetur, eà tamen ratione, si dominus Francus sive Alamannus aut alterius cuiuslibet nationis sit. Si vero Langobardus aut Romanus fuerit, eâ lege servos suos vel adquirat, vel amittat, quae inter eos antiquitus est constituta.

ALIA CAPITULA
addita ad Legem Longobardorum.

I. Volumus primo ut neque Abbates, neque Presbyteri, neque Diaconi, neque Subdiaconi, neque quislibet de Clero, de personis suis ad publica vel ad secularia iudicia trahantur vel distringantur, sed à suis Episcopis iudicati iustitiam faciant. Si autem de possessionibus sive ecclesiasticis, sive suis propriis, super eos clamor ad Iudicem venerit, mittat Iudex clamantem cum Misso suo ad Episcopum ut faciat ei per advocatum iustitiam percipere. Si vero talis aliqua inter eos exorta fuerit intentio, quam per se pacificare non velint aut non possint, tunc per advocatum Episcopi, qualem lex iusserit, causa ipsa ante Comitem vel Iudicem veniat, et ibi secundum legem finiatur, anteposito quod dictum est de persona Clericorum.

II. Ut servi, aldiones, libellarii antiqui, vel alii noviter facti, qui non per fraudem neque per malum ingenium de publico servitio se subtrahentes, sed per solam necessitatem et paupertatem terram ecclesiasticam vel colunt vel colendam suscipiunt, non à Comite vel aliquo ministro illius ad ullam angariam seu servitium publicum vel privatum cogantur vel compellantur; sed quidquid ab eis iuste agendum est, à domino vel patrono suo ordinandum est. Si vero de aliquo crimine accusantur, Episcopus primo compelletur; et ipse per advocatum suum, secundum quod lex est, iuxta conditionem singularum personarum iustitiam faciat. Si vero culpabilis fuerit, sicut in Capitulare Domni Imperatoris scriptum est, ita fiat. Caeteri vero liberi homines qui vel commendationem vel beneficium ecclesiasticum habent, sicut reliqui homines iustitiam faciant.

III. Volumus etiam et statuimus de plateis vel cloacis curandis uniuscuiusque civitatis de regno Italiae pertinentibus, ut singulis annis curentur. Tamen non volumus quod exinde pandum aliquis ad partem palatii nostri persolvat. Sed

praecipimus quatenus exactores singularum civitatum studium habeant ne ante finiatur annus, quam plateae et cloacae emundentur. Et hoc unusquisque Procurator civitatis publice ex nostra imperiali parte admonendo praecipiat, ne praetermissum fiat.

Ne in serie Legum a Regibus Francorum editarum quidquam deesset, Baluzius hoc loco inseruit Karoli Magni Capitula quadraginta novem excerpta ex Lege Longobardorum. Verum cum haec, utpote ab ipso Baluzio excerpta, formam originariam Capitularis nullo modo prae se ferant, et infra in editione Legis Longobardorum legitimo suo ordine recurrant, merito heic omissa sunt.

CAPITULUM DE HONORANDA SEDE APOSTOLICA.

In memoriam beati Petri Apostoli honoremus sanctàm Romanam et apostolicam Sedem, ut quae nobis sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat magistra ecclesiasticae rationis. Quare servanda est cum mansuetudine humilitas; ut licèt vix ferendum ab illa Sancta sede imponatur iugum, feramus et piâ devotione toleremus. Si vero, quod non decet, quilibet, sive sit Presbyter, sive Diaconus, aliquam perturbationem machinando, et nostro ministerio insidiando, redarguatur falsam ab apostolica Sede detulisse epistolam, vel aliud quid quod inde non convenerit, salvâ fide et integrâ circa Apostolicum humilitate penès Episcopum sit potestas utrùm eum in carcerem aut in aliam detrudat custodiam, usquequo per epistolam aut per idoneos suae partis legatos apostolicam interpellet sublimitatem, ut potissimùm suâ sanctâ legatione dignetur decernere quid de talibus iusto ordine lex Romana statuat definire; ut et is corrigatur, et caeteris modus imponatur.

CAPITULARE EPISCOPORUM.

Haec sunt Capitula ex divinarum Scripturarum scriptis, quae electi Sacerdotes custodienda atque adimplenda censuerunt.

INDEX CAPITULORUM.

Incipiunt suprascripta Capitula et eorum textus.

Ut Sacerdotes assiduè orent pro domno Imperatore.

I. Ut cuncti Sacerdotes precibus assiduis pro vita et imperio Domni Imperatoris, et filiorum ac filiarum salute, orent.

Ut orent pro Episcopo suo.

II. Ut unusquisque Sacerdos quotidianis assistat orationibus pro Pontifice cuius gubernatur regimine.

De cura Ecclesiae et sacrarum Reliquiarum.

III. Ut unusquisque Sacerdos ecclesiam suam cum omni diligentia aedificet; et Reliquias Sanctorum cum summo studio vigiliarum noctis et diurnis officiis conservet.

Ut evangelium Christi populo praedicent.

IV. Ut omnibus festis et diebus dominicis unusquisque Sacerdos evangelium Christi populo praedicet.

Quaenam populo praecipuè insinuanda sint.

V. Ut unusquisque Sacerdos orationem dominicam et symbolum populo sibi commisso curiose insinuet, ac totius religionis studium et Christianitatis cultum eorum mentibus ostendat.

De decimis à populo dandis.

VI. Ut unusquisque Sacerdos cunctos sibi pertinentes erudiat, ut sciant qualiter decimas totius facultatis Ecclesiis divinis debitè offerant.

Quomodò dividendae sint decimae.

VII. Ut et ipsi Sacerdotes populi suscipiant decimas, et nomina eorum quicunque dederint scripta habeant, et secundùm auctoritatem canonicam coram testibus dividant. Et ad ornamentum Ecclesiae primam eligant partem, secundam autem ad usum pauperum vel peregrinorum per eorum manus misericorditer cum omni humilitate dispensent, tertiam vero partem semet ipsis (solis *v*) Sacerdotes reservent.

Ut officia divina competentibus horis non praetermittant.

VIII. Ut omnes Sacerdotes horis competentibus diei et noctis suarum sonent signa Ecclesiarum, et sacrata Deo celebrent officia, et populos erudiant quomodo aut quibus Deus adorandus est horis.

Ut Missas extra Ecclesiam non celebrent.

IX. Ut nullus Sacerdos in domibus, vel in aliis locis, nisi in Ecclesiis dedicatis, celebrare Missas audeat.

Ut congrua tempora baptismi serventur.

X. Ut à cunctis Sacerdotibus ius et tempus baptismatis temporibus congruis, secundùm canonicam institutionem, cautissimè observetur.

Ut infirmi quolibet tempore baptizentur.

XI. Ut omnes Sacerdotes quibuscunque horis omnibus indigentibus baptismum, infirmitatis causà, diligentissimè tribuant.

Ut pro baptismo et aliis spiritualibus pretium non exigant.

XII. Ut nullus Presbyter sacrum officium sive baptismatis sacramentum, aut aliquid donorum spiritualium, pro aliquo pretio vendere praesumat, ne vendentes et ementes in templo columbas imitentur; (ut pro his qui adepti sunt gratiam divinam *w)* non pretia concupiscant terrena, sed solam regni coelestis gloriam promereantur accipere.

Ut in qua ordinati sunt Ecclesia permaneant.

XIII. Ut nullus Presbyter à sede propria sanctae Ecclesiae sub cuius titulo ordinatus fuit, ambitionis causâ ad alienam pergat Ecclesiam, sed in eadem devotus usque ad vitae permaneat exitum.

Ut ebrietatem in se et in aliis caveant.

XIV. Ut nullus ex Sacerdotum numero ebrietatis vitium nutriat, nec alios cogat per suam iussionem inebriari.

---

v) al. ms. deest.

w) al. ms. *et pro his qui adepti sunt per gratiam divinam.*

Ut cum extraneis mulieribus non habitent.

XV. Ut nullus Sacerdos extranearum mulierum habeat familiaritatem; nec in sua domo, in qua ipse habitat, ullam mulierem unquam permittat habitare.

Ut fideiussores non sint, et secularia iudicia non adeant.

XVI. Nulli Sacerdotum liceat fideiussorem esse; neque, derelictâ propriâ lege, ad secularia iudicia accedere praesumat.

De possessione triginta annorum.

XVII. Ut qui possessionem Ecclesiae vel parochiam per triginta annos sine alicuius interpellatione tenuerit, iure perpetuo possideat. Si vero inde crebro repetitum fuerit, fiat diligens inquisitio. Et si eum qui repetit, justè quaerere potuerit, adhibitis veracibus et nobilibus testibus quod repetit confirmando vindicet.

Ut arma non gerant, nec lites moveant.

XVIII. Nemo ex Sacerdotum numero arma pugnantium unquam portet, nec litem contra proximum ullam excitet.

Ut tabernas non ingrediantur.

XIX. Ut nullus Presbyterorum edendi aut bibendi causâ ingrediatur in tabernas.

Ut à iuramento abstineant.

XX. Ut nullus Sacerdos quicquam cum iuramento iuret, sed simpliciter cum puritate et veritate omnia dicat.

Ut poenitentiam confitentibus et viaticum infirmis tribuant.

XXI. Ut cuncti Sacerdotes omnibus illis confitentibus eorum crimina, dignam poenitentiam cum summa vigilantia ipsis indicent; et omnibus infirmis ante exitum vitae viaticum et communionem Corporis Christi misericorditer tribuant.

De unctione infirmorum.

XXII. Ut secundùm diffinitionem sanctorum Patrum, si quis infirmatur, à Sacerdotibus oleo sanctificato cum orationibus diligenter unguatur.

CAPITULARE PRIMUM ANNI DCCCII.

Sive capitula data Missis dominicis; anno Secundo Imperii.

INDEX CAPITULORUM.

3. *Ut unusquisque se in servitio Dei conservare studeat.*
4. *De periuriis cavendis.*
5. *De Ecclesiis, viduis, orphanis, et peregrinis.*
6. *Ut beneficium Domni Imperatoris nemo desertet.*
7. *De hoste pergendi.*
8. *Ut bannum Domni Imperatoris aut censum nemo marrire praesumat.*
9. *De iustitia facienda.*
10. *Ut Episcopi et Presbyteri secundùm canones vivant, et caeteros doceant.*
11. *De officio Episcoporum, Abbatum, et Abbatissarum erga subditos.*
12. *Ut Monachi et Sanctimoniales secundùm regulam vivant.*
13. *De Advocatis, Vicedominis, et centenariis Episcoporum, Abbatum, et Abbatissarum.*
14. *De concordia Episcoporum, Abbatum, et Abbatissarum cum Comitibus.*
15. *Ut Abbates et Monachi subiecti sint Episcopis.*
16. *De ordinatione Clericorum et Monachorum.*
17. *Ut Monachi secundùm regulam vivant.*
18. *Ut Monasteria puellarum firmiter observata sint.*
19. *Ut Episcopi et alii Clerici canes ad venandum aut acceptores non habeant.*
20. *Ut Abbatissae et Sanctimoniales intra claustra sua maneant, nec egrediantur absque licentia et consilio Episcopi.*
21. *Ut Presbyteri Comitum Episcopis suis subiecti sint.*
22. *Ut canonici pleniter vitam canonicam observent.*
23. *Qualis debeat esse conversatio Clericorum qui cum Presbyteris degunt.*
24. *Ne Presbyter aut Diaconus mulieres in domo sua habeat.*
25. *Ut Comites et Centenarii iustitias faciant.*
26. *Ut Iudices iudicent secundùm legem.*
27. *De hospitalitate.*
28. *Quam providentiam Comites et Centenarii habere debeant erga Missos dominicos.*
29. *De pauperibus non opprimendis.*
30. *De his qui ad Imperatorem confugiunt.*
31. *De his qui iustitiam Domni Imperatoris annuntiant.*
32. *De homicidiis cavendis, de compositione occisorum, et de poenitentia homicidarum.*
33. *De incestis puniendis. Et de Friccone qui incestum in Sanctimoniali perpetravit.*
34. *Ut omnes parati sint quandocunque Domnus Imperator iusserit.*
35. *De honore Episcoporum et Presbyterorum. Et de nuptiis illicitis.*
36. *Ut omnes Missis dominicis consentientes sint ad iustitias faciendas. Et de periurio cavendo.*
37. *De patricidis et fratricidis, et de eorum poenitentia.*
38. *De illicitis coniunctionibus.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De legatione à Domno Imperatore directa.

I. Serenissimus igitur et Christianissimus Domnus Imperator Karolus elegit ex optimatibus suis prudentissimos et sapientissimos viros, tam Archiepiscopos, quam et reliquos Episcopos, simulque et Abbates venerabiles laicosque religiosos, et direxit in universum regnum suum, et per eos cunctis subsequentibus secundum rectam legem vivere concessit. Ubi autem aliter quam recte et iuste in lege aliquid essat constitutum, hoc diligentissimo animo exquirere iussit et sibi innotescere: quod ipse donante Deo meliorare cupit. Et nemo per ingenium suum vel astutiam perscriptam legem ut multi solent, vel sibi suam iustitium marrire audeat vel praevaleat, neque Ecclesiis Dei, neque pauperibus, nec viduis, nec pupillis, nullique homini Christiano. Sed omnes omnino secundum Dei praeceptum iusta viverint ratio ne in iusto iudicio, et unusquisque in suo proposito vel professione unanimiter absque turpis lucri negotio pleniter observassent, Sanctimoniales sub diligenti custodia vitam suam custodirent, laici et seculares recte legibus suis uterentur absque fraude maligna, omnes in invicem in caritate et pace perfecte viverent; et ut ipsi Missi diligenter perquirerent ubicunque aliquis homo sibi iniustitiam factam ab aliquo reclamasset, sicut Dei omnipotentis gratiam ubi cupiant custodire et fidelitatem sibi promissam conservare; ita ut omnino in omnibus ubicunque, sive in sanctis Ecclesiis Dei, vel etiam pauperibus, pupillis, et viduis, atque cuncto populo legem pleniter atque iustitiam exhiberent secundum voluntatem et timorem Dei. Et si tale aliquid esset quod ipsi per se cum Comitibus provincialibus emendare et ad iustitiam reducere nequivissent, hoc absque ulla ambiguitate cum brebitariis suis ad suum referrent iudicium; et per nullius hominis adulationem vel praemium, nulliusque consanguinitatis defensione, vel timore potentum, recta iustitia impediretur ab aliquo.

De fidelitate promittenda Domno Imperatori.

II. Praecepitque ut omnis homo in toto regno suo, sive ecclesiasticus, sive laicus, unusquisque secundum votum et propositum suum, qui antea fidelitatem sibi Regis nomine promisissent, nunc ipsum promissum hominis Caesari faciat. Et ii qui adhuc ipsum promissum non perfecerunt, omnes usque ad duodecimum aetatis annum similiter facerent. Et ut omnibus traderetur publice qualiter unusquisque intelligere posset magna in isto sacramento et quam multa compre-

hensa sunt, non, ut multi usque nunc existimaverunt, tantum fidelitatem Domno Imperatori usque in vita ipsius, et ne aliquem inimicum in suum regnum causa inimicitiae inducat; et ne alicui infidelitate illius consentiant aut retaciat, sed ut sciant omnes (ista miserationem *x)* hoc sacramentum habere.

Ut unusquisque se in servitio Dei conservare studeat.

III. Placuit ut unusquisque ex persona propria se in sancto Dei servitio, secundum Dei praeceptum et secundum sponsionem suam, pleniter conservare studeat secundum intellectum et vires suas; quia ipse Domnus Imperator non omnibus singulariter necessariam potest exhibere curam et disciplinam.

De periuriis cavendis.

IV. Secundo, ut nullus homo neque cum periuris neque aliis ullo ingenio vel fraude, per nullius unquam adolationem vel praemium, neque servum Domni Imperatoris, neque terminum, neque terram, nihilque quod iure potestativo permaneat, nullatenus contradicat, neque abstrahere audeat vel celare. Et ut nemo fugitivos fiscales suos, qui se iniuste et cum fraude liberos dicunt, celare neque abstrahere cum periurio vel alio inienio praesumat.

De Ecclesiis, viduis, orphanis, et peregrinis.

V. Ut sanctis Ecclesiis Dei, neque viduis, neque orphanis, neque peregrinis fraudem vel rapinam vel aliquid iniuriae quis facere praesumat; quia ipse Domnus Imperator, post Domini et Sanctorum eius, quorum et protector et defensor esse constitutus est.

Ut beneficium Domni Imperatoris nemo desertet.

VI. Ut beneficium Domni Imperatoris desertare nemo audeat, propriam suam exinde constituere.

De hoste pergendi.

VII. Ut hostile bannum Domni Imperatoris nemo praetermittere praesumat, nullusque Comes tam praesumptiosus sit ut illum de his qui hostem facere debiti sunt, exinde vel aliqua propinquitatis defensionem, vel cuius muneris adolationem dimittere audeant.

Ut bannum Domni Imperatoris aut censum nemo marrire praesumat.

VIII. Ut nullum bannum vel praeceptum Domni Imperatoris nullus omnino in nullo marrire praesumat, neque opus eius stricare vel impedire, vel minuere, vel in alio contrarius fieri voluntati vel praeceptis eius. Et ut nemo debitum suum vel censum marrire ausus sit.

---

x) Forte legend. *istam in se rationem,*

De iustitia facienda.

IX. Ut nemo in placito pro alio rationare usum habeat defensionem alterius iniuste, sive pro cupiditate aliqua, minus rationare valente, vel pro ingenio rationis suae iustum iudicium marrire, vel rationem suam minus valente opprimendi studio. Sed unusquisque pro sua causa vel censu vel debito rationem reddat, nisi aliquis sit infirmus aut rationes nescius, pro quibus Missi vel priores qui in ipso placito sunt, vel Iudex qui causam huius rationis sciat, rationetur conplacito; vel si necessitas sit, talem personam largiatur ut rationem qui omnibus probabilis sit, et qui in ipsa bene noverit causa: quod tamen omnino fiat secundum convenientiam priorum vel Missorum qui praesentes adsunt. Quod et omnimodis secundum iustitiam legem fiat adque praemium, mercedem, vel aliquo malae adulationis ingenio, vel defensione propinquitatis, ut nullatenus iustitia quis marrire praevaleat. Et ut nemo aliquid alicui iniuste consentiat, sed omni studio et voluntate omnes ad iustitiam perficiendam praeparati sint. Haec enim omnia supradicta imperiali sacramento observari debentur.

Ut Episcopi et Presbyteri secundum canones vivant, et caeteros doceant.

X. Ut Episcopi et Presbyteri secundum canones vivant, et ita caeteros doceant.

De officio Episcoporum, Abbatum, et Abbatissarum erga subditos.

XI. Ut Episcopi, Abbates, atque Abbatissae, qui caeteris praelati sunt, cum summa veneratione ac diligentia subiectis sibi praeesse studeant, non potentiva dominatione vel tyrannide sibi subiectos premant, sed simplici dilectione cum mansuetudine et caritate, vel exemplis bonorum operum, commissum sibi gregem solicite custodiant.

Ut Monachi et Sanctimoniales secundum regulam vivant.

XII. Ut Abbates ubi Monachi sunt pleniter cum Monachis secundum regulam vivant, atque canones diligenter discant et observent. Similiter Abbatissae faciant.

De Advocatis, Vicedominis, et Centenariis Episcoporum, Abbatum, et Abbatissarum.

XIII. Ut Episcopi, Abbates, atque Abbatissae Advocatos atque Vicedominos Centenariosque legem scientes, et iustitiam diligentes, pacificosque et mansuetos habeant, qualiter per illosque sanctae Dei Ecclesiae magis praeceptum vel merces adcrescat; quia nullatenus neque Praepositos neque Advocatos damnosos et cupidos in Monasteria habere volumus a quibus magis nos blasphemia vel detrimenta oriantur. Sed tales sint quales eos canonica vel regularis institutio

fieri iubet, voluntati Dei subditos, et ad omnes iustitiam perficiendi semper paratos, legem pleniter observantes absque fraude maligna, iustum semper iudicium in omnibus exercentes, Praepositos vestros tales quales sancta regula fieri docet. Et hoc omnino observent ut nullatenùs à quibus magis nobis à canonica vel regulari norma discedant, sed humilitatem in omnibus habeant. Si autem aliter praesumpserint, regularem disciplinam sentiant. Et si se emendare noluerint, à Praeposito removeantur; et qui digni sunt, in loca eorum subrogentur.

De concordia Episcoporum, Abbatum, et Abbatissarum cum Comitibus.

XIV. Ut Episcopi, Abbates, atque Abbatissae, Comitesque unanimiter invicem sint consentientes legem ad iudicium iustum terminandum cum omni caritate et concordia pacis, et ut fideliter vivant secundùm voluntatem Dei, ut semper ubique et propter illos et inter illos iustum iudicium, ibique perficiantur pauperes, viduae, orphani, et peregrini consolationem atque defensionem ab eis habeant; ut et nos per eorum bonam voluntatem magis praemium vitae aeternae quàm supplicium mereamur.

Ut Abbates et Monachi subiecti sint Episcopis.

XV. Abbates autem et Monachi omnimodis volumus et praecipimus ut Episcopis suis omni humilitate et obedientia sint subiecti, sicut canonica constitutio mandat. Et omnes Ecclesiae atque basilicae in ecclesiastica defensione et potestate permaneant. Et de rebus ipsius basilicae nemo ausus sit in divisione aut in sorte mittere. Et quod semel offeritur, non revolvatur, et sanctificat et vindicet. Et si autem aliter praesumpserit, praesolvatur, et bannum nostrum componat. Et Monachi ab Episcopo provinciae ipsius corripiantur. Quod si se non emendent, tunc Archiepiscopus eos ad synodum convocet. Et si neque sic se correxerint, tunc ad nostram praesentiam simul cum Episcopo suo veniant.

De ordinatione Clericorum et Monachorum.

XVI. De ordinatione eligenda, ut Domnus Imperator iam olim ad Francorum banno concessit, ut Episcopi Abbatibus, ita etiam nunc et firmavit; eo tamen tenore, ut neque Episcopus neque Abbas in monasterio viliores meliori plus diligat, et eum sibi propter consanguinitatem suam vel aliqua adolationem melioribus suis praeferre studeat, et talem nobis ducit ordinandum, cùm meliorem eo habet occultatum et oppressum: quod nequaquam fieri volumus, quia inrisio et delusio nostra hoc fieri videtur. Sed tales in monasteriis nutriantur ad ordinandum, in quibus et nobis merces et profectus adcrescat commendatoribus suis.

Ut Monachi secundùm regulam vivant.

XVII. Monachi autem ut firmiter ac fortiter secundùm regulam vivant, quia displicere Deo novimus quisquis in sua voluntate tepidus est, testante Iohanne in Apocalypsin: *Utinam calidus esses aut frigidus: sed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo.* Secularem sibi neglegentiam nullatenùs usurpent. Forìs monasterio nequaquam progrediendi licentiam habeant, nisi maximâ cogente necessitate: quod tamen Episcopus, in cuius dioecesi erunt, omnino procuret, ne forìs monasterio vagandi usum habeant. Sed si necessitas sit ad aliquam obedientiam aliquem forìs pergere, et hoc cum consilio et consensu Episcopi fiat, et tales personae cum testimonium forìs mittantur in quibus nulla sit suspicio mala, vel à quibus nulla opinio mala oriatur. Forìs vero peculium vel res monasterii sui Abbas cum Episcopi sui licentia et consilio ordinet qui praevideat, non Monachum, nisi alium fidelem. Quaestum vero secularem vel concupiscentiam mundanarum rerum omnibus modis devitent; quia avaritia vel concupiscentia huius mundi omnibus est evitanda Christianis, maximè tamen his qui mundo et concupiscentiis abrenuntiasse videntur. Lites et contentiones nequaquam neque infra neque forìs monasterio movere praesumant. Qui autem praesumpserint, gravissimâ disciplinâ regulari corripiantur, ut taliter caeteri metum habeant talia perpetrandi. Ebrietatem et comessationem omnino fugiant, quia inde libidine maximè polluari omnibus notum est. Nam pervenit ad aures nostras opinio perniciosissima, in fornicatione et abominatione et immunditia multos iam in monasteriis esse deprehensos, maximè contristat et conturbat, quod sine horrore magno dici non potest, ut inde maximam spem salutis omnibus Christianis oriri crederent, id est, de vita et castitate Monachorum, in tantum ut aliquis ex Monachis sodomitas esse auditum. Unde etiam rogamus et contestamur ut certissimè ampliùs ex his diebus omni custodiâ se ex his malis conservare studeant, ut nunquam ampliùs tale quid ad nostras aures perveniat. Et hoc omnibus notum sit, quia nullatenùs iniusta mala in nullo loco ampliùs in toto regno nostro consentire audeamus, quanto minûs inter eos quos castitatis et sanctimoniae emendatioris esse cupimus. Certè ampliùs quid tale ad aures nostras pervenerit, non solùm in eos, sed etiam et in caeteros qui talia consentiant, talem ultionem faciemus, ut nullus Christianus qui hoc audierit, nullatenûs tale quid perpetrare ampliùs praesumpserit.

Ut Monasteria puellarum firmiter observata sint.

XVIII. Monasteria puellarum firmiter observata sint, et nequaquam vagare sinantur, sed cum omni diligentia conser-

ventur, neque litigationes vel contentiones inter se movere praesumant, neque in nullo Magistris et Abbatissis inobedientes vel contrariae fieri audeant. Ubi autem regulares sunt, omnino secundùm regulam observent. Non fornicationi deditae, non ebrietati, non cupiditati servientes, sed omnimodis iustè et sobriè vivant. Et ut in claustra vel monasterium earum vir nullus intret, nisi ad Missam tantùm, et statim exeat. Et ut nemo alterius filiam suam in congregationem Sanctimonialium recipiat absque notitia vel consideratione Episcopi ad cuius dioecesim pertinet locus ille; et ut ipse diligenter exquirat qualiter in sancto Dei servitio permanere cupiat, et stabilitatem suam ibidem firmare vel professionem. Ancillae autem aliorum hominum, vel tales feminae quae secundùm morem conversationis in sancta Congregatione vivere nolunt, omnes pleniter de Congregatione eiciantur.

Ut Episcopi et alii Clerici canes ad venandum aut acceptores non habeant.

XIX. Ut Episcopi, Abbates, Presbyteri, Diaconi, nullusque ex omni Clero, canes ad venandum, aut acceptores, falcones, seu sparvarios habere praesumant; sed pleniter se unusquisque in ordine suo canonicè vel regulariter custodiant. Qui autem praesumpserit, sciat unusquisque honorem suum perdere. Caeteri vero tale exinde damnum patiantur, ut reliqui metum habeant talia sibi usurpare.

Ut Abbatissae et Sanctimoniales intra claustra sua maneant, nec egrediantur absque licentia et consilio Episcopi.

XX. Ut Abbatissae unà cum Sanctimonialibus suis unanimiter ac diligenter infrà claustra se custodiant, et nullatenùs foràs claustra ire praesumant. Sed Abbatissae cùm * propter aliquas de Sanctimonialibus dirigere, hoc nequaquam absque licentia et consilio Episcopi sui faciant. Similiter et cùm ordinationem aliquam in Monasteriis agere debeant, vel aliquas in Monasteriis receptiones facere, et hoc cum Episcopis suis pleniter anteà retractent; et quod salubrius vel utilius fieri disponat, Episcopi Archiepiscopo annuntient, et cum eius consilio quae agenda sunt perficiantur.

Ut Presbyteri Comitum Episcopis suis subiecti sint.

XXI. Ut Presbyteros ac caeteros Canonicos quos Comites suis in ministeriis habent, omnino eos Episcopis suis subiectos exhibeant, ut canonica institutio iubet; et de his Episcopis suis pleniter sub sancta disciplina eos erudire sint consentientes, sicut nostram gratiam vel suos honores habere desiderant.

Ut Canonici pleniter vitam canonicam observent.

XXII. Canonici autem pleniter vitam observent canoni-

cam, et in domo episcopali vel etiam in Monasterio, cum omni diligentia, secundùm canonicam disciplinam erudiantur. Nequaquam forìs vagari sinantur, sed sub omni custodia vivant, non turpis lucri deditì, non fornicarii, non fures, non homicidae, non raptores, non litigiosi, non iracundi, non elati, non ebriosi, sed casti corde et corpore, humiles, modesti, sobrii, mansueti, pacifici, ut filii Dei digni sint ad sacros Ordines promoveri. Non per vicos neque per villas ad Ecclesiam vicini vel terminantes sine Magisterio vel disciplina, qui Sarabaïti dicuntur, luxuriando vel fornicando, vel etiam caetera iniqua operando quae consentiri absurdum est.

Qualis debeat esse conversatio Clericorum qui cum Presbyteris degunt.

XXIII. Presbyteri Clericos quos secum habent sollicitè praevideant ut canonicè vivant, non inanis lusibus, vel conviviis secularibus, vel canticis vel luxuriosis usum habeant; sed castè et sobriè vivant.

Ne Presbyter aut Diaconus mulieres in domo sua habeat.

XXIV. Si quis autem Presbyter sive Diaconus post hoc in domo sua secum mulieres, extra canonicam licentiam, habere praesumpserit, honorem simul et hereditatem privet utriusque ad nostram praesentiam.

Ut Comites et Centenarii iustitias faciant.

XXV. Ut Comites et Centenarii omnes ad iustitiam faciendam compellant, et iuniores tales in ministeriis suis habeant in quibus securi confidant quia legem atque iustitiam fideliter observent, pauperes nequaquam oppriment, fures, latronesque, et homicidas, adulteros, maleficos, atque incantatores, vel auguriatrices, omnesque sacrilegos nulla adulatione vel praemio nulloque sub tegimine celare audeant, sed magis prodere, ut emendentur et castigentur secundùm legem, ut Deo largiente omnia haec mala à Christiano populo auferantur.

Ut Iudices iudicent secundùm legem.

XXVI. Ut Iudices secundùm scriptam legem iustè iudicent, non secundùm arbitrium suum.

De hospitalitate.

XXVII. Praecipimusque ut in omni regno nostro, neque dives neque pauper, peregrinis hospitia denegare audeant, id est, sive peregrinis propter Deum ambulantibus per terram, sive cuilibet iteranti propter amorem Dei et propter salutem animae suae, tectum et focum et aquam nemo illi deneget. Si autem ampliùs eis aliquis boni facere voluerit, à Deo sibi sciant retributionem optimam, ut ipse dixit: *Qui autem susce-*

perit unum parvulum propter me, me suscipit. Et alibi: *Hospes fui, et suscepistis me.*

Quam providentiam Comites et Centenarii habere debeant erga Missos dominicos.

XXVIII. De legationibus à Domno Imperatore venientibus Missis directis, ut Comites et Centenarii praevideant omni sollicitudine, sicut gratiam Domni Imperatoris cupiunt, ut absque ullum ort eant per ministeria eorum, omnibusque omnino praecipiant qui hoc debiti sunt, praevidere ut nullam moram nusquam patiantur, sed cum omni festinatione eos faciant ire viam suam, et taliter providentiam suam habeant ut Missi nostri disponant.

De pauperibus non opprimendis.

XXIX. De pauperibus vero qui in sua eleemosyna Domnus Imperator concedit qui pro banno suo solvere debent, ut eos Iudices, Comites, vel Missi nostri pro concesso non habeant constringere pro arte sua.

De his qui ad Imperatorem confugiunt.

XXX. De his quos vult Domnus Imperator, Christo propitio, ut pacem ac defensionem habeant in regno suo, id sunt, qui ad suam clementiam festinant aliquid nuntiare cupientes, sive ex Christianis, sive ex paganis, aut propter inopiam vel propter famem suffragantiam quaerunt, ut nullus eos sibi servitio constringere vel usurpare audeat, neque alienare, neque vendere; sed ubi spontè manere voluerint, sub defensione Domni Imperatoris ibi habeant suffragia in sua eleemosyna. Si quis hoc transgredere praesumpserit, sciat se exinde damnum pati vitam praesumptiosus dispositum iussa Domnum Imperator.

De his qui iustitiam Domni Imperatoris annuntiant.

XXXI. Ut his qui iustitiam Domni Imperatoris annuntiant, nihil laesionis vel iniuriae quis machinare praesumat, neque aliquid inimicitiae contra eos movere. Qui autem praesumpserit, bannum dominicum solvat. Vel si maioris debiti reus sit, ad suam praesentiam perduci iussum est.

De homicidiis cavendis, de compositione occisorum, et de poenitentia homicidarum.

XXXII. Homicidia, pro quibus multitudo perit populi Christiani, omni contestatione deserere ac vetare mandamus; quia ipse Dominus odia et inimicitias suas fidelibus contradixit, multo magis homicidia. Quomodo enim sibi Deum placatum fore confidit, qui filium suum proximum sibi occiderit? Qualiter vero Christum Dominum sibi propitium esse arbitretur, qui fratrem suum interfecerit? Magnum quoquè et in-

habitaculum periculum est cum Deo Patre, et Christo coeli terrae dominatore, inimicitias hominum movere, quos aliquid tempus latitando effugere potest, sed tamen casu aliquando in manus inimicorum suorum incidit; Deum autem ubi effugere valet, cui omnia secreta manifesta sunt, qui temeritatem eius ira quis extimat de re. Quapropter ne populus nobis ad regendum commissus hoc malo pereat, hoc omni disciplinâ devitare praevidimus; quia nos nullo modo placatum vel propitium habebit, qui sibi Deum iratum non formidaverit: sed saevissimâ districtione vindicare volumus in eum qui malum homicidii ausus fuerit perpetrare. Tamen ne peccatum adcrescat, et inimicitia maxima inter Christianos non fiat, vel suadente diabolo homicidia contingant, statim reus ad suam emendationem recurrat, totâque celeritate perpetratum malum ad propinquos extincti dignâ compositione emendet. Et hoc firmiter bannimus, ut parentes interfecti nequaquam inimicitiam super commissum malum adaugere audeant, neque pacem fieri petenti denegare, sed datâ fide paratam compositionem recipere, et pacem perpetuam reddere, verùm autem nullam moram compositionis facere. Ubi autem hoc peccatorum merito contingerit ut quis vel fratres vel propinquum suum occiderit, statim se ad poenitentiam sibi compositam sumit, et ita ut Episcopus eius sibi disponat absque ulla ambiguitate, sed iuvante Domino perficere suum remedium studeat, et componat occisum secundùm legem, et cum propinquis suis se omnino complaceat, et datâ fide nullam inimicitiam exinde movere nemo audeat. Qui autem dignam emendationem facere contempserit, hereditate privetur usque ad iudicium nostrum.

De incestis puniendis; et de Friccone qui incestum in Sanctimoniali perpetravit.

XXXIII. Incestuosum scelus omnino prohibemus. Si quis autem nefandâ fornicatione contaminatus fuerit, nullatenùs sine districtione gravi relaxetur; sed taliter ex hoc corripiatur, ut caeteri metum habeant talia perpetrandi, ut auferatur penitùs immunditia à populo Christiano, et ut reus ex hoc per poenitentia amittat pleniter sicut ei ab Episcopo suo disponatur, et eadem femina in manus parentum sit constituta usque ad iudicium nostrum. Si autem iudicium Episcopi ad suam emendationem consentire noluerit, tunc ad nostram praesentiam perducatur, memores exempli quod de incesto factum est quod Fricco perpetravit in Sanctimoniali Dei.

Ut omnes parati sint quandocunque Domnus Imperator iusserit.

XXXIV. Ut omnes pleniter benè parati sint quandocunque iussio nostra vel annuntiatio advenerit. Si quis autem

tunc se imparatum esse dixerit et praeterierit mandatum, ad palatium perducatur; et non solùm ille, sed etiam omnes qui bannum vel praeceptum nostrum transgredere praesumunt.

De honore Episcoporum et Presbyterorum. Et de nuptiis illicitis.

XXXV. Ut omnes omninò Episcopos et Presbyteros suos omni honore venerentur in servitio et voluntate Dei; et ne incestis nuptiis et se ipsos et caeteros maculare audeant, coniunctiones facere non praesumant antequam Episcopi Presbyteri cum senioribus populi consanguinitatem coniungentium diligenter exquirant; et tunc cum benedictione iungantur. Ebrietatem devitent, rapacitatem fugiant, furtum non faciant; lites et contentiones atque blasphemia, sive in conviviis sive in conplacito, omnino devitentur, sed cum caritate et concordia vivant.

Ut omnes Missis dominicis consentientes sint ad iustitias faciendas. Et de periurio cavendo.

XXXVI. Et ut omnes omninò ad omnem iustitiam exsequendam Missis nostris sint consentientes; et usum periurii omninò non permittant, quia hoc pessimum scelus Christiano populo auferri necesse est. Si quis autem post hoc in periurio probatus fuerit, manum dextera semper deresciat; tamen hereditate propriâ priventur usque ad nostrum iudicium.

De patricidis et fratricidis, et de eorum pœnitentia.

XXXVII. Ut hi qui patricidia vel fratricidia fecerint, avunculum, patruum, vel aliquem ex propinquis occiderint, et iudicium Episcoporum, Presbyterorum, caeterorumque Iudicum obedire et consentire noluerint, quod ad salutem animae suae iustumque iudicium solvendum Missi nostri et Comites in Italia custodia coartent ut salvi sint, nec caeterum populum coinquinent, usque dum in nostra praesentia perducantur, et de res proprias suas interim nihil habeant.

De illicitis et incestis coniunctionibus.

XXXVIII. Similiter et his fiat qui inlicitis et incestis coniunctionibus reprehensi sunt correpti, et nec se emendare volunt, neque Episcopis neque Presbyteris suis obtemperare et bannum nostrum praesumunt contemnere.

Ut nemo feramina furetur in forestibus dominicis.

XXXIX. Ut in forestes nostras feramina nostra nemo furari audeat, quod iam multis vicibus fieri contradiximus, et nunc iterùm bannimus firmiter ut nemo ampliùs faciat, sicut fidelitatem nobis promissam unusquisque conservare cupiat, ita sibi caveat. Si quis autem Comes vel Centenarius, aut Bassus noster, aut aliquis de Ministerialibus nostris feramina

nostra furaverit, omninò ad nostram praesentiam perducantur ad rationem. Caeteris autem vulgis, qui ipsum furtum de feraminibus fecerit, omninò quod iustum est componat, nullatenusque eis exinde aliquid relaxetur. Si quis autem hoc scierit alicui perpetratum, in eis fidelitate conservata quam nobis promiserunt et nunc promittere habent, nullus hoc celare audeat.

Capitula ad omnes generaliter.

XL. Novissimè igitur ex omnibus decretis nostris nosse cupimus in universo regno nostro Missos nostros nunc directos, sive inter ecclesiasticos viros, Episcopos, Abbates, Presbyteros, Diaconos, Canonicos, omnes Monachos, sive Sanctimoniales, qualiter unusquisque in suo ministerio vel professione nostra bannum vel decretum habeat conservatum, vel ubi civibus ex his dignum sit ex bona voluntate sua gratias agere, vel adiutoria impendere, vel ubi aliquid adhuc sit necessitatis emendare. Simili autem Laïcos, et in omnibus ubicunque locis. Si de mundeburde sanctarum Ecclesiarum, vel etiam viduarum et orphanorum, seu minimùm potentium atque rapina, necnon de exercitali placito instituto, et super ipsis causis, qualiter praecepto vel voluntati nostrae sint obedientes, vel etiam qualiter bannum nostrum habeant conservatum, qualiterque super omnia unusquisque certamen habeat in sancto servitio se ipsum custodire. Et si haec omnia bona et benè sunt ad Dei omnipotentis laudem, ei gratias referamus, ut dignum est. Ubi autem aliquid malum esse credimus, sic ad emendandum omni studio et voluntate certamen habeamus, ut cum Dei adiutorio hoc ad emendationem perducamus, et ad nostram aeternam mercedem et omnium fidelium nostrorum. Similiter et de Comitibus vel Centenariis ministerialibus nostris, inter nos omnia supradicta nosse cupimus feliciter.

Admonitio de symbolo fidei.

XLI. Audite, fratres dilectissimi, pro salute vestra hunc Missum ut ammoneamus vos quomodò secundùm Deum iustè et benè vivatis, et hoc secundùm cum iustitia et cum misericordia conversemur. Ammonemus vos inprimis ut credatis unum Deum Patrem omnipotentem, et Filium, et Spiritum Sanctum. Hic est unus Deus et verus, perfecta Trinitas, et vera unitas. Deus, creator omnium bonorum nostrorum. Credite Filium Dei pro salute mundi hominem factum, natum de Spiritu Sancto et Virgine Marià. Credite quod pro nostra salute mortem passus est, et tertiâ die surrexit à mortuis, ascendit in coelos, sedet ad dexteram Dei. Credite eum venturum ad iudicandos vivos et mortuos, et tunc reddet unicuique secundùm opera sua. Credite unam Ecclesiam, id est, congregationem bonorum hominum per totum orbem

terrae. Et scitote quia illi soli salvi esse poterunt, et illi soli ad regnum Dei pertinent, qui in istius Ecclesiae sedis et communione et caritate perseverant.

CAPITULARE SECUNDUM ANNI DCCCII.

Sive alia capitula data Missis Dominicis, eodem anno.

ITEM CAPITULA KAROLI IMPERATORIS MAGNI.

I. De fidelitate, iusiurandum ut omnes repromittant.

II. De Episcopis et reliquis Sacerdotibus, si secundùm canonicam institutionem vivant, et si canones benè intellegant et adimpleant.

III. De Abbatibus, utrùm secundùm regulam an canonicè vivant, et si regulam aut canones benè intellegant.

IV. De monasteriis virorum ubi Monachi sunt, si secundùm regulam vivant, ubi promissa est.

V. De monasteriis puellarum, utrùm secundùm regulam an canonice vivant, et de claustris earum.

VI. De legibus mundanis.

VII. De periuriis.

VIII. De homicidiis.

IX. De adulteriis et inlicitis causis perpetratis, tam per episcopia et monasteria virorum et puellarum, quamque inter seculares homines.

X. De illis hominibus qui nostra beneficia habent destructa et alodes eorem restauratos. Similiter et de rebus Ecclesiarum.

XI. De illis Saxonibus qui beneficia nostra in Francia habent, quomodo aut qualiter habeant contradicta.

XII. De oppressione liberorum hominum pauperum qui in exercitu ire debent, et à Iudicibus sunt oppressi.

XIII. Ut omnes praeparati sint benè, quandocunque nostra iussio venerit.

XIV. De navigiis praeparandis circa littora maris. *y*)

XV. De liberis hominibus qui circa maritima loca habitant, si nuntius venerit ut ad succurendum debeant venire, et hoc neglexerint, unusquisque solidos viginti componat, medietatem in dominico, medietatem ad populum. Si ictus fuerit, solidos quindecim componat ad populum, et fredo dominico.

XVI. De legationibus ad nos venientibus, et de Missis à nobis directis.

XVII. De his quos volumus ut pacem habeant et defensionem per regna, Christo propitio, nostra.

---

y) In quibusd. Codd. cap. 14. 15. 21. 22. desunt.

XVIII. De illis hominibus qui iustitiam nostram adnuntiantes occisi sunt.

XIX. De decimis et nonis atque iustitia Ecclesiarum Dei, ut omnes dare et emendare studeant.

XX. De banno Domni Imperatoris Karoli z), quod per semetipsum consuetus est bannire, id est, de mundeburdo Ecclesiarum, et viduarum et orphanorum, et minùs potentium, atque de rapto, et de exercitali placito instituto, ut hi qui ista inruperint, bannum dominicum omnimodis componant.

XXI. Ut omnes habeant bonos Vicedominos et Advocatos.

XXII. Ut diligenter inquirant inter Episcopos, Abbates, sive Comites, vel Abbatissas, atque Vassos nostros, qualem concordiam et amicitiam ad invicem habeant per singula ministeria, aut si aliqua discordia inter ipsos esse videtur, et omnem veritatem in eorum sacramento nobis exinde renuntiare non negligant.

XXIII. De omni re insuper totum undecunque necesse fuerit, tam de iustitiis nostris, quàmque de iustitiis Ecclesiarum Dei, viduarum, orphanorum, pupillorum, et caeterorum hominum, inquirant et perficiant. Et quodcunque ad emendandum invenerint, emendare studeant in quantum meliùs potuerint. Et quod per se emendare non potuerint, in praesentiam nostram adduci faciant.

DE LOCIS UBI MISSI ESSE DEBENT.

In primis de Aurelianense civitate ad Segonnam quomodo rectum est, deinde ad Trecas cum Tricassino toto, inde ad Lingonis, de Lingonis ad Bissancion in villam partis Burgundiae, inde verò ad Augustidunum, postea ad Ligerem usque ad Aurelianis, sunt Missi Magnus Archiepiscopus et Godefridus Comes.

In Parisiaco, Melciano, Melidunensi, Provinensi, Stampinsi, Carnotinsi, Pinciacinsi, Fardulfus et Stephanus. In Cenomanico, Hoxonensi, Livino, Baiocassino, Constantino, Abrincatino, Ebrecino, et Madricinsi, et de illa parte Sequanae, Rodomensi, Magenardus Episcopus et Madelgaudus. a)

SACRAMENTALE PROMISSIONIS FACTAE IMPERATORI.

Sacramentale qualiter promitto ego quòd ab isto die inanteà fidelis sum Domno Karolo piissimo Imperatori, filio Pippini Regis et Berthanae Reginae, purâ mente, absque fraude et malo ingenio de mea parte ad suam partem, et ad honorem regni sui, sicut per drictum debet esse homo domino suo. Sic me adiuvet Deus et ista Sanctorum patrocinia quae in hoc loco

---

z) al. ms. *Imperatoris et Regis.*

a) Hic paragraphus in iisdem Cod. deest.

sunt, quia diebus vitae meae per meam voluntatem, in quantum mihi Deus intellectum dederit, sic attendam et consentiam.

ITEM ALIUD.

Sacramentale qualiter repromitto ego Domno Karolo piissimo Imperatori, filio Pippini Regis et Berthanae, fidelis sum sicut homo per drictum debet esse domino suo, ad suum regnum, et ad suum rectum. Et illud sacramentum quod iuratum habeo, custodiam et custodire volo, in quantum ego scio et intellego, ab isto die inanteà. Sic me adiuvet Deus, qui coelum et terram creavit, et ista Sanctorum patrocinia.

CAPITULARE AQUISGRANENSE,

Sive capitulare primum Anni DCCCIII:

Factum, ut videtur, in magna Synodo, quando Paulinus Patriarcha Aquileiensis vices apostolicae Sedis tenuit in Aquis.

De rebus Ecclesiae non dividendis.

I. Quia iuxta sanctorum Patrum traditionem novimus res Ecclesiae vota esse fidelium, pretia peccatorum, et patrimonia pauperum, cuique non solùm habita conservare, verùm etiam multa, Deo opitulante, conferre optamus. Tamen ut ab ecclesiasticis de non dividendis rebus ullius Ecclesiae suspicionem dudum conceptam penitùs amoveremus, statuimus ut neque nostris neque filiorum, et Deo dispensante successorum nostrorum temporibus, qui nostram vel progenitorum nostrorum voluntatem vel exemplum imitari voluerint, nullam penitùs divisionem aut iacturam patiantur.

Ut Episcopi per electionem Cleri et Populi vitae merito et sapientiae eligantur.

II. Sacrorum canonum non ignari, ut in Dei nomine sancta Ecclesia suo liberiùs potiretur honore, adsensum Ordini ecclesiastico praebuimus, ut scilicet Episcopi per electionem Cleri et Populi secundùm statuta canonum de propria dioecesi, remotâ personarum et munerum acceptione, ob vitae meritum et sapientiae donum eligantur, ut exemplo et verbo sibi subiectis usquequaquè prodesse valeant.

Ut Ecclesiarum privilegia vel facultates, sive quicquid ad eius dominium pertinet, nullus invadere praesumat.

III. Praecipimus omnibus ditioni nostrae subiectis ut nullus privilegia Ecclesiarum vel Monasteriorum infringere, resque Ecclesiarum invadere, vel vastare, aut alienare, vel facultates earum diripere praesumat, nec sine precaria possidere pertentet: quia, sicut à sanctis Patribus instructi sumus,

gravissimum peccatum hoc esse dinoscitur, testante sacrà scriptura, quae ait: *Qui abstulerit aliquid patri vel matri, et dicit hoc non esse peccatum, homicidii particeps est.* Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit. Mater nostra Ecclesia, quae nos in baptismo spiritaliter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias et Ecclesiae fraudat vel rapit, sive vastat vel alienat, homicida ante conspectum iusti Iudicis esse deputabitur, De quo quidam sapientium dicit: *Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem facit: Qui autem pecuniam Ecclesiae abstulerit, sacrilegium facit.*

De Chorepiscoporum superstitione atque damnatione.

IV. Omnibus sanctae Dei Ecclesiae fidelibus et nostris notum esse volumus quia non parva quaestio de Chorepiscoporum superstitione ad nos non semel aut bis aut ter venerat, sed saepissime nostris auribus molestiam intulerat: ipsa enim quaestio non solum inter Clericos, sed etiam inter laicos crebrius ventilabatur. Dicebant ergo Presbyteri, Diaconi, et Subdiaconi à regularibus Episcopis ordinati, non esse eos Presbyteros vel Diaconos aut Subdiaconos, qui à Chorepiscopis videbantur quasi sacrati, nec sacerdotale eos debere peragere officium, nisi forent à canonice ordinatis Episcopis consummati. Sumentes quoque de canonica auctoritate sanctionem, affirmabant à Chorepiscopis ordinatos, vulneratum potius quam episcopaliter sanctificatum, per illam manus impositionem habere caput. Ubi autem vulnus infixum est, medicina est adhibenda, quâ possit recipere sanitatem. Similiter et laici dicebant quod talium Ministrorum vel Sacerdotum, id est, qui à Chorepiscopis erant quasi ordinati, officia audire nollent, nec eorum infantes maiores vel minores, aut familiam eorum, per manûs impositionem consignari vel confirmari usquam vellent, ne magis vulnus quam benedictionem acciperent. Quod iurgium cum enucleatius discutere voluissemus, placuit nobis ex hoc apostolicam Sedem consulere, iubente canonicâ auctoritate atque dicente: *Si maiores causae in medio fuerint devolutae, ad Sedem apostolicam, ut sancta synodus statuit et beata consuetudo exigit, incunctanter referatur.* Quapropter Arnonem Archiepiscopum ad Leonem Apostolicum misimus, ut inter caetera quae ferebat, etiam eum ex hoc interrogaret; ut quicquid super his definiendum esset, apostolicâ auctoritate à nostris Episcopis regulariter sopiretur. Qui nobis verbis et scriptis ab eo renuntians haec non esse necesse iterare vel definire, quia saepissime à suis praedecessoribus et à multis sanctis Episcopis atque synodalibus sanctionibus eos esse prohibitos atque damnatos; et ideo non esse necesse ventilare, sed definita tenere. Dixit enim nullum fore Presbyterum vel Diaconum, aut Subdiaconum, ab eis ordinatum, nec Ecclesiam ab eis dedicatam,

nec virginem consecratam, nec quemquam confirmatum, neque quicquam quod de episcopali ministerio praesumpsere esse peractum, sed quicquid ex his ab eis inlicite erat praesumptum, omnia à canonice ordinatis Episcopis debere rite peragere, et in meliorem statum reformare: quia quod non ostenditur gestum, ratio non sinit ut videatur iteratum. Praedictos autem Chorepiscopos omnes praecepit damnare, et in exilio detrudi. Ista vero omnes, maxime regni nobis à Deo commissi, Episcopi cum eodem Arnone, permittente praefato Apostolico, mitius tractantes, iamdictos villanos Episcopos inter Presbyteros statuerunt, ita ut amplius nihil de episcopali ministerio praesumerent, nec ipsi deinceps à quoquam fierent qui gradûs sui periculum vitare vellet. Decretum namque est in synodo quam Reginisburc pro eadem vel pro aliis causis, apostolicà auctoritate, praefato praetexto habuimus, nihil ex praedictis à quoquam eorum agere nec facere volentibus consentire, sed quicquid ab his episcopaliter praesumptum est, à canonice ordinatis Episcopis peragi debere, nec ullum usquam de episcopali ministerio à Chorepiscopis aliquid accepisse, quia nihil in dante erat quod aliquis horum accipere potuisset; quoniam quod non habuit quis eorum, dare non potuit. Nam Episcopi non erant, quia nec ad quandam civitatis episcopalem sedem titulati erant, nec canonice à tribus Episcopis ordinati: ideo de episcopali ministerio nihil agere potuerunt. Et idcirco non ostenditur gestum quod praefixi agere putaverunt; quia quod non habuerunt, nullatenus dare potuerunt. Ideo namque nulla causa permittit ut videatur iteratum, quod de causis memoratis à canonice ordinatis Episcopis cognoscitur regulariter peractum. Unde et cum saepe quaestio de male accepto honore nascatur, quis ambigat nequaquam esse tribuendum quod non decet fuisse conlatum? Scimus enim, sicut et in antiquis patrum legimus decretis, posse verâ ac iustâ legitimi Episcopi benedictione auferri omne vitium quod à vitio fuerat iniectum.

Ut nullus Chorepiscopus per impositionem manûs Spiritum Sanctum tradat, aut consecrationem pontificalem faciat.

V. Placuit, sicut Leonis Papae et omnium Episcoporum nostrorum atque reliquorum fidelium generali et synodali consultu decrevimus, ut nullus Chorepiscopus per manûs impositionem Spiritum Sanctum tradere, aut Sacerdotes vel Levitas aut Subdiaconos sacrare, vel virgines velare, aut sanctum chrisma conficere vel Ecclesias aut altaria sacrare, aut benedictionem in publica Missa populis tribuere praesumat: quae omnia summis Pontificibus, id est, cathedralibus Episcopis debentur, et non Chorepiscopis vel Presbyteris, quorum formam, iuxta sanctorum Canonum decreta, Chorepiscopi gerunt.

Si autem hi aliquid ex his agere tentaverint, irrita erunt quae ab eis gerentur, et ipsi omni ecclesiastico honore funditùs priventur.

De his qui à Chorepiscopis sunt ordinati Presbyteri, Diaconi, vel Subdiaconi.

VI. Ut hi qui à Chorepiscopis Presbyteri, vel Diaconi, aut Subdiaconi sunt ordinati, nullatenùs in presbyteratûs vel diaconatûs aut subdiaconatûs officio ministrare praesumant. Similiter homines qui ab imperitis ab eis videntur esse confirmati, vel virgines seu Ecclesiae sacratae, aut chrisma confectum, sive altaria dedicata, pro confirmatis vel sacratis aut dedicatis minime habeantur; quia quae illi non habuerunt, dare non potuerunt, quoniam ex his eis quicquam agere non licet: quae omnia summis Pontificibus debentur, et non Chorepiscopis, qui nec summi Pontifices vel Episcopi fuerunt, nec deinceps unquam fieri possunt. Nullum enim ex septuaginta ex his aliquid unquam fecisse legimus vel scimus; ad quorum exemplum et formam Presbyteros vel Chorepiscopos, antequam ipsi Chorepiscopi prohibiti essent, fuisse agnovimus. Haec vero omnia à cathedralibus Episcopis, qui à comprovincialibus Episcopis aut praesentiâ aut iudicio Metropolitani consecrati esse noscuntur, agenda sunt, et non à Presbyteris vel Chorepiscopis, qui ambo unius formae esse videntur. Quae si ab eis aut propter imperitiam aut propter praesumptionem acta, ut praedictum est, ab imperitis esse putantur, à cathedralibus tamen Episcopis reformanda vel peragenda sunt; quia quae illi in his agere cogitârunt, imperfecta remanserunt; et, ut iàm praelibatum est, quod illi non habuerunt, dare non potuerunt. Episcopi namque non fuerunt, quia nec à tribus Episcopis, nec ad aliquam episcopalem cathedram ordinati fuerunt, et ideo ex his nihil agere potuerunt. Et ne alicui talis ordinatio vel confirmatio, aut consecratio, reiteratio esse videatur, attendat illud quod scriptum est: *Quod non ostenditur gestum, ratio non sinit ut videatur iteratum.* Et reliqua talia eorumque similia.

De Sacerdotum purgatione.

VII. Omnibus vobis visu aut auditu notum esse non dubitamus quod saepissime, suadente antiquo hoste, Sacerdotibus diversa crimina obiciantur. Sed quoniam qualiter ex eis ab his rationabilis examinatio et satisfactio fiat, licet tempore bonae memoriae Domini genitoris nostri Pippini, sive priscis temporibus à sanctis patribus et à reliquis bonae devotionis hominibus saepissime ventilatum fuerit, nos tamen pleniter et ad liquidum definitum reperire minime quivimus. Nostris quippe temporibus idipsum à sanctis Episcopis et reliquis Sacerdotibus, et caeteris ecclesiasticae dignitatis Ministris, nostris in regnis seu in aliis Deo degentibus, nobisque unà cum

eis agentibus, saepissime propter multas et nimias reclamationes, quae ex hoc ad nos ex diversis partibus venerunt, ventilatum est. Sed qualiter consultu Domni et Patris nostri Leonis Apostolici, caeterorumque Romanae Ecclesiae Episcoporum et reliquorum Sacerdotum, sive Orientalium et Graecorum Patriarcharum, et multorum sanctorum Episcoporum et Sacerdotum, necnon et nostrorum Episcoporum omnium, caeterorumque Sacerdotum ac Levitarum auctoritate et consensu, atque reliquorum fidelium et cunctorum Consiliariorum nostrorum consultu definitum est, vobis omnibus utriusque ordinis Ministris scire volumus. Statutum est namque ratione et necessitate ac auctoritate praedictâ consultu omnium, ut quotienscunque cuiquam Sacerdoti crimen imponitur, si ipsis accusator talis fuerit ut accipi debeat, quia quales ad accusationem Sacerdotum admitti debeant, in Canonibus pleniter expressum est. Si autem, ut dictum est, ille accusator, qui canonice est recipiendus, eum cum legitimo numero verorum et bonorum testium adprobare in conspectu Episcoporum poterit, tunc canonice diiudicetur. Et si culpabilis inventus fuerit, canonice damnetur. Si vero eum suprascripto praetexto adprobare ipse accusator minime poterit, et hoc canonice definiatur. Ipse ergo Sacerdos, si suspiciosus aut incredulus suo Episcopo aut reliquis suis Consacerdotibus, sive bonis et iustis de suo populo vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine aut in praedicta suspicione remaneat, cum tribus aut quinque vel septem bonis ac vicinis Sacerdotibus, exemplo praedicti Leonis Papae, qui duodecim Presbyteros in sua purgatione habuit, vel eo amplius, si suo Episcopo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi inesse perspexerit, et cum aliis bonis et iustis hominibus, se sacramento coram populo super quatuor evangelia dato purgatum Ecclesiae reddat. Si quis autem scire desiderat quales testes ad accusationem Sacerdotum recipi debeant, et quid de accusatore faciendum sit, pleniter in Canonibus reperire poterit.

ALIUD CAPITULUM

De Purgatione Sacerdotum,

Datum, ut apparet, post tempus superioris Capitularis, eodem tamen anno, et ante Synodum Wormatiensem.

Ut Presbyteri criminosi ad Synodum venientes in medio collocentur.

Presbyteros criminosos canonice ad Synodum venientes iubemus, iuxta decreta Papae Innocentii, capitulo XXXIII, in me-

dio collocari; discussisque obiectionibus quae ipsis Presbyteris impinguntur, si convinci potuerint, à sacerdotali removeantur officio, (quia qui sancti non sunt, sancta tractare non possunt) atque alieni efficiantur à ministerio quod, vivendo inlicite, polluerunt. Et si convinci non potuerint, secundum anterius capitulum, consultu Leonis Papae et multorum Episcoporum statutum, cum aliis Presbyteris et fidelibus iustisque hominibus satisfaciant Episcopo suo et populo.

ITEM ALIUD CAPITULUM

De Purgatione Sacerdotum,

Datum sub finem anni DCCCIII. Aquisgrani, ut videtur, quo se contulisse Karolum Imperatorem, post habitum Conventum Wormatiensem, colligitur ex Annalibus Francorum Metensibus.

De purgatione Sacerdotum, qualiter Wormatiae secundâ vice à Domno Karolo et à suis tractata atque sopita est.

Omnibus vobis, tam praesentibus quam et futuris, scire cupimus quia ideo consultu Sedis apostolicae, et omnium nostrorum Episcoporum ac reliquorum Sacerdotum, atque maxime cunctorum fidelium nostrorum, de purgatione criminatorum Sacerdotum tanta tractavimus, eamque cum testibus, sicut in anteriori Capitulari nostro continetur, fieri decrevimus, quoniam nesciebamus eandem causam à beato Gregorio Papa esse definitam. Nam cùm Warmatiâ generalem conventum habuissemus, adlata est nobis à Riculfo, Mogonciacensi Metropolitano, epistola beati Gregorii Papae, in qua inter caetera continebantur haec: *De Presbytero vero vel quolibet Sacerdote à populo accusato, si certi non fuerint testes qui crimini inlato non adprobent veritatem, iusiurandum erit in medio, et illum testem proferat de innocentiae suae puritate cui nuda et aperta sunt omnia; sicque maneat in proprio gradu.* Ista vero omnia quia vires nostras excedunt, in iudicio Episcoporum iuxta canonicam sanctionem definienda reliquimus; ut haec, quando orta fuerint, ita definire satagant, ut nec secundum seculum iustam reprehensionem, nec penes Deum, quod absit, damnationem, sed aeternae beatitudinis, ipso auxiliante qui omnia infucata praestat, praemia consequantur.

CAPITULARE SECUNDUM ANNI DCCCIII,
Sive capitula addita ad Legem Salicam.

Incipiunt Capitula quae in Lege Salica Domnus Augustus Karolus, anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi DCCCIII, imperii vero sui anno tertio, praeponendo addere iussit. b)

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De homicidiis Clericorum.

I. Qui Subdiaconum occiderit, trecentos solidos, componat; qui Diaconum occiderit *c)*, quadringentos; qui Presbyterum occiderit, sexcentos; qui Episcopum occiderit, nongentos. Qui Monachum occiderit, quadringentis solidis culpabilis iudicetur.

De immunitate, si aliquod damnum ibi factum fuerit.

II. Si quis in immunitate damnum aliquod fecerit, (solidis sexcentis culpabilis iudicetur *d)*. Si autem homo furtum aut homicidium fecerit, vel quodlibet crimen foras committens infra immunitatem fugerit, mandet Comes vel Episcopo, vel Abbati, vel Vicedomino, vel quicunque locum Episcopi aut Abbatis tenuerit, ut reddat ei reum. Si illum contradixerit, et eum reddere noluerit, in prima contradictione quindecim solidis culpabilis iudicetur. Si ad secundam inquisitionem eum reddere no-

b) In vetustissimo Cod. ms. bibliothecae Thuanae Baluzius haec invenit in fronte sequentium Capitulorum: *Haec sunt Capitula quae Domnus Karolus Magnus Imperator iussit scribere in consilio suo, et iussit ea ponere inter alias leges.*

c) al. mss. vocem *occiderit* heic et deinceps non repetunt.

d) al. mss. *sexcentos solidos componat.*

luerit, triginta solidis culpabilis iudicetur. Si nec ad tertiam inquisitionem consentire voluerit *e)*, quicquid reus damnum fecerit, totum ille qui eum infra immunitatem retinet, nec reddere, vult, solvere cogatur. Et ipse Comes veniens licentiam habeat ipsum hominem infra immunitatem quaerendi, ubicunque eum invenire potuerit. Si autem statim in prima inquisitione *f)* Comiti responsum fuerit quod reus infra immunitatem quidem fuisset, sed fugâ lapsus sit, statim (iuret qui locum Episcopi vel Abbatis tenuerit *g)* quod ipse eum ad iustitiam cuiuslibet disfaciendam fugere non fecisset, et sit ei in hoc satisfactum. Si autem intranti in ipsam immunitatem Comiti collectâ manu quislibet resistere tentaverit, Comes ad Regem vel Principem deferat, ibique iudicetur; ut sicut ille qui immunitate damnum fecit, (sexcentos solidos componere debuit *h)*, ita qui Comiti collectâ manu resistere praesumpserit, sexcentis solidis culpabilis iudicetur.

De confugio ad Ecclesiam.

III. Si quis ad Ecclesiam confugium fecerit, intra ipsius atria *i)* Ecclesiae pacem habeat, nec sit ei necesse Ecclesiam ingredi, et nullus eum inde per vim abstrahere praesumat; sed liceat ei confiteri quod fecit, et inde per manus bonorum hominum ad discussionem in publicum *k)* producatur.

De eo qui in iudicio iniuste aliquem contra alium altercantem adiuvare praesumpserit.

IV. Si quis hominem in iudicio iniuste contra alium altercantem adiuvare per malum ingenium praesumpserit, atque inde coram Iudicibus vel Comite increpatus fuerit, et negare non potuerit, quindecim solidis culpabilis iudicetur.

De eo qui de libertate sua interpellatus aliquem de propinquis suis occiderit.

V. Si quis de libertate sua fuerit interpellatus, et timens ne in servitium cadat, aliquem de propinquis suis, per quem se in servitium casurum timens occiderit, id est, patrem aut matrem, amitam, matruelem, avunculum. vel quamlibet huiusmodi propinquitatis personam, ipse qui hoc perpetraverit moriatur, agnatio eius et consanguinitas in servitutem cadat. Et si negaverit se illum occidisse *l)*, ad novem vomeres ignitos iudicio Dei examinandus accedat.

---

e) al. mss. *noluerit.*
f) al. ms. *inquestione.*
g) Desunt in al. mss.
h) al. mss. *DC. solidis culpabilis iudicetur.*
i) al. mss. *in atrio ipsius.*
k) al. mss. *in publico; publice.*
l) al. mss. addunt: *vel abscondisse.*

De his qui ad casam Dei res suas tradere voluerint.

VI. Qui res suas pro anima sua ad casam Dei tradere voluerit, domi traditionem faciat coram testibus legitimis. Et quae hactenus in hoste factae sunt traditiones, de quibus nulla est quaestio, stabiles permaneant. Si vero aliquis alii res suas tradiderit, et in hostem profectus fuerit, et ille cui res traditae sunt interim mortuus fuerit, qui res tradidit, cum reversus fuerit, adhibitis testibus coram quibus traditio facta est, res suas recipiat. Si autem et ipse mortuus fuerit, heredes eius legitimi res traditas recipiant.

De homine qui per chartam libertatem consecutus est.

VII. Si quis per chartam ingenuitatis à domino suo legitime libertatem est consecutus liber permaneat. Si vero aliquis eum iniuste inservire tentaverit, et ille chartam ingenuitatis suae ostenderit, et adversarium (iniuste *m*) se inservire velle comprobaverit, ille qui hoc tentavit, multam quae in charta descripta est, solvere cogatur. Si vero charta non paruerit, sed iam ab illo qui eum inservire voluerit disfacta est, widrigildum eius componat, duas partes illi quem inservire voluerit, tertiam Regi; et ille iterum per praeceptum Regis libertatem suam conquirat.

De libero homine qui se loco wadii tradidit.

VIII. Liber qui se loco wadii in alterius potestatem commiserit, ibique constitutus damnum aliquod cuilibet fecerit, qui eum in locum wadii suscepit, aut damnum solvat aut hominem in mallo productum dimittat, perdens simul debitum propter quod eum in wadio suscepit. Et qui damnum fecit, dimissus iuxta qualitatem rei *n)* cogatur emendare. Si vero liberam feminam habuerit, usque dum in pignus extiterit, et filios habuerint, liberi permaneant.

De debitis regalibus, qualiter solvi debeant.

IX. Omnia debita quae ad partem Regis solvere debent, solidis duodecim denariorum solvant, excepto freda quae in lege Salica conscripta sunt. Illa eisdem solidis quibus caeterae compositiones solvi debent, componantur.

De eo qui causam iudicatam repetere praesumit.

X. Si quis causam iudicatam repetere praesumpserit in mallo, ibique testibus convictus fuerit, aut quindecim solidos componat, aut quindecim ictus ab Scabineis qui causam prius iudicaverunt, accipiat.

---

m) Deest in al. mss.

n) al. mss. *regi.*

De eo qui in testimonium assumitur, qualis esse debeat.

XI. Optimus *o)* quisque in pago vel civitate in testimonium adsumatur, et cui is contra quem testimoniare *p*) debet nullum crimen possit indicere *q)*.

EXPLICIT. *r)*

CAPITULARE TERTIUM ANNI DCCCIII.

Alia Capitula minora de causis admonendis.

INDEX CAPITULORUM.

---

o) al. mss. *optimi — adsumantur.*

p) al. mss. *testificare.*

q) al. mss. *incidere vel impingere; incidere id est impingere.*

r) In Cod. Sangall. Baluzius post ultimum capitulum sequentia invenit: *Ista XI. capitula ad omnibus legibus mittenda sunt.* In Sirmondi vero schedis hanc ex veteri Cod. descriptam epigraphen legit.

Anno tertio clementissimi Domini nostri Karoli Augusti, sub ipso anno, haec facta capitula sunt, et consignata Stephano Comiti, ut haec manifesta faceret in civitate Parisius mallo publico, et illa legere faceret coram Scabineis quod ita et fecit. Et omnes in uno consenserunt, quod ipsi voluissent omni tempore observare usque in posterum. Etiam omnes Scabinei, Episcopi, Abbates, Comites, manu propriâ subtersignaverunt.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De Ecclesiis emendandis.

I. De Ecclesiis emendandis, et ubi in uno loco plures fuerint quam necesse sit, ut destruantur quae necessariae non sunt, et aliae construantur.

De ordinatione Presbyterorum. Et de excommunicatione.

II. Ut Presbyteri non ordinentur priusquàm examinentur. Et ut excommunicationes *s)* passim et sine causa non fiant.

De Scabineis, Advocatis, Notariis à Missis dominicis eligendis.

III. Ut Missi nostri Scabinios, Advocatos, Notarios per singula loca eligant; et eorum nomina, quando reversi fuerint, secum scripta deferant.

De illis qui legem servare contemnunt.

IV. De illis qui legem servare contempserint *t)*, ut per fideiussores ad praesentiam Regis deducantur.

De heribannatoris coniecto.

V. Ut illi qui heribannum solvere debent, coniectum faciant ad heribannatorem.

De fugitivis ac peregrinis.

VI. De fugitivis ac peregrinis, ut distringantur, ut scire possimus qui sint aut unde venerint.

Ut bauga et bruniae non dentur negotiatoribus..

VII. Ut bauga et brunias non dent negotiatoribus.

De mensuris, ut aequales sint.

VIII. De mensuris ut secundum iussionem nostram *u)* aequales fiant.

De vestitura Pippini Regis.

IX. Ut non mittantur testimonia super vestituram Domni Pippini Regis.

De colonis et fiscalinis.

X. Ut nec colonus nec fiscalinus possint alicubi traditiones facere *v)*.

---

s) al. mss. *excommunicatio-fiat.*

t) al. mss. *consenserint; non consenserunt.*

u) al. mss. *Imperatoris.*

v) al. ms. *Ut nec colonus vel*

De homine in iudicium non mittendo sine causa.

XI. Ut nullus praesumat hominem in iudicium mittere *w)*, nisi iudicatum fuerit. *x)*

De conversione liberi hominis.

XII. Ut liber homo qui in monasterio regulari comam deposuerit, et res suas ibidem delegaverit, promissionem factam secundum regulam firmiter teneat.

De his quae wadiari debent.

XIII. Ut omnia quae wadiari debent, iuxta quod in lege continetur, pleniter secundum legem ipsam inwadiata fiant. Et in postmodum vel Domnus Rex, vel ille cuius causa est, iuxta quod ei placuerit, misericordiam faciat.

De his qui ad placitum Imperatoris non fuerunt.

XIV. De Episcopis, Abbatibus, Comitibus qui ad placitum nostrum non venerunt *y)*.

De causa ebrii hominis, et de eius testimonio. Et de placito Comitis.

XV. Ut nullus ebrius suam causam possit conquirere in mallo, nec testimonium dicere. Neque Comes placitum habeat, nisi ieiunus.

De non cogendo bibere.

XVI. Ut nemini liceat alium cogere ad bibendum *z)*.

De Missis dominicis vel caeteris hominibus discurrentibus.

XVII. De Missis nostris discurrentibus, vel caeteris hominibus in utilitatem nostram iter agentibus, ut nullus mansionem contradicere eis praesumat.

De canibus qui in dextro armo tonsi sunt.

XVIII. De canibus qui in dextro armo tonsi sunt, ut homo qui eum habuerit, cum ipso cane in praesentiam Regis veniat.

De Capitulis quae in lege noviter addita sunt.

XIX. Ut populus interrogetur de capitulis quae in lege noviter addita sunt. Et postquam omnes consenserint, subscriptiones et manufirmationes suas in ipsis capitulis faciant.

---

fiscalinus foras micio possint aliubi traditionis facere. Al. *Ut nec colonus nec fiscalinus possint aliubi foras mitti vel traditiones facere.*

w) al. mss. addunt: *sine causa.*

x) al. mss. *fiat.*

y) al. mss. *veniunt; fuerunt.*

z) al. mss. addunt: *nisi quantum ei sufficit; nisi quod si necesse fuerit.*

De illis qui ad placitum banniri debent.

XX. Ut nullus ad placitum banniatur nisi qui causam suam quaerit, aut si alter ei quaerere debet; exceptis Scabiniis septem, qui ad omnia placita praeesse debent.

De falsis testibus.

XXI. De falsis testibus inquirendum est, ut non recipiantur.

De non iurando per vitam Regis.

XXII. Ut nullus praesumat per vitam Regis et filiorum eius iurare.

De Saxonibus qui uxores non habent.

XXIII. De illis Saxonibus qui uxores non habent.

De signatis qui mentiendo vadunt.

XXIV. De signatis qui mentiendo vadunt.

Ut Missi adducant breves de opere.

XXV. Ut Missi nostri qui iam breves detulerunt de annuntiatione, volumus ut adhuc adducant de opere.

De mora Missorum dominicorum in locis suae legationis.

XXVI. Quantam moram faciant in unoquoque loco, et quot homines secum habeant.

De prudentia et constantia Missorum.

XXVII. De prudentia et constantia Missorum nostrorum.

De falsis monetariis.

XXVIII. De falsis monetariis requirendum est.

De generali placito ad Magontiam sive Cabillonem.

XXIX. Si aliae res fortuito non praeoccupaverint, VIII. Kal. Iulias, id est Missa sancti Iohannis Baptistae, ad Magontiam sive Cabillonem generale placitum nostrum habere volumus.

Hoc fuit datum ad Aquis in tertio anno imperii Domni Karoli Augusti, quando Synodus ibi magna fuit. a)

Alia Capitula. b)

I. Teloneus aut census non exigatur à quolibet ubi nec aquam navigio aut pontem transeundum non est.

II. Et hoc nobis praecipiendum est, ut quicunque in dono regio caballos detulerint, in unumquemque suum nomen habeant scriptum. Similiter et in vestimenta Abbatissarum.

III. Et hoc nobis praecipiendum est, ut ubicunque in-

---

a) Haec epiloge in duobus tantum Codd. mss. legitur.

b) In quibusd. Codd. mss. post superiora addita inveniuntur.

veniuntur Vicarii aliquid mali consentientes vel facientes, ipsos eicere et meliores ponere.

IV. Ut Comites vel Vicarii eorum legem sciant, ut ante eos iniustè quis nemini iudicare possit, nec ipsam legem mutare.

Capitulum de ingenuitate chartarum c).

Si quis per chartam ingenuus dimissus fuerit, et à quolibet homine ad servitium interpellatus fuerit, primùm legitimum auctorem suae libertatis proferat, et in sua libertate perseveret. Si vero legitimus auctor defuerit, testimonio bonorum hominum, qui tunc aderant quando liber dimissus fuit, se defendere permittatur. Si vero et testes defuerint, cum duabus aliis chartis, quae eiusdem Cancellarii manu firmatae sint vel subscriptae, cuiuscunque fuerint, suam chartam, quae tertia est, veram et legitimam esse confirmet. Si autem qui interpellatus fuerit ad servitium, nec auctorem nec testimonia habuerit, neque alias duas chartas ad suam chartam confirmandam invenire potuerit, tunc is qui eum interpellavit secundùm legem ipsam chartam falsam efficiat, et servum conquirat. Si vero interpellator aut auctore aut testimoniis aut chartarum conlatione victus fuerit, et hoc quod voluit efficere non potuerit, multam quae in ipsa ingenuitatis charta continetur, cogatur exsolvere.

CAPITULARE QUARTUM ANNI DCCCIII.

Sive de Lege Ripuarense.

Cap. I.

I. Si ingenuus ingenuum ictu percusserit, quindecim solidis culpabilis iudicetur.

II.

X. Homo regius, id est, fiscalinus et ecclesiasticus vel lidus interfectus, centum solidis componatur.

III.

XXII. Homo ingenuus qui multam quamlibet solvere non potuerit, et fideiussores non habuerit, liceat ei semetipsum in Wadium ei cui debitor est mittere, usque dum multam quam debuit persolvat. *Item in eodem capitulo, de soniste;* aut sexcentos solidos componat, aut cum duodecim

---

c) Extat teste Baluzio in veteri Cod. ms., ubi statim post ultimum Capitulum tertii Capitularis anni DCCCIII. describitur.

iuret. Aut si ille qui causam quaerit, duodecim hominum sacramenta recipere noluerit, (aut cruce *d*) aut scuto et fuste contra eum decertet.

IV.

XX. Nemini liceat servum suum, propter damnum ab illo cuilibet inlatum, dimittere; sed iuxta qualitatem damni dominus pro illo respondeat, vel eum in compositionem aut ad poenam petitori offerat. Si autem servus perpetrato scelere fugerit, ita ut à Domino penitùs inveniri non possit, sacramento se dominus eius excusare studeat quod hoc suae voluntatis nec conscientiae fuisset quod servus eius tale facinus commisit.

V.

XXXIII. Si quis ad mallum legibus bannitus fuerit, et non venerit, si eum sunnis non detinuerit, quindecim solidis culpabilis iudicetur. Sic ad secundam et tertiam. Si autem ad quartam venire contempserit, possessio eius in bannum mittatur donec veniat, et de re quâ interpellatus fuerit iustitiam faciat. Si infra annum non venerit, de rebus eius quae in banno missae sunt Rex interrogetur, et quicquid inde iudicaverit fiat. Prima bannitio super noctes septem, secunda super noctes quatuordecim, tertia super noctes viginti et unam, quarta super noctes quadraginta duas. Similiter et de beneficio hominis, si fortè res proprias non habuerit, mittatur in bannum usque Rex interrogetur.

VI.

XXXV. Si auctor venerit, et rem intertiatam recipere noluerit, campo (vel cruce *e*) contendant.

VII.

XLVIII. Qui filios non habuerit, et alium quemlibet heredem facere sibi voluerit, coram Rege vel Comite, et Scabiniis vel Missis dominicis, qui tunc ad iustitias faciendas in provincia fuerint ordinati, traditionem faciat.

VIII.

LVII. Homo denarialis non anteà hereditare in suam agnationem poterit usquequo ad tertiam generationem perveniat.

IX.

LXIV. Homo chartularius similiter.

X.

LVII. Omne sacramentum in Ecclesia aut supra reliquias iuretur. Et quod in Ecclesia iurandum est, vel cum septem electis, vel si duodecim esse debent, quales potuerit:

---

d) Desunt in al. ms.

e) Desunt in al. ms.

Sic illum Deus adiuvet et Sancti quorum istae reliquiae sunt, ut veritatem dicat.

XI.

LXXII. Si res intertiata furto ablata fuerit, liceat ei super quem res intertiata fuerit, sacramento se excusare de furto quod nec suae voluntatis aut conscientiae fuisset quod ablatum est, aut tantum sine damno restituat.

XII.

De homine qui comprehendit servum. Iussit eum occidere dominos suos duos infantes, unum qui habuit novem annos, alium qui habuit undecim. Ad extremum illum servum, postquam dominos suos illos pueros occidit, in foveam quandam proiecit. Et iudicatum est ut illum qui novem annos habuit, weregildo componat; alium vero qui undecim annos habuit, dupliciter; servum, quem mordricum, tripliciter; et bannum nostrum ad omnia *f)*.

CAPITULARE QUINTUM ANNI DCCCIII.

Alia capitula addenda sunt, ea quae nuper audita et comperta habemus.

Cap. I. De Clericis et Laicis qui chrisma ad aliquam nimietatem dant et accipiunt. Si quis Presbyter aut Diaconus dare aut accipere praesumpserit, gradum amittat. Caeteri Clerici (et Nonnanes *g*) disciplinam corporalem et carceris custodiam sustineant. Laici qui acceperint, aut alicui dederint, manum perdant.

II. De negotio super omnia praecipiendum est, ut nullus audeat in nocte negotiare in vasa aurea et argentea, mancipia, gemmas, caballos, animalia, excepto vivanda et fodro, quod iter agentibus necessaria sunt, sed in die coram omnibus et coram testibus unusquisque suum negotium exerceat.

III. Reliqua capitula quae in anteriore Capitulari scripta sunt, tam de venundatione annonae, et de reliquis iustitiis, et de restauratione Ecclesiarum, et de pace, et de fugitivis, et de singulis quibusque causis, omnia ita observentur.

Heic desunt capita octo.

XII. Nemini liceat servum suum propter damnum à se dimittere; sed iuxta qualitatem culpae dominus eius pro ipso servo respondeat, aut componat quicquid ille fecit usque ad super plenam leudem liberi hominis. Quicquid super hoc fuerit, inregauditio esse videtur.

---

f) Caput istud non extat in Codd., quos Baluzius inspexit.

g) Desunt in al. ms.

XIII. Si inventus fuerit quis chartam falsam fecisse aut falsum testimonium dixisse, manum perdat aut redimat.

XIV. Ut homo liber peccato imminente, quod absit, patrem aut matrem, avunculum vel nepotem interfecerit, hereditatem propriam amittat. Et si quis moechatus fuerit matrem, sororem, amitam, aut neptam, similiter hereditatem perdat.

XV. Ut homines fiscalini sive coloni aut servi in alienum dominium commorantes, à priore domino requisiti, non aliter eisdem concedantur, nisi ad priorem locum ubi priùs visus fuit mansisse, illuc revertatur, et ibi diligenter inquiratur de statu ipsius cum cognatione eius. Hoc à nobis praeceptum est omnibus cognitum facere.

XVI. Ut infra regna Christo propitio nostra omnibus iterantibus nullus hospitium deneget, mansionem et focum tantùm. Similiter pastum nullus contendere faciat, excepto pratum et messem.

XVII. Ut liberi homines nullum obsequium Comitibus faciant, nec Vicariis, neque in prato, neque in messe, neque in aratura aut vinea, et coniectum ullum vel residuum eis resolvant; excepto servitio quod ad Regem pertinet, et ad heribannatores, vel his qui legationem ducunt.

XVIII. Ut ubicunque inveniuntur Vicarii aliquid mali consentientes vel facientes, ipsos eicere et meliores ponere iubemus.

XIX. Ut Comites et Vicarii eorum legem sciant, ùt ante eos iniustè neminem quis iudicare possit, vel ipsam legem mutare.

XX. Ut quicunque in dona regia caballos praesentaverit, in unumquemque suum nomen scriptum habeat.

XXI. Ut qui oratorium consecratum habet, vel habere voluerit, per consilium Episcopi de suis propriis rebus ibidem largiatur, ut propterea illi vici canonici non sint neglecti.

XXII. Ut nullus homo praesumat teloneum in ullo loco accipere, nisi ubi antiquitùs pontes constructi sunt, et ubi navigia praecurrunt, et antiqua videtur esse consuetudo. Similiter nec rodaticum neque pulveraticum ullus accipere praesumat; quia qui hoc facere tentaverit, bannum dominicum omnimodis componere debet.

CAPITULARE SEXTUM ANNI DCCCIII.

Sive capitula data ad interrogationem cuiusdam Comitis aut Missi dominici.

Cap. I. Continebatur namque in primo capitulo, utrùm ubi colonam servus cuiuslibet uxorem acceperit, infantes illo-

rum pertinere deberent ad illam colonam, an ad illum. Considera enim si proprius servus tuus alterius propriam ancillam sibi sociaverit, aut alterius servus proprius tuam propriam ancillam ad uxorem acceperit, ad quem ex vobis eorum procreatio pertinere debeat, et taliter de istis fac; quia non est ampliùs nisi liber et servus.

II. De secundo unde me interrogasti, si Comes de notitia solidum unum accipere deberet, et Scabinii sive Cancellarius, lege Romanam Legem; et sicut ibi inveneris, exinde facias. Si autem ad Salicam pertinet Legem, et ibi minimè repereris quid exinde facere debeas, ad placitum nostrum generale exinde interrogare facias.

III. Continebatur quippe in tertio capitulo, de his qui per falsos testes libertatem consequuntur, quid ex his facere deberes interrogasti. Nos vero ubique vobis praecepimus ut nequaquam cum falso testimonio ullus se liberare potuisset de servitio. Et si secundùm legis ordinem se liberare potuerit, liber permaneat. Si vero cum falsis testibus, nequaquam illi consentias.

IV. In quarto namque capitulo declarabat de his qui primâ nec secundâ, nec tertiâ vice manniti *h)* ad vestram praesentiam venire nolunt. Similiter de ipsis praecepimus quid ex his facere deberet.

V. In quinto autem capitulo referebatur de Episcopis, Abbatibus, vel caeteris nostris hominibus qui ad placitum vestrum venire contempserint. Illos vero per bannum nostrum ad placitum vestrum bannire faciatis. Et qui tunc venire contempserint, eorum nomina adnotata ad placitum nostrum generale nobis repraesentes.

VI. In sexto autem capitulo scriptum erat de pontibus antiquis constitutis, vel de inlicitis *i)* teloneis. Unde praecipimus ut ubicunque antiqua consuetudo fuit teloneum accipiendi, teloneum legitimum accipiant. Nam et hoc anteà vobis ore proprio iniunximus, et nequaquam intellexistis.

VII. In septimo autem capitulo, ubi referebatur qualiter post querelas dominorum servi eorum chartas ostendant, et ipsi servi à Scabineis sententiâ acceptâ eas veras esse comprobare debeant; nequaquam hoc volumus quod servus suam chartam propriam probare debeat: sed dominus qui ipsum servum quaerit, ipse, si potuerit, ipsam chartam falsam deprehendat.

VIII. In octavo capitulo referebatur de servis qui francas feminas accipiunt, et posteà illorum domini eis chartas faciunt eo tenore, ut si aliqua procreatio filiorum aut filiarum ex ipsis orta fuerit, liberi permaneant; et nesciunt, sicut

h) al. ms. *admoniti*. *i)* Deest in al. ms.

scripsisti, utrùm habere debeant, an non. Deinde volumus ut si ille homo servo aut ancillae chartam in sua praesentia fecerit, et ille vel illa qui chartam libertatis habere debet praesentes fuerint, ipsa charta stabilis permaneat. Sed qui post discessum domini sui ortus fuerit, in servitio permaneat. Et illae chartae quae à quibusdam dominis his factae fuerint qui necdum nati esse noscuntur, sed post eorum discessum nati fuerint, nullum obtineant effectum, nec per easdem chartas liberi esse valeant.

CAPITULARE SEPTIMUM ANNI DCCCIII.

Cap. I. In primis de banno Domni Imperatoris et Regis, quem per semetipsum consuetus est bannire, id est, de mundoburgio Ecclesiarum, viduarum, orphanorum, et de minùs potentum personarum, atque et de exercitali placito instituto, ut hi qui ista irruperint, bannum dominicum omnimodis componant.

II. De decimis et nonis, atque iustitia Ecclesiarum Dei, ut studeatis dare et facere sicut lex est.

III. Qui beneficium Domni Imperatoris et Ecclesiarum Dei habet, nihil exinde ducat in suam hereditatem, ut ipsum beneficium destruatur.

IV. Nullus homo alterius Clericum aut hominem recipiat in sua potestate.

V. Ut nullus latronem habeát in sua potestate, nec celet.

VI. Ut nullus se praesumat periurare, aut falsum testimonium dicere.

VII. Ut nullus contra rectum iudicium audeat iudicare quicquam.

VIII. Ut nullus praesumat nocere eum qui rectum Imperatoris dixerit.

IX. Ut nullus praesumat alium sine lege opprimere, vel aliquid mali agere.

X. Nullus homo praesumat aliter vendere, aut emere, vel mensurare, nisi sicut Domnus Imperator mandatum habet.

XI. Ut diem dominicum cum omni diligentia custodiatis, sicut lex est, vel sicut Domnus Imperator mandatum habet.

XII. Nullus fidelitatem quam promissam habet Domno Imperatori infrangat; aut qui infractam habet, non consentiatur ei.

XIII. Nec non etiam de istis causis paganicis quod aliqui observant, ut nullus faciat, nec consentiat facienti.

CAPITULARE OCTAVUM ANNI DCCCIII,

Sive Capitula de immunitate Episcoporum ac reliquorum Sacerdotum ab expeditionibus bellicis, data Wormatiae in generali populi Conventu, sub finem, ut videtur, anni DCCCIII.

De generali totius populi supplicatione apud Principem pro Sacerdotum causa, ne in hostem aut pugnam pergerent, et quale eis omnibus ex hoc immineat periculum. Ex Capitulis Domni Karoli Imperatoris Wormatiae generaliter decretis, atque ab omnibus firmatis, et cunctis pro lege tenendis contraditis.

PETITIO POPULI AD IMPERATOREM.

Flexis omnes precamur poplitibus maiestatem vestram ut Episcopi deinceps, sicut hactenùs, non vexentur hostibus. Sed quandò vos nosque in hostem pergimus, ipsi propriis resideant in parochiis, Deoque fideliter famulari studeant, et eorum sacrosancta ministeria canonicè et Deo placitè peragere satagant, atque pro vobis et cuncto exercitu vestro, unà cum omnibus sibi commissis, orare viriliter, Missasque cantare, et letanias atque eleemosynas facere decertent. Quosdam enim ex eis in hostibus et praeliis vulneratos vidimus, et quosdam perisse cognovimus. Haec verò valdè periculosa, et oppidò sunt cavenda. Quae idcircò suggerimus, ne pro talibus vos et nos simul pereamus. Novit Dominus, quandò eos in talibus videmus, terror adprehendit nos, et quidam ex nostris timore perterriti propter hoc fugere et inimicis terga vertere solent. Plures enim potestis habere praeliatores, si illi propriis resident in parochiis, quàm si vobiscum pergunt; quoniam illi qui eos praevident, omnes tunc pugnabunt: quod modò nequaquam faciunt, sed eos tantummodò custodiunt. Nam sine dubio potiùs vobis nobisque proficere possunt, si remanserint, quàm si in hostem vel ad pugnam perrexerint; quia tunc eorum precibus adiuvamur, et modò eorum pressuris gravamur. Quando verò Moyses expansis ad coelum manibus orabat, vincebat Israel; et quando à precibus cessabat, et manus eius gravabantur, priusquam sustentatae fierent et ipse precibus insisteret, vincebatur et terga vertebat. Talibus ergo et multis aliis exemplis fulti, quorum prolixitatem vitantes modò non dicimus, quia sapienti semel dicta sufficiunt praedicta, obnixè omnes praecamur, et ut concedantur rogamus; quia nullatenùs volumus adsentire ut nobiscum ad talia pergant, nisi duo aut

tres bene docti, electione videlicet caeterorum, ad benedictionem dandam, et ad periclitantium reconciliationem faciendam, ne vos et nos simul cum pluribus pereamus, sed eorum precibus, ut iam memoratum est, fulciamur. Quam formam et de Sacerdotibus tenere optamus, id est, ut nec illi in hostem nisi bene docti, et ipsi electione atque permissione propriorum Episcoporum; qui tamen tales sint de quorum scientia et vita ac conversatione omnes securi esse possimus. Illud tamen vobis et omnibus scire cupimus, quòd non propterea haec petimus ut eorum res aut aliquid ex eorum pecuniis, nisi ipsis aliquid spontè nobis dare placuerit, aut eorum Ecclesias viduari cupiamus, sed magis eis, si Dominus posse dederit, augere desideramus, ut et ipsi et vos et nos salviores simus, et Deo potiùs ipso amminiculante placere mereamur. Scimus enim res Ecclesiae Deo esse sacratas, scimus eas esse oblationes fidelium et pretia peccatorum. Quapropter si quis eas ab Ecclesiis, quibus à fidelibus collatae Deoque sacratae sunt, aufert, procul dubio sacrilegium committit : caecus enim est qui ista non videt. Quisquis ergo nostrûm suas res Ecclesiae tradit, Domino Deo illas offert atque dedicat, suisque Sanctis, et non alteri, dicendo talia, et agendo ita. Facit enim scripturam de ipsis rebus quas Deo dare desiderat, et ipsam scripturam coram altari aut supra tenet in manu, dicens eiusdem loci Sacerdotibus atque custodibus : *Offero Deo atque dedico omnes res quae hac in chartula tenentur insertae, pro remissione peccatorum meorum ac parentum et filiorum,* (aut pro quocunque illas Deo deliberare voluerit) *ad serviendum ex his Deo in sacrificiis Missarumque solemniis, orationibus, luminariis, pauperum ac Clericorum alimoniis, et caeteris divinis cultibus, atque illius Ecclesiae utilitatibus. Si quis autem eas inde, quod fieri nullatenùs credo, abstulerit, sub pœna sacrilegii ex hoc Domino Deo, cui eas offero atque dedico, districtissimas reddat rationes.* Ponit etiam in ea alias coniurationes, quas enumerare longum est. Nam qui eas inde posteà aufert, quid agit nisi sacrilegium? Si ergo amico quippiam rapere furtum est, Ecclesiae verò fraudari vel auferri indubitanter sacrilegium est. Unde et in sacris Canonibus Spiritu Dei conditis, habetur ita : *Si quis oblationes Ecclesiae extra Ecclesiam accipere vel dare voluerit praeter Episcopi conscientiam, vel eius cui huiuscemodi sunt officia commissa, nec cum eius voluerit agere consilio, anathema sit.* Absit enim ut rerum ecclesiasticarum cupiditate vel ablatione sacrilegi aut anathema efficiamur, aut talibus laqueis unquam devinciamur; quoniam scimus anathematos homines, vel sacrilegos, non solùm infames, et à consortio fidelium, priusquam haec per publicam satisfactionem Ecclesiae et Episcoporum conciliationem manûsque impositionem emendent, alienos esse, sed etiam à regno Dei extorres fieri, si in talibus defecerint, non dubitamus. Ut ergò omnis sus-

picio à nobis cunctis Sacerdotibus, et omnibus Christi et sanctae Dei ecclesiae fidelibus funditùs auferatur, profitemur omnes, stipulas dextris in manibus tenentes, easque propriis è manibus eicientes, coram Deo et Angelis eius, ac vobis cunctisque Sacerdotibus et populis circumstantibus, nec talia facere, nec facere volentibus consentire, sed magis Deo auxiliante resistere. Et hoc vobis omnibusque fidelibus sanctae Dei Ecclesiae, et nostris, notum esse cupimus, quòd cum his qui absque voluntate aut consensu vel datione rectoris illius Ecclesiae, cuius ipsae res iustè esse debentur, et maximè proprii Episcopi, res Ecclesiae à Regibus petere aut retentare, vel auferri aut invadere, vel vastare praesumpserint, nec in hostem nec ad pugnam ire, nec cibum sumere, nec ad Ecclesiam vel ad palatium aut in itinere pergere, nec etiam nostros homines cum eorum hominibus, aut caballos vel reliqua pecora nostra cum eorum pecoribus, aut ad pastum ire, aut simul habitare, vel manere, nec ullam participationem cum eis, nisi pro emendatione, ante publicam emendationem et Ecclesiae satisfactionem unquam scienter aut libenter habere debeamus, ne pro eorum iniquitatibus atque flagitiis unâ cum eis nos et nostri, quod absit, pereamus. Scimus enim quia perit iustus pro impio. Tales verò à nobis, si nos fideles habere vultis, segregate, et in ergastulum sub publica poenitentia redigite; et postulata concedite. Ut ergo haec omnia à vobis et à nobis, sive à successoribus vestris et à nostris, futuris temporibus absque ulla dissimulatione conserventur, scriptis ecclesiasticis inserere iubete, et inter vestra Capitula interpolare praecipite.

CONCESSIO DOMINI KAROLI IMPERATORIS ad suprascriptam petitionem.

Omnibus notum esse volumus quia non solùm ea quae super Episcoporum et Presbyterorum hostium vexationibus et precibus pro nobis et vobis fieri rogitastis, concedere optamus, sed quicquid pro sanctae Dei Ecclesiae et Sacerdotum, sive totius populi et vestra utilitate inveneritis, concedere paratissimi sumus. Et modo ista, sicut petistis, concedimus. Et quandò, vitâ comite, Deo auxiliante, ad generale placitum venerimus, sicut petistis, consultu omnium fidelium nostrorum scriptis firmare, nostris nostrorumque atque futuris temporibus inrefragabiliter manenda firmissimè, Domino amminiculante, cupimus. Modò ea quae generalia sunt, et omnibus conveniunt Ordinibus, statuere ac cunctis sanctae Dei Ecclesiae nostrisque fidelibus, ob Dei omnipotentis amorem et recordationem, tradere parati sumus; et ad proximum synodalem nostrum conventum ac generale placitum, ubi plures Episcopi et Comites convenerint, ista, sicut postulastis, firmabimus.

Quae sequuntur Capitula, data videntur in Synodo cuius mentio fit in postrema parte superioris Capituli.

De hoste et pugna atque armis Sacerdotibus prohibitis.

Secunda vice, propter ampliorem observantiam, apostolicâ auctoritate et multorum sanctorum Episcoporum admonitione instructi, sanctorumque Canonum regulis edocti, consultu videlicet omnium nobilium nostrorum, nosmetipsos corrigentes, posterisque nostris exemplum dantes, volumus ut nullus Sacerdos in hostem pergat, nisi duo vel tres tantùm Episcopi, electione caeterorum, propter benedictionem et praedicationem populique reconciliationem, et cum illis electi Sacerdotes, qui bene sciant populis poenitentias dare, Missas celebrare, de infirmis curam habere, sacratique olei cum sacris precibus unctionem impendere, et hoc maximè praevidere ne sine viatico quis de seculo recedat. Hi verò nec arma ferant, nec ad pugnam pergant, nec effusores sanguinum vel agitatores fiant, sed tantùm Sanctorum pignora et sacra ministeria ferant, et orationibus pro viribus insistant; ut populus qui pugnare debet, auxiliante Domino, victor existat, et non sit Sacerdos sicut populus. Reliqui verò qui ad Ecclesias suas remanent, suos homines bene armatos nobiscum, aut cum quibus iusserimus, dirigant; et ipsi pro nobis et cuncto exercitu nostro Missas, letanias, oblationes, eleemosynas faciant, orantes Deum coeli ut proficiamus in itinere quo pergimus, victoresque, Deo adminiculante, existamus. Gentes enim et Reges earum quae Sacerdotes se cum pugnare permiserunt, nec praevalebant in bello, nec victores extiterunt; quia non erat differentia inter Laicos et Sacerdotes, quibus pugnare non est licitum. Haec verò Galliarum, Hispaniarum, Longobardorum, nonnullasque alias Gentes et Reges earum fecisse cognovimus; quae propter praedictum nefandissimum scelus, nec victores extiterunt, nec patrias retinuerunt. Quam foveam caventes malumus cum paucis et licitis Domino opem ferente, victores existere, quam cum multis et inlicitis terga, quod absit, vertere, et cum praedictis gentibus perire. Qualis enim victoria datur ubi Sacerdotes unâ horâ dominica pertractant mysteria, et Christianis dominicum porrigunt corpus pro suarum animarum redemptione, et post Christianos, quibus hoc ministrare debuerant, aut Paganos, quibus Christum praedicare, propriis sacrilegisque manibus necant; praecipuè dicente eis Domino: *Vos estis sal terrae Quod si sal evanuerit, in quo condietur? Ad nihilum valet ultrà nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.* Et dum haec ita se habeant, elegimus potiùs, Domino adminiculante, nobisque illis et cunctis eorum Ecclesiis opem ferente, nec quicquam eis pro hoc de honoribus vel Ecclesiarum rebus minuente, ut gradus eorum et sancto-

rum Canonum decreta custodiant, quàm illi aut nobis imperantibus aut consentientibus contra haec faciant, aut gradibus careant, aut pereant, et nos simul, quod absit, cum eis et victoriâ careamus vel pereamus. Quoniam, peccatis exigentibus, timemus, si talia et tam inlicita aut imperemus aut agere consentiamus, ut unà cum eis pereamus; quia non solùm qui faciunt, sed et qui consentiunt facientibus, aequo piaculo rei sunt in conspectu Dei et Sanctorum eius. Si verò ista veraciter ex utraque parte fuerint custodita, credimus quia corruent ante nos omnes paganae gentes, et erimus victores, insuper et bene agentes, Domino auxiliante, vitam possidebimus sempiternam.

De his qui putaverunt idcircò praeceptum fuisse non ire ad pugnam Sacerdotes, ut honor eis minueretur.

Quia instigante antiquo hoste audivimus quosdam nos suspectos habere, propterea quod concessimus Episcopis et Sacerdotibus, ac reliquis Dei servis, ut in hostes, nisi duo aut tres à caeteris electi, et Sacerdotes similiter perpauci ab eis electi, non irent, sicut in prioribus nostris continetur Capitularibus, nec ad Pugnam properarent, nec arma ferrent, nec homines tam Christianos quàm Paganos necarent, nec agitatores sanguinum fierent, vel quicquam contra Canones facerent, quod honores Sacerdotum et res Ecclesiarum auferre vel minuere eis voluissemus: quod nullatenùs facere velle, vel facere volentibus consentire, omnes scire cupimus. Sed quanto quis eorum ampliùs suam normam servaverit et Deo servierit, tanto eum plus honorare et cariorem habere volumus. Et ut haec certiùs credantur, et per futura tempora conserventur, praecipimus ut nullus res Ecclesiae nisi precario possideat, et postquam ipsae precariae finitae fuerint, faciant potestativè speculatores Ecclesiae utrùm elegerint, aut ut ipsas recipiant, aut posteris eorum sub precario et censu habere permittant. Ita tamen ut ipsi proprias et utiles res eisdem Ecclesiis, de quarum iure esse videntur, legaliter tradant, et sic à Rectoribus earumdem Ecclesiarum precariae, si renovandae sunt, canonicè renoventur. Novimus ergo multa regna et Reges eorum propterea cecidisse, quia Ecclesias spoliaverunt, resque earum vastaverunt, abstulerunt, alienaverunt, vel diripuerunt Episcopisque et Sacerdotibus, atque, quod magis est, Ecclesiis eorum abstulerunt, et pugnantibus dederunt. Quapropter nec fortes in bello nec in fide stabiles fuerunt, nec victores extiterunt; sed terga multi vulnerati et plures interfecti verterunt, regnaque et regiones, et, quod peius est, regna coelestia perdiderunt, atque propriis hereditatibus caruerunt et hactenùs carent. Quae omnia vitantes, nec talia facere, nec consentire, nec infantibus aut

successoribus nostris exemplum dare volumus, sed quantùm valemus et possumus, adiuncto Leonis Papae et omnium Episcoporum, quorum consilio usi hòc egimus, spiritu nostro spiritui eorum, per Deum et omnium Sanctorum merita prohibemus contestamurque ne talia faciant, vel facere volentibus consentiant, sed adiutores et defensores atque sublimatores Ecclesiarum et cunctorum servorum Dei pro viribus existant, ne in foveam in quam praedicti Reges et Regna ceciderunt, cadant, aut in profundum, quod absit, inferni demergantur. Et ut haec devotiùs per futura tempora conserventur, praecipientes iubemus ut nullus, tam nostris quàm futuris temporibus, à nobis vel successoribus nostris, ullo unquam tempore, absque consensu et voluntate Episcoporum in quorum parochiis esse noscuntur, res Ecclesiarum petere aut invadere, vel vastare aut quocunque ingenio alienare, praesumat. Quod si quis fecerit, tam nostris quàm et successorum nostrorum temporibus, poenis sacrilegii subiaceat, et à nobis atque successoribus nostris, nostrisque Iudicibus vel Comitibus, sicut sacrilegus et homicida vel fur sacrilegus legaliter puniatur, et ab Episcopis nostris anathematizetur, ita ut mortuus etiam sepulturà et cunctis Dei Ecclesiae precibus et oblationibus careat, nec eleemosynam suam quispiam recipiat. Quod autem maximum sacrilegium sit res Ecclesiae auferre, alienare, vastare, vel subripi, maximè omnes scripturae divinae testantur. Et beatus Symmachus Papa synodali sententiâ cunctos feriendo dicit: *Iniquum est*, inquit, *et sacrilegii instar ut quae vel pro salute vel pro requie animarum suarum unusquisque venerabili Ecclesiae pauperum causâ contulerit, aut certè reliquerit, ab his quibus maximè servari convenerat, auferri aut in aliud transferri.* Et multa sanctorum Canonum decreta et sanctorum Patrum edicta haec eadem testantur, quae scrutari et scire cupientibus perfacilè patent.

De sceleribus nefandis ob quae regna percussa sunt, ut penitùs caveantur.

Prohibemus omnino sub poena sacrilegii generaliter omnibus cunctarum Ecclesiarum rerum invasiones, vastationes, alienationes, Sacerdotumque et reliquorum servorum Dei oppressiones, vexationes, atque cunctorum generum iniurias, necnon et cunctis utriusque sexûs hominibus, adulteria, fornicationes, sodomiticasque luxurias, atque incesta vel cuncta inlicita coniugia, homicidia iniusta, periuria, falsa testimonia, et omnia inlicita, pro quibus non solùm regna vel Reges, sed etiam homines in eis commanentes, perire cognovimus. Sed quia, Deo auxiliante, per merita et intercessiones Sanctorum servorumque Dei, quos sublimare et honorare curavimus atque curamus, hactenùs nos et successores nostri regna et regiones

adquisivimus, et victorias multas habuimus, deinceps summoperè omnibus nobis providendum est ne pro praedictis inlicitis et spurcissimis luxuriis, his, quod absit, careamus. Nam multae regiones, quae rerum Ecclesiarum invasiones, vastationes, alienationes, vexationesque, et Sacerdotum reliquorumque servorum Dei oppressiones, vel quascunque iniurias, quae iam dicta inlicita, et adulteria, vel sodomiticam luxuriam, vel commixtionem meretricum sectatae fuerunt, nec in bello seculari fortes nec in fide stabiles perstiterunt. Et qualiter Dominus talium criminum patratoribus ultrices poenas per Sarracenos et alios populos venire et servire permisit, cunctis earum gesta legentibus liquet. Et nisi nos ab his caveamus, similia nobis supervenire non dubitamus, quia vindex est Deus de his omnibus. Quapropter sciat unusquisque nobis subiectus quia qui in uno ex his repertus atque convictus fuerit, et honores, si habet, omnes perdere, et in carcerem se usque ad iustam emendationem, atque per publicae poenitentiae satisfactionem, retrudi et ab omni fidelium consortio fieri alienum. Valde enim cavenda est illa fovea in quam alios cecidisse cognovimus.

EPISTOLA INCREPATORIA

Ad Monachos sancti Martini Turonensis, iubens uti Clericum Theodulphi, Episcopi Aurelianensis, qui ad illos post publicum Episcopi sui iudicium confugerat, ut se poenae subtraheret, ei reddant.

Epistola Domni Karoli Imperatoris ad Albinum Magistrum et ad Congregationem sancti Martini missa.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Karolus, *et reliqua.* Albino venerabili magistro et omni Congregationi monasterii sancti Martini. Pridie quam ad nostram praesentiam à vobis missa venisset epistola, adlatae sunt nobis litterae à Theodulfo Episcopo missae, quaerimonias continentes de inhonoratione hominum suorum, et non tam illorum quam Episcopi huius civitatis, vel contemptu iussionis imperii nostri. Quam iussionem de redditione cuiusdem Clerici de custodia ipsius elapsi, et in basilica sancti Martini latitantis, sub nostri nominis auctoritate conscribere iussimus; cuius etiam nobis exemplaria misistis, in quibus nos nequaquam iniuste aliquid decrevisse, ut vobis visum fuit, putamus. Sed cum utrasque epistolas, vestram scilicet ac Teodulfi, nobis relegere fecissemus, asperior multo nobis et cum iracundia composita vestra, quam Teodulfi, videbatur epistola, et in nullo erga illum caritatis condimento respersa, sed potius quasi reum de-

fendens et Episcopum accusans, et sub velamine quodam celati nominis continens vel posset vel admitti ad accusationem deberet; cum hoc omnino et divinâ et humanâ lege sancitum sit, nulli criminoso alterum accusandi dari licentiam, quamquam à vobis ad hoc defensus et conservatus sit sub obtentu iussionis nominis nostri; ut qui iam accusatus et in conspectu populi civitatis suae iudicatus est, accusandi locum habere Caesarei nominis appellatione deberet, ad exemplum beati Pauli Apostoli, qui apud Principes Iudaeae à gente sua accusatus, nondum iudicatus, Caesarem appellavit, et ab eisdem Principibus ad Caesarem iudicandus missus est. Quod nequaquam praesenti negotio convenit: Paulus enim Apostolus à Iudaeis accusatus, sed non iudicatus, Caesarem appellavit et adire permissus est. Hic vero infamis Clericus et accusatus, et iudicatus, et in custodia missus, et de custodia elapsus, basilicam, quam nisi post poenitentiam ingredi non debuerat, contra legem ingressus, et adhuc, ut fertur, perverse vivere non cessans, ut dicitis, sicut Paulus Apostolus Caesarem appellavit, sed nequaquam ut Paulus Caesarem aditurus est. Illi enim apud quem accusatus, et à quo iudicatus, atque in custodia missus est, et de cuius custodia evasit, praecipimus ut reddatur, et ille eum ad nostram audientiam, sive vera sive falsa dicentem, adducat; quia non decet ut propter talem hominem nostrae primae iussionis ulla fiat immutatio. Sed et valde miramur quur vobis solis visum sit nostrae auctoritatis sanctioni et decreto contraeundum, cum liquido pateat, et ex consuetudine veteri et ex constitutione legum alterum decreta recta esse debere, ne cuiquam permissum illorum edicta vel statuta contemnere. Et in hoc satis mirare nequivimus quod illius scelerati hominis precibus, quam nostrae auctoritatis iussionibus, obtemperare maluistis, cum nunc clarissime liqueat cum eodem homine amorem discordiae, et inruptione caritatis, de hoc loco vetuit egredi: ipsi quippe nostis, qui congregatio huius monasterii ac servi Dei, et utinam vere, dicimini, qualiter iam crebro vita vestra à multis diffamata est; et non absque re. Aliquando enim Monachos, aliquando Canonicos, aliquando neutrum vos esse dicebatis. Et nos consulendo vobis, et ad malam famam abolendam, magistrum et rectorem idoneum vobis elegimus, et de longinquis provinciis invitavimus, qui et verbis et admonitionibus rectam vitam instruere, et quia religiosus erat, bonae conversationis exemplo potuisset informare. Sed, proh dolor! aliorsum cuncta conversa sunt, et diabolus vos quasi ministros suos ad seminandam discordiam inter quos minime decebat, invenit, scilicet inter sapientes et doctores Ecclesiae; et qui peccantes corrigere et castigare debuerunt, cogitis ad peccatum invidiae atque iracundiae prorumpere. Sed illi,

Deo miserante, nequaquam adsensu vestris malis suggestionibus praebituri sunt. Vos autem, qui contemptores nostrae iussionis extitistis, sive Canonici sive Monachi vocamini, ad placitum nostrum, iuxta quod praesens Missus noster vobis indixerit, nobis vos adsistere scitote. Et quamvis ad nos missa hîc factae seditionis vos excuset epistola, venite, et condignâ satisfactione inustum crimen eluite.

CAPITULARE AD SALZ,

Datum anno Christi DCCCIV.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De ordinatione Ecclesiarum.

I. Ut Ecclesiae Dei bene constructae et restauratae fiant, et Episcopi unusquisque infra suam parochiam exinde bonam habeat providentiam, tam de officio et luminariis, quamque et de reliqua instauratione.

De decimis et donationibus Ecclesiarum.

II. De decimis ubi antiquitus fuerunt Ecclesiae baptismales, et devotio facta fuit, iuxta quod Episcopus ipsius parochiae ordinaverit, omnimodis fiant donatae. Et si per donationes Regum, aut caeterorum Deum timentium bonorum hominum, ad Episcopia seu Monasteria aliquae res delegatae sunt, et ex ipsis rebus antiquitus ad ipsas Ecclesias priores decimae datae fuerint, ipsa antiqua donatio vel devotio firma et stabilis omnino permaneant. Tamen, ut supra diximus, decimas de ipsis rebus qui eas possidere videtur, persolvat.

Ut propter novas Ecclesias antiquiores suas decimas non perdant.

III. Quicunque voluerit in sua proprietate Ecclesiam aedificare, una cum consensu et voluntate Episcopi, in cuius parochia fuerit, licentiam habeat. Veruntamen omnino providendum est ut aliae Ecclesiae antiquiores propter hanc occasionem nullatenus suam iustitiam aut decimam non perdant, sed semper ad antiquiores Ecclesias persolvantur.

De ordinandis Presbyteris.

IV. Ut unusquisque Episcopus in sua parochia secundum canonicam institutionem Presbyteros ordinari faciat.

De ingressu in Monasteria puellarum.

V. Ut nullus in Monasteria puellarum vel ancillarum Dei intrare praesumat; nec Presbyter, nec Diaconus, nec Subdiaconus, vel Clericus, aut Laicus, nisi tantum Presbyter ad missam celebrandam tempore opportuno, ingrediatur, salvâ necessitate Monasterii secundum canonicam institutionem, et iuxtà quod Episcopus ipsius parochiae ibidem ordinaverit. Presbyter autem missâ celebratâ statim exeat.

Ut in Monasteriis puellarum eae solum infantes nutriantur quae in eo loco perseveraturae sunt.

VI. Quicunque filiam suam, aut neptam, aut parentem, Deo omnipotenti offerre voluerit, licentiam habeat. Sin autem domi infantes suos nutriat, et non aliam infra Monasteria mittere nutriendi causâ praesumat, nisi quae in ipso loco firmiter in Dei servitio persevare voluerit, vel secundum instituta sanctorum Patrum seu canonicam auctoritatem.

Ut masculi in Monasteriis puellarum non nutriantur.

VIII. Omnino prohibemus ut nullus masculum filium, aut nepotem, vel parentem suum, in Monasterio puellarum ad nutriendum commendare praesumat, nec quisquam ullum suscipere audeat.

Ut arma in Monasteriis puellarum non deponantur.

VIII. Ut nullus ex clericali Ordine, Sacerdotes videlicet, aut alii Clerici, neque Laicus, bruneas aut arma infra Monasteria puellarum commendare praesumant, nec quisquam recipere audeat, excepto si in eleemosyna datum fuerit.

CAPITULA DATA PRESBYTERIS.

Admonere vos cupio, fratres et filioli mei, ut ista pauca capitula, quae hinc scripta sunt, intentius audiatis.

I. Inprimis, ut Sacerdos Dei divinâ scripturâ doctus sit, et fidem Trinitatis recte credat, et alios doceat, et suum officium bene possit implere.

II. Ut totum psalterium memoriter teneat.

III. Ut signaculum et baptisterium memoriter teneat.

IV. Ut de canonibus doctus sit, et suum poenitentiale bene sciat.

V. Ut cantum et compotum sciat.

VI. Ut nullus Sacerdos feminas secum habitare permittat, excepto matre, sorore, vel amitâ.

VII. Ut Presbyteri in tabernis bibere non praesumant.

VIII. Ut nullus avaritiam sectetur; non sit superbus, non ebriosus, non vinolentus, nec somnolentus.

IX. Ut nullus praesumat in coena Domini ieiunium solvere.

X. Ut nullus baptizare praesumat, nisi in Pascha et Pentecosten, excepto infirmo.

XI. Ut nullus Presbyter, nec Diaconus, nec Clericus, chrisma alicui dare praesumat pro aliqua necessitate. Qui hoc fecerit, degradetur.

XII. Ut nullus Presbyter ad Synodum contemnat venire. Quod si aliter facere praesumpserit coactus veniat, et secundum canones iudicetur.

KAROLI MAGNI PRAECEPTUM,

De Scholis Graecis et Latinis instituendis in Ecclesia Osnabrugensi.

Datum anno DCCCIV.

In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Karolus Imperator Augustus, Romanum gubernans Imperium, qui et Rex Francorum et Longobardorum, necnon modo Dominator et Saxonum. Notum sit omnibus Sanctae Dei Ecclesiae fidelibus, nostrisque praesentibus scilicet et futuris, qualiter nos, ob nostrae mercedis augmentum, Wihoni Osnabrukgensi Episcopo, suaeque Ecclesiae, quam nos primam omnium in Saxonia in honore sancti Petri Principis Apostolorum, et sanctorum Martyrum Crispini et Crispiani, construximus, quoddam nemus vel forestum infrà haec loca situm, Farnevinkil, Rutanstein, Angeri, Osning, Sinedi, Bergashovid, Drevensmeri, Etanarfeld, Dumeri, collaudatione illius regionis potentum cum omni integritate, in porcis videlicet sylvaticis, atque cervis, avibus, et piscibus, omnique venatione quae sub banno usuali ad forestum deputatur, ad similitudinem foresti nostri Aquisgranum pertinentis in sylva Osningi, in perpetuum proprietatis usum donavimus, eâ videlicet ratione quod si quisquam hoc idem nemus nostro banno munitum sine praedictae sedis Episcopi licentia, studio venandi, vel sylvam extirpandi, vel aliquod huiusmodi negotium peragendi, umquàm intrare praesumpserit, sciat se tam divinae quàm et regiae ultionis vindictam incursurum, necnon pro delicto sexaginta solidos nostri ponderis, quos nobis pro banno violato deberi statuimus, redditurum. Insuper vero eidem Episcopo suisque successoribus perpetuam concedimus libertatem, et ab omni regali servitio confirmamus absolutionem. Nisi forte contingat ut Imperator Romanorum vel Rex Graecorum coniugalia foedera inter filios eorum contrahere disponant, tunc Ecclesiae illius Episcopus, omni sumptu à Rege vel Imperatore adhibito, laborem simul et honorem illius legationis assumat. Et hoc ea de causa statuimus, quia in eodem loco graecas et latinas Scholas in perpetuum manere

ordinavimus, et nunquam Clericos utriusque linguae gnaros ibidem deesse in Dei misericordia confidimus. Et ut haec auctoritas firmior habeatur, ac diuturnis temporibus melius conservetur, manu propriâ subter eam roborare decrevimus, et de anulo nostro sigilare iussimus.

Signum KAROLI piissimi Imperatoris.

AMALBERTUS ad vicem ERCANBALDI recognovi.

Data XIII. Kal. Ianuarias anno IV., Christo propitio, Imperii nostri, et XXXVII. regni nostri in Francia, atque XXXI. in Italia.

Actum Aquisgrani Palatio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CAPITULARE PRIMUM ANNI DCCCV.

Sive Capitula XVI. infrà Ecclesiam, hoc est, de causis ecclesiasticis, data ad Theodonis villam, quibus sequens inscriptio praefixa est in veteri Codice ms. Sancti Vicentii Meensis.

Ad Teotonem villam fuit datum in anno V. Imper. ante Natale Domini.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De lectionibus.

I. Ut lectiones in Ecclesia distinctè legantur.

De cantu.

II. Ut cantus discatur, et secundùm ordinem et morem Romanae Ecclesiae fiat: et ut cantores de Mettis revertantur.

De scribis et notariis.

III. De scribis, ut vitiosè non scribant. Ut unusquisque Episcopus et Abba et singuli Comites suum Notarium habeant.

De diversis disciplinis discendis.

IV. De caeteris disciplinis Ecclesiae, ut secundùm canones vel regulam fiant.

De compoto, et de arte medicinali. k)

V. De compoto l), ut veraciter discant omnes. De medicinali arte, ut infantes hanc discere mittantur.

De Ecclesiis sine honore manentibus.

VI. De Ecclesiis sine honore manentibus, absque officiis et luminariis, et de his qui decimas quidem adsumunt, et de Ecclesiis non curant, ut omnimodis emendetur. Et de altaribus, ut non superflua sint in Ecclesiis.

De iis qui ad monasterium nuper venerunt.

VII. De nuper venientibus ad monasterium, ut primò discant regulam antequam foràs mittantur ad ministeria, et quòd non vadant ad iudicia secularia.

De iis qui ad fugiendum debitum servitium seculum relinquunt.

VIII. De iis qui seculum relinquunt propter servitium dominicum impediendum, et tunc neutrum faciunt, ut unum è duobus eligant, aut pleniter secundùm canonicam aut secundùm regularem constitutionem m) vivere debeant, aut servitium dominicum faciant.

De relinquentibus seculum.

IX. Ut omnes Clerici unum de duobus eligant, aut pleniter secundùm canonicam, aut secundùm regularem institutionem vivere debeant.

De laicis noviter conversis.

X. De laicis noviter conversis, ne antequam suam legem pleniter vivendo discant, ad alia negotia mittantur.

De servis propriis vel ancillis.

XI. De propriis servis vel ancillis, ut non supra modum in monasteria sumantur, ne desertentur villae. n)

De Congregationibus superfluis.

XII. De Congregationibus superfluis, ut nullatenùs fiant, sed tantos congreget quis quantis consilium dari possit.

---

k) al mss. *de medicinalia.*
l) al. ms. *computo.*
m) al. ms. *institutionem.*
n) al. ms. *De servis propriis vel ancillis ut non amplius tundantur vel velentur nisi secundum mensuram, et ibi satisfiant, et villae non sint desolatae.*

De non pulsatis secundùm regulam.

XIII. De illis qui non fiunt secundùm regulam pulsati, ut deinceps emendentur et pulsentur secundùm regulam.

De infantulis puellis, quando velentur.

XIV. Ut infantulae aetatis puellulae non velentur antequam illae eligere sciant quid velint; et ut pulsentur, salvâ canonicâ sententiâ et auctoritate.

De praepositis Monachorum.

XV. Ut laici non sint Praepositi Monachorum infra monasteria, nec Archidiaconi sint laici.

De incestuosis.

XVI. De incestuosis, ut canonicè examinentur, et nec propter alicuius amicitiam alii relaxentur, alii constringantur.

CAPITULARE SECUNDUM ANNI DCCCV.

Ad omnes generaliter.

INDEX CAPITULORUM.

1. *De pace servanda.*
2. *De iustitiis generalibus.*
3. *De iustitiis regalibus.*
4. *De fame, clade, et pestilentia, si evenerit.*
5. *De armis non portandis.*
6. *De armatura in hoste habenda.*
7. *De negotiatoribus, quousque procedant.*
8. *De clamatoribus vel causidicis.*
9. *De iuramento.*
10. *De conspirationibus.*
11. *De periuriis et testibus.*
12. *De Advocatis, Vicedominis, Vicariis, et Centenariis.*
13. *De teloneis.*
14. *De fugitivis Clericis sive laicis.*
15. *De liberis hominibus ad servitium Dei se tradentibus.*
16. *De oppressione pauperum.*
17. *De Ecclesiis seu Sanctis noviter inventis.*
18. *De falsis monetis.*
19. *De heribanno.*
20. *De censu regali.*
21. *De latronibus.*
22. *De liberis hominibus uxores fiscalinas habentibus.*
23. *Ut decimae dividantur in quatuor partes.*
24. *De tuitione viduarum, pupillorum, orphanorum, et infirmorum.*
25. *De incantatoribus et tempestariis.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De pace servanda.

I. De pace, ut omnes qui per aliqua scelera ei rebelles o) sunt, constringantur.

---

o) al. ms. *rebelli.*

De iustitiis generalibus.

II. De iustitiis Ecclesiarum Dei, viduarum, orphanorum, et pupillorum, ut in publicis iudiciis non despiciantur clamantes, sed diligenter audiantur.

De iustitiis regalibus.

III. De iustitiis regalibus, ut pleniter fiant inquisitae.

De fame, clade, et pestilentia, si evenerit.

IV. De hoc si evenerit fames, clades, aut inaequalitas aeris, vel alia qualiscunque tribulatio, ut non expectetur edictum nostrum, sed statim deprecetur Dei misericordia. Et in praesenti anno de famis inopia, ut suos quisque adiuvet prout potest, et suam annonam non nimis care vendat. Et ne foris imperium nostrum vendatur aliquid alimoniae.

De armis non portandis.

V. De armis infra patriam non portandis, id est, scutis et lanceis et loricis. Si faidosus quis sit, discutiantur tunc quis è duobus contrarius sit ut pacati sint; et distringantur ad pacem, etiamsi noluerint. Et si aliter pacificari nolunt, adducantur in nostram praesentiam. Et si aliquis post pacificationem alterum occiderit, componat illum, et manum quam periuravit perdat, et insuper bannum dominicum solvat.

De armatura in hoste habenda.

VI. De armatura in exercitu, sicut anteà in alio Capitulari mandavimus *p)*, ita servetur. Et insuper omnis homo de duodecim mansis bruniam *q)* habeat. Qui vero bruniam habens, eam secum non tulerit, omne beneficium cum brunia perdat.

De negotiatoribus, quousque procedant.

VII. De negotiatoribus qui partibus Sclavorum et Avarorum pergunt, quousque procedere cum suis negotiis debeant, id est, partibus Saxoniae usque ad Bardenuvich, ubi praevideat Hredi; et ad Schesla, ubi praevideat Madalgoz. Ad Magadoburg praevideat Hatto. Ad Erpisfurt praevideat Madalgaudus. Ad Foracheim, ad Breemberg, et ad Ragenisburg Audulfus, et ad Lauriacum Warnarius. Et ut arma et brunias non ducant ad venundandum. Quod si inventi fuerint portantes, omnis substantia eorum auferatur ab eis, dimidia quidem pars partibus palatii, alia vero medietas inter iamdictos Missos et inventorem dividatur.

De clamatoribus vel causidicis.

VIII. De clamatoribus vel causidicis qui nec iudicium Scabiniorum adquiescere, nec blasphemare volunt, antiqua con-

---

p) al. ms. *commendavimus*. *q)* al. ms. *bruneam*.

suetudo servetur, id est, ut in custodia reclaudantur donec unum è duobus faciant. Et si ad palatium r) pro hac re reclamaverint, et litteras detulerint, non quidem eis credatur, nec tamen in carcere ponantur; sed cum custodia et cum ipsis litteris pariter ad palatium nostrum remittantur, et ibi discutiantur sicut dignum est.

De iuramento.

IX. De iuramento, ut nulli alteri per sacramentum fidelitas promittatur, nisi nobis et unicuique proprio Seniori ad nostram utilitatem et sui Senioris; excepto his sacramentis quae iuste secundum legem alteri ab altero debentur. Et infantes qui anteà non potuerunt propter iuvenilem aetatem iurare, modo fidelitatem repromittant.

De conspirationibus.

X. De conspirationibus vero quicunque facere praesumpserint, et sacramento quamcunque conspirationem firmaverint, ut triplici ratione iudicentur. Primo, ut ubicunque aliquod malum per hoc perpetratum fuerit, auctores facti interficiantur; adiutores vero eorum singuli alter ab altero flagellentur, et nares sibi invicem praecidant. Ubi vero nihil mali perpetratum est, similiter quidem inter se flagellentur, et capillos sibi vicissim detondeant. Si vero aliqua conspiratio per dextras firmata fuerit, si liberi sunt, aut iurent cum idoneis iuratoribus hoc pro malo non fecisse, aut si facere non potuerint, suam legem componant; si vero servi sunt, flagellentur. Et ut de caetero in regno nostro nulla huiusmodi conspiratio, nec per sacramentum, nec sine sacramento fiat.

De periuriis.

XI. De periuriis, ut caveantur, et non admittantur testes ad iuramentum antequam discutiantur. Et si aliter discuti non possunt, separentur ab invicem, et singulariter inquirantur. Et non soli accusatori liceat testes eligere, absente suo causatore. Et omnino nullus, nisi ieiunus, ad iuramentum vel ad testimonium admittatur. Et ille qui ad testimonium adducitur, si refutatur, dicat ille qui eum refutat et probet quare illum recipere nolit. Et de ipso pago, non de altero, testes eligantur, nisi forte longius extra comitatum causa sit inquirenda. Et si quis convictus fuerit periurii, perdat manum, aut redimat.

De Advocatis, Vicedominis, Vicariis, et Centenariis.

XII. De Advocatis, Vicedominis, Vicariis, et Centenariis pravis, ut tollantur, et tales eligantur quales et sciant et ve-

r) al. mss. *placium; placitum.*

lint iuste causas discernere et terminare. Et si Comes pravus inventus fuerit, nobis nuntietur.

De teloneis.

XIII. De teloneis placet nobis ut antiqua et iusta telonea à negotiatoribus exigantur, tam de pontibus, quamque et de navigiis seu mercatis. Nova vero sive iniusta, ubi vel funes tenduntur, vel cum navimus sub pontibus transitur, seu his similia, in quibus nullum adiutorium iterantibus praestatur, ut non exigantur. Similiter etiam nec de his qui sine negotiandi causa substantiam suam de una domo sua ad aliam, aut ad palatium, seu in exercitum ducunt. Si quid vero fuerit unde dubitetur, ad proximum placitum nostrum quod cum ipsis Missis habituri sumus, interrogetur.

De fugitivis Clericis sive laicis.

XIV. De fugitivis Clericis sive laicis, vel etiam feminis, sicut iam in alio Capitulari praecepimus, ita servetur.

De liberis hominibus ad servitium Dei se tradentibus.

XV. De liberis hominibus qui ad servitium Dei se tradere volunt, ut prius hoc non faciant quam à nobis licentiam postulent. Hoc ideo quia audivimus aliquos ex illis non tam causâ devotionis, quam exercitum seu aliam functionem regalem fugiendo, quosdam vero cupiditatis causâ ab his qui res illorum concupiscunt, circumventos audivimus, et hoc ideo fieri prohibemus.

De oppressione pauperum.

XVI. De oppressione pauperum liberorum hominum, ut non fiant à potentioribus per aliquod malum ingenium contra iustitiam oppressi, ita ut coacti res eorum vendant aut tradant. Ideo haec et supra et hic de liberis hominibus diximus, ne forte parentes contra iustitiam fiant exhereditati, et regale obsequium minuatur, et ipsi heredes, propter indigentiam, mendici vel latrones seu malefactores efficiantur. Et ut saepius non fiant manniti ad placitum, nisi sicut in alio Capitulari praecepimus, ita servetur.

De Ecclesiis seu Sanctis noviter inventis.

XVII. De Ecclesiis seu Sanctis noviter sine auctoritate inventis, nisi Episcopo probante minime venerentur: salvâ etiam et de hoc et de omnibus Ecclesiis canonicà auctoritate.

De falsis monetis.

XVIII. De falsis monetis, quia in multis locis contra iustitiam et contra edictum nostrum fiunt, volumus ut nullo alio loco moneta sit, nisi in palatio nostro, nisi forte à nobis iterum aliter fuerit ordinatum. Illi tamen denarii qui modo monetati sunt, si pensantes et meri sunt, habeantur.

De heribanno.

XIX. De heribanno *s)* volumus ut Missi nostri hoc anno fideliter exactare debeant absque ullius personae gratia, blanditia, seu terrore, secundum iussionem nostram; id est, ut de homine habente libras sex in auro, argento, bruneis, aeramento, pannis integris, caballis, bobus, vaccis, vel alio peculio, et uxores vel infantes non fiant despoliati pro hac re, de eorum vestimentis accipiant legitimum heribannum, id est, libras tres. Qui vero non habuerit amplius in suprascripto pretio valente nisi libras tres, solidi triginta ab eo exigantur. Qui autem non habuerit amplius nisi duas libras, solidi decem. Si vero libram unam habuerit, solidi quinque, ita ut iterum se valeat praeparare ad Dei servitium et ad nostram utilitatem. Et Missi nostri caveant et diligenter inquirant ne per aliquod malum ingenium subtrahant nostram iustitiam, alteri tradendo aut commendando.

De censu regali.

XX. Census regalis undecunque legitime exiebat, volumus ut inde solvatur, sive de propria persona hominis, sive de rebus.

De latronibus.

XXI. De latronibus, sicut iam anteà in alio Capitulari commendavimus, ita maneat.

De liberis hominibus uxores fiscalinas habentibus.

XXII. De liberis hominibus qui uxores fiscalinas regias, et feminis liberis quae homines similiter fiscalinos regios accipiunt, ut non de hereditate parentum vel de causa sua quaerenda, nec de testimonio pro hac re abiciantur; sed talis etiam nobis in hac causa honor servetur, qualis et antecessoribus nostris Regibus vel Imperatoribus servatus esse cognoscitur *t)*.

Ut decimae dividantur in quatuor partes.

XXIII. Ut decimae populi dividantur in quatuor partes; id est, una pars Episcopo, alia Clericis, tertia pauperibus, quarta Ecclesiae in fabricis applicetur, sicut in decreto Gelasii Papae continetur.

De tuitione viduarum, pupillorum, orphanorum, et infirmorum.

XXIV. Ut viduis, et pupillis, orphanis, caecis, et claudis tuitionem adque adminiculum impertiamus iuxta possibilitatem nostram vel vires, sicut in praecepto Domini Regis continetur.

---

s) al. ms. *haribanno.*

t) Heic desinit Capitulare istud in antiquis exemplaribus mss. Sangallensi et Corbloniensi. In editione Bavarica Viti Amerbachii adduntur tria sequentia.

De incantatoribus et tempestariis.

XXV. De incantationibus, auguriis, vel divinationibus, et de his qui tempestates vel alia maleficia faciunt, placuit sancto Concilio ut ubicunque deprehensi fuerint, videat Archipresbyter dioecesis illius ut diligentissimè examinatione constringantur, si fortè confiteantur malorum quae gesserunt. Sed tali mòderatione fiat eadem districtio ne vitam perdant, sed ut salventur in carcere afflicti usque dum, Deo inspirante, spondeant emendationem peccatorum: et ut nullatenùs per aliqua praemia à Comitibus vel Centenariis absque districta examinatione remittantur. Et hoc si fecerint, Archipresbyteri, dum hoc cognoverint, nequaquam Episcopis celare audeant; et ab Episcopis, ut dignum est, pro hoc corripiantur.

CAPITULARE TERTIUM ANNI DCCCV.

Sive altera editio superioris capitularis u).

Ad omnes generaliter.

INDEX CAPITULORUM.

---

u) Primum edidit Baluzius ex tribus antiquis Codd. mss.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De pace servanda.

I. De pace, ut omnes qui per aliqua scelera ei rebelles sunt, constringantur.

De iustitiis generalibus.

II. De iustitiis Ecclesiarum Dei, viduarum, orphanorum, pupillorum.

Ut viduae, orphani, et pauperes non despiciantur.

III. Ut in publicis iustitiis non despiciantur viduae, orphani, et pauperes clamantes, sed diligenter audiantur primo omnium eorum negotia et causae.

De iustitia Domni Imperatoris.

IV. De iustitia Domni Imperatoris, ut pleniter fiat inquisita.

De fame, clade, et pestilentia, si evenerit.

V. De hoc quod si evenerit fames, clades, aut inaequalitas aeris, vel alia quaecunque tribulatio, ut non expectetur edictum nostrum, sed statim Dei misericordia deprecetur in loco ubi sit.

De sublevanda necessitate pauperum tempore famis.

VI. Et in praesenti anno de famis inopia, ut suos quisque adiuvet, et suam annonam non nimis carè vendat. Et ne foris imperium nostrum vendatur aliquid alimoniae.

De armis non portandis.

VII. De armis infra patriam non portandis, id est, scutis et lanceis et loricis. Si faidosus quis sit, discutiatur tunc quis è duobus contrarius sit ut pacati sint; et distringantur ad pacem, etiamsi noluerint. Et si aliter pacificari nolunt, adducantur in nostram praesentiam. Et si aliquis post pacificationem alterum occiderit, componat illum, et manum quam periuravit perdat, et insuper bannum dominicum solvat.

Ut de duodecim mansis brunia habeatur.

VIII. De armis in exercitu, sicut anteà in alio Capitulari mandavimus, ita servetur. Et insuper omnis homo de duodecim mansis bruniam habeat. Qui vero bruniam habens secum in exercitu non tulerit, omne beneficium cum brunia perdat.

De negotiatoribus, quousque procedant.

IX. De negotiatoribus qui partibus Sclavorum et Avarorum pergunt, quousque procedere cum suis negotiis debeant, id est, partibus Saxoniae usque àd Bardenuvihc, ubi praevi-

deat Redi; et ad Schesla, ubi praevideat Madalgoz. Ad Magadoburg, praevideat Atto. Ad Erpisfurt, praevideat Madalgoz. Ad Halagestat, ipse Madalgoz. Ad Forcheim, ad Brianperg, Odulf. Et ad Reginisburg, Odulf. Ad Loriacum, Warinarium. Et ut arma et brunias non ducant in illis locis ad vendendum. Quod si inventi fuerint portantes, omnis substantia eorum auferatur ab eis, dimidia quidem pars partibus palatii, alia vero medietas inter Comitem et inventorem dividatur, et inter iamdictum Missum.

De clamatoribus vel causidicis.

X. De clamatoribus et causidicis qui nolunt consentire Scabineis nec blasphemare eorum iudicium, ut unum è duobus agant. Et si indiculum portat de curte, non mittatur in carcerem, sed sub custodia cum ipso indiculo mittatur ad curtem.

De iuramento infantium.

XI. Ut infantes qui anteà non potuerunt propter iuvenilem aetatem iurare, modo ut iurent iubeantur.

De iuramentis.

XII. De iuramentis, ut frustrà non fiant, et non aliter nisi Senioribus ad utilitatem regiam, et unicuique qui suam iustitiam quaerit. Caeterùm qui coniurationis causam agunt, principes coniurationis capite puniantur, caeteri se invicem flagellent et nares praecidant.

De periuriis et testibus.

XIII. De periuriis, ut caveantur, et non admittantur testes ad iuramentum antequam discutiantur. Et si aliter discuti non possunt, separentur ab invicem, et singulariter inquirantur. Et meliores ad testimonium eligantur. Et omnino nullus ad testimonium vel ad iuramentum, nisi ieiunus, adducatur. Et ille qui ad testimonium adducitur, si refutatur, dicat ille qui eum refutat et probet qualiter vel quare illum recipere nolit. Et si non potest refutare, recipiat illum, etiamsi nolit. Et de ipso pago, non de altero, eligantur testes; nisi fortè longiùs extra comitatum causa sit inquirenda. Et si quis convictus fuerit periurii, perdat manum aut redimat.

De Advocatis et Iudicibus.

XIV. De Advocatis et Iudicibus Comitum, et omnibus publicis auctoribus, tales eligantur quales et sciant et velint iustè causas terminare. Et ubi mali inventi fuerint, à Missis nostris mittantur meliores. Episcopi et Abbates et Comites pravi veniant ad curtem.

De teloneis.

XV. De teloneis placet nobis ut antiqua et iusta telonea

à negotiatoribus exigantur, tam de pontibus, quàmque et de navigiis, seu mercatis. Nova vero sive iniusta, ubi vel funes tenduntur, vel cum navibus sub pontibus transitur, seu his similia, in quibus nullum adiutorium iterantibus praestatur, ut non exigantur. Similiter etiam nec de his qui sine negotiandi causa substantiam suam de una domo sua ad aliam, aut ad palatium, seu in exercitum ducunt. Si quid vero fuerit unde dubitetur, ad primum placitum nostrum quod cum ipsis Missis habituri sumus, interrogetur.

De fugitivis Clericis sive laicis.

XVI. De fugitivis Clericis sive laicis, vel etiam feminis, sicut iam in alio Capitulari praecepimus, ita servetur.

De liberis hominibus ad servitium Dei se tradentibus.

XVII. De liberis hominibus qui ad servitium Dei se tradere volunt, ut priùs hoc non faciant quàm à nobis licentiam postulent. Hoc ideo quia audivimus aliquos ex illis, non tam causà devotionis quàm exercitum seu aliam functionem regalem fugiendo, quosdam vero cupiditatis causâ ab his qui res illorum concupiscunt, circumventos audivimus. Et hoc ideo fieri prohibemus.

De oppressione pauperum.

XVIII. De oppressione pauperum liberorum hominum, ut non fiant à potentioribus per aliquod malum ingenium contra iustitiam oppressi, ita ut coacti res eorum vendant aut tradant. Ideo haec et suprà et hìc de liberis hominibus diximus, ne fortè parentes contra iustitiam fiant exhereditati, et regale obsequium minuatur, et ipsi heredes, propter indigentiam, mendici vel latrones seu malefactores efficiantur. Et ut saepiùs non fiant banniti, nisi sicut in alio Capitulari praecepimus, ita servetur.

De Ecclesiis seu Sanctis noviter inventis.

XIX. De Ecclesiis seu Sanctis noviter sine auctoritate inventis, nisi Episcopo probante minimè venerentur: salvâ etiam et de hoc et de omnibus Ecclesiis canonicâ auctoritate.

De falsis monetis.

XX. De falsis monetis, quia in multis locis contra iustitiam et contra edictum nostrum fiunt, volumus ut nullo alio loco moneta sit, nisi in palatio nostro; nisi fortè à nobis iterùm aliter fuerit ordinatum. Denarii vero qui pensant, et meri sunt, stabiles esse possunt.

De heribanno.

XXI. De heribanno volumus ut Missi nostri hoc anno fideliter exactare debeant absque ullius personae gratia, blan-

ditia, seu terrore, secundùm iussionem nostram; id est, ut de hominibus habentes libras sex in auro, argento, bruneis, aeramento, pannis integris, caballis, bovibus, vaccis, vel alio peculio, et uxores vel infantes non fiant despoliati pro hac re, de eorum vestimentis accipiat legitimum heribannum, id est, libras tres. Qui vero non habuerit ampliùs in suprascripto pretio valente nisi libras tres, solidi triginta ab eo exigantur. Qui autem non ampliùs habuerit nisi duas libras, solidi decem. Qui autem non habuerit ampliùs quàm unam, solidi quinque, ita ut iterùm se valeat praeparare ad Dei servitium et ad nostram utilitatem. Et Missi nostri caveant et diligenter perquirant ne per aliquod malum ingenium subtrahant nostram iustitiam, alteri tradendo aut commendando.

De censu regali.

XXII. Census regalis undecunque legitimè exiebat, volumus ut inde solvatur, sive de propria persona hominis, sive de rebus.

De latronibus

XXIII. De latronibus, sicut iam anteà in alio Capitulari mandavimus, ita servetur.

De liberis hominibus uxores fiscalinas habentibus.

XXIV. De liberis hominibus qui uxores fiscalinas regias, et feminis liberis quae homines similiter fiscalinos regios accipiunt, ut non de hereditate parentum, vel de causa quaerenda, nec de testimonio pro hac re abiciantur; sed talis etiam nobis in hac causa honor servetur, qualis et antecessoribus nostris Regibus vel Imperatoribus servatus esse cognoscitur.

CAPITULARE QUARTUM ANNI DCCCV.

Sive Capitula data Iesse, Episcopo Ambianensi, Misso dominico.

Excarpsum Capituli Domni Imperatoris Karoli, quem Iesse Episcopus ex ordinatione ipsius Augusti secum detulit ad omnibus hominibus notum faciendum.

Cap. I. De Laicis noviter conversis, ne antequàm suam legem pleniter vivendo discant, ad alia negotia mittantur.

II. Ut Laici non sint Praepositi Monachorum in Monasterio, nec Archidiaconi sint Laici.

III. De iustitiis Ecclesiarum Dei, viduarum, orphanorum, pupillorum, ut in publicis iudiciis non despiciantur audientes, sed diligenter audiantur.

IV. De iustitiis Domni Imperatoris, ut pleniter fiant inquisitae.

V. De hoc si evenerit fames, clades, pestilentia, inaequalitas aeris, vel alia qualiscunque tribulatio, ut non expectetur edictum nostrum, sed statim deprecetur Dei misericordia. Et in praesenti anno de famis inopia, ut suos adiuvet proût potest, et suam annonam non nimis care vendat. Et ne foras imperium vendatur aliquid alimoniae.

VI. De armis infra patria non portandis, id est, scutis, et lanceis, et loricis. Et si faidosus sit, discutiatur tunc quis è duobus contrarius sit ut pacati sint, et distringantur ad pacem, etiamsi noluerint. Et si aliter pacificare nolunt, adducantur in nostram praesentiam. Et si aliquis post pacificationem alterum occiderit, componat illum, et manum quam periuravit perdat, et insuper bannum dominicum.

VII. De armatura in exercitu, sicut iam anteà in alio Capitulare commendavimus ita servetur. Et insuper omnis homo duodecim mansis bruniam habeat. Qui vero bruniam habens, et eam secum non tulerit omne beneficium cum brunia pariter perdat.

VIII. De clamatoribus vel causedicis qui iudicium Scabiniorum adquiescere, nec blasphemare volunt, antiqua consuetudo servetur, id est, ut in custodia recludantur donec unum è duobus faciant. Et si ad palatium pro hac re postea reclamaverint, et litteris detulerint, nunquam eis credatur, nec tamen in carcere reponantur, sed cum custodia et cum ipsis litteris ad palatium nostrum remittantur, ut ibi discutiantur, sicut dignum est.

IX. De iuramento, ut nulli alteri per sacramentum fidelitas promittatur, nisi nobis et unicuique proprio Seniori ad nostram utilitatem et sui Senioris. Excepto his sacramentis quae iuste secundum legem àlteri ab altero debentur.

X. De conspirationibus vero, quicunque eas facere praesumpserint, et sacramento quacunque conspiratione firmaverint, ut triplici ratione iudicentur. Primo, ubicunque aliquod malum perpetratum fuerit, auctores facti interficiantur. Adiutores vero eorum singuli alteri ab altero flagellentur, et nares sibi invicem praecidant. Ubi vero nihil malum perpetratum est, similiter inter se flagellentur, et pilos sibi vicissim detundant. Si vero per dexteras aliqua conspiratio firmata fuerit, si liberi sunt, aut iurent cum idoneis iuratoribus hoc pro malo non fecisse; aut si facere non potuerint, suam legem componant. Si vero servi sunt, flagellentur. Et ut de caetero in imperio nostro nulla huiusmodi conspiratio fiat, nec per sacramentum, nec sine sacramento.

XI. De periuriis, ut caveantur, et non admittantur testes ad iuramentum antequam discutiantur. Et si aliter discuti non possint, separentur ab invicem, et singulariter inquirantur. Et non solum accusatori licet testes eligere, absente suo

accusatore. Et omnino nullus, nisi ieiunus, ad iuramentum vel ad testimonium admittatur. Et ille qui ad testimonium adducitur, si refutatur, dicat ille qui eum refutat et probet quare illum recipere nollet. Et de ipso pago, non de altero, testes eligantur, nisi forte longius extra Comitatum causa sit inquirenda. Et si quis convictus fuerit periurii, manum perdat aut redimat.

XII. De Advocatis, id est, ut pravi Advocati, Vicedomini, Vicarii, et Centenarii tollantur, et tales eligantur quales sciant et velint iuste causas discernere et determinare. Et si Comes pravus inventus fuerit, nobis nuntietur.

XIII. De oppressione pauperum liberorum omnium, ut non faciant à potentioribus per aliquod malum ingenium contra iustitiam oppressi, ita ut peracti res eorum vendant aut tradant. Ideo haec supra et hic de liberis hominibus diximus ne forte parentes contra iustitiam faciant exhereditati, et regale obsequium minuatur, et ipsi heredes propter indigentiam mendaces vel latrones seu malefactores efficiantur. Et ut saepius non fiant manniti; nisi sicut in alio Capitulare praecipimus, ita servetur.

XIV. Census regalis undecunque legitime exiebat, volumus ut inde solvatur, sive de propria persona hominis, sive de rebus.

XV. De latronibus, sicut iam anteà in alio Capitulare commendavimus, ita maneat.

XVI. De liberis hominibus qui uxores fiscalinas, et feminas liberas quae homines fiscalinos regios accipiunt, ut non de hereditate, vel de causa sua quaerenda, nec de testimonio pro hac re abiciantur; sed talis etiam nobis honor in hac causa servetur qualis et antecessoribus nostris Regibus vel Imperatoribus servatum esse cognovimus.

CAPITULUM IMPERATORIS,

De honore Episcoporum et reliquorum Sacerdotum.

Datum in eodem loco in quo sancita sunt superiora Capitula, id est, apud Theodonis villam.

Ex Capitulis Domni Karoli Theotonis villa firmatis.

Volumus atque praecipimus ut omnes suis Sacerdotibus, tam maioris ordinis quam et inferioris, à minimo usque ad maximum, ut summo Deo, cuius vice in Ecclesia legatione funguntur, obedientes existant. Nam nullo pacto agnoscere possumus qualiter nobis fideles existere possunt, qui Deo infideles et suis Sacerdotibus apparuerint; aut qualiter nobis obedientes nostrisque ministris ac legatis obtemperantes erunt,

qui illis in Dei causis et Ecclesiarum utilitatibus non obtemperant. Potius namque, iuxta Veritatis vocem, ille metuendus est qui potest animam et corpus perdere in gehennam, quam ille qui corpus torquere et honores temporales potest auferre. De illis dictum est : *Qui vos audit, me audit. Et qui vos spernit, me spernit.* Et alibi : *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Et rursus : *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, melius est illi ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundo maris.* Et iterum : *Qui vos recipit, me recipit. Et qui me recipit, recipit eum qui me misit.* Et multa alia horumque similia. His ergo fulti oraculis iubemus ut omnes eis pro viribus ad eorum peragenda ministeria, et ad malos et peccatores atque neglegentes homines distringendos, summopere obedientes existant. Qui autem in his, quod absit, aut negligentes eisque inobedientes fuerint inventi, sciant se nec in nostro imperio honores retinere, licet etiam filii nostri fuerunt, nec in palatio locum, neque nobiscum aut cum nostris societatem aut communionem ullam habere, sed magis sub magna districtione et ariditate poenas luere : in his namque omnium nostrorum fidelium volumus agnoscere fidem ac benevolentiam. Quoniam si haec fideliter et utiliter impleverint, tunc Deo et nobis fideles erunt. Si autem, quod absit, secus egerint, tunc non solum infideles, sed etiam infames atque reprobi manifeste apparentes notabuntur, eorumque domus publicabuntur, et ipsi exiliabuntur.

CAPITULARE PRIMUM ANNI DCCCVI,

Sive Charta divisionis regni Francorum inter Karolum, Pippinum, et Ludovicum, filios Karoli Magni Imperatoris.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Imperator Caesar Karolus, Rex Francorum invictissimus, et Romani Rector Imperii, pius, felix, ac triumphator semper augustus, omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae, et cuncto populo catholico, praesenti et futuro, gentium ac nationum quae sub eius imperio et regimine constitutae sunt. Sicut omnibus vobis notum esse, et neminem vestrum latere credimus quomodo nos divina clementia, cuius nutu ad occasum tendentia secula per successiones generationum reparantur, tres nobis dando filios, magno miserationis ac benedictionis suae ditavit munere, quia per eos, secundum vota nostra, et spem nostram de regno confirmavit, et curam oblivioni obnoxiae posteritatis leviorem fecit, ita et hoc vobis notum fieri volumus quod eosdem per Dei gratiam filios nostros regni à Deo nobis concessi, donec in corpore sumus, et post nostrum ab hac mortalitate discessum, huius à

Deo conservandi regni vel Imperii nostri heredes relinquere, si sic divina maiestas annuerit, optamus; non ut confuse atque inordinate, aut sub totius regni dominatione, iurgii controversiam eis relinquamus, sed trinâ partitione totum regni corpus dividentes, quam quisque illorum tueri vel regere debeat portiònem, distribuere et designare volumus; eo videlicet modo, ut sua quisque portione contentus, iuxta ordinationem nostram, et fines regni sui, qui ad alienigenas extenduntur, cum Dei adiutorio nitatur defendere, et pacem atque caritatem cum fratre custodire.

Cap. I. Divisiones vero à Deo conservati atque conservandi imperii vel regni nostri tales facere placuit, ut Aquitaniam totam et Wasconiam, excepto pago Turonico, et quicquid inde ad occidentem atque Hispaniam respicit, et de civitate Nivernis, quae est sita super fluvium Ligerem, cum ipso pago Nivernense, pagum Avalensem atque Alsensem, Cabilionensem, Matisconensem, Lugdunensem, Saboiam, Moriennam, Tarentasiam, montem Cinisium, vallem Segusianam usque ad Cusas, et inde per terminos Italicorum montium usque ad mare, hos pagos cum suis civitatibus, et quicquid ab eis contra meridiem et occidentem usque ad mare, vel usque ad Hispanias continetur, hoc est, illam portionem Burgundiae, et Provinciam, ac Septimaniam, vel Gothiam, Ludovico dilecto filio nostro consignavimus.

II. Italiam vero, quae et Longobardia dicitur, et Baiovariam, sicut Tassilo tenuit, excepto duabus villis quarum nomina sunt Ingoldestat et Lutrahahof, quas nos quondam Tassiloni beneficiavimus, et pertinent ad pagum qui dicitur Northgouve; et de Alamania partem quae in australi ripa Danubii fluminis est, et de ipso flumine Danubii currente limite usque ad Rhenum fluvium in confini pagorum Chletgouve et Hegouve in locum qui dicitur Enge, et inde per Rhenum fluvium sursum versus usque ad Alpes, quicquid inter hos terminos fuerit, et ad meridiem vel orientem respicit, una cum ducatu Curiensi et pago Durgouve, Pippino dilecto filio nostro.

III. Quicquid autem de regno nostro extra hos terminos fuerit, id est, Franciam et Burgundiam, excepto illa parte quam Ludovico dedimus, atque Alamaniam, excepto portione quam Pippino adscripsimus, Austriam, Niustriam, Turingiam, Saxoniam, Frisiam, et partem Baiovariae quae dicitur Northgow, dilecto filio nostro Karolo concessimus; ita ut Karolus et Ludovicus viam habere possint in Italiam ad auxilium ferendum fratri suo, si ita necessitas extiterit, Karolus per vallem Augustanam, quae ad regnum eius pertinet, et Ludovicus per vallem Segusianam, Pippinus vero et exitum et ingressum per Alpes Noricas atque Curiam.

IV. Haec autem tali ordine disponimus, ut si Karolus, qui maior natu est, prius quam caeteri fratres sui diem obierit, pars regni quam habeat dividatur inter Pippinum et Ludovicum, sicut quondam divisum est inter nos et fratrem nostrum Karlomannum, eo modo ut Pippinus illam portionem habeat quam frater noster Karlomannus habuit, Ludovicus vero illam partem accipiat quam nos in illa portione suscepimus. Si vero Karolo et Ludovico viventibus, Pippinus debitum humanae sortis compleverit, Karolus et Ludovicus dividant inter se regnum quod ille habuit, et haec divisio tali modo fiat ut ab ingressu Italiae per Augustam civitatem accipiat Karolus Eboreiam, Vercellas, Papiam, et inde per Padum fluvium termino currente usque ad fines Regensium, et ipsam Regiam, et civitatem novam, atque Mutinam usque ad terminos sancti Petri. Has civitates cum suburbanis et terminoriis suis, atque comitatibus quae ad ipsas pertinent, et quicquid inde Romam pergenti ad laevam respicit, de regno quod Pippinus habuit, una cum ducatu Spoletano, hanc portionem, sicut praediximus, accipiat Karolus. Quicquid autem à praedictis civitatibus vel comitatibus Romam eunti ad dextram iacet, de praedicto regno, id est, portionem quae remansit de regione Transpadana, unà cum ducatu Tuscano usque ad mare australe et usque ad Provinciam, Ludovicus ad augmentum sui regni sortiatur. Quod si caeteris superstitibus Ludovicus fuerit defunctus, eam partem Burgundiae quam regno eius adiunximus, cum Provincia et Septimania sive Gothia usque ad Hispaniam, Pippinus accipiat, Karolus vero Aquitaniam atque Wasconiam.

V. Quod si talis filius cuilibet istorum trium fratrum natus fuerit quem populus eligere velit ut patri suo succedat in regni hereditate, volumus ut hoc consentiant patrui ipsius pueri, et regnare permittant filium fratris sui in portione regni quam pater eius frater eorum habuit.

VI. Post hanc nostrae auctoritatis dispositionem placuit inter praedictos filios nostros statuere atque praecipere, propter pacem quam inter eos permanere perpetuo desideramus, ut nullus eorum fratris sui terminos vel regni limites invadere praesumat, neque fraudulenter ingredi ad conturbandum regnum eius vel marcas minuendas; sed adiuvet unusquisque illorum fratrem suum, et auxilium illi ferat contra inimicos eius iuxta rationem et possibilitatem, sive infra patriam, sive contra exteras nationes.

VII. Neque aliquis illorum hominem fratris sui pro quibuslibet causis sive culpis ad se confugientem suscipiat, nec intercessionem quidem pro eo faciat; quia volumus ut quilibet homo peccans, et intercessione indigens intra regnum domini sui, vel ad loca sancta, vel ad honoratos homines confugiat, et inde iustam intercessionem mereatur.

VIII. Similiter praecipimus ut quemlibet liberum hominem, qui dominum suum contra voluntatem eius dimiserit, et de uno regno in aliud profectus fuerit, neque ipse Rex suscipiat neque hominibus suis consentiat ut talem hominem recipiant, vel iniuste retinere praesumant. Hoc non solum de liberis, sed etiam de servis fugitivis statuimus observandum, ut nulla discordiis relinquatur occasio.

IX. Quapropter praecipiendum nobis videtur ut, post nostrum ab hac mortalitate discessum, homines uniuscuiusque eorum accipiant beneficia unusquisque in regno domini sui, et non in alterius, ne forte per hoc, si aliter fuerit, scandalum aliquod accidere possit. Hereditatem autem suam habeat unusquisque illorum hominum absque contradictione, in quocunque regno hoc eum legitime habere contigerit.

X. Et unusquisque liber homo, post mortem domini sui, licentiam habeat sé commendandi inter haec tria regna ad quemcunque voluerit. Similiter et ille qui nondum alicui commendatus est.

XI. De traditionibus autem atque venditionibus quae inter partes fieri solent, praecipimus ut nullus ex his tribus fratribus suscipiat de regno alterius à quolibet homine traditionem seu venditionem rerum immobilium, hoc est, terrarum, vinearum, atque sylvarum, servorumque qui iam casàti sunt, sive caeterarum rerum quae hereditatis nomine censentur; excepto auro, argento, et gemmis, armis ac vestibus necnon et mancipiis non casatis, et his speciebus quae proprie ad negotiatores pertinere noscuntur. Caeteris vero liberis hominibus hoc minime interdicendum iudicavimus.

XII. Si quae autem feminae, sicut fieri solet, inter partes et regna fuerint ad coniugium postulatae, non denegentur iuste poscentibus, sed liceat eas vicissim dare et accipere, et adfinitatibus populos inter se sociari. Ipsae vero feminae potestatem habeant rerum suarum in regno unde exierant, quamquam in alio propter mariti societatem habitare debeant.

XIII. De obsidibus autem qui propter credentias dati sunt, et à nobis per diversa loca ad custodiendum destinati sunt, volumus ut ille Rex in cuius regno sunt, absque voluntate fratris sui, de cuius regno sublati sunt, in patriam eos redire non permittat; sed potius in futurum in suscipiendis obsidibus alter alteri mutuum ferat auxilium, si frater fratrem hoc facere rationabiliter postulaverit. Item iubemus et de his qui pro suis facinoribus in exilium missi vel mittendi sunt.

XIV. Si causa vel intentio sive controversia talis inter partes propter terminos aut confinia regnorum orta fuerit, quae hominum testimonio declarari vel definiri non possit, tunc volumus ut ad declarationem rei dubiae, iudicio crucis, Dei voluntas et rerum veritas inquiratur, nec unquam pro tali

causa cuiuslibet generis pugna vel campus ad examinationem iudicetur. Si vero quilibet homo de uno regno hominem de altero regno de infidelitate contra fratrem domini sui apud dominum suum accusaverit, mittat eum dominus suus ad fratrem suum, ut ibì comprobet quod de homine illius dixit.

XV. Super omni autem iubemus atque praecipimus ut ipsi tres fratres curam et defensionem Ecclesiae sancti Petri simul suscipiant, sicut quondam ab avo nostro Karolo, et beatae memoriae genitore nostro Pippino Rege, et à nobis posteà suscepta est, ut eam cum Dei adiutorio ab hostibus defendere nitantur, et iustitiam suam, quantùm ad ipsos pertinet et ratio postulaverit, habere faciant. Similiter et de caeteris Ecclesiis quae sub illorum fuerint potestate, praecipimus ut iustitiam suam et honorem habeant, et Pastores atque Rectores venerabilium locorum habeant potestatem rerum quae ad ipsa loca pia pertinent, in quocunque de his tribus regnis illarum Ecclesiarum possessiones fuerint.

XVI. Quod si de his statutis atque convenientiis aliquid casu quolibet, vel ignorantiâ, quod non optamus, fuerit irruptum, praecipimus ut quàm citissimè secundùm iustitiam emendare studeant, ne fortè propter dilationem maius damnum possit adcrescere.

XVII. De filiabus autem nostris, sororibus scilicet praedictorum filiorum nostrorum, iubemus ut post nostrum ab hoc corpore discessum licentiam habeat unaquaeque eligendi sub cuius fratris tutela et defensione se conferre velit. Et qualiscunque ex illis monasticam vitam elegerit, liceat ei honorificè vivere sub defensione fratris sui in cuius regno degere voluerit. Quae autem iustè et rationabiliter à condigno viro ad coniugium quaesita fuerit, et ei coniugalis vita placuerit, non ei denegetur à fratribus suis, si et viri postulantis et feminae consentientis honesta et rationabilis fuerit voluntas.

XVIII. De nepotibus vero nostris, scilicet filiis praedictorum filiorum nostrorum, qui ex eis vel iam nati sunt vel adhuc nascituri sunt, placuit nobis praecipere ut nullus eorum per quaslibet occasiones quemlibet ex illis apud se accusatum, sine iusta discussione atque examinatione, aut occidere, aut membris mancare, aut excaecare, aut invitum tondere faciat; sed volumus ut honorati sint apud patres et patruos suos, et obedientes sint cum omni subiectione quam decet in tali consanguinitate esse.

XIX. Hoc postremo statuendum nobis videtur, ut quicquid adhuc de rebus et constitutionibus quae ad profectum et utilitatem eorum pertinent, his nostris decretis atque praeceptis addere voluerimus, sic à praedictis dilectis filiis nostris observetur atque custodiatur, sicut ea quae in his iam statuta et descripta sunt custodire et observare praecipimus.

XX. Haec autem omnia ita disposuimus, atque ex ordine firmare decrevimus, ut quandiu divinae maiestati placuerit nos hanc corporalem agere vitam, potestas nostra sit super à Deo conservatum regnum atque imperium istud, sicut hactenùs fuit, in regimine atque ordinatione, et omni dominatu regali atque imperiali, et ut obedientes habeamus praedictos dilectos filios nostros, atque Deo amabilem populum nostrum cum omni subiectione quae patri à filiis, et Imperatori ac Regi à suis populis, exhibetur. Amen.

CAPITULARE SECUNDUM ANNI DCCCVI.

Sive Capitula VIII. addenda ad Leges.

Incipiunt Capitula quae Domnus Karolus serenissimus Imperator addere iussit.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De banno Regis inrupto componendo.

I. Ut bannum ipsius quislibet inruperit, componere debeat.

De tuitione Ecclesiae, viduarum, orphanorum, et minùs potentum.

II. Ut Ecclesia, viduae, orphani, vel minùs potentes pacem rectam habeant. Et ubicunque fuerit infracta, sexaginta solidis componatur.

De raptu, et violentia, et incendio infra patriam factis.

III. Ut raptum vel vis, per collectam hominum et incendia, infra patriam nemo facere praesumat. Et qui hoc commiserit, LX. solidos in bannum nostrum componat.

De mannitione in hostem.

IV. Similiter et qui iussionem regiam in hoste bannitus inruperit.

De compositione hominis denarialis.

V. De denarialibus, ut si quis eos occiderit, Regi componantur.

De his qui in Ecclesia manumissi sunt.

VI. Similiter de his qui per chartam in Ecclesia iuxta altare dimissi sunt liberi, cum quadraginta solidis Regi componantur.

De his qui per chartam ingenuitatis dimissi sunt liberi.

VII. Qui vero per chartam ingenuitatis dimissi sunt liberi, ubi nullum patrocinium et defensionem non elegerint, similiter Regi componantur cum quadraginta solidis.

Ut Clericum alienum nemo recipiat sine consensu Episcopi sui.

VIII. Ut Clericum nemo recipere audeat sine consensu Episcopi sui. Et si eum aliquis acceptum habet, quando licentia ipsius Episcopi fuerit, aliter non faciat; nisi eum eius praesentiae perscrutandum, si dignus fuerit, deducat.

Haec octo Capitula in assiduitate. Reliqua autem reservata sunt Regibus, ut ipsi potestatem habeant nominativè demandare unde exire debent.

CAPITULARE TERTIUM ANNI DCCCVI.

Haec Capitula nostra Missi nostri cognita faciant omnibus in omnes partes.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De armis non portandis.

I. Ut nullus ad mallum vel ad placitum infra patriam arma, id est, scutum et lanceam portet.

De latronibus.

II. De latronibus, quicunque post Missam sancti Iohannis latroni mansionem dederit, si Francus est, cum duodecim similibus Francis iuret quod latronem eum fuisse non scisset, licèt pater eius sit aut frater vel propinquus. Si hoc iurare non potuerit, et ab aliquo convictus fuerit quod latronem in

hospitio suscepisset, quasi latro et infidelis iudicetur; quia latro, infidelis est noster et Francorum; et qui illum suscipit, similis est illi. Si autem audivit quod latro fuisset, et tamen nescit profirmiter, aut solus iuret quod nunquam eum audisset, nec per veritatem nec per mendacium, latronem esse; aut sit paratus, si de illo latrocinio posteà victus fuerit, ut similiter damnetur.

De animalibus vel aliis rebus, à quibus emantur.

III. Ut nullus comparet caballum, bovem, et iumentum, vel alia, nisi illum hominem cognoscat qui eum vendidit, aut de quo pago est, vel ubi manet, aut quis est eius Senior.

De adventitiis.

IV. De adventitiis, ut cùm Missi nostri ad placitum nostrum venerint, habeant scriptum quanti adventitii sunt in illorum missatico, et de quo pago sunt, et nomina eorum, et qui sunt Seniores eorum.

Item de adventitiis et fugitivis.

V. Similiter direximus Missos in Aquitaniam et in Longobardiam, ut omnes fugitivos et adventitios ad nostrum placitum adducant.

De istis capitulis ad Missos transmittendis.

VI. Quicunque ista capitula habet, ad alios Missos ea transmittat qui non habent, ut nulla excusatio de ignorantia fiat.

CAPITULARE QUARTUM ANNI DCCCVI.

Et haec Missi nostri ante nativitatem Domini omnibus cognita faciant.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De iustitiis Ecclesiarum.

I. In primis omnium iubendum est ut habeant Ecclesiae

earum iustitias, tam in vita illorum qui habitant in ipsis Ecclesiis, quàmque in pecuniis et substantiis eorum.

De potestate Episcoporum.

II. Ut omnes Episcopi potestativè secundùm regulam canonicam doceant, et regant eorum ministeria, tam in monasteriis virorum quàm puellarum, vel in forensibus Presbyteris, seu reliquo populo Dei.

Ut viduae, orphani, et minùs potentes habeant defensionem Imperatoris.

III. Ut viduae et orphani, et minùs potentes, sub Dei defensione et nostro mundeburdo pacem habeant, et eorum iustitias adquirant.

De concordia Episcoporum et Comitum.

IV. Episcopi cum Comitibus stent, et Comites cum Episcopis, ut uterque pleniter suum ministerium peragere possit.

De latronibus, homicidis, adulteris, et incestuosis.

V. Ut latrones, vel homicidae, seu adulteri et incestuosi, sub magna districtione et correctione sint correpti secundùm euvam Baiuvariorum vel legem.

De rebus proprisis.

VI. De rebus proprisis, ut ante Missos vel Comites nostros et Iudices veniant, et ibi accipiant finitivam sententiam. Et anteà nullus praesumat alterius res propindere; nisi magis suam causam quaerat ante Iudices nostros, ut diximus, et ibi recipiat quod iustum est.

De eo qui dixerit quod ei iustè non iudicetur.

VII. Et si aliquis voluerit dicere quod iustè ei non iudicetur, tunc in praesentiam nostram veniat. Aliter vero non praesumat in praesentiam nostram venire pro alterius iustitia dilatanda.

Quas iustitias Missi ad praesens faciant. Et de marcha custodienda.

VIII. Quod non ampliùs de illis iustitiis Missi nostri ad praesens modo faciant, nisi de temporibus Tassilonis seu Liutpirgae, exceptis illis qui avi et genitoris nostri vel ad nos venerint. Et marcham nostram, secundùm quod ordinatum et sancitum habemus, custodiant unà cum Missis nostris.

EXPLICIT.

CAPITULARE QUINTUM ANNI DCCCVI.

Sive Capitulare Noviomagense.

Capitula quae ad Niumaga addita in sexto anno imperii infrà Quadragesimam.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De cura Missorum dominicorum.

I. Ut unusquisque in suo missatico maximam habeat curam ad praevidendum et ordinandum, ac disponendum, secundùm Dei voluntatem et secundùm iussionem nostram.

De sacramento fidelitatis praestando Imperatori.

II. De sacramento, ut hi qui anteà fidelitatem partibus nostris non promiserunt, promittere faciant, et insuper omnes denuo repromittant.

Ut ea omnes consentiant quae inter filios Imperatoris constituta sunt.

III. Ut ea quae inter filios nostros propter pacis concordiam statuimus, pleniter omnes consentire debeant.

De vita et conversatione Monachorum et Sanctimonialium per Missos discutienda.

IV. Ut praedicti Missi per singulas civitates et monasteria virorum et puellarum praevideant quomodò aut qualiter in domibus Ecclesiarum et ornamentis Ecclesiae emendatae vel restauratae esse videntur, et diligenter inquirant de conversatione singulorum, vel quomodò emendatum habeant quod iussimus de eorum lectione et cantu, caeterisque disciplinis et ecclesiasticae regulae pertinentibus.

De thesauris ecclesiasticis.

V. Ut singuli Episcopi, Abbates, et Abbatissae diligenter considerent thesauros ecclesiasticos, ne propter perfidiam aut neglegentiam custodum aliquid de gemmis, aut de vasis, reliquo quoquè thesauro perditum sit; quia dictum est nobis quod negotiatores Iudaei, necnon et alii gloriantur quod quicquid eis placeat, possint ab eis emere.

De aequalitate à Missis dominicis facienda.

VI. Volumus ut aequaliter Missi nostri faciant de singulis causis, sive de heribanno, sive de advenis, sive de caeteris quibuslibet causis. De advenis volumus ut qui iamdiu coniugati sunt per singula loca, ut ibi maneant, et sine causa aut sine aliqua culpa non fiant eiecti. Fugitivi verò servi et latrones redeant ad propria loca.

De his qui beneficia habent regalia.

VII. Auditum habemus qualiter et Comites, et alii homines qui nostra beneficia habere videntur, comparant sibi proprietates de ipso nostro beneficio, et faciunt servire ad ipsas proprietates servientes nostros de eorum beneficio, et curtes nostrae remanent desertae, et in aliquibus locis ipsi vicinantes multa mala patiuntur.

De his qui fraudem faciunt in regalibus beneficiis.

VIII. Audivimus quòd alibi reddant beneficium nostrum ad alios homines in proprietatem, et in ipso placito dato pretio comparant ipsas res iterùm sibi in alodum: quod omninò cavendum est; quia qui hoc faciunt, non bene custodiunt fidem quam nobis promissam habent. Et ne fortè in aliqua infidelitate inveniantur; quia qui hoc faciunt, per eorum voluntatem ad aures nostras talia opera illorum non perveniunt.

De his qui propter propriam iustitiam dilatandam fugantur.

IX. Sunt et alii qui iustitiam legibus recipere debent, et in tantum fiunt in quibusdam locis fatigati usque dum illorum iustitiam per fideiussorum manus tradunt, ita ut aliquid vel parvum possint habere, et fortiores suscipiant maiorem portionem.

De mendicis discurrentibus.

X. De mendicis qui per patrias discurrunt, volumus ut unusquisque fidelium nostrorum suum pauperem de beneficio aut de propria familia nutriat, et non permittat aliubi ire mendicando. Et ubi tales inventi fuerint, nisi manibus laborent, nullus ei quicquam tribuere praesumat.

De teloneis et cispitaticis.

XI. De teloneis et cispitaticis, sicut in alio Capitulari ordinavimus, teneant; id est, ut ubi antiqua consuetudo fuit, exigantur; et ubi nova fuerint inventa, destruantur.

De usura.

XII. Usura est ubi ampliùs requiritur quàm datur; verbi gratiâ, si dederis solidos decem, et ampliùs requisieris: vel si dederis modium unum frumenti, et iterùm super aliud exigeris.

De cupiditate in bonam partem.

XIII. Cupiditas in bonam partem potest accipi, et in malam. In bonam iuxta Apostolum : *Cupio dissolvi et esse cum Christo.* Et in psalmo : *Concupivit anima mea in atria Domini.*

Item de cupiditate in malam partem.

XIV. Cupiditas verò in malam partem accipitur, qui supra modum res quaslibet iniustè appetere vult, iuxta Salomonem : *Post concupiscentias tuas non eas.*

De avaritia.

XV. Avaritia est alienas res appetere, et adeptas nulli largiri. Et iuxta Apostolum haec est radix omnium malorum.

De turpibus lucris.

XVI. Turpe lucrum exercent qui per varias circumventiones, lucrandi causâ, inhonestè res quaslibet congregare decertant.

De foenore.

XVII. Foenus est qui aliquid praestat. Iustum foenus est qui ampliùs non requirit nisi quantùm praestitit.

De emptione tempore messis, causâ cupiditatis et turpis lucri.

XVIII. Quicunque enim tempore messis vel vindemiae, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparat annonam aut vinum, verbi gratiâ de duobus denariis comparat modium unum, et servat usque dum iterùm venundari possit contra denarios quatuor aut sex, seu ampliùs, hoc turpe lucrum dicimus. Si autem propter necessitatem comparat, ut sibi habeat et aliis tribuat, negotium dicimus.

De hoc si per plurima loca fames fuerit.

XIX. Consideravimus itaque ut praesenti anno, quia per plurima loca fames valida esse videtur, ut omnes Episcopi, Abbates, Abbatissae, Optimates, et Comites, seu domestici, et cuncti fideles qui beneficia regalia, tam de rebus ecclesiasticis quàmque et de reliquis, habere videntur, ut unusquisque de suo beneficio suam familiam nutricare faciat, et de sua proprietate propriam familiam nutriat; et si Deo donante super se et super familiam suam, aut in beneficio aut in alode, annonam habuerit, et venundare voluerit, non cariùs vendat nisi modium de avena denarios duos, modium unum de hordeo contra denarios tres, modium unum de spelta disparata contra denarios tres, modium unum de segale contra denarios quatuor, modium unum de frumento parato contra denarios sex. Et ipse modius sit quem omnibus habere constitutum est, ut unusquisque habeat aequam mensuram et aequales modios.

CAPITULARE SEXTUM ANNI DCCCVI,

Sive Capitula excerpta de Canone.

Incipiunt Capitula excerpta de Canone.

Cap. I. Ut per singulos annos synodus bis fiat.

II. Qualis ad sacerdotium vel sacros ordines, secundùm quod in canone legimus, venire non potest.

III. Ut nequaquam inter duos Metropolitanos provincia dividatur.

IV. Ne in una civitate duo sint Episcopi, et de Vicariis eorum.

V. Quòd non oporteat ordinationes Episcoporum diù differre.

VI. De ordinatis Episcopis, nec receptis.

VII. Quòd non oporteat absolutè quoslibet ordinare.

VIII. De servo, si nesciente domino suo fuerit ordinatus.

IX. Quòd non liceat Clericum in duabus civitatibus ministrare, nec Abbates plurima monasteria aut cellas habere.

X. Ne de uno loco ad alium transeat Episcopus sine decreto Episcoporum, vel Clericus sine iussione Episcopi sui.

XI. De peregrinis Episcopis et Clericis.

XII. De litteris peregrinorum, et Clericis sine litteris ambulantibus.

XIII. Qualis vel pro qualibus culpis quis secundùm canonicam institutionem degradetur de officio sacerdotali.

XIV. De expulso ab Ecclesia et excommunicato, vel damnato ab officio.

XV. De ordinatione ecclesiastica, et officiò Missae, et Reliquiis Sanctorum, et Oratoriis villaribus.

XVI. De altaribus non consecrandis, nisi lapideis.

XVII. De confirmatione cum chrismate.

XVIII. De baptismo.

XIX. De Pascha et die dominico et reliquis festivitatibus.

XX. De ieiuniis et quadragesima, vel letaniis.

XXI. Ut festivitates preclarae non nisi in civitatibus aut in vicis publicis teneantur.

XXII. De hoc officio.

XXIII. Ut omnes fideles communicent, et ad Missas perexpectent finalem deprecationem.

De Presbyteris, Diaconis, et reliquis ex clero. *Ex decretis et canone sancti Sylvestri et* LXXXIV. *Episcoporum.*

Fecit hos gradus in gremio Synodi, ut non Presbyter adversùs Episcopum, non Diaconus adversùs Presbyterum, non Subdiaconus adversùs Diaconum, non Exorcista adversùs Acolytum, non Lector adversùs Exorcistam, non Ostiarius adversùs Lectorem det accusationem aliquam. Et non damnabitur Praesul sine septuaginta duobus testibus; neque Praesul summus à quoquam iudicabitur, quoniam scriptum est: *Non est discipulus super magistrum.* Presbyter autem, nisi in quadraginta quatuor testimoniis, non damnabitur. Diaconus autem in cardine constitutus urbis Romae, nisi triginta septem testibus, non condemnabitur. Subdiaconus, Acolytus, Exorcista, Lector, nisi, sicut scriptum est, in septem testimoniis filios habentes et uxorem, et omninò Christum praedicantes. Sic datur mystica veritas.

CAPITULARE ANNI DCCCVII.

Iste Capitulus fuit datus in anno septimo ad Aquis palatium.

Memoratorium qualiter ordinavimus, propter famis inopiam, ut de ultrà Sequanae omnes exercitare debeant.

Cap. I. In primis quicunque beneficia habere videntur, omnes in hostem veniant.

II. Quicunque liber mansos quinque de proprietate habere videtur, similiter in hostem veniat. Et qui quatuor mansos habet, similiter faciat. Qui tres habere videtur, similiter agat. Ubicunque autem inventi fuerint duo quorum unusquisque

duos mansos habere videtur, unus alium praeparare faciat; et qui meliùs ex ipsis potuerit, in hostem veniat. Et ubi inventi fuerint duo quorum unus habeat duos mansos, et alter habeat unum mansum, similiter se sociare faciant, et unus alterum praeparet; et qui meliùs potuerit, in hostem veniat. Ubicunque autem tres fuerint inventi quorum unusquisque mansum unum habeat, duo tertium praeparare faciant; ex quibus qui meliùs potest, in hostem veniat. Illi verò qui dimidios mansos habent, quinque sextum praeparare faciant. Et qui sic pauper inventus fuerit qui nec mancipia nec propriam possessionem terrarum habeat, tamen in pretio valente quinque solidos, quinque sextum praeparent; et ubi duo, tertium, de illis qui parvulas possessiones de terra habere videntur. Et unicuique ex ipsis qui in hoste pergunt, fiant coniectati solidi quinque à suprascriptis pauperioribus qui nullam possessionem habere videntur in terra. Et pro hac consideratione nullus suum Seniorem dimittat.

III. Omnes itaque fideles nostri Capitanei, cum eorum hominibus et carra, sive dona, quantùm meliùs praeparare potuerint, ad condictum placitum veniant. Et unusquisque Missorum nostrorum per singula ministeria considerare faciat unum de Vassallis nostris, et praecipiat de verbo nostro ut cum illa minore manu et carra de singulis comitatibus veniant, et eos post nos pacificè adducat, ita ut nihil exinde remaneat, et mediante mense Augusto ad Rhenum sint. Haec autem constituta volumus ut observent omnes generaliter, praesenti anno, qui ultra Sequanam commanere videntur.

IV. Volumus atque iubemus ut Comites nostri, propter venationem et alia ioca, placita sua non dimittant, nec ea minuta faciant; sed ad exemplum quod nos cum illis placitare solemus, sic et illi cum suis subiectis placitent, et iustitias faciant; et de singulis capitulis quae eis praecipimus per semetipsos considerare studeant; ut nihil praetermittatur ab eis quae vel infra patriam vel foràs patriam in hoste faciendum iniungimus.

V. Si partibus Hispaniae sive Avaratiae solatium fuerit necesse praebendi, tunc de Saxonibus quinque sextum praeparare faciant. Et si partibus Beheim fuerit necesse solatium ferre, duo tertium praeparent. Si verò circa Sorabis patria deferenda necessitas fuerit, tunc omnes generaliter veniant.

VI. De Fresonibus volumus ut Comites et Vasalli nostri, qui beneficia habere videntur, et caballarii, omnes generaliter ad placitum nostrum veniant bene praeparati. Reliqui verò pauperiores, sex septimum praeparare faciant, et sic ad condictum placitum bene praeparati hostiliter veniant.

VII. Volumus itaque atque praecipimus ut Missi nostri per singulos pagos praevidere studeant omnia beneficia quae nostri et aliorum homines habere videntur, quomodo restaurata sint post annuntiationem nostram, sive destructa. Primum de Ecclesiis, quomodo structae aut destructae sint in tectis, in maceriis, sive parietibus sive in pavimentis necnon in pictura, etiam et in luminariis, sive officiis. Similiter et alia beneficia, casas cum omnibus appendiciis earum et laboratu sive adquisitu; vel etiam quid unusquisque, postquam hoc facere prohibuimus, in suum alodem ex ipso beneficio duxit, vel quid ibidem exinde operatus est. Qualiter autem sit hoc unusquisque Vicarius singulis comitatibus in suo ministerio simul cum nostris Missis praevideat, et sicut ipse hoc coniurare valeat, totum invenerit, in brevem mittat et ipsos breves nobis deferant. Et omnes ii qui in ipsa beneficia habent, unà cum nostris Missis veniant, ut scire possimus qui sint, aut qui suum beneficium habeat condrictum aut destructum. Similiter et illorum alodes praevideant, utrum melius sint constructi ipsi alodi aut illud beneficium; quia auditum habemus quod aliqui homines illorum beneficia habent deserta, et alodes eorum restauratos.

EPISTOLA IMPERATORIS
Ad Pippinum Filium, Regem Italiae.
De pace Ecclesiarum Dei et servientium earum.

Karolus, serenissimus Augustus à Deo coronatus, magnus, pacificus Imperator, Romanorum gubernans Imperium, ac per misericordiam Dei Rex Francorum et Longobardorum, dilectissimo filio nostro Pippino, glorioso Regi, sempiternam in Domino salutem. Pervenit ad aures nostras quod aliqui Duces et eorum iuniores, Castaldii, Vicarii, Centenarii, seu reliqui Ministeriales, Falconarii, Venatores, et caeteri per singula territoria habitantes vel discurrentes, mansionaticos et paravereda accipiant, non solum super liberos homines, sed etiam in Ecclesias Dei, monasteria videlicet virorum ac puellarum, et xenodochia, atque diversas plebes, et super reliquos servientes Ecclesiarum Dei, in eorum opera, id est, in vineis et campis, seu pratis, necnon et in eorum aedificiis illos faciant operari, et carnaticos et vinum contra omnem iustitiam ab eis exactare non cessant, et multas oppressiones patiantur ipsae Ecclesiae Dei, vel servientes earum. Ideoque, carissime Fili, has litteras ad tuam dilectionem direximus, ut hanc causam diligenter ac prudenter inquirere facias; et si veritas est quod ita factum sit, deinceps omnimodis emendare et corrigere studeas: quatenus in diebus nostris ac tuis pax Ecclesiarum Dei, sive illarum servientium, in omnibus conservetur, et ut mer-

ces copiosa nobis ac tibi iugiter adcrescat, Audivimus etiam quod quaedam capitula quae in lege scribi iussimus, per aliqua loca aliqui ex nostris ac vestris dicant quod nos nequaquam illis hanc causam ad notitiam per nosmetipsos condictam habeamus, et ideo nolunt eis obedire nec consentire, neque pro lege tenere. Tu autem nosti quomodo vel qualiter tecum locuti fuimus de ipsis capitulis. Et ideo admonemus tuam amabilem dilectionem ut per universum regnum tibi à Deo commissum ea nota facias, et obedire atque implere praecipias, de Episcopis et Sacerdotibus occisis sicut statutum habemus, et de reliquis quibuslibet causis. Veruntamen de Presbyteris videtur nobis ut si liber natus est Presbyter, triplâ compositione secundum suam legem fiat compositus; et si plagatus fuerit, secundum qualitatem plagarum vel disciplinae triplà compositione emendetur qui hoc perpetraverit. Si autem Presbyter servus natus fuerit, secundum illius nativitatem triplâ compositione solvatur in plagis et disciplinis. Et de Diaconibus similiter fiat. His expletis, bene vale semper in Domino, Fili dilectissime.

CAPITULARE TRIPLEX ANNI DCCCVIII.

In anno octavo Capitula cum primis conferendis.

I. De latronibus et furibus.

II. De falsis testibus.

III. De periuriis.

IV. De fugitivis.

V. De hominibus appensi propter leves culpas.

VI. De moneta.

VII. De roccis et sagis.

VIII. De mercato palatii nostri.

IX. De marcha nostra custodienda terrâ marique.

X. De navibus quas facere iussimus.

XI. Ut ea quae constituta sunt, à fidelibus nostris observentur, et iussiones nostrae impleantur.

XII. De tempore alterius placiti nostri, et qui iterum ad illum placitum venire debeant.

XIII. De hominibus filiorum ac filiarum nostrorum, quos Missi et Comites distringere non audeant.

Item ubi supra.

I. De marcha ad praevidendum unusquisque paratus sit, illuc festinanter venire, quandocumque necessitas fuerit.

II. De latronibus, ut melius distringantur. Et ut nullus hominem pendere praesumat, nisi per iudicium. Si vero aliquis sine culpa penditus fuerit, et ibi moritur, tunc ab eo qui eum sine iudicio pendidit, proximis parentibus sit compo-

situs. Et si ibi mortuus non fuerit, sed vivens evaserit, tunc sibimet sit compositus, et res et mancipia sua in fisco non cadant. De servis vero, si quis alterius servum absque iudicio et sine culpa pendiderit, et ibi mortuus fuerit, weregildus eius domino solvatur. Et si de ipsa morte evaserit, ipse ipsam liudem recipiat, et liber posteà permaneat.

III. Ut nullus testes mittere in iudicium praesumat, sed Comes hoc per veraces homines circa manentes per sacramentum inquirat; ut sicut exinde sapiunt, hoc modis omnibus dicant.

IV. Ut nullus se periurare praesumat. Et si fecerit, sicut in anterioribus Capitulis mandatum est, manum perdat aut redimat. Et hoc omnibus adnuntiatum fiat, quid periurium aut falsum testimonium noceat.

V. De emptionibus et venditionibus, ut nullus praesumat aliter vendere et emere sagellum meliorem duplum viginti solidis, et simplum cum decem solidis. Reliquos vero minus. Roccum martrinum et lutrinum meliorem triginta solidis, sismusinum meliorem decem solidis. Et si aliquis amplius vendiderit aut empserit, cogatur exsolvere in bannum solidos quadraginta, et ad illum qui hoc invenerit et eum exinde convicerit, solidos viginti.

VI. De fugitivis hominibus, ut ubicunque inventi fuerint, ille qui eum retinet, bannum dominicum solvere cogatur, et ille fugitivus absque dubio in patriam ad dominum suum revertatur.

VII. De monetis ut in nullo loco moneta percutiatur nisi ad curtem; et illi denarii palatini mercentur, et per omnia discurrant.

Item de Anno VIII.

I. De pace infra patriam.

II. De Canonicis et Monachis.

III. De falso testimonio et periurio.

VI. De his qui se fraudulenter ingenuare volunt, et aliqui optumescunt.

V. De falsis monetis.

VI. De illorum hominum conquisitu qui modo foris ducti fuerunt, et posteà adquisierunt postquam patres eorum et parentes ducti sunt.

VII. De decimis et nonis.

VIII. De latronibus et disciplina eorum.

IX. De operibus palatii apud Vermerium.

X. De illo broilo ab Attiniacum palatium nostrum.

CAPITULARE PRIMUM ANNI DCCCIX.

Capitula quae Domnus Imperator Aquis palatio constituit in anno nono.

I. De Ecclesiis non bene restauratis.

II. De causis quae cotidie non cessant.

III. De pace latronum.

IV. De concordia fidelium nostrorum.

V. De fugitivis, quos non cessant recipere et abscondere.

VI. De vagis peregrinis qui propter Deum non vadunt.

VII. De homicidiis.

VIII. De monetis et mensuris modiorum et sextariorum.

IX. De beneficiis nostris non bene condrectis. Et ut nonae vel decimae per omnia donentur.

X. De Clericis et Vassallis, ut nullus sine licentia domini sui recipiatur.

XI. De meziban, id est, de latrone forbaunito. Ut unusquisque Comes alio mandet ut nullus eum recipere audeat. Si liber eum susceperit, solidos quindecim componat. Si servus, centum viginti ictus accipiat, et insuper dimidium caput eius tondeatur.

XII. Ut nullus absque iustitia pauperem et inopem expoliare praesumat.

XIII. Ut nullus ad placitum venire cogatur, nisi qui causam habet ad quaerendam, excepto Scabinis et Vassallis Comitum.

XIV. Ut nullus audeat praestare adiutorium ei qui malo facit, aut respondere.

XV. Ut Missi nostri per misericordiam viriliter in omnibus agant.

XVI. De testibus, sicut in anterioribus Capitulis continetur, ut ieiuni ad placitum veniant, et postquam comederint, nec testimonium dicere nec sacramentum iurare possint. Et ut priusquam iurent, separatim discutiantur.

XVII. Ut nullus praemium recipiat propter iustitiam tollendam,

XVIII. De mercatis, ut in die dominico non agantur, sed in diebus quibus homines ad opus dominorum suorum debent operari.

XIX. De pontibus et viis, ut nullus ibi teloneum accipiat. Et ut nullus cogatur ad pontem ire ad flumen transeundum propter telonei causam, quando ille in alio loco compendiosius illud flumen transire potest.

XX. Ut omnes iudicio Dei credant absque dubitatione.

1. XXI. Si Presbyter chrisma dederit, ab Episcopo degradetur, et postmodum à Iudice manum perdat, si propter iudicium subvertendum hoc fecerit,

2. XXII. Ut Iudices, Vicedomini, Praepositi, Advocati, Centenarii, Scabinei boni et veraces et mansueti, cum Comite et populo, eligantur et constituantur ad sua ministeria exercenda.

XXIII. Si vero Advocatus sacramentum contra alium habuerit, et iurare non potest, propter hoc beneficium suum non perdat.

XXIV. De debitis pauperum anterioribus, et negotia facienda antequam fructus colligatur, omnino inanteà cavenda hoc ex ore proprio locuti sumus. Unusquisque praesenti anno, sive libero sive servo, suum de famis inopia adiutorium praebeat.

XXV. Ut loca ubi placita esse debent, bene restaurata fiant, sicut ore proprio diximus, quo in hiberno et in aestate ad placita observanda usus esse possit.

XXVI. De traditionibus, ut in abscondito non fiant propter contentiones diversas.

XXVII. Ut nullus comparationes faciat cum paupere dolose, nisi per iustitiam.

XXVIII. Ut postquam quisque ad mortem fuerit iudicatus, neque Iudex fiat, neque Scabinius, neque testis, nec ad sacramentum recipiatur; sed unde alii iurare debent, ipse semper ad iudicium Dei examinandus accedat.

XXIX. Sacramenta vero quae ad palatium fuerint iudicata, ibidem finiantur. Et si consacramentales homines cum ipso venire renuerint, iussione dominicâ aut indiculo ad palatium venire cogantur.

XXX. De illis hominibus qui propter eorum culpas ad mortem iudicati fuerint, et posteà eis vita fuerit concessa, si ipsi iustitiam ab aliis requisierint, aut ab eis iustitiam quaerere voluerint, qualiter inter illos iudicium terminetur. Primo omnium de illis causis pro quibus iudicatus fuit ad mortem, nullam potest facere repetitionem, quia omnes res suae secundum iudicium Francorum in publico fuerunt revocatae. Et si aliquid inpostmodum, postquam ei vita concessa est, cum iustitia adquirere poterit, in sua libertate teneat, et defendat secundum legem. In testimonio non suscipiatur, nec inter Scabinios ad legem iudicandam locum teneat. Et si ad sacramentum aliquid ei iudicatum fuerit quod iurare debeat, si aliquis ipsum sacramentum falsum dicere voluerit, cum armis contendat.

XXXI. Si alicui post iudicium Scabiniorum fuerit vita concessa, et ipse inpostmodum aliqua mala perpetraverit, et iustitiam reddere noluerit, dicendo quod mortuus sit, et ideo iustitiam reddere non debeat, statutum est ut superius iudicium sustineat quod antea sustinere debuit. Et si aliquis adversus eum aliquid male fecerit, secundum aequitatis ordinem

licentiam habeat suam iustitiam requirendi de causis perpetratis postquàm ad mortem iudicatus est. De praeteritis maneat sicut suprà diiudicatum fuit.

XXXII. Ut Comes qui latrones in forbanno miserit, vicinis suis Comitibus notum faciat eundem latronem esse forbannitum, ut illi eum non recipiant.

XXXIII. Ut nullus quislibet Missus noster, neque Comes, neque Iudex, aut Scabinius, cuilibet iustitiam dilatare praesumat, si statim adimpleta poterit esse secundùm rectitudinem; neque praemia pro hoc à quolibet homine per malum ingenium accipere praesumant.

XXXIV. Ut nemo propter cupiditatem pecuniae, et propter avaritiam suam, priùs det pretium, et futuram coemptionem sibi praeparet, ut duplum vel triplum tunc recipiat; sed tunc tantùm quando fructus praesens est, illos comparet.

XXXV. De hospitalitate et susceptione iterantium, tam Missorum nostrorum quàm reliquorum bonorum hominum.

XXXVI. Quòd Missos nostros ad vicem nostram mittimus.

XXXVII. De illis qui vinum et annonam vendunt antequam colligantur, et per hanc occasionem pauperes efficiuntur.

CAPITULARE SECUNDUM ANNI DCCCIX.

Capitula quae Domnus Karolus constituit.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De hominibus ad mortem diiudicatis, et posteà eis vita concessa, si iustitiam quaesierint.

I. De illis hominibus qui propter culpas eorum ad mortem diiudicati fuerint, et posteà vita eis fuerit concessa, si ipsi iustitiam ab aliis requisierint, aut ab eis iustitiam requirere voluerint, qualiter inter eos iudicium terminetur. Primùm omnium de illis causis pro quibus iudicatus fuerit ad mortem, nullam potest facere repetitionem, quia omnes res suae secundùm iudicium Francorum in publico fuerunt revocatae. Et si aliquid inpostmodùm, postquam ei vita concessa est, cum iustitia adquirere potuerit, in sua libertate teneat et defendat secundùm legem. In testimonium non suscipiatur, neque inter Scabinos legem teneat. Et si ad sacramentum aliquod ei iudicatum fuerit quod iurare debeat, si aliquis ipsum sacramentum falsum dicere voluerit, armis contendant.

De homine cui post iudicium vita concessa est, si iustitiam reddere noluerit.

II. Si alicui post iudicium Scabinorum fuerit vita concessa, et ipse inpostmodùm aliqua mala perpetraverit, et iustitias reddere noluerit, quòd mortuus est dicendo, et ideò iustitias reddere non debeat, statuendum est ut superius iudicium sustineat quod antè sustinere debuit. Et si aliquis adversùs eum aliqua mala fecerit, secundùm aequitatis ordinem licentiam habeat suam iustitiam requirendi de causis perpetratis, postquam ad mortem diiudicatus est. De praeteritis maneat sicut suprà iudicatum fuerit.

De latrone forbannito.

III. De latrone forbannito.

De Comite latronem in forbannum mittente.

IV. Ut Comes qui latronem in forbanno miserit, aliis Comitibus notum faciat eundem latronem à se esse forbannitum, ut illi eum non recipiant.

De illis qui ad placitum banniri debeant.

V. Ut nullus alius de liberis hominibus ad placitum vel ad mallum venire cogatur, exceptis Scabinis et Vassis Comitum, nisi qui causam suam quaerere debet ac respondere.

De testibus, ad testimonium dicendum qualiter adhibeantur.

VI. Ut testes ad testimonium praemio vel pretio non conducantur. Et ut nullus testimonium dicat, aut sacramentum iuret, nisi ieiunus. Et ut testes, priusquam iurent, separatim discutiantur quid dicere velint de illa re unde testimonium reddere debent.

De iustitia cuiuslibet à nullo quolibet dilatanda.

VII. Ut nullus quislibet Missus noster, neque Comes, Iudex, aut Scabinus quislibet, iustitiam dilatare praesumat, cùm statim adimpleta potuerint esse secundùm rectitudinem; neque praemia pro hoc à quolibet homine per aliquod ingenium malum praesumat.

De mercato.

VIII. Ut mercatum in die dominico in nullo loco haberi, nisi ubi antiquitùs fuit et legitimè esse debet.

De non cogendo ad pontem ire, causâ telonei.

IX. Ut nullus cogatur ad pontem ire ad fluvium transeundum propter telonei causas, quando in alio loco ille compendiosiùs illud flumen transire potest. Similiter in plano campo, ubi nec pons nec treiectus est, ibi omnimodis praecipimus ut non teloneum exigatur.

De hoc si Presbyter sanctum chrisma dederit ad iudicium subvertendum.

X. Ut Presbyter qui sanctum chrisma donaverit ad iudicium subvertendum, postquam de gradu suo fuerit expoliatus, manum amittat.

De Iudicibus, Advocatis, Praepositis, et reliquis Ministris, quales sint.

XI. Ut Iudices, Advocati, Centenarii, Praepositi, Vicarii, Scabini, quales meliores inveniri possunt, constituantur ad ministeria sua exercenda.

De cavenda cupiditate et avaritia.

XII. Ut nemo propter cupiditatem pecuniae et propter avaritiam suam priùs det pretium, et futuram coemptionem sibi praeparet ut duplum vel triplum tunc recipiat; sed tunc quando fructus praesens est, illum comparet.

De mallo publico.

XIII. Ut in locis ubi mallus publicus haberi solet, tectum tale constituatur quòd in hiberno et in aestate observandus esse possit.

De sacramentis ad palatium adhramitis.

XIV. Ut sacramenta quae in palatio fuerint adhramita, in palatio perficiantur. Et si consacramentales homines cum ipso venire renuerint, iussione dominica aut indiculo aut sigillo venire cogantur.

De hospitalitate et susceptione itinerantium.

XV. De hospitalitate et susceptione itinerantium, tam Missorum nostrorum quàm reliquorum bonorum hominum.

Ne quis annonam suam vendat antequam colligatur.

XVI. De his qui annonam et vinum vendunt antequam colligantur, et per hanc occasionem pauperes efficiuntur.

CAPITULARE PRIMUM ANNI DCCCX.

Capitula quae anno decimo Imperii Domni Karoli Serenissimi Augusti Aquis palatio commonita sunt.

I. De clamatoribus qui magnum impedimentum faciunt in palatio ad aures Domni Imperatoris, ut Missi sive Comites illorum Missos transmittant contra illos qui mentiendo vadunt, ut eos convincant.

II. Ut ante Vicarium et Centenarium de proprietate aut libertate iudicium non terminetur aut adquiratur, nisi semper in praesentia Missorum imperialium, aut in praesentia Comitum.

III. De homicidiis factis anno praesenti inter vulgares homines, quae propter pulverem mortalem acta sunt.

IV. Ut Sacerdotes admoneant populum ut eleemosynam dent, et orationes faciant, propter diversas plagas quas assiduè pro peccatis patimur.

V. Ut ipsi Sacerdotes unusquisque secundùm ordinem suum praedicare et docere studeat plebem sibi commissam.

VI. De ebrietate, ut primùm omnium seniores semetipsos exinde vetent, et eorum iunioribus exemplum bonae sobrietatis ostendant.

VII. Admonendi sunt omnes generaliter, secundùm evangelicam auctoritatem, ut sic luceant opera vestra coram hominibus ut glorificent Patrem vestrum qui in coelis est.

VIII. De fugitivis qui per diversas provincias detenti et occultati contra praeceptum Domni Imperatoris sunt, ut qui eos post praeteritum tempus suscepit aut retinet, bannum dominicum componat.

IX. De pace et iustitia infra patriam, sicut saepe per alia Capitula iussi adimpletum fiat.

X. De latronibus qui magnam habent blasphemiam, quicunque aliquem ex ipsis comprehenderit, nullum damnum exinde patiatur.

XI. De heribanno, ut diligenter inquirant Missi qui hostem facere potuit et non fecit, ipsum bannum componat, si habet unde componere possit. Et si non habuerit unde componere valeat, reuvadiatum fiat et inbreviatum, et nihil pro hoc exactatum fiat usque dum ad notitiam Domni Imperatoris veniat.

XII. Herisliz qui factum habent, per fideiussores ad Regem mittantur.

XIII. De beneficiis destructis et alodibus restauratis.

XIV. De freda exigenda.

XV. De materiamine ad naves faciendas.

XVI. De vulgari populo, ut unusquisque suos iuniores distringat, ut meliùs ac meliùs obediant et consentiant mandatis et praeceptis imperialibus.

XVII. De eleemosyna mittenda ad Hierusalem propter Ecclesias Dei restaurandas.

XVIII. Ut nullus hominibus malignis consentiat, sed magis, in quantum potest, resistat. Ut pauperes, orphani, et viduae, et Ecclesiae Dei pacem habeant.

CAPITULARE SECUNDUM ANNI DCCCX.

Item de anno X.

I. De tribulatione generali quam patimur omnes, id est, de mortalitate animalium et caeteris plagis.

II. De praedicatione per singulas parochias.

III. De evangelio, ut luceat lux vestra coram hominibus.

IV. De omnibus vitiis et ebrietate fugiendum.

V. De semetipso et sua familia unusquisque corrigenda.

VI. De orationibus in invicem faciendis.

VII. De innocentibus occisis inquirendum.

VIII. De clamatoribus, quomodo castigentur.

IX. De beneficiis non bene condrictis inquirendum.

X. De mendacio et periurio cavendo.

XI. De heribanno exigendo.

XII. De pauperibus qui minimè solvere possunt.

XIII. De freda exigenda.

XIV. De his qui *herisliz* fecerunt, ut fideiussores donent.

XV. De rebus et mancipiis, ut ante Vicarios et Centenarios non conquirantur.

XVI. De latronibus, quomodo distringantur.

CAPITULARE TERTIUM ANNI DCCCX.

Sive Capitula de instructione Missorum.

Cap. I. Ut tales sint Missi in legatione sua sicut decet esse ministros Imperatoris strenuos, et perficiant quod eis iniunctum fuerit. Aut si non potuerint, Domno Imperatori notum faciant quae difficultas eis resistat ne illud perficere possint.

II. Ut quicquid de eius iussione cuilibet praecipere et commendare debent, potestativè annuntient atque praecipiant. Et non sibi faciant socios inferioris ordinis homines, qui semper inde retro .res qualescunque tractare volunt; sed illos sibi socient qui ad effectum unamquamque rem deduci cupiunt.

III. Quando iustitiam pauperibus facere iusserint, semel aut bis praecipiant ut iustitia facta fiat. Tertiâ vice, si nondum factum est, ipsi pergant ad locum et ad hominem qui iustitiam facere noluit, et cum virtute tollant ab eo quod iniustè alteri tulit, et reddant illi cuius per iustitiam esse debuit.

IV. Ut qui bannum Domni Imperatoris vel freda dare debet, accipiatur illa solutio, et ad eum inferatur, ut ipse tamen det cuicunque ei placuerit.

V. Quicunque illis iustitiam facere volentibus resistere conatus fuerit, Domno Imperatori annuntient. Similiter quicunque contra iustitiam alterum in placito defendere voluerit, legitimam poenam incurrat, cuiuslibet homo sit, sive Domni Imperatoris, sive cuiuslibet filiorum et filiarum, vel caeterorum potentium hominum.

CAPITULARE PRIMUM ANNI DCCCXI,

Sive Capitulare interrogationis de iis quae Karolus Magnus pro communi omnium utilitate interroganda constituit.

De interrogatione Domni Imperatoris de anno XI.

In primis separare volumus Episcopos, Abbates, et Comites nostros, et singulariter illos alloqui.

Cap. I. Quae causae efficiunt ut unus alteri adiutorium praestare nolit, sive in marcha, sive in exercitu, ubi aliquid utilitatis defensione patriae facere debet.

II. Unde illae frequentissimae causationes, in quibus unus alteri quaerit quicquid parem suum viderit possidentem.

III. De eo quod quilibet alterius hominem ad se fugientem suscipit.

IV. Interrogandi sunt in quibus rebus vel locis ecclesiastici laicis, aut laici ecclesiasticis, ministerium suum impediunt. In hoc loco discutiendum est atque interveniendum in quantum se Episcopus aut Abbas rebus secularibus debeat inserere, vel in quantum Comes vel alter laicus in ecclesiastica negotia. Hic interrogandum est acutissimè quid sit quod

Apostolus ait: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus,* vel ad quos sermo iste pertineat.

V. Quid sit quod unusquisque Christianus in baptismo promittat, vel quibus abrenuntiet.

VI. Quae sectando vel negligendo ipsam suam renuntiationem vel abrenuntiationem irritam faciat.

VII. Quod ille bene in Deum non credit qui praecepta eius impunè se contemnere putat, vel qui ea quasi non ventura despicit quae ille comminatus est.

VIII. Quod in nobis despiciendum est utrùm verè Christiani sumus. Quod in consideratione vitae vel morum nostrorum facillimè cognosci potest, si diligenter conversationem coram discutere voluerimus.

IX. De vita et moribus pastorum nostrorum, id est, Episcoporum, qui populo Dei non solùm docendo, sed etiam vivendo, exemplum bonum dare debent. Ipsis namque Apostolum dixisse credimus, ubi dicit: *Imitatores meî estote, et observate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram.*

X. De vita eorum qui dicuntur Canonici, qualis esse debeat.

XI. De conversatione Monachorum, et utrùm aliqui Monachi esse possint praeter eos qui regulam sancti Benedicti observant. Inquirendum etiam si in Gallia Monachi fuissent priusquam traditio regulae sancti Benedicti in has parochias pervenisset.

XII. Ista conservetis sicut vobis decet et in vobis confido, piissimi Pontifices, et in quantum investigare possum, vobis mittere seu scribere non dubito. Bene valete in Domino.

CAPITULARE SECUNDUM ANNI DCCCXI.

Item brevis Capitulorum quibus fideles nostros Episcopos et Abbates alloqui volumus et commonere de communi omnium nostrûm utilitate.

Cap. I. Primo commemorandum est quod anno praeterito tria triduana ieiunia fecimus, Deum orando ut ille nobis dignaretur ostendere in quibus conversatio nostra coram illo emendari debuisset: quod nunc facere desideramus.

II. Quaerendum est in primis Ecclesiasticis, id est, Episcopis et Abbatibus, ut illi nobis patefaciant de conversatione sua qualiter vivere debeant, ut cognoscere valeamus cui de illis aut bonum aut aliud aliquid refraenati credere debeamus; et ut scire possimus in quantum cuilibet Ecclesiastico, id est, Episcopo, vel Abbati, seu Monacho, secularibus negotiis se ingerere, aut quod propriè pertineat ad illos qui di-

cuntur et esse debent pastores Ecclesiae patresque monasteriorum, ut aliud ab eis non quaeramus quam quod ipsis facere licet; et ut quislibet ex eis à nobis ea non quaerat in quibus eis consentire non debemus.

III. Interrogare volumus ipsos Ecclesiasticos, ut qui scripturas sanctas non solum ipsi discere, sed etiam alios docere debent, qui sint illi quibus Apostolus loquitur: *Imitatores mei estote;* vel quis ille de quo idem dicit: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus,* aut qualiter Apostolus sit imitandus, vel quomodo Deo militet.

IV. Iterum inquirendum ab eis ut nobis veraciter patefaciant quid sit quod apud eos dicitur seculum relinquere, vel in quibus internosci possint hi qui seculum relinquunt, ab his qui adhuc seculum sectantur; utrum in eo solo quod arma non portant, nec publice coniugati sunt.

V. Inquirendum etiam si ille seculum dimissum habeat qui quotidie possessiones suas augere quolibet modo et qualibet arte non cessat, suadendo de coelestis regni beatitudine, comminando de aeterno supplicio inferni, et sub nomine Dei aut cuiuslibet Sancti tam divitem quam pauperem, qui simplicioris naturae sunt, et minus docti atque cauti inveniuntur, si rebus suis exspoliant, et legitimos heredes eorum exheredant, ac per hoc plerosque ad flagitia et scelera propter inopiam, ad quam per hoc fuerint devoluti, perpetranda compellunt, ut quasi necessario furta et latrocinia exerceant, cui paternarum [rerum] hereditas, ne ad eum perveniret, ab alio praerepta est.

VI. Iterum inquirendum quomodo seculum reliquisset qui cupiditate ductus propter adipiscendas res quas alium vidit possidentem, homines ad periuria et falsa testimonia pretio conducit, et Advocatum sive Praepositum non iustum ac Deum timentem, sed crudelem ac cupidum, ac periuria parvipendentem, inquirit, et ad inquisitionem rerum non qualiter, sed quanta adquirat.

VII. Quid de his dicendum qui quasi ad amorem Dei et Sanctorum, sive Martyrum, sive Confessorum, ossa et reliquias sanctorum de loco ad locum transferunt, ibique novas basilicas construunt, et quoscunque potuerint, ut res suas illuc tradant, instantissime adhortantur. Ille siquidem vult ut videatur quasi bene facere, seque propter hoc factum bene meritum apud Deum fieri, quibus potest persuadere Episcopis. Palam fit hoc ideo factum ut ad aliam perveniat potestatem.

VIII. Miramur unde accidissit ut is qui se confitetur seculum reliquisse, neque omnino vult consentire ut ipse à quolibet secularis vocetur, armatus homo cum sit, et propria velit retinere, et ad eos qui nondum in totum seculum re-

nuntiaverunt hoc pertineat: ad ecclesiasticos vero quomodo iuste pertineat penitus ignoramus, nisi illi nobis insinuaverint qui haec quasi licita usurpare non dubitant.

IX Quid unusquisque Christo in baptismo promittat, vel quibus causis abrenuntiet; at quamvis unicuique Christiano considerandum sit, specialiter tamen ab ecclesiasticis inquirendum, qui laicis ipsius promissionis et abrenuntiationis in sua vita exemplum praebere debent. Hic diligentissime considerandum est, et acutissime distinguendum, quae sectando, vel quae neglegendo, unusquisque nostrum ipsam suam promissionem et abrenuntiationem vel conservet vel irritam faciat; et quis sit ille Satanas, sive adversarius, cuius opera vel pompas in baptismo renuntiavimus. Hic autem conspiciendum est ne perversa unusquisque faciendo, illum quislibet nostrum sequatur cui iamdudum in baptismo renuntiavimus.

X. In quo canonum vel in cuius sancti Patris regula constitutum sit ut invitus quislibet aut Clericus aut Monachus fiat, aut ubi Christus praecepisset aut quis Apostolus praedicasset ut de nolentibus et invitis, et vilibus personis, congregatio fieret in Ecclesia vel Canonicorum vel Monachorum.

XI. Quam utilitatem conferat Ecclesiae Christi quod is qui pastor vel magister, nec cuiuscunque venerabilis loci esse debet, magis studet in sua conversatione habere multos quam bonos, et non tantum probis quam multitudine hominum delectatur, plus studet ut suus Clericus vel Monachus bene cantet et legat, quam iuste et beate vivat. Quamquam non solum minime in Ecclesia contemnenda sit cantandi vel legendi disciplina, sed etiam omnimodis exercenda. Sed si utrumque cuilibet venerabili loco accedere [non] potest, tolerabilius tamen nobis videtur ferendum imperfectione cantandi, quam vivendi. Et quamvis bonum sit ut Ecclesiae pulchra sint aedificia, praeferendus tamen est aedificiis bonorum morum ornatus et culmen; quia, in quantum nobis videtur, structio basilicarum veteris legis quandam trahit consuetudinem; morum autem emendatio proprie ad novum testamentum et Christianam pertinet disciplinam. Quod si Christus et Apostoli, et qui Apostolos recte secuti sunt, in ecclesiastica disciplina sunt sequendi, aliter nobis in multis rebus faciendum est quam usque modo fecissemus, multa de usu et consuetudine nostra auferenda, et non minus multa, quae hactenus non fecimus, facienda.

XII. Quâ regulâ Monachi vixissent in Gallia priusquam regula sancti Benedicti in ea tradita fuisset, cum legamus sanctum Martinum et Monachum fuisse et sub se Monachos habuisse, qui multo ante sanctum Benedictum fuit.

XIII. De Sanctimonialium et ancillarum Dei conversatione.

EPISTOLA GENERALIS

Ad Archiepiscopos Regni Francorum, data, ut videtur, eodem anno quo superiora duo Capitularia interrogationis.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Karolus serenissimus Augustus à Deo coronatus, magnus, pacificus Imperator, (Romanorum) gubernans imperium, qui et per misericordiam Dei Rex Francorum et Longobardorum, Odilberto Archiepiscopo in Domino salutem. Saepius tecum, immo et cum caeteris collegis tuis familiare colloquium de utilitate sanctae Dei Ecclesiae habere voluissemus, si absque molestia corporali id efficere potuisses. Sed quamvis sanctitatem tuam in divinis rebus totâ intentione vigilare non ignoremus, omittere tamen non possumus quin tuam devotionem, sancto incitante Spiritu, nostris apicibus compellamus atque commoneamus ut magis ac magis in sancta Dei Ecclesia studiose ac vigilanti curâ laborare studeas in praedicatione sancta et doctrina salutari : quatenus per tuam devotissimam solertiam verbum vitae aeternae crescat et currat, et multiplicetur numerus populi Christiani in laudem et gloriam Salvatoris nostri Dei. Nosse itaque per tua scripta aut per te ipsum volumus qualiter tu et Suffraganei tui doceatis et instruatis Sacerdotes Dei et plebem vobis commissam de baptismi sacramento, id est, cur primo infans catechumenus efficitur, vel quid sit catechumenus, deinde per ordinem omnia quae aguntur. De scrutinio, quid sit scrutinium. De symbolo, quae sit eius interpretatio secundum Latinos. De credulitate, quomodo credendum sit in Deum Patrem omnipotentem, et in Iesum Christum Filium eius natum et passum, et in Spiritum Sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, et caetera quae sequuntur in eodem symbolo. De abrenuntiatione Satanae et omnibus operibus eius atque pompis. Quid sit abrenuntiatio, vel quae opera diaboli et pompae eius. Cur insufflatur, vel cur exorcizatur. Cur catechumenus accipit salem. Quare tangantur nares, pectus unguatur oleo; cur scapulae signantur, et quare pectus et scapulae liniantur. Cur albis induitur vestimentis; cur sacro chrismate caput perungitur, et mystico tegitur velamine, vel cur corpore et sanguine dominico confirmatur. Haec omnia subtili indagine per scripta nobis, sicut diximus, nuntiare satage; vel si ita teneas et praedices, aut si in hoc quod praedicas te ipsum custodias. Bene vale, et ora pro nobis.

CAPITULARE TERTIUM ANNI DCCCXI.

Item unde supra de anno undecimo.

De causis propter quas homines exercitalem obeditionem dimittere solent.

Cap. I. In primis discordantes sunt, et dicunt quod Episcopi, Abbates, et eorum Advocati potestatem non habeant de eorum tonsis Clericis, et reliquis hominibus. Similiter et Comites de eorum pagensibus non habeant potestatem.

II. Quod pauperes se reclamant expoliatos esse de eorum proprietate. Et hoc aequaliter clamant super Episcopos et Abbates et eorum Advocatos, et super Comites et eorum Centenarios.

III. Dicunt etiam quod quicunque proprium suum Episcopo, Abbati, vel Comiti, aut Iudici, vel Centenario dare noluerit, occasiones quaerunt super illum pauperem quomodo eum condemnare possint, et illum semper in hostem faciant ire usque dum pauper factus volens nolens suum proprium tradat aut vendat; alii vero qui traditum habent, absque ullius inquietudine domi resideant.

IV. Quod Episcopi et Abbates, sive Comites, dimittunt eorum liberos homines ad casam in nomine ministerialium. Similiter et Abbatissae. Hi sunt falconarii, venatores, telonearii, Praepositi, Decani, et alii qui Missos recipiunt et eorum sequentes.

V. Dicunt etiam alii quod illos pauperiores constringant, et in hostem ire faciunt, et illos qui habent quod dare possint, ad propria dimittunt.

VI. Dicunt ipsi Comites quod alii eorum pagenses non illis obediant, nec bannum Domni Imperatoris adimplere volunt, dicentes quod contra Missos Domni Imperatoris pro heribanno debeant rationem reddere; nam non contra Comitem, etiamsi Comes suam domum illi in bannum miserit, nullam exinde habeat reverentiam, nisi intret in domum suam, et faciat quaecunque ei libitum fuerit.

VII. Sunt etiam alii qui dicunt se esse homines Pippini et Chluduici, et tunc profitentur se ire ad servitium dominorum suorum quando alii pagenses in exercitum pergere debent.

VIII. Sunt iterum et alii qui remanent, et dicunt quod Seniores eorum domi resideant, et debeant cum eorum Senioribus pergere ubicunque iussio Domni Imperatoris fuerit. Alii vero sunt qui ideo se commendant ad aliquos Seniores quos sciunt in hostem non profecturos. Quod super omnia

magis fiunt inobedientes ipsi pagenses Comiti et Missis decurrentibus, quam anteà fuissent.

IX. De illis hominibus qui parentes eorum, matrem, aut materteram, aut patruelem, aut quemlibet de sua genealogia occidunt ut per illos non fiant conquisiti. Sunt et alii qui de ipsa genealogia non debent esse inclinati, attamen fiunt propter illam occasionem inclinati.

BREVIARIUM

Diviisonis thesaurorum Karoli Magni Imperatoris, quam post obitum suum observari iussit.

In nomine Domini Dei omnipotentis Patris, Filii, et Spiritûs Sancti. Incipit descriptio atque divisio quae facta est à gloriosissimo atque piissimo Domno Karolo, Imperatore Augusto, anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi DCCCXI, anno verò regni eius in Francia XLIII, et in Italia XXXVI, imperii autem XI, Indictione quartâ; quam piâ et prudenti consideratione facere decrevit, et Domino annuente perfecit, de thesauris suis atque pecunia quae in illa die in camera eius inventa est. In qua illud praecipuè praecavere voluit, ut non solùm eleemosynarum largitio, quae solemniter apud Christianos de possessionibus eorum agitur, pro se quoquè de sua pecunia ordine atque ratione perficeretur, sed etiam ut heredes sui, omni ambiguitate remotâ, quid ad se pertinere deberet liquidò cognoscerent, et sine lite atque contentione sua inter se competenti partitione dividere potuissent. Hâc igitur intentione atque proposito omnem substantiam atque supellectilem suam, quae in auro et argento gemmisque et ornatu regio in illa, ut dictum est, die in camera eius inveniri poterat, primò quidem trinâ divisione partitus est; deinde easdem partes subdividendo, de duabus partibus viginti et unam partem fecit, tertiam integram reservavit. Et duarum quidem partium in viginti et unam partem facta divisio tali ratione consistit, ut quia in regno illius metropolitanae civitates viginti et una esse noscuntur, unaquaeque illarum partium ad unamquamque metropolim per manus heredum et amicorum suorum eleemosynae nomine perveniat, et Archiepiscopus qui tunc illius Ecclesiae rector extsiterit, partem quae ad suam Ecclesiam data est suscipiens, cum suis suffraganeis partiatur, eo scilicet modo ut tertia pars suae sit Ecclesiae, duae verò partes inter suffraganeos dividantur. Harum divisionum, quae ex duabus primis partibus factae sunt, et iuxta metropoleorum civitatum numerum viginti et una esse noscuntur, unaquaeque ab altera sequestrata, semotim in suo repositorio cum superscriptione civitatis ad quam perferenda est, recondita iacet. Nomina vero metropoleorum ad quas eadem eleemosyna sive largitio facienda

est, haec sunt. Roma, Ravenna, Mediolanum, Forum Iulii, Gradus, Colonia, Moguntiacus, Iuvavum, quae et Salzburgus, Treveris, Senonas, Vesontion, Lugdunum, Rotomagus, Remis, Arelas, Vienna, Tarantasia, Ebrodunum, Burdegala, Turones, Bituricas. Unius autem partis, quam integram reservari voluit, talis est ratio ut illis duabus in supradictas divisiones distributis, et sub sigillo reconditis, haec tertia in usu quotidiano servaretur, velut res quam nullâ voti obligatione à dominio possidentis alienatam esse constaret; et hoc tamdiu quoadusque vel ille mansisset in corpore, vel usum eius sibi necessarium iudicaret. Post obitum verò suum aut voluntariam secularium rerum carentiam, eadem pars quatuor subdivisionibus secaretur; et una quidem earum supradictis viginti et unae partibus adderetur, altera verò à filiis ac filiabus suis, filiisque ac filiabus filiorum suorum, adsumpta, iustà et rationabili inter eos partitione divideretur, tertia verò consueto Christianis more in usum pauperum fuisset erogata, quarta simili modo nomine eleemosynae in servorum et ancillarum usibus palatii famulantium substentatione distributa veniret. Ad hanc tertiam totius summae portionem, quae similiter ut caeterae ex auro et argento constat, adiungi voluit omnia ex aere et ferro aliisque metallis vasa atque utensilia, cum armis et vestibus, alioque aut pretioso aut vili ad varios usus facto supellectili, ut sunt cortinae, stragula, tapetia, filtra, coria, sagmata, et quicquid in camera atque vestiario eius eo die fuisset inventum; ut ex hoc maiores illius partis divisiones fierent, et erogatio eleemosynae ad plures pervenire potuisset. Capellam, id est ecclesiasticum ministerium, tam id quod ipse fecit atque congregavit, quàm quod ad eum ex paterna hereditate pervenit, ut integrum esset, neque ullà divisione scinderetur, ordinavit. Si qua autem invenirentur aut vasa aut libri, aut alia ornamenta quae liquidò constaret eidem capellae ab eo conlata non fuisse, haec qui habere vellet, dato iustae aestimationis pretio emeret et haberet. Similiter et de libris, quorum magnam in bibliotheca sua copiam congregavit, statuit ut ab his qui eos habere vellent iusto pretio fuissent redemti, pretiumque in pauperes erogatum. Inter caeteros thesauros atque pecuniam tres mensas argenteas et unam auream praecipuae magnitudinis et ponderis esse constat. De quibus statuit atque decrevit ut una ex eis, quae formâ quadrangulâ descriptionem urbis Constantinopolitanae continet, inter caetera donaria quae ad hoc deputata sunt, Romam ad basilicam beati Petri Apostoli deferatur, et altera, quae formâ rotundâ Romanae urbis effigie figurata est, Episcopo Ravennatis Ecclesiae conferatur; tertiam, quae caeteris et operis pulchritudine, et ponderis gravitate, multùm excellit, quae ex tribus orbibus connexa totius mundi descriptionem subtili ac minutâ figuratione

complectitur, et auream illam, quae quarta esse dicta est, in tertiae illius et inter heredes suos atque in eleemosynam dividendae partis augmentum esse constituit. Hanc constitutionem atque ordinationem coram Episcopis, Abbatibus, Comitibusque, qui tunc praesentes esse potuerunt, quorumque hîc nomina descripta sunt, fecit atque constituit.

Episcopi, Hildebaldus, Richolfus, Arno, Wolfarius, Bernoinus, Laidradus, Iohannes, Theodulfus, Iesse, Hetto, Huvalcaudus.

Abbates, Benedictus, Fridegisus, Adalungus, Engilbertus, Irmino, Georgius, Theobaldus, Adalelmus, Lautfredus.

Comites, Walach, Meginher, Othulfus, Stephanus, Hunruocus, Burchardus, Maginhardus, Hatto, Richuinus, Eddo, Erchangarius, Geroldus, Bero, Hildegernus, Hrocholfus.

Haec omnia filius eius Hludouvicus, qui divinâ ei iussione successit, inspecto eodem breviario, quàm celerrimè poterat, post eius obitum summâ devotione adimplere curavit.

CAPITULARE PRIMUM ANNI DCCCXII.

Brevis Capitulorum quem Missi dominici habere debent ad exercitum promovendum.

Cap. I. Ut omnis liber homo qui quatuor mansos vestitos de proprio suo sive de alicuius beneficio habet, ipse se praeparet, et ipse in hostem pergat, sive cum Seniore suo. Qui verò tres mansos de proprio habuerit, huic adiungatur unus qui unum mansum habeat, et det illi adiutorium ut ille pro ambobus ire possit. Qui autem duos mansos tantùm de proprio habet, iungatur illi alter qui similiter duos mansos habeat; et unus ex eis, altero illi adiuvante, pergat in hostem. Qui etiam unum tantùm mansum de proprio habet, adiungantur ei tres qui similiter habeant, et dent ei adiutorium, et ille tantùm pergat. Tres verò qui illi adiutorium dederunt, domi remaneant.

II. Volumus atque iubemus ut iidem Missi nostri diligenter inquirant qui anno praeterito de hoste bannito transissent super illam ordinationem quam modo superius comprehenso de liberis et pauperibus hominibus fieri iussimus. Et quicunque fuerit inventus qui nec parem suum ad hostem faciendum secundum nostram iussionem adiuvit, neque perrexit, heribannum nostrum pleniter reuvadiet, et de solvendo illo secundum legem fidem faciat.

III. Quod si forte talis homo inventus fuerit qui dicat quod iussione Comitis vel Vicarii, aut Centenarii sui, hoc quoque ipse semetipsum praeparare debeat eidem Comiti vel

Vicario, aut Centenario, vel quibuslibet hominibus eorum dedisset, et propter hoc illud iter dimisisset, et Missi nostri hoc ita verum esse investigare potuerint, is per cuius iussionem ille remansit, bannum nostrum reuvadiet atque persolvat, sive sit Comes sive Vicarius, sive Advocatus Episcopi atque Abbatis.

IV. De hominibus Comitis casatis isti sunt excipiendi, et bannum reuvadiare non iubeantur: duo qui cum uxore illius domi dimissi fuerunt, et alii duo qui propter ministerium eius custodiendum et servitium nostrum faciendum remanere iussi sunt. In qua causa modò praecipimus ut quanta ministeria unusquisque Comes habuerit, totiens duos homines ad ea custodienda domi dimittat, praeter illos duos quos cum uxore sua; caeteros vero omnes secum pleniter habeat. Vel si ipse domi remanserit, cum illo qui pro eo in hostem proficiscitur, dirigantur. Episcopus verò vel Abbas duos tantùm de casatis et laicis hominibus suis domi dimittant.

V. De hominibus nostris et Episcoporum et Abbatum, qui vel beneficia vel talia propria habent ut ex eis secundùm nostram iussionem in hostem bene possint pergere, exceptis his quos eis secum domi remanere permisimus, si aliqui inventi fuerint qui vel pretio se redemissent, vel dominis suis permittentibus domi remansissent, bannum nostrum, sicut superiùs dictum est, reuvadient, et fidem faciant ac persolvant. Domini verò eorum, qui eos domi remanere permiserunt, vel ministeriales eorum, qui ab eis pretium acceperunt, similiter bannum nostrum reuvadient, et fidem faciant, usque dum nobis fuerit annuntiatum.

VI. Volumus ut missi nostri diligenter inquirant in quibus locis hoc factum sit quod ad nos pervenit, quod quidam homines, postquam secundum nostram iussionem sociis suis, qui in hostem perrexerunt, de stipendia sua adiutorium fecerunt, iubente Comite vel ministerialibus eius propter se redimendum pretium dederunt ut eis domi remanere licuisset, cùm illi in hostem ire non deberent, quia iam sociis suis constitutum à nobis adiutorium dederunt. Hoc fiat investigatum et nobis nuntiatum.

VII. Volumus ut isti Missi nostri qui hâc legatione fungi debent, ab his hominibus coniectum accipiant qui in hostem pergere debuerunt, et non perrexerunt. Similiter et à Comite vel Vicario, vel Centenario, qui ad hoc consenserunt ut illi domi remansissent. Necnon et ab omnibus praedictum coniectum accipiant qui anno praeterito constitutam à nobis exercitalis itineris iussionem irritam fecerunt.

VIII. Istius Capitularis exemplaria quatuor volumus ut scribantur, et unum habeant Missi nostri, alterum Comes in

cuius ministeriis haec facienda sunt, ut aliter non faciant neque Missus noster neque Comes, nisi sicut à nobis Capitulis ordinatum est. Tertium habeant Missi nostri qui super exercitum nostrum constituendi sunt. Quartum habeat Cancellarius noster.

IX. Volumus ut homines fidelium nostrorum, quos nobiscum ad servitium nostrum domi reservare iussimus, in exercitum ire non compellantur; sed aut ipsi domi remaneant, vel in servitio dominorum suorum. Neque heribannum reuvadiare iubeantur illi homines qui anno praeterito nobiscum fuerunt.

CAPITULARE SECUNDUM ANNI DCCCXII.

Capitula quae Domnus Imperator constituit Bononiae, quae est in littore maris, anno regni sui XLIV, mense Octobrio, Indictione sextâ.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De libero homine in hostem bannito.

I. Quicunque liber homo in hostem bannitus fuerit, et venire contempserit, plenum heribannum, id est solidos sexaginta persolvat. Aut si non habuerit unde illam summam persolvat, semetipsum pro wadio in servitium Principis tradat donec per tempora ipse bannus ab eo fiat persolutus. Et tunc iterum ad statum libertatis suae revertatur. Et si ille homo qui se propter heribannum in servitium tradidit, in illo servitio defunctus fuerit, heredes eius hereditatem quae ad eos pertinet non perdant, nec libertatem, nec de ipso heribanno obnoxii fiant.

De heribanno exactando.

II. Ut non pro aliqua occasione, nec vuacta, nec de scara, nec warda, nec pro heribergare, nec pro alio banno, heribannum Comes exactare praesumat, nisi Missus noster prius heribannum ad partem nostram recipiat, et ei suam tertiam exinde per iussionem nostram donet. Ipse vero heribannus non exactetur neque in terris neque in mancipiis, sed in auro et argento, palliis, atque armis, et animalibus, atque pecudibus, sive talibus speciebus quae ad utilitatem pertinent.

De his qui regales habent honores, et in hostem banniti ad condictum placitum non venerint.

III. Quicunque homo nostros habens honores in hostem bannitus fuerit, et ad condictum placitum non venerit, quot diebus post placitum condictum venisse comprobatus fuerit, tot diebus abstineat carne et vino.

De his qui sine licentia de hoste revertuntur.

IV. Quicunque absque licentia vel permissione Principis de hoste reversus fuerit, quod factum Franci *herisliz* dicunt, volumus ut antiqua constitutio, id est, capitalis sententia, erga illum puniendum custodiatur.

De his qui beneficia Principum habent.

V. Quicunque ex eis qui beneficium Principis habent, parem suum contra hostes communes in exercitum pergentem dimiserit, et cum eo ire aut stare noluerit, honorem suum et beneficium perdat.

De non cogendo bibere in hoste.

VI. Ut in hoste nemo parem suum vel quemlibet alterum hominem bibere roget. Et quicunque in exercitu ebrius inventus fuerit, ita excommunicetur ut in bibendo solâ aquâ utatur, quousque se male fecisse cognoscat.

De vassis adhuc in palatio servientibus, et tamen beneficia habentibus.

VII. De vassis dominicis qui adhuc intra casam serviunt, et tamen beneficia habere noscuntur, statutum est ut quicunque ex eis cum Domno Imperatore domi remanserint, vassallos suos casatos secum non retineant, sed cum Comite cuius pagenses sunt ire permittant.

De praeparatione ad hostem secundum antiquam consuetudinem.

VIII. Constitutum est ut secundum antiquam consuetudinem praeparatio ad hostem faciendam indicaretur et servaretur, id est, victualia de marcha ad tres menses et arma atque vestimenta ita observari placuit, ut his qui de Rheno ad Ligerem pergunt, de Ligere initium victus sui computetur. Hi

vero qui de Ligere ad Rhenum iter faciunt, de Rheno tres mensium victualia habenda esse dinoscant. Qui autem trans Rhenum et per Saxoniam pergunt, ad Albiam marcham esse sciant. Et qui trans Ligerem manent, atque Hispaniam proficisci debent, montes Pyrenaeos marcham sibi esse cognoscant.

De his qui absque licentia Imperatoris domi remanent, et in hostem non pergunt.

IX. Quicunque liber homo inventus fuerit anno praesente cum Seniore suo in hoste non fuisse, plenum heribannum persolvere cogatur. Et si Senior vel Comes illius eum domi dimisit, ipse pro eo eundum heribannum persolvat; et tot heribanni ab eo exigantur, quot homines domi dimisit. Et quia anno praesente unicuique Seniori duos homines domi dimittere concessimus, illos volumus ut Missis nostris ostendant, quia his tantummodo heribannum concedimus.

De hoc ut nonnisi permissione regali brunia vel gladius homini extraneo à quolibet detur aut vendatur.

X. Constitutum est ut neque Episcopi, neque Abbates, neque Abbatissae, vel quilibet Rector Ecclesiae, bruniam vel gladios sine nostro permisso cuilibet homini extraneo aut dare aut venundare praesumat, nisi tantum vassallis suis. Et si evenerit ut in qualibet Ecclesia vel sancto loco plures brunias habeat quam ad homines Rectoris eiusdem Ecclesiae sufficiant, tunc Principem idem Rector Ecclesiae interroget quid de his fieri praecipiat.

De navigio mittendo.

XI. Ut quandocunque navigium mittere volumus, ipsi Seniores in ipsis navibus pergant, et ad hoc sint praeparati.

CAPITULARE TERTIUM ANNI DCCCXII.

Item Capitula quae pro iustitiis infra patriam faciendis constituta sunt.

INDEX CAPITULORUM.

iustitias, quo tempore exerceantur.

9. *De iussione dominica in quolibet missatico non adimpleta.*

10. *De censu regali inquirendo.*

11. *De rebus de quibus census ad partem Regis exire solebat.*

12. *De placitis à Missis dominicis Comitibus notum faciendis.*

13. *De fidelitate Regi promittenda.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De causarum et litium terminis.

I. De termino causarum et litium statuimus, ut ex quo bonae memoriae Domnus Pippinus Rex obiit, et nos regnare coepimus, causae vel lites inter pares factae atque exortae, discutiantur, et congruo sibi iudicio terminentur. Priùs vero, id est, ante obitum praedicti Domni Pippini Regis causae commissae, vel omnino non moveantur, vel salvae usque ad interrogationem nostram reserventur.

De Episcopis, Comitibus, et potentioribus, si causam inter se habuerint.

II. Ut Episcopi, Abbates, Comites, et potentiores quique, si causam inter se habuerint, ac se pacificare noluerint, ad nostram iubeantur venire praesentiam, neque propter hoc pauperum et minùs potentium iustitiae remaneant. Neque Comes palatii nostri potentiores causas sine nostra iussione finire praesumat, sed tantùm ad pauperum et minùs potentium iustitias faciendas sibi sciat esse vacandum.

De testibus ad rem quamlibet discutiendam eligendis.

III. Ut quandocunque testes ad rem quamlibet discutiendam quaerendi atque eligendi sunt, à Misso nostro et à Comite in cuius ministerio de rebus qualibuscunque agendum est, tales eligantur quales optimi in ipso pago inveniri possunt. Et non liceat litigatores per plurima falsos testes adducere, sicut hactenùs fieri solebant.

De placito Centenarii.

IV. Ut nullus homo in placito Centenarii, neque ad mortem neque ad libertatem suam amittendam, aut ad res reddendas vel mancipia, iudicetur; sed ista aut in praesentia Comitis vel Missorum nostrorum iudicentur.

De inquisitione et descriptione uniuscuiusque Missi in suo missatico.

V. Ut Missi nostri diligenter inquirant et describere faciant unusquisque in missatico quid unusquisque de beneficio habeat, vel quot homines casatos in ipso beneficio.

De beneficiis, qualiter condricta sint.

VI. Quomodo eadem beneficia condricta sunt, aut quis de beneficio suo alodem comparavit vel struxit.

De Beneficiis Episcoporum, Abbatum, et reliquorum, et de fiscis regalibus describendis.

VII. Ut non solùm beneficia Episcoporum, Abbatum, Abbatissarum, atque Comitum, sive Vasallorum nostrorum, sed etiam nostri fisci describantur, ut scire possimus quantùm etiam de nostra in uniuscuiusque legatione habeamus.

De legationibus propter iustitias, quo tempore exerceantur.

VIII. Volumus, propter iustitias quae usque modo de parte Comitum remanserunt, quatuor tantùm mensibus in anno Missi nostri legationes nostras exerceant, in hyeme Ianuario, in verno Aprili, in aestate Iulio, in autumno Octobrio. Caeteris vero mensibus unusquisque Comitum placitum suum habeat et iustitias faciat. Missi autem nostri quater in anno (uno) mense et in quatuor locis habeant placita sua cum illis Comitibus quibus congruum fuerit ut ad eum locum possint convenire.

De iussione dominica in quolibet missatico non adimpleta.

IX. Ut quicquid ille Missus in illo missatico aliter factum invenerit quàm nostra sit iussio, non solùm illud emendare iubeat, sed etiam ad nos ipsam rem, qualiter ab eò inventa est, deferat.

De censu regali inquirendo.

X. Ut Missi nostri census nostros diligenter perquirant, undecunque antiquitùs venire ad partem Regis solebant. Similiter et freda. Et nobis renuncient, ut nos ordinemus quid de his in futurum fieri debeat.

De rebus de quibus census ad partem Regis exire solebat

XI. Ut de rebus unde census ad partem Regis exire solebat, si ad aliquam Ecclesiam traditae sunt, aut tradantur propriis heredibus; aut qui eas retinuerit, vel illum censum persolvat.

De placitis à Missis dominicis Comitibus notum faciendis.

XII. Ut unusquisque Missorum nostrorum in placito suo notum faciat Comitibus qui ad eius missaticum pertinent, ut in illis mensibus quibus ille legationem suam non exercet, conveniant inter se et communia placita faciant, tam ad latrones distringendos, quàm ad caeteras iustitias faciendas.

De fidelitate Regi promittenda.

XIII. Ut Missi nostri populum nostrum iterum nobis

fidelitatem promittere faciant secundùm consuetudinem iamdudum ordinatam. Et ipsi aperiant et interpretentur illis hominibus qualiter ipsum sacramentum et fidelitatem erga nos servare debeant.

PRAECEPTUM

Pro Hispanis qui in regnum Karoli confugerant.

Hoc est praeceptum concessionis atque donationis quam fecit Karolus Imperator profugis Hispanis.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti. Karolus, serenissimus Augustus, à Deo coronatus, magnus, pacificus Imperator, Romanum gubernans Imperium, qui et per misericordiam Dei Rex Francorum et Longobardorum, Beranae, Gauscelino, Gisclafredo, Odiloni, Ermengario, Ademaro, Laibulfo, et Erlino Comitibus. Notum sit vobis quia isti Hispani de vestra ministeria, Martinus Presbyter, Iohannes, Quintila, Calapodius, Asinarius, Egila, Stephanus, Rebellis, Ofilo, Atila, Fredemirus, Amabilis, Christianus, Elpericus, Homodei, Iacentus, Esperandei, item Stephanus, Zoleiman, Marchatellus, Teodaldus, Paraparius, Gomis, Castellanus, Ardaricus, Wasco, Wigisus, Witericus, Ranoidus, Suniefredus, Amancio, Cazerellus, Langobardus, Zate, milites, Odesindus, Walda, Roncariolus, Mauro, Pascales, Simplicio, Gabinius, Solomo Presbyter, ad nos venientes suggesserunt quod multas oppressiones sustineant de parte vestra et iuniorum vestrorum. Et dixerunt quod aliqui pagenses fiscum nostrum sibi alter alterius testificant ad eorum proprietatem, et eos exinde expellant contra iustitiam, et tollant nostram vestituram, quam per triginta annos seu ampliùs vestiti fuimus, et ipsi per nostrum donitum de eremo per nostram datam licentiam retraxerunt. Dicunt etiam quod aliquas villas, quas ipsi laboraverunt, laboratas illis eis abstractas habeatis, et beboranias illis superponatis et saiones, qui per forcia super eos exactant. Quamobrem iussimus Iohanni Archiepiscopo Misso nostro ut ad dilectum filium nostrum Ludovicum Regem veniret, et hanc causam ei per ordinem recitaret. Et mandavimus illi ut tempore opportuno illuc veniens, et vos in eius praesentiam venientes, ordinare faciat quomodo aut qualiter ipsi Hispani vivere debeant. Propterea has litteras fieri praecepimus atque demandamus, ut neque vos neque iuniores vestri memoratos Hispanos nostros, qui ad nostram fiduciam de Hispania venientes, per nostram datam licentiam erema loca sibi ad laboricandum propriserunt, et laboratas habere videntur, nullum censum superponere praesumatis, neque ad proprium fa-

cere permittatis; sed quoad usque illi fideles nobis aut filiis nostris fuerint, quod per triginta annos habuerunt per aprisionem, quieti possideant et illi et posteritas eorum, et vos conservare debeatis. Et quicquid contra iustitiam eis vos aut iuniores vestri factum habetis, aut si aliquid eis iniustè abstulistis, omnia in loco restituere faciatis, sicuti gratiam Dei et nostram vultis habere propitiam. Et ut certiùs credatis, de anulo nostro subter sigillari iussimus. GUIDBERTUS Diaconus ad vicem ERCANBALDI recognovit.

Data IV. Nonas Aprilis, anno Christo propitio imperii nostri XII, regni vero in Francia XLIV. atque XXXVIII. in Italia, Indictione quintâ.

Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CAPITULARE PRIMUM ANNI DCCCXIII.

Sive Capitula XXVIII. de confirmatione constitutionum quas Episcopi in Synodis auctoritate regia nuper habitis constituerant. *v*)

INDEX CAPITULORUM.

---

v) In uno Cod. ms. titulus simplex erat: *De anno* XIII. In altero plenior: *Haec sunt Capitula quae episcopi congregati in unum observanda decreverunt et admonenda.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De baptismo rite celebrando.

I. Ut unusquisque Archiepiscopus suos Suffraganeos diligenter studioseque ammonere studeat ut unusquisque suos Presbyteros puriter investigare non neglegat baptismatis sacramenta qualiter agant; et hoc eos studiose doceant, ut ordinabiliter fiat.

Ut laici Presbyteros de Ecclesiis non eiiciant.

II. Ut laici Presbyteros non eiiciant de Ecclesiis, nec alios mittere praesumant.

Ut laici pro datis Ecclessiis munera non exigant.

III. Ut laici omnino non audeant munera exigere à Presbyteris propter commendationem Ecclesiae cuique Presbytero.

Ut Canonici et Monachi secundum ordinem vivant.

IV. Providendum necesse est qualiter Canonici vivere debeant, necnon et Monachi, ut secundum ordinem canonicum et regularem vivere studeant.

Ut in monasteriis puellarum Presbyteri, peractis Sacris, non subsistant.

V. De monasteriis puellarum, ut Presbyteros opportuno tempore ad Missarum solemnia, liceat advenire, et iterum ad proprias Ecclesias redire.

Ut plures in monasteriis quam ferre possint non recipiantur.

VI. Ut plures non mittantur in monasteria Canonicorum atque Monachorum seu puellarum, quam sufferri possit.

De decimis.

VII. De decimis ammonendis.

De incestuosis investigandis et coercendis.

VIII. De incestuosis omnino investigandum; ut ab Ecclesia expellantur, nisi poenitentiam egerint.

De pace et concordia.

IX. Ut pax sit et concordia inter Episcopos et Comites, et reliquos Clericos, et Monachos et Laicos.

Ut Comites Episcopis obediant, et iustitias faciant.

X. Ut Comites et Iudices, seu reliquus populus, obedientes sint Episcopo, et invicem consentiant ad iustitias faciendas, et munera pro iudicio non accipiant, nec falsos testes.

Ut tempore famis unusquisque suos alere studeat.

XI. Ut unusquisque propter inopiam famis suos familiares et ad se pertinentes gubernare studeant.

Ut Episcopo liceat de thesauro Ecclesiae pauperibus erogare.

XII. Ut unicuique Episcoporum liceat de thesauro Ecclesiae pauperibus erogare ad nutrimentum secundum canones, cum testibus.

Ut iusta sint pondera et mensurae.

XIII. Ut pondera vel mensurae ubique aequalia sint et iusta.

Ut praedicatio assidue fiat, et ab omnibus intelligatur.

XIV. De officio praedicationis, ut iuxta quod bene vulgaris populus intelligere possit, assidue fiat.

De his quae dominico die fieri non debent.

XV. Ne dominicis diebus mercatum fiat, neque placitum; et ut his diebus nemo ad poenam vel ad mortem iudicetur; et de operibus cavendis ammoneantur.

Ut Episcopi parochias suas circumeant.

XVI. Ut unusquisque Episcopus interim circumeat parochiam suam docendo et ammonendo, et quaeque sunt necessaria emendare studeat. Et si quid emendare nequiverit, ad praedictum placitum proferat.

Ut chrisma sub sigillo custodiatur.

XVII. Ut Presbyteri sub sigillo custodiant chrisma, et nulli sub praetextu medicinae vel maleficii donare praesumant. Quod si fecerint, honore priventur.

Ut parentes et patrini filios doceant.

XVIII. De fide unusquisque compater, vel parentes, vel proximi filios suos spiritales catholice instruant, ita ut coram Deo ratiocinare debeant.

Ut Ecclesiis antiquis sua iura serventur.

XIX. Ut Ecclesiae antiquitus constitutae nec decimâ nec aliâ ullâ possessione priventur, ita ut novis tribuatur Ecclesiis.

In Ecclesiis sepelire quos liceat.

XX. Ut mortui non sepeliantur in Ecclesia, nisi Episcopi vel Abbates, vel fideles et boni Presbyteri.

Ut placita in Ecclesiis earumque atriis non fiant.

XXI. Ut placita in domibus vel atriis Ecclesiarum minime fiant.

Ut res pauperum fraudulenter non acquirantur.

XXII. Ut Comites, vel Vicarii, seu Iudices aut Centenarii, sub mala occasione vel ingenio res pauperum non emant, nec vi tollant; sed quisquis hoc comparare voluerit, in publico placito coram Episcopo hoc faciat.

Ut fugitivi Clerici redire compellantur.

XXIII. Ut unusquisque Episcopus in sua parochia Presbyteros vel alios Clericos diligenter inquirat, et fugitivos ad sua loca redire faciat et ad proprium Episcopum suum.

Ut qui beneficium habet Ecclesiae, ad eius sarta tecta adiuvet.

XXIV. Ut quisque beneficium ecclesiasticum habet, ad tecta Ecclesiae restauranda, vel ipsas Ecclesias omnino adiuvet.

Ut publici criminis rei publicae poenitentiae subiiciantur.

XXV. Ut qui publico crimine convicti sunt rei, publice iudicentur, et publicam poenitentiam agant secundum canones.

Ut Presbyteri quod docent opere compleant.

XXVI. Ut Presbyteri bene vivere studeant, et ita populum doceant.

De Presbyteris qui Confessiones revelare dicebantur.

XXVII. Ut hoc inquiratur, si de partibus Austriae verum est quod dicunt, an non, quod Presbyteri de Confessionibus accepto pretio manifestent latrones.

De tumultibus quos faidosi homines excitabant.

XXVIII. Ut inquiratur diligenter de faidosis hominibus, qui solent incongruas commotiones facere, tam in dominicis diebus quamque et aliis solemnitatibus, sicuti et in feriaticis diebus. Hoc omnino prohibendum est, ne facere praesumant.

Hactenus Edicti huius Capitula, vel summae potius ac breviaria Capitulorum. In uno autem Codice, ex quo Sirmondus et postrema duo capita descripsit, quae in altero non sunt, sequebantur praeterea hoc loco, repetebanturque ex superioribus capitula duo, quartum nimirum et quintum, sed plena atque integra, in hunc modum.

IV. Providendum omnimodis ac diligenter exquirendum qualiter Canonici vivant, necnon et Monachi, ut unusquisque

eorum secundùm ordinem canonicè ac regulariter vivant, et non similiter; id est, ut refectoria et dormitoria unà simul observentur, quemadmodùm iamdudum in Capitulis nostris iniunctum habemus.

V. De monasteriis puellarum, ut Presbyteris certo tempore ad Missarum solemnia celebranda liceat ad eas in Ecclesia convenire, et mox ad proprias redire Ecclesias. Caeteri vero Clerici vel laici similiter observentur, ut nequaquam in eadem monasteria ingredi audeant, nisi necessitatis causa ipsius monasterii compulerit. Hoc tamen cum summa providentia Episcopi vel Abbatissae fiat. Similiter et hoc pleniter observandum sit, ut feminae per domos Clericorum minimè discurrant.

CAPITULARE SECUNDUM ANNI DCCCXIII.

Sive Capitula viginti de iustitiis faciendis, ex Lege Salica, Romana et Gundobada *w)*.

Karolus, serenissimus Imperator Augustus, à Deo coronatus, magnus, et pacificus, cum Episcopis, Abbatibus, Comitibus, Ducibus, omnibusque fidelibus Christianae Ecclesiae, cum consensu consilioque constituit ex Lege Salica, Romana atque Gundobada, Capitula ista in palatio Aquis, ut unusquisque fidelis iustitias faceret, quae et ipse manu propriâ firmavit Capitula ista, ut omnes fideles manu roborare studuissent.

INDEX CAPITULORUM.

1. *De cura et sollicitudine Episcoporum.*
2. *De Ecclesiis, viduis, et pupillis, ut pacem habeant.*
3. *Ut iumenta sive animalia pacem habeant.*
4. *De his qui beneficia regalia habent.*
5. *De Vicariis et Centenariis.*
6. *De ingenuis, si intestati decesserint.*
7. *Quid sit agendum si heredes de hereditate inter se contentiosè egerint.*
8. *Ut Vicarii luparios habeant.*
9. *De hoste pergendi.*
10. *De dispensa Regis et Optimatum in carro ducenda.*
11. *De carceribus et patibulis habendis ab unoquoque Iudice.*
12. *De poena hominum boni generis qui iniquè agunt.*
13. *De latrone qui ad mortem iudicatus fuerit.*
14. *De Advocatis Episcoporum et Abbatum.*

---

w) al. mss. *Gombata.*

15. *Quid agere debeant Vicarii de iis qui se pro furto in servitio tradere cupiunt.*

16. *Quomodò liceat Seniorem suum dimittere.*

17. *De arcu in hoste habendo.*

18. *De forestibus dominicis.*

19. *De villicis regiis, quid facere debeant.*

20. *De eo qui parem suum adiuvare noluit.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De cura et sollicitudine Episcoporum.

I. Ut Episcopi circumeant parochias sibi commissas, et ibi inquirendi studium habeant de incestu, de patricidiis, fratricidiis, adulteriis, xenodoxiis, et aliis malis *x)* quae contraria sunt Deo, quae in sacris scripturis leguntur, quae Christiani devitare debent. Et infra illorum parochias Ecclesias, quibus necesse est, emendandi curam habeant. Similiter tam nostras à nobis in beneficio datas, quàm et aliorum ubi reliquiae praeesse videntur. Et ut Monachi per verbum Episcopi et per regimen Abbatis, et per bona illorum exempla, regulariter vivant, prout loca locata sunt. Et ut Praepositus et hi qui foràs monasteria sunt, ne venatores habeant; quia iam frequenter iussimus ne Monachi foràs monasterio habitassent.

De Ecclesiis, viduis, et pupillis, ut pacem habeant.

II. Ut Ecclesiae, viduae, pupilli per bannum Regis pacem habeant. Sin aliter, in praesentiam nostram hoc veniat, si fieri potest. Sin autem, Missi nostri investigent illud quomodo gestum sit.

Ut iumenta sive animalia pacem habeant.

III. Ut iumenta pacem habeant similiter per bannum Regis.

De his qui beneficia regalia habent.

IV. Ut hi qui beneficium nostrum habent, bene illud immeliorare in omni re studeant. Et ut Missi nostri hoc sciant.

De Vicariis et Centenariis.

V. Ut Vicarii nostri vel Centenarii à servo Regis mancipia ne emant. Et ut ipsi Vicarii de hereditate foris heredibus, si extiterit, ad opus nostrum recipiatur, ne illud fraudetur.

De ingenuis, si intestati decesserint.

VI. De his qui à litterarum conscriptione ingenui fuerint, si sine traditione mortui fuerint, hereditas eorum ad

x) al. mss. *alia mala.*

opus nostrum recipiatur. Nec Comes nec Vicarius illud sibi societ, sed ad opus nostrum revocetur. Similiter volumus ut banni nostri de illis unde censa exigunt, ut ipsa censa ad opus nostrum vel ubi nos iubemus veniant.

Quid sit agendum si heredes de hereditate inter se contentiosè egerint.

VII. De hereditate inter se heredes si contentiosè egerint, et Rex Missum suum ad illam divisionem transmiserit, decimum mancipium et decima virga hereditatis fisco Regis detur.

Ut Vicarii luparios habeant.

VIII. Ut Vicarii luparios habeant unusquisque in suo ministerio duos. Et ipsi de hoste pergendi et de placito Comitis vel Vicarii ne custodiant, nisi clamor super eum veniat. Et ipsi certare studeant de hoc ut perfectum exinde habeant, et ipsae pelles luporum ad nostrum opus dentur. Et unusquisque de his qui in illo ministerio placitum custodiunt, detur eis modium unum de annona.

De hoste pergendi.

IX. De hoste pergendi, ut Comiti in suo comitatu per bannum unumquemque hominem per sexaginta solidos in hostem pergere bannire studeat, ut ad placitum denuntiatum ad illum locum ubi iubetur veniant. Et ipse Comes praevideat quomodo sint parati, id est, lanceam, scutum aut arcum, cum duabus cordis et sagittis duodecim. De his uterque habeant. Et Episcopi, Comites, Abbates, hos homines habeant qui hoc bene praevideant, et ad diem denuntiati placiti veniant, et ibi ostendant quomodo sint parati. Habeant loricas vel galeas, et temporalem hostem, id est, aestivo tempore.

De dispensa Regis et Optimatum in carro ducenda.

X. Ut Regis spensa in carra ducatur, simul Episcoporum, Comitum, Abbatum, et Optimatum Regis, farinam, vinum, baccones, et victum abundanter, molas, dolatorias, secures, taretros, fundibulas, et illos homines qui exinde bene sciant iactare. Et marscalci Regis adducant eis petras in saumas viginti, si opus est. Et unusquisque hostiliter sit paratus, et omnia utensilia sufficienter habeant. Et unusquisque Comes duas partes de herba in suo comitatu defendat ad opus illius hostis; et habeat pontes bonos, naves bonas.

De carceribus et patibulis habendis ab unoquoque Iudice.

XI. Ut Comites, unusquisque in suo comitatu carcerem habeant. Et Iudices atque Vicarii patibulos habeant.

De poena hominum boni generis qui iniquè agunt.

XII. Ut homines boni generis qui infra comitatum ini-

què vel iniustè agunt, in praesentiam Regis ducantur; et Rex super eos districtionem faciat carcerandi, exiliandi, usque ad emendationem illorum.

De latrone qui ad mortem iudicatus fuerit.

XIII. Ut Vicarii munera ne accipiant pro illis latronibus qui ante Comitem iudicati fuerint ad mortem. Quod si hoc perpetraverint, tale iudicium sustineant sicut et latro iudicatus fuit; quia postquam Scabini eum diiudicaverint, non est licentia Comitis vel Vicarii ei vitam concedere. Sed si bannus ei iudicatus fuerit, et banno peracto, stet in eo interim usquedum Comiti et eo qui clamorem vel causam ad eum habuit, et tunc sit foris banno.

De Advocatis Episcoporum et Abbatum.

XIV. Ut Episcopi et Abbates Advocatos habeant. Et ipsi habeant in illo comitatu propriam hereditatem. Et ut ipsi recti et boni sint, et habeant voluntatem rectè et iustè causas perficere.

Quid agere debeant Vicarii de iis qui se pro furto in servitio tradere cupiunt.

XV. Ut Vicarii eos qui pro furto se in servitium tradere cupiunt, non consentiant, sed secundùm iustum iudicium terminetur.

Quomodò liceat Seniorem suum dimittere.

XVI. Quod nullus Seniorem suum dimittat postquam ab eo acciperit valente solidum unum; excepto si eum vult occidere, aut cum baculo caedere, vel uxorem aut filiam maculare, seu hereditatem ei tollere.

De arcu in hoste habendo.

XVII. Quod nullus in hoste baculum habeat, sed arcum.

De forestibus dominicis.

XVIII. De forestis, ut forestarii bene illas defendant, simul et custodiant bestias et pisces. Et si Rex alicui intus foreste feramen unum aut magis dederit, ampliùs ne prendat quàm illi datum sit.

De villicis regiis quid facere debeant.

XIX. Ut villicus bonus, sapiens, et prudens in opus nostrum eligatur, qui sciat rationem Misso nostro reddere et servitium perficere prout loca locata sunt, aedificia emendent, nutriant porcos, iumenta, animalia, hortos, apes, aucas, pullos; vivaria cum piscibus, vennas, molina, stirpes, terram aratoriam studeant femare. In forestis mansum regale, et ibi vivaria cum piscibus, et homines ibi manent. Et plantent

vineas, faciant pomaria, et ubicunque invenient utiles ullos homines, detur illis sylva ad stirpandum, ut nostrum servitium immelioretur. Et ut feminae nostrae, quae ad opus nostrum sunt servientes, habeant ex partibus nostris lanam et linum, et faciant sarcillos et camisilos, et perveniant ad cameram nostram per rationem per villicos nostros aut Missos eorum à se transmissos.

De eo qui parem suum adiuvare noluit.

XX. Et si quis (de fidelibus nostris *y*) contra adversarium suum pugnam aut aliquod certamen agere voluit, et convocaverit ad se aliquem de comparis *z*) suis ut ei adiutorium praebuisset, et ille noluit, et exinde negligens permansit, ipsum beneficium quod habuit, auferatur ab eo, et detur ei qui in stabilitate et fidelitate sua permansit.

CAPITULARE TERTIUM ANNI DCCCXIII.

Sive Capitula XLVI. de causis necessariis Ecclesiae Dei et populo Christiano, data, ut videtur, Aquisgrani in generali populi conventu, anno DCCCXIII, mense Septembri.

Notitia vel Commemoratio de illis quae admoneri debent. a)

I. In primo capitulo de causis Ecclesiae, et de illis Dei servis qui ibidem deserviunt, sic habemus quomodo et alii Franci habent. De banno dominico, similiter sicut alii Franci habent.

II. Qui hominem Francum occiderit, solidos sexcentos componat ad opus dominicum, et pro fredo solidos ducentos componat.

III. Qui hominem ingenuum occiderit, solidos ducentos componat, et exinde in dominico tertiam partem componat.

IV. Qui lidum occiderit, solidos centum componat, et exinde in dominico tertiam partem componat.

V. Qui servum occiderit, solidos quinquaginta componat. Exinde in dominico, sicut diximus, tertiam partem componat.

VI. Si quis Comes in suo comitatu occisus fuerit, in tres weregildos, sicut sua nativitas est, componere faciat.

---

y) Desunt in al. ms.

z) al. ms. *comparibus.*

a) In uno Cod. ms. titulus hic est: *Notitia vel commemoratio de illa euwa quae se ad amorem habet.*

VII. Si quis Missum dominicum occiderit quando in missaticum directus fuerit, in tres weregildos, sicut sua nativitas est, componere faciat.

VIII. Si quis Wargengum occiderit, solidos sexcentos in dominico componat.

IX. Si quis hominem ingenuum ad servitium requirit, cum duodecim hominibus de suis proximis parentibus in sanctis iuret, et se ingenuum esse faciat, aut in servitium cadat.

X. Qui per hantradam *b)* hominem ingenuum dimittere voluerit, in loco qui dicitur sanctum suâ manu duodecimâ ipsum ingenuum dimittere faciat.

XI. Qui per chartam aut per hantradam ingenuus est, et se ille foris de eo miserit, tunc ille leodis in dominicum veniat, et suis peculiariis traditum iamdicto domino non fiat.

XII. Qui per chartam ingenuus est, sic debet in omnia pertinere sicut alii Franci.

XIII. Qui de mundeburde aliquid habuerit, ad illum Seniorem qui eum ingenuum dimiserit, sua peculia revertere faciat.

XIV. De quali causa quod sacramentum promiserit, et ad placitum non iuraverit, ipsam causam reddere faciat.

XV. Qui propter alium hominem wadium adhramivit, et ipse homo eum damnum incurrere dimittit, ille qui suum wadium adhramivit, de suo omnia componat super noctes septem, ille qui precatur adhramire, duplum componere faciat.

XVI. Qui hominem Francum sine culpa ligaverit *c)*, solidos duodecim componat, et in fredo dominico solidos tres.

XVII. Qui per capillos Francum priserit, solidos duodecim, et in dominico solidos quatuor. Et qui ei sanguinem sine culpa effuderit, solidos duodecim componat, et in fredo dominico solidos quatuor.

XVIII. Si quis hominis Franci casam infregerit, solidos duodecim componat, et in fredo dominico solidos quatuor.

XIX. Si quis hominis Franci curtem infregerit, solidos sex componat, in dominico solidos quatuor, suam manum aut suum pedem aut suum oculum pro quarta parte de sua leode, et in fredo dominico semper de unaquaque re solidos quatuor.

XX. De ingenuo homine in emendatione sua solidos octo, nisi, sicut superiùs diximus, in fredo dominico solidos quatuor.

XXI. De lido in emendatione solidos quatuor, in fredo dominico solidos quatuor.

XXII. De servo in emendatione solidos duos, in fredo dominico solidos IV.

---

b) al. ms. *handradum.*

c) al. ms. *plagaverit.*

XXIII. Quicquid involavit, novem geldos componere faciat, et de unoquoque latrocinio in dominico fredo solidos quatuor.

XXIV. De quicquid in casa furaverit, in wirdira solidos septem. De warnione, in wirdira solidos septem. De spadato caballo, solidos septem. De servo, solidos septem. De spata, septem. De iumento, solidos quatuor. De bove, solidos duos. De vacca, solidos duos. De porcis et vervecibus, et animalibus iuvenibus et de capris, tertiam partem quantùm valet in wirdira.

XXV. Quicquid in amore in alterum furatum habent, in duos geldos componere faciat, in wirdira *d)* uncias duas, in fredo solidos quatuor. Et quicquid in mashau furaverit, duos geldos componere faciat, in wirdira uncias duas, in fredo dominico solidos quatuor.

XXVI. Quicquid in amore Fresiones iniustè tulerint, per aliud tantùm componere faciat, in fredo solidos quatuor.

XXVII. Quicquid ad Saxones contra rectum tulerint, cum alio tantùm eum emendare faciat, in fredo solidos quatuor.

XXVIII. Si quis infra pagum latronem comprehenderit, et ante illum Comitem eum non adduxerit aut ante suum Centenarium, solidos sexaginta componere faciat.

XXIX. Si quis latronem viderit cum furto ambulantem, et cognitum non fecerit, in fredo dominico solidos quatuor componere faciat.

XXX. Si quis in Sanctis Reliquiis se periuraverit, manum suam perdat, aut eam redimat quartâ parte de sua leode in dominico.

XXXI. Quicquid contra rectum fecerit, cum solidis quatuor in fredo dominico componere faciat.

XXXII. Si quis cum armis bannitus fuerit, et non venerit ibi, solidos quatuor in fredo dominico componere faciat.

XXXIII. Si quis cum caballo bannitus fuerit, in fredo dominico solidos quatuor componere faciat.

XXXIV. Si quis wactam aut wardam dimiserit quando ille Comes ei cognitum fecerit, in fredo dominico solidos quatuor componere faciat.

XXXV. Si quis sclusam dimiserit quando suus Comes ei commendat facere, in fredo solidos quatuor componere faciat. Quando rumpit, et eam emendare noluerit, solidos quatuor in dominico componere faciat.

XXXVI. Quisquis audit arma clamare, et ibi non venerit, in fredo dominico solidos quatuor componere faciat.

---

d) al. ms. *murdera*.

XXXVII. Si quis ad pontem publicum bannitus fuerit, et ibi non venerit, solidos quatuor in fredo componat.

XXXVIII. Si quis Comes ad placitum suum hominem bannit, et ibi non venerit, in fredo solidos quatuor componat.

XXXIX. Si quis viam publicam clauserit, in fredo dominico solidos quatuor componat.

XL. Si quis Francus homo habuerit filios duos, hereditatem suam de sylva et de terra eis dimittat, et de mancipiis, et de peculio. De materna hereditate similiter in filiam veniat.

XLI. De ingenuis hominibus, quomodò aut qualiter ad placitum per bannum debeant venire, Ingenuus, si per Comitem aut per Missum suum bannitus fuerit infra comitatum de maximà causa, super noctes quatuordecim ad placitum veniat. Si minor causa extiterit, super noctes septem ad placitum veniat.

XLII. Si quis de lido suo pro aliqua causa *e)* in ratione fuerit inventus, super noctes quatuordecim ipsum lidum ad placitum adducat, si Senior suus in ipso comitatu est. Si in alio comitatu est, ipse lidus suum Seniorem ad placitum adducat super noctes viginti quinque. Si in tertio comitatu est, super noctes quadraginta duas. Si in alio ducatu est, super noctes octuaginta quatuor cum suo Seniore veniat ad ipsum placitum.

XLIII. De raptu. Si quis ingenuus cum lidis raptum fecerit, cum uno wadio et una manu emendare studeat.

XLIV. Si quis hominem in mordro occiderit, tunc exeat ad iudicium, aut suus Senior per sacramentum eum liberet.

XLV. Si cuius puellam sponsatam alius priserit, solidos ducentos componere faciat, in fredo solidos sexaginta.

XLVI. Si fur de septem latrociniis comprobatus fuerit, exiet ad iudicium. Si ibi incenderit, tradant eum ad mortem. Et posteaquàm ad iudicium ambulaverit, si ibi non incenderit, tunc liceat suo Seniori wadio suo illum adhramire, et pro eo emendare ac de morte liberare.

EXPLICIT.

CAPITULARE PRIMUM INCERTI ANNI. *f)*

I. Ut eorum qui ad ordinandum veniunt, fides et vita et scientia prius ab Episcopo discutiantur.

---

e) al. ms. *Si quis propter lidum suum per aliquas causas,* etc.

f) Capitularia quinque quae sequuntur, sunt quidem Karoli Magni, adeoque inter caeteras eius Constitutiones referri debent; sed quòniam assequi coniectura non potuimus ad quem quaeque annum referenda essent, ad postrema Karoli tempore retulimus. *Baluzius.*

II. Ut fugitivi Clerici et peregrini à nullo recipiantur sine commendatitiis litteris.

III. Ut Presbyteri, Diaconi, vel caeteri Clerici mulierem extraneam in domo sua non habeant.

IV. Ut Monachi et Clerici tabernas non ingrediantur, edendi vel bibendi causâ.

V. Ut ignota Angelorum nomina nec fingantur nec nominentur.

VI. Ut mulieres ad altare non ingrediantur.

VII. Ut canonici libri tantum legantur in Ecclesia.

VIII. Ut nullus per pecuniam ordinetur.

IX. Ut Monachus vel Clericus ad secularia negotia non transeat.

X. Ut Clerici de civitate ad civitatem non transmigrentur.

XI. Ut nullus absolutè ordinetur.

XII. Ut Clerici et Monachi in suo proposito permaneant.

XIII. Ut Clerici inter se negotium habentes à suo Episcopo diiudicentur, non à secularibus.

XIV. Ut Clerici et Monachi insidias contra Pastorem suum non faciant.

XV. Ut loca quae semel Deo dedicata sunt ut monasteria sint, maneant perpetuò monasteria, nec possint ultrà fieri secularia habitacula:

XVI. Ut nullus Presbyter contra suum Episcopum superbire audeat.

XVII. Ut Clerici ecclesiastici Ordinis, si culpam incurrerint, apud Ecclesiasticos iudicentur, non apud seculares.

XVIII. Ut qui commodaverit pecuniam, pecuniam accipiat. Si speciem aliam, eandem speciem, quantum dederit, accipiat.

XIX. Ut ante viginti quinque annos aetatis nec Diacones ordinentur, nec virgines consecrentur.

XX. Ut virgines Deo sacratae simul habitantes invicem se custodiant, nec passim vagando Ecclesiae laedant existimationem.

XXI. Ut falsa nomina Martyrum non venerentur.

XXII. Ut nec uxor à viro dimissa alium accipiat, vivente viro suo; nec vir aliam accipiat, vivente uxore priore.

XXIII. Ut Ecclesiastica ieiunia sine necessitate rationabili non solvantur.

XXIV. Ut nullatenus Presbyter ante trigesimum aetatis suae annum ordinetur.

XXV. Ut nulli Sacerdotum liceat ignorare sanctorum canonum instituta.

XXVI. Ut nullus Episcopus ad Clericatus officium servum alterius, sine domini sui voluntate, promovere praesumat.

XXVII. Ut Episcopi et reliqui Sacerdotes canones bene intelligant, et secundum canonicam institutionem vivant.

XXVIII. Ut Episcopi diligenter discutiant per suas parochias Presbyteros, eorum fidem, baptisma, et Missarum celebrationes, et ut fidem rectam teneant, et baptisma catholicum observent, et Missarum preces bene intelligant, et ut psalmi digne secundum modulationes versuum modulentur.

XXIX. Ut fides catholica ab Episcopis et Presbyteris diligenter legatur, et omni populo praedicetur. Et dominicam orationem ipsi intelligant et omnibus praedicent intelligendam, ut quisque sciat quid petat à Deo.

XXX. Ut omnis populus Christianus fidem catholicam et dominicam orationem memoriter teneat.

XXXI. Ut inter Episcopos, Abbates, Comites, Iudices, et omnes ubique seu maiores seu minores personas, pax sit et concordia et unanimitas; quia nihil Deo sine pace placet.

XXXII. Ut Abbates canonici canones intelligant et canones observent, et Clerici canonici secundum canones vivant.

XXXIII. Ut Abbates regulares et Monachi regulam intelligant, et secundum regulam vivant.

XXXIV. Ut Abbatissae canonicae et Sanctimoniales canonice secundum canones vivant, et claustra earum ordinabiliter composita sint.

XXXV. Ut Abbatissae regulares Sanctimoniales in Monachico proposito existentes regulam intelligant et regulariter vivant, et claustra earum rationabiliter disposita sint.

XXXVI. Ut Ecclesia Dei suum habeat honorem; simul et altaria secundum suam dignitatem venerentur. Et non sit domus Dei et altaria sacra pervia canibus. Et ut secularia negotia vel vaniloquia in Ecclesiis non agantur.

XXXVII. Ut Presbyteri et Diacones vel reliqui Clerici arma non portent, sed magis confidant in defensione Dei quam in armis.

XXXVIII. Ut quibus data est potestas iudicandi, iuste vel iudicent, non muneribus, quia munera excaecant corda prudentium. Et ut Iudices ieiuni causas iudicent et discernant.

XXXIX. Ut omnes caveant periurium, non solum in sancto Evangelio, vel in altare, seu in Sanctorum Reliquiis, sed et in communi loquela. Et ut qui in sanctis habet iurare, hoc ieiunus faciat cum omni honestate et timore Dei. Et qui semel periuratus fuerit, nec testis sit post haec, nec in sua causa nec in alterius iurator existat.

XL. Ut nemo sit qui ariolos sciscitetur vel somnia observet, vel ad auguria intentat: nec sint malefici, nec incantatores, nec phitones *g)*, cauculatores, nec tempestarii, vel obligatores. Et ubicunque sunt, emendentur vel damnentur.

g) Legend. *Pythones.*

XLI. Ut observationes quas stulti faciunt ad arbores vel petras, vel fontes, ubicunque inveniuntur, tollantur et destruantur.

XLII. Ut homicidia infra patriam nec causa ultionis, nec avaritiae nec latrocinandi, non faciant. Et non occidatur homo, nisi lege iubente.

XLIII. Ut furta et iniusta connubia et inlicitae causae prohibeantur.

XLIV. Ut aequales mensuras et rectas et pondera iusta et aequalia omnes habeant. Et qui anteà dedit tres modios, modo det duos.

XLV. Ut mangones et cociones et nudi homines qui cum ferro vadunt, non sinantur vagari et deceptiones hominibus agere.

XLVI. Ut opera servilia diebus dominicis non agantur. Et ut dies dominica à vespera ad vesperam celebretur.

XLVII. Ut omnes fidelitatem promittant Domno Imperatori.

XLVIII. Ut Comites et Iudices confiteantur quâ lege vivere debeant, et secundum ipsam iudicent.

XLIX. Ut beneficia Domni Imperatoris et Ecclesiarum considerentur, ne forte aliquis alodem suum restaurans, beneficia destruat.

L. Ut beneficia Saxonum in Francia considerentůr qualiter condirecta sint.

LI. Ut liberi homines pauperes à nullo iniuste opprimantur.

LII. Ut omnes parati sint quandocunque Domni Imperatoris iussio venerit.

LIII. Ut Missi ad Domnum Imperatorem venientes, et ab eo directi, honorabiliter suscipiantur.

LIV. Ut ii qui in mundeburde Domni Imperatoris sunt, pacem et defensionem ab omnibus habeant.

LV. Ut inquiratur si aliquis homo propter iustitiam Domni Imperatoris annuntiando occisus sit, vel aliquid mali passus sit.

LVI. Ut ii qui per beneficium Domni Imperatoris ecclesiasticas res habent, decimam et nonam dare et Ecclesiarum restaurationem facere studeant.

LVII. Ut bannus quem per semetipsum Domnus Imperator bannivit, sexaginta solidos solvatur. Caeteri vero banni quos Comites et Iudices faciunt, secundum legem uniuscuiusque componantur.

LVIII. Ut omnes bonos et idoneos Vicedominos et Advocatos habeant et Iudices.

LIX. Ut Missi nostri, undecunque necesse fuerit, tam de iustitiis Ecclesiarum Dei, viduarum, orphanorum, pupillo-

rum et caeterorum hominum, inquirant et perficiant, et quodcunque ad emendandum invenerint, emendare studeant in quantum melius potuerint. Et quod per se emendare nequiverint, in praesentiam nostram adduci faciant.

CAPITULARE SECUNDUM INCERTI ANNI.

Capitula a Domno Karolo Imperatore et filio eius Hludouvico, ac sapientissimis ipsorum Episcopis, excerpta.

De commutationibus utilibus permanendis, inutilibusque delendis.

I. Ubicunque commutationes, tam tempore nostro quamque genitoris nostri, legitimae et rationabiles atque utiles inter Ecclesias Dei factae sunt, permaneant. Ubicunque vero inutiles et incommodae atque inrationabiles factae sunt, dissolvantur, et recipiat unusquisque quod dedit. Ubi vero mortua manus interiacet, aut alia quaelibet causa quae rationabilis non esse videatur, inventa fuerit, diligenter describatur et ad nostram notitiam perferatur.

De illis qui res Ecclesiae tenent.

II. Si quis ecclesiasticam rem tenet, et admonitus iudicium declinaverit, quousque ad discussionem veniat ut rem restituat ecclesiasticum, à communione privetur.

Quod res Ecclesiarum vota sint fidelium, pretia peccatorum, et patrimonia pauperum; quibus non solum collata conservanda, sed etiam augenda sunt.

III. Quia iuxta sanctorum Patrum traditionem novimus res Ecclesiae vota esse fidelium, pretia peccatorum, et patrimonia pauperum, cui non solum habita conservare, verum etiam multa Deo opitulante conferre optamus, tamen ut ab ecclesiasticis de non dividendis rebus illius Ecclesiae suspicionem dudum conceptam penitus amoveremus, statuimus ut neque nostris neque filiorum, et Deo dispensante successorum nostrorum temporibus, qui nostram vel progenitorum nostrorum voluntatem vel exemplum imitari voluerint, nullam penitus divisionem aut iacturam patiatur Ecclesia.

De praediis Deo dicatis.

IV. Placuit ne praedia coelestium secretorum dicata Deoque tradita, à quibusdam aliquâ occasione vexentur, aut invadantur, sed sub immunitatis tuitione perpetuâ firmitate perdurent: similiter et homines earum, et omnia quae eis subiecta esse noscuntur. Si quis contra haec venerit, componat sicut de immunitate constituimus, et poenitentiâ publicâ à Sacerdotibus usque ad satisfactionem multetur.

De his qui fidelium oblationes auferunt vel vastant, aut sine proprii Episcopi iussione dant vel accipiunt.

V. Qui fidelium oblationes ab Ecclesiis vel à iure Sacerdotum auferunt, vel ablatas accipiunt, non solùm aliena vota disrumpunt, sed et sacrilegium operantur, necnon et Ecclesiae Dei fraudatores existunt; quia Ecclesiae aliquid fraudari vel auferri, sacrilegium esse à maioribus approbatur.

De privilegiis Ecclesiarum vel Clericorum non corrumpendis.

VI. Ut privilegia quae Ecclesiis et Clericis ab antecessoribus nostris vel à nobis concessa sunt, semper maneant incorrupta.

De privilegiis Ecclesiarum.

VII. Ut privilegia quae sacrosanctis Ecclesiis et Clericis à singulis Regibus vel Episcopis, caeterisque rectoribus, sunt concessa, semper maneant incorrupta.

Quòd sacrilegium sit Ecclesiae aliquid auferre, aut Sacerdotibus vel Ministris, aut ipso sanctò cultui locoque iniuriam inferre.

CAP. EX LEGE.

VIII. Si quis in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in Ecclesias earumque res inruens, Sacerdotibus ac Ministris, vel ipso cultui locoque aliquid, quod non oportet, iniuriae inferat, divini cultûs iniuriam convictus sive confessus reus, capitali sententià noverit vindicandum. Nec expectetur ut Episcopus iniuriae propriae ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi soli gloriam dereliquit. Sitque cunctis non solùm liberum, sed etiam laudabile, factas atroces Sacerdotibus aut Ministris iniurias veluti publicum crimen persequi, ac de talibus reis ultionem mereri.

Quòd ii qui praedia Ecclesiastica diripiunt vel vastant, sacrilegi sint, exilioque damnandi.

IX. Ab omnibus illius usurpationis contumelia depellenda est, ne praedia sibi coelestium secretorum dicata à quibusdam inruentibus vexentur. Quod si quis praesumpserit, post debitae ultionis acrimoniam, quae erga sacrilegos iure promenda est, exilio perpetuae deportationis damnetur.

Quòd praedones Ecclesiae sacrilegi sint, sicut scripturae testimonio comprobatur.

X. Sacrilegi sunt Ecclesiae praedones. Unde et in Concilio Agathensi, sub quarto capitulo, decretum habetur ita: *Amico quippiam rapere, furtum est; Ecclesiae verò fraudari vel abstrahi subripique, sacrilegium.* Omnes enim contra leges

facientes, resque Ecclesiae diripientes, Ecclesias Sacerdotesque contra divinas sanctiones vexantes, sacrilegi vocantur, atque indubitanter infames sacrilegique habendi sunt.

Quòd ea quae Domino consecrantur, ad ius ecclesiasticum pertinent.

XI. Ea quae Domino offeruntur vel consecrantur, ad ius pertinent Sacerdotum; et sacrilegi sunt omnes qui ea auferunt.

Quòd omnia quae Deo offeruntur, procul dubio et consecrantur.

XII. Omnia quae Domino offeruntur, procul dubio et consecrantur. Et non solùm sacrificia quae à Sacerdotibus super altare Domino consecrantur, oblationes fidelium dicuntur, sed quicquid ei à fidelibus offeruntur, sive in mancipiis, sive in agris, vineis, sylvis, pratis, aquis, aquarumve decursibus, artificiis, libris, utensilibus, petris, aedificiis, vestimentis, pellibus, laneficiis, pecoribus, pascuis, membranis, mobilibus et immobilibus, vel quaecunque de his rebus ad laudem Dei fiunt, vel supplementum sanctae Ecclesiae eiusque Sacerdotibus atque ornatum praestare possunt, Deo Ecclesiaeque suae à quibuscunque ultrò offeruntur, Domino indubitanter consecrantur et ad ius pertinent Sacerdotum. Et quia Christum et Ecclesiam unam personam esse veraciter agnoscimus, quaecunque Ecclesiae sunt, Christi sunt, et quae Ecclesiae vel in supradictis vel in quibuscunque speciebus, sive pollicitationibus, sive pignoribus, sive scriptis, sive corporalibus rebus offeruntur, Christo offeruntur. Et quae ab Ecclesia eius quocunque commento alienantur vel tolluntur, sive alienando, sive vastando, sive invadendo, sive minorando, sive diripiendo, Christo tolluntur. Et si ab amico quippiam rapere furtum est, praecipuè Christo Domino nostro, qui est Rex Regum et Dominus Dominantium, aliquid auferre vel alienare, vel subripere vel vastare, sacrilegium est. Omnes namque Ecclesiae praedones manifestissimè sunt sacrilegi. Et nullus sacrilegus, nisi per puram probatamque atque publicam poenitentiam, et per Ecclesiae satisfactionem, Episcoporumque per manûs impositionem iuxta canonicas Sanctiones reconciliationem, regnum Dei possidebit; et non solùm à regno Dei fit alienus, sed etiam à liminibus sanctae Ecclesiae, et praecipuè ab illius quam laesit, usque ad praedictam satisfactionem, extorris efficitur. Talium vero scelerum patratoribus, nisi post praedictam satisfactionem, nec vivis nec mortuis communicare debèmus; quia qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem facit: qui autem pecuniam Ecclesiae abstulerit, sacrilegium facit. Qui non solùm sacrilegi, sed etiam fures sacrilegi et lupi, atque homicidae pauperumque necatores sunt, et insuper anathematis vinculo damnati coram Deo et Sanctis eius efficiuntur

Ut Ecclesiarum privilegia vel facultates, sive quicquid ad easdem pertinet, nullus invadere praesumat.

XIII. Praecipimus omnibus ditioni nostrae subiectis, ut nullus privilegia Ecclesiarum vel Monasteriorum infrangere, resque Ecclesiarum invadere, vel vastare, aut alienare, vel facultates earum diripere praesumat, nec sine precario possidere pertentet; quia, sicut à sanctis Patribus instructi sumus, gravissimum peccatum hoc esse dinoscitur, testante sacrâ scripturâ, quae ait: *Qui abstulerit aliquid Patri vel matri, et dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidae est.* Pater noster sine dubio Deus est; mater nostra, Ecclesia, quae nos in baptismo spiritaliter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias et Ecclesiae fraudat vel rapit, sive vastat, vel alienat, homicida ante conspectum iusti Iudicis esse deputabitur. De quo quidam sapientum dicit: *Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem facit: qui autem pecuniam Ecclesiae abstulerit, sacrilegium facit.*

Quòd homicidae ante Deum deputentur qui res Ecclesiae vastant.

XIV. Volumus omnes scire quòd qui Christi et Ecclesiae pecunias auferunt, resque eius fraudant, rapiunt, vastant, vel diripiunt, homicidae ante Deum esse deputantur; quia res pauperum, quos Ecclesia pascere debet, diripiunt.

CAPITULARE TERTIUM INCERTI ANNI.

Capitula a domno Karolo et filio eius Hludouvico, ac sapientissimis ipsorum Episcopis, excerpta.

De his qui putaverunt idcircò praeceptum esse non ire ad pugnam Sacerdotes, ut honor eis minueretur.

I. Quia instigante antiquo hoste audivimus quosdam nos suspectos habere, propterea quòd concessimus Episcopis et Sacerdotibus, ac reliquis Dei servis, ut in hostes, nisi duo aut tres à caeteris electi, et Sacerdotes similiter perpauci ab eis electi, non irent, sicut in prioribus nostris continetur Capitularibus, nec ad pugnam properarent, nec arma ferrent, nec homines tam Christianos quàm Paganos necarent, nec agitatores sanguinum fierent, vel quicquam contra Canones facerent, quòd honores Sacerdotum et res Ecclesiarum auferre vel minorare eis voluissemus, quod nullatenùs facere velle, vel facere volentibus consentire omnes scire cupimus. Sed quantò quis eorum ampliùs suam normam servaverit, tantò eum plus honorare et cariorem habere volumus. Et ut haec certiùs credantur et per futura tempora conserventur, praecipimus ut

nullus res Ecclesiae, ni precariò, possideat. Et postquam ipsae precariae finitae fuerint, faciant potestativè speculatores Ecclesiae utrùm elegerint, ut aut ipsas res recipiant, aut posteris eorum sub precario et censu habere permittant; ita tamen ut ipsi proprias et utiles res eisdem Ecclesiis, de quarum Ecclesiarum iure esse videntur, legaliter tradant. Et sic à Rectoribus Ecclesiarum precariae, si renovandae sunt, canonicè renoventur. Novimus ergo multa regna et Reges eorum propterea cecidisse quia Ecclesias expoliaverunt, resque earum vastaverunt, abstulerunt, alienaverunt, vel diripuerunt, Episcopisque et Sacerdotibus, atque, quod magis est, Ecclesiis eorum abstulerunt, et pugnantibus dederunt. Quapropter nec fortes in bello nec in fide stabiles fuerunt, nec victores extiterunt; sed terga multi vulnerati et plures interfecti verterunt, regnaque et regiones, et, quod peius est, regna coelestia perdiderunt, atque propriis hereditatibus caruerunt et hactenùs carent. Quae omnia vitantes, nec talia facere, nec consentire, nec infantibus aut successoribus nostris exemplum dare volumus; sed quantùm valemus et possumus, adiuncto Leonis Papae et omnium Episcoporum, quorum consilio usi hoc egimus, spiritu nostro spiritui, per Deum et omnium Sanctorum merita prohibemus contestamurque ne talia faciant, vel facere volentibus consentiant, sed adiutores et defensores atque sublimatores Ecclesiarum, et cunctorum servorum Dei, pro viribus existant, ne in foveam in quam praedicti Reges et regna ceciderunt, cadant, aut in profundum, quod absit, inferni demergantur. Et ut haec devotiùs per futura tempora conserventur, praecipientes iubemus ut nullus tam nostris quàm futuris temporibus, à nobis vel successoribus nostris, ullo umquam tempore, absque consensu et voluntate Episcoporum in quorum parochiis esse noscuntur, res Ecclesiarum petere aut invadere, vel vastare aut quocunque ingenio alienare, praesumat. Quod si quis fecerit, tam nostris quàm et successorum nostrorum temporibus, poenis sacrilegii subiaceat, et à nobis atque à successoribus nostris, nostrisque Iudicibus vel Comitibus, sicut sacrilegus et homicida vel fur sacrilegus legaliter puniatur, et ab Episcopis nostris anathematizetur, ita ut mortuus etiam sepulturâ et cunctis Dei Ecclesiae precibus et oblationibus careat, nec eleemosynam suam quisquam recipiat. Quòd autem maximum sacrilegium sit res Ecclesiae auferre, invadere, alienare, vastare, vel subripi, maximè omnes scripturae divinae testantur; et beatus Symmachus Papa synodali sententiâ cunctos feriendo dicit: *Iniquum est*, inquit, *et sacrilegii instar ut quae vel pro salute vel pro requie animarum unusquisque venerabili Ecclesiae pauperum causâ contulerit, aut certè reliquerit, ab his quibus maximè servare convenerat, auferri aut in aliud transferri.*

Et multa sanctorum canonum decreta et sanctorum Patrum edicta haec eadem testantur, quae scrutari et scire cupientibus per facilè patent.

De sceleribus nefandis ob quae regna percussa sunt, ut penitùs caveantur.

II. Prohibemus omnino sub poena sacrilegii generaliter omnibus cunctarum Ecclesiarum rerum invasiones, vastationes, alienationes, sacerdotumque et reliquorum servorum Dei oppressiones, vexationes, atque cunctorum generum iniurias, necnon et cunctis utriusque sexûs hominibus adulteria, fornicationes, sodomiticasque luxurias, atque incesta, vel cuncta inlicita coniugia, homicidia, iniusta periuria, falsa testimonia, et omnia inlicita, pro quibus non solùm regna et Reges, sed etiam homines in eis commanentes, perire cognovimus. Sed quia, Deo auxiliante, per merita et intercessionem Sanctorum servorumque Dei, quos sublimare et honorare curavimus atque curamus, hactenùs nos et successores nostri regna et regiones adquisivimus et victorias multas habuimus, deinceps summoperè omnibus nobis providendum est ne pro praedictis inlicitis et spurcissimis luxuriis, his, quod absit, careamus. Nam multae regiones quae rerum Ecclesiarum invasiones, vastationes, alienationes, vexationesque, et Sacerdotum reliquorumque servorum Dei oppressiones vel quascunque iniurias, quae iamdicta inlicita et adulteria, vel sodomiticam luxuriam vel commixtionem meretricum, sectatae fuerunt, nec in bello seculari fortes nec in fide stabiles perstiterunt. Et qualiter Dominus talium criminum operatoribus ultrices poenas per Sarracenos et alios populos venire et saevire permisit, cunctis earum gesta legentibus liquet. Et nisi nos ab his caveamus, similia nobis supervenire non dubitamus, quia vindex est Dominus ex his omnibus. Quapropter sciat unusquisque nobis subiectus, qui in uno ex his repertus atque convictus fuerit, et honores, si habet, omnes perdere, et in carcerem se usque ad iustam emendationem atque publicam satisfactionem, debere retrudi, et ab omni fidelium consortio fieri alienum: valdè enim cavenda est illa fovea in quam alios cecidisse cognovimus.

De rebus ecclesiasticis absque iussione proprii Episcopi non dandis.

III. Placuit ut Episcopi rerum Ecclesiarum in omnibus iuxta sanctorum Canonum sanctiones plenam semper habeant potestatem. Nullus eas dare, vastare, vel accipere absque proprii Episcopi audeat iussione: nullus eas invadere vel vastare, aut quoquo modo deteriorare, praesumat. Nam devastantibus Ecclesias earumque res, nihil aliud intelligimus quàm contra illum aeterni imperii Deum eiusque maiestatis

homines movere certamen, cùm illae aedes illi die noctuque famulentur et illi sint consecratae. Vobis ergo vastantibus easque invadentibus denuntiamus ne ab illo, si se commoveat, vastentur et disperdantur cuius percussionem montium dorsa ferre non possunt. Nos vero ista nec agere volumus nec facere volentibus consentire, ne nos, quod absit, perdamus aut se perdere volentibus consentiamus. Quapropter praecipimus ut si quis ex iure ecclesiastico hactenùs nostrâ largitate aliquid possedit, si illa deinceps habere voluerit, ad proprios Episcopos veniat, et ab eis, et à praepositis Ecclesiarum unde esse videntur, quocunque modo iustè potuerit ea impetrare, satagat, et nihil ex eis aliter ambiat aut concupiscat vel accipiat, ne cupidus sanctarum rerum ignis, qui in eis est, eos favillosiùs exurat. Unde et in sacris Canonibus spiritu Dei conditis decretum habetur ita: *Si quis oblata dederit vel acceperit praeter Episcopum, vel eum qui constitutus est ab eo ad dispensandam misericordiam pauperibus, et qui dat et qui accipit anathema sit.* Scimus enim anathematizatos homines, et in praesenti seculo infames esse ac perditós, et à consortio fidelium in omnibus absque pane et aqua fieri alienos; atque, si absque Ecclesiae satisfactione de hac vita recesserint, à regno Dei fore extorres. Quam foveam cavere dissimulans vel recusans, nostrâ se sciat per omnia carere societate; quia non solum qui faciunt, sed qui facientibus prava consentiunt, rei sunt: satius enim nobis est regnum non habere terrenum, quam aeternum perdere. Plus vero me credo posse Deum per suorum merita sanctorum adiuvare, quàm omnem militiam seculorum. Quapropter omnes scire cupimus, si super his quibus fruimur bonis universum mundum lucrari potuissemus, nostram vestrasque animas perdere voluissemus, nec se praedictis cupiditatibus perdere volentibus assentire. Testante namque evangelicâ tubâ didicimus nihil prodesse homini universum mundum lucrari, si animae suae detrimentum patiatur. Et iterum: *Quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Et iterum: *Ibunt hi in supplicium sempiternum, iusti autem in vitam aeternam.*

De his qui res Ecclesiae à Principibus petunt; ut irrita habeantur quae obtinent, et ipsi communione priventur.

EX CONCILIO ARVERNENSI, K. III.

IV. Qui reicolam Ecclesiae petunt à Regibus, et horrendae cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, irrita habeantur quae obtinent, et à communione Ecclesiae cuius facultatem auferre cupiunt, excludantur.

Ut ii qui res Ecclesiae invadunt, vastant, vel diripiunt, si monente Episcopo non se correxerint, communione priventur.

EX CONCILIO ARVERNENSI, K. XIV.

V. Si quis cuiuscunque munuscula Ecclesiae sanctis

scripturarum titulis collata nefariâ calliditate abstulerit, fraudaverit, invaserit, retentaverit, atque suppresserit, et non statim à Sacerdote commonitus Deo collata reddiderit, ab Ecclesiae catholicae communione pellatur.

De his quae à prioribus Principibus circa Ecclesiarum utilitates sunt ordinata, ut immota permaneant.

VI. Ea quae circa catholicam legem vel olim ordinavit antiquitas, vel parentum nostrorum auctoritas religiosa constituit, vel nostra serenitas roboravit, novellâ superstitione submotâ, integra et inviolata custodiri praecipimus.

Ut ab Ecclesiae societate extorris habeatur quicunque eius rebus damnum intulerit.

VII. Ut nullus Episcoporum, aut cuiuslibet ordinis Clericus, vel alia quaecunque persona quibuslibet conditionibus, seu in uno regno, seu in alio positas alterius cuiuscunque Ecclesiae res aut petat aut praesumat accipere. Quod si fecerit, tamdiu habeatur à communione altaris, vel ab omnium fratrum ac filiorum caritate suspensus, donec ipse Ecclesiae cuius directo ordine iuris est, ablata restituat.

De privilegiis Ecclesiarum inlibatè servandis.

VIII. Privilegia atque praecepta Ecclesiarum manere semper incorrupta praecipimus, et quicquid ab antecessoribus vel parentibus nostris circa sacrosanctarum Ecclesiarum utilitates constitutum est, vel quae singuli quique Antistites pro causis ecclesiasticis impetrârunt, sub poena sacrilegii iugi solidata aeternitate serventur.

De rebus Ecclesiae à nullo iniustè retentandis vel diripiendis.

IX. Ne cui liceat res vel facultates Ecclesiis aut monasteriis, vel xenodochiis, pro quacunque eleemosyna cum iustitia, delegatas, retentare, alienare, atque subtrahere. Quod si quis fecerit, tanquam necator pauperum, antiquorum canonum sententiis constrictus, ab Ecclesiae liminibus excludatur quandiu ab ipso ea quae sunt ablata aut retenta reddantur.

Ut ecclesiastica iura semper inlibata permaneant.

X. Monemus ut iura Ecclesiarum, sicut à Patribus divinitus inspiratis sunt ordinata, inviolata permaneant. Nihil alienum improbus ambitus concupiscat, nec per alterius imitationem suum aliquis quaerat augmentum.

De Ecclesiis et dotibus earum, ut ad Episcopi semper dispositionem pertineant.

XI. Placuit ut omnes Ecclesiae cum dotibus et omnibus rebus suis in Episcopi proprii potestate consistant, atque ad ordinationem vel dispositionem suam semper pertineant.

De his quae ab antecessoribus nostris circa cultum divinum statuta fuerunt, ut semper inlibata permaneant.

XII. Quaecunque à parentibus nostris diversis sunt statuta temporibus, manere inviolata atque incorrupta circa sacrosanctas Ecclesias praecipimus. Nihil igitur à privilegiis inmutetur, omnibusque qui Ecclesiis serviunt tuitio deferatur; quia temporibus nostris addi potius reverentiae cupimus, quàm ex his quae olim praestita sunt immutari.

Qualiter haec statuta servanda sint; et de his qui haec contemnunt, sive Clericis, sive Laicis, quid agendum sit.

XIII. Has omnes Constitutiones ecclesiasticas, quas summatim breviterque perstrinximus, sicut plenius in canone continentur, manere perenni stabilitate sancimus. Si quis ergo Clericus aut laicus harum sanctionum obediens esse noluerit, si Clericus fuerit, excommunicationi subiaceat. Si vero laicus fuerit et honestioris loci persona, medietatem facultatum suarum amittat, fisci viribus profuturam. Si vero minoris loci persona est, amissione rerum suarum multatus in exilio deputetur.

CAPITULARE QUARTUM INCERTI ANNI.

(*De ordinatione ecclesiastica et restauratione Ecclesiarum.*)

I. De ordinatione ecclesiastica et restauratione Ecclesiarum Dei, omnes generaliter habeant bonam providentiam.

(*De pace tenenda.*)

II. Ut pacem et concordiam habeant ad invicem fideles nostri.

(*De marca finium.*)

III. Quomodo marcha nostra sit ordinata, et quae per se fecerunt confiniales nostri specialiter istis praeteritis annis.

(*De placito condicto.*)

IV. De placito condicto ad marcham necesse est ut omnimodis ex omni parte, sicut ordinatum fuerit, unusquisque conveniat.

(*De fugitivis.*)

V. De illis hominibus non recipiendis à Marchionibus nostris qui Seniores suos fugiunt pro damna quae eis facta habent.

(*De pravis Iudicibus.*)

VI. De pravis Iudicibus, Advocatis, Vicedominis, Vicariis, Centenariis, vel reliquis Actoribus malevolis non habendis.

(*De liberorum hominum possibilitate.*)

VII. De liberorum hominum possibilitate, ut iuxta qualitatem proprietatis exercitare debeant.

(*De non permittendo suis hominibus malefacere.*)

VIII. Ut nullus consentiat suis hominibus ad malefaciendum infra patriam de eo quod dicunt se non posse habere homines ad marcham defendendam, si eos bene distringunt.

(*De vassis regalibus.*)

IX. De vassis regalibus, ut honorem habeant, et per se aut ad nos aut ad filium nostrum caput teneant.

(*De obsidibus*)

X. De obsidibus, quod bene non custodiunt, et ab eis fugiunt.

(*De oppressione minus potentium.*)

XI. De illis qui necessitatem patiuntur, ut meliorem habeant consolationem ad eorum iustitiam.

(*De hominibus in placito non banniendis.*)

XII. Ut per placita non fiant banniti homines; excepto si aliqua proclamatio super aliquem venerit, aut certè si Scabinus aut Iudex non fuerit; et pro hoc condemnati illi pauperiores non fiant.

(*De haribanno.*)

XIII. Ut haribannum aut aliquod collectum pro exercitali causa Comites de liberis hominibus recipere aut inquirere non praesumant; excepto si de palatio nostro aut filii nostri Missus veniat, qui illum haribannum requirat.

CAPITULARE QUINTUM INCERTI ANNI,

Sive Capitulare admonitionis ad episcopos.

Cap. I. Primo omnium admonendi sunt de rectitudine fidei suae, ut eam et ipsi teneant et intelligant, et sibi subiectis populis vivo sermone annuntient. Et unusquisque eos quos habet in suo ministerio cognoscat, sive viros, sive feminas, ut noverit singulorum confessiones et conversationem, quia pro omnibus redditurus est rationem Deo.

II. Secundo, ut ipsi Sacerdotes talem ostendant suam conversationem subiectis sibi populis quae imitabilis sit, videlicet, sicut Apostolus dixit, in castitate, in sobrietate, ut non deserviant gulae et cupiditatibus huius seculi, ut quod alios monent observare, in se ipsis ostendant, ut caveant se ab omni avaritia et cupiditate; quia multi die noctuque laborant ut

adquirant temporalia, res videlicet, mancipia, vinum, et annonam, cum usura, à qua et Deus prohibet et omnis scriptura divina et sancti canones. Necnon mulierum declinent consortium, et secum habitare non permittant, ut auctoritas est canonica.

III. Tertio, ut Orationem dominicam, id est, *Pater noster*, et, *Credo in Deum*, omnibus sibi subiectis insinuent, et sibi reddi faciant tam viros et feminas, quàmque pueros.

IV. Quarto. Ut ipsi Presbyteri à comessationibus, potationibus, ut Apostolus monet, se subtrahant: nam quidam illorum cum quibusdam vicinis suis utuntur usque ad mediam noctem, et eo amplius cum ipsis bibendo morantur; et qui religiosi et sancti esse videntur, non quidem tunc ibi manent, sed tamen saturati vel ebrii revertuntur ad Ecclesias suas, et neque in die neque in nocte officium Deo in Ecclesia sibi credita persolvunt. Nonnulli vero in eodem loco ubi ad convivium pergunt, dormiunt.

V. Quinto. Ut ipsi Presbyteri tales scholarios habeant, id est, ita nutritos et insinuatos, ut si forte eis contingat non posse occurrere tempore competenti ad Ecclesiam suam officii gratiâ persolvendi, id est, tertiam, sextam, nonam, et vesperas, ipsi scholarii et signum in tempore suo pulsent, et officium honeste Deo persolvant.

VI. Sexto. Ut diligenter resciatis post ordinationem uniuscuiusque Presbyteri quantum quisque fecerit in suo ministerio: quia qui ante ordinationem pauperes fuerunt, post ordinationem vero de rebus cum quibus debuerant Ecclesiis servire, emunt sibi alodium et mancipia, et caeteras facultates; et neque in sua lectione aliquid profecerunt, neque libros congregaverunt, aut ea quae pertinent ad cultum religionis augmentaverunt, sed semper convitiis et contritionibus et rapinâ vivunt.

VII. Septimo. Ut domesticos suos, id est, eos qui cum ipsis sunt in sua mansione, sive scholarios, sive alios servientes, diligentissime praevidere studeant ab omnibus vitiis, et maxime de ebrietatibus et luxuriis, et variis immunditiis. Nam, sicut dicit Apostolus, qui domesticorum suorum curam negligit, aliorum non prodesse poterit conversationi.

VIII. Octavo. Ut hospitales sint: quia multi, qui sciunt hospitem supervenire ad Ecclesiam suam, fugiunt. Sed quod Apostolus iubet et caetera scriptura divina sectari, illi è contrario faciunt, et pauperibus subvenire metuunt.

IX. Nono. Iubet Apostolus omnibus fidelibus ut sermo eorum in gratia sit semper sale conditus, id est, ut ea loquatur Christianus quae religioni conveniunt *h)*, unde aliquis

h) al. ms. *serviunt.*

mentem condire possit, et à putredine peccatorum emundare. Si omnibus fidelibus. . . . . *Caetera desunt.*

CAPITULARE PIPPINI REGIS ITALIAE,

Datum, ut videtur, anno Christi DCCXCIII. post sedatam seditionem Italicam eiusque auctores punitos.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De iustitiis generalibus.

I. Placuit nobis atque convenit nobis ut omnes iustitiae pleniter factae esse debeant infra regnum nostrum *i)* absque ulla dilatatione, tam de Ecclesiis, quam de xenodochiis, seu de pauperibus et viduis, (et pupillis *k*) vel orphanis, atque de reliquis omnibus *l)*, secundum iussionem Domni nostri Karoli Regis.

De Monachis qui de Francia veniunt.

II. Instituimus enim ut sicut Domnus noster Rex Karolus commendavit de illis Monachis qui de Francia vel aliunde venerunt, et eorum monasteria dimiserunt, ut praesentialiter *m)* in illis partibus revertantur ad monasteria, et nemo ex vobis detineat ipsos.

De Presbyteris qui de alia provincia veniunt.

III. De Presbyteris qui de alia provincia veniunt, ut nullus eos debeat recipere sine dimissoria *n)* Episcopi sui.

De his qui ad palatium veniunt, vel inde vadunt.

IV. De Episcopis, Presbyteris, Abbatibus, vel Vassis *o*) dominicis, seu caeteris hominibus qui ad palatium veniunt vel inde vadunt, vel ubicunque per regnum nostrum pergunt, ut non praesumant ipsi nec homines eorum alicui homini suam causam tollere, nec suum laboratum, in tantum si non comparaverint, aut ipse homo eis per suam spontaneam voluntatem non dederit. Et quando hybernum tempus fuerit, nullus debeat mansionem vetare ad ipsos iter agentes, in tantum ut ipsi iterantes iniuste nullam causam tollant. Et si aliquis hoc facere praesumpserit, tam Seniores quam et vassalli, et ipse homo ibidem ad eos proclamaverit, tunc volumus ut praesentialiter ille homo qui hoc malum fecit, hoc quod ad ipsum hominem qui proclamavit tulerit, secundum suam legem emendet, et ad palatium exinde bannum nostrum componat. Et si evenerit quod ei ipsa causa ibidem secundum legem praesentialiter emendata non fuerit, et ad palatium exinde proclamatio devenerit, tunc volumus ut ipse qui hoc malum fecerit, contra ipsum hominem qui proclamavit secundum suam legem, emendet, et insuper ad palatium nostrum bannum componat ex eo quod bannum nostrum infrangere ausus fuerit.

De illis hominibus qui Seniores suos dimittunt.

V. Stetit nobis de illos homines *p)* qui hic intra Italia eo-

---

i) al. ms. *regno nostro.*
k) Desunt in al. mss.
l) al. ms. *hominibus.*
m) al. ms. *in praesenti.*
n) al. ms. *dimissorio.*
o) al. ms. *Bassis.*
p) al. ms. *illis hominibus.*

rum Seniores dimittunt, ut nullus eos debeat recipere in vassallatico *q*) sine comitato *r)* Senioris sui, antequam sciat veraciter pro qua causa (aut culpa *s*) ipse suum Seniorem dimisit. Et ille homo qui eum recipere voluerit, et ipsum secum habuerit, debeat eum in nostra praesentia praesentare, aut ipse aut Missus suus intra quadraginta noctes postquam ipse homo ad eum venerit, si nos intra Italia sumus. Et si nos intra Italia non fuerimus, tunc postquam (inde nos *t*) fuerimus reversi, intra quadraginta noctes eum in nostra praesentia debeat praesentare, sicut supra diximus. Et qui super hoc facere praesumpserit, et si non adimpleverit, exinde bannum nostrum ad partem nostram componat.

De hominibus libellariis.

VI. Stetit nobis de hominibus libellariis *u*) ut nullus Comes nec iuniores eorum eos amplius non distringant, nec inquietent, (nisi sicut in tempore Longobardorum *v*) eorum fuit consuetudo.

De Ecclesiis baptismalibus.

VII. Placuit nobis de Ecclesiis baptismalibus, ut in omnibus ita debeant esse ordinatae et conservatae, quomodo Domnus Karolus Rex demandavit et in suo Capitulare continetur.

De immunitatibus conservandis.

VIII. Et hoc instituimus, ut emunitates à iamdicto Domno nostro firmatas, in omnibus sic conservatas esse debeant sicut est iussio ipsius (Domni nostri Karoli Regis *w)*.

De viis et pontibus emendandis.

IX. Consideravimus ut vias et porturas, vel pontes, infra regnum nostrum, in omnibus pleniter emendatas esse debeant per illa loca ubi anteà semper fuerunt. Nam per alia loca super ipsa flumina *x)* nullatenus porturas *y)* esse debeant.

De feminis quarum mariti in Francia sunt.

X. (Placuit nobis de illis feminis quarum mariti in Francia esse videntur *z*), ut Missi nostri per regnum nostrum hoc debeant inquirere si eorum iustitias sic pleniter habeant sicut fuerit iussio Domni nostri, an non. Et qui sic habuerit, bene.

---

q) al. ms. *vassatico.*
r) al. ms. *voluntate.*
s) Desunt in al. mss.
t) al. ms. *Dei nomen.* Forte legend. *in Dei nomine.*
u) al. ms. *homines libellarios.*
v) al. ms. *nisi sicut a tempora Longobardorum etc.*
w) al. mss. *Domno nostro Karolo Rege; Domno nostro Karulo Regis*
x) al. ms. *ipsas fluminas.*
y) al. ms. *portoras.*
z) al. ms. *Placuit nobis de illa feminas cuius maritus in Francia esse videtur.*

Sin autem, tunc volumus ut ipsi Missi nostri ita compleant sicut Domnus noster demandavit.

De Missis per singula monasteria dirigendis.

XI. Stetit nobis ut Missos nostros, unum Monachum, et unum Capellanum direxissemus infra regnum nostrum pro videndo et inquirendo per monasteria virorum et puellarum quae sub sancta regula vivere debent quomodo est eorum habitatio, vel qualis est vita aut conversatio eorum, et quantum *a)* unumquodque monasterium de rebus habere videtur unde vivere possit.

Quod nulli homini sua testimonia tollenda sunt.

XII. Placuit nobis ut nullus Comes nec eorum iuniores nullatenus praesumant alicui homini sua testimonia tollere aut abstrahere, nisi permittantur ei ipsa testimonia habere qui eas potest conquirere atque rogare. Et si aliquis contra hoc facere praesumpserit, nostra est voluntas ut ipse in nostra praesentia veniat, et ibidem talem *b)* accipiat sententiam quomodo nostra fuerit voluntas ad iudicandum.

De liberis hominibus Longobardis.

XIII. Stetit nobis de illis liberis hominibus Longobardis *c)* ut licentiam habeant se commendandi (ubi voluerint, sicut in tempore Longobardorum *d*) fecerunt, in tantum ut suo Comiti faciant rationabiliter quod debent.

De xenodochiis.

XIV. Ut quicunque xenodochia habent, si ita pauperes pascere voluerint et consilium facere quomodo abanteà fuit, habeant ipsa xenodochia et regant ordinabiliter. Et si hoc facere noluerint, ipsa dimittant, et per talem hominem inanteà sint gubernata qualiter Deo et nobis placeat.

Ne laici homines teneant Ecclesias baptismales.

XV. De Ecclesiis baptismalibus, ut nullatenus eas laici homines tenere debeant, sed per Sacerdotes fiant ordinatae et gubernatae. Et neque pagenses neglegentiam habeant de hoc quod ibidem facere debeant. Et illi Sacerdotes eas sic regant quomodo ordo canonicus exposcit.

De Advocatis Sacerdotum.

XVI. De Advocatis Sacerdotum, volumus ut pro ecclesiastico honore et illorum reverentia Advocatum habeant.

---

a) al. ms. *quomodo.*

b) al. ms. *ibidem exinde talem.*

c) al. ms. *illos homines Longogobardos.*

d) al. ms. *cui voluerit, si commendatus non est, sicut a tempore Longobardorum.*

De diversis generationibus hominum qui in Italia commanent. Et de statu ingenuitatis.

XVII. De diversis generationibus hominum qui in Italia commanent, volumus ut ubicunque culpa contigerit unde faida crescere potest, pro satisfactione hominis illius contra quem culpavit, secundum ipsius legem cui negligentiam commiserit, emendet. De statu vero ingenuitatis et aliis querelis, unusquisque secundum legem suam se ipsum defendat. *e)*

De compositionibus quae ad palatium pertinent.

XVIII. De compositionibus quae ad palatium nostrum pertinent, si Comes ipsam causam commoverit ad requirendum, illam tertiam partem ad eorum recipiant opus, duas vero ad palatium. Et si per suam neglegentiam remanserit, et Missus dominicus ipsas causas coeperit requirere, tunc volumus ut ille Comes illam tertiam partem non habeat, sed cum integritate in palatio veniat.

De monasteriis et xenodochiis regalibus.

XIX. De monasteriis et xenodochiis quae per diversos Comites esse videntur, ut regalia sint; et quicunque *f)* ea habere voluerit, per beneficium Domni Regis habeat.

De rebus forfactis.

XX. De rebus forfactis per diversos Comites, volumus ut ad palatium pertineant.

De eo cuius res in eleemosyna datae sunt.

XXI. Si cuiuscunque res in eleemosyna datae sunt, et ipse mortuus fuerit antequam eas dispenset, tunc Missus dominicus una cum Episcopo parochiae ipsius consideret qualiter in Domni Regis mercede ipsa eleemosyna fiat facta et infra triginta noctes impleta esse debeat.

De iure filiae in res servorum quos pater fecit liberos.

XXII. De filia cuius pater per manum erogatoris omnes servos suos iussit fieri liberos, et quia contra legem esse videtur, instituimus quod ipsa filia in tertiam portionem de facto servi iterum introire possit.

De auctoritate legis et consuetudinis.

XXIII. Placuit nobis inserere, ubi lex deest, praecellat consuetudo, et nulla consuetudo superponatur legi.

De potestate vendendi et donandi in femina.

XXIV. Placuit etiam nobis ut quaecunque femina po-

e) al. ms. *se ipsi defendant.*

f) al. ms. *De monasteriis et xenodochiis, quae per diversos Comitatus esse videntur, et regalia sunt, ut quicumque etc.*

testatem habet per comiatum viri *g)* sui vendere, potestatem habeat donare.

De mancipiis palatii et Ecclesiarum.

XXV. De mancipiis *h)* palatii nostri et Ecclesiarum nostrarum nolumus mundium recipere, sed nostra mancipia habere.

De liberis hominibus ad servilia opera non cogendis.

XXVI. Placuit nobis ut illos liberos homines Comites nostri ad eorum opus servire non opprimant; et quicunque hoc fecerint, secundum iudicatum habemus emendare.

De aldionibus palatii.

XXVII. Non est nostra voluntas ut homines Placentini per eorum praecepta de curte palatii nostri illos aldiones recipiant.

De fugitivis.

XXVIII. De fugitivis qui in partibus Beneventi et Spoleti, sive Romaniae vel Pentapoli, confugium faciunt, ut reddantur, et sint reversi ad propria loca.

De sigillis et epistolis, et de porturis custodiendis.

XXIX. Sicut consuetudo fuit sigilla et epistolas prendere, vel porturas custodire, ita nunc sit factum.

De feminis devotis quae se maritis copulaverunt.

XXX. De feminis quae se Deo voverunt, et se monachicâ veste induerunt *i)*, et postea se maritis copulaverunt, ut inquirat unusquisque in iudiciaria sibi commissa ubi eas invenerint, ut sine dilatatione eas ab ipsis inlicitis coniunctionibus separare debeant, et ipsae de supra memorata inlicita coniunctione ad poenitentiae recurrant remedium.

De divinis vel incantatoribus.

XXXI. De illis hominibus qui aliquam incantationem vel divinationem agunt, vel his similia quae in conspectu Dei abominationes esse videntur, similiter inquirat unusquisque et ubi eos invenerint, non dimittant illos sine disciplina correptionis, et faciant eos poenitentiam agere de his inlicitis praesumptionibus. *k)*

De variis superstitionibus coercendis.

XXXII. De pravis illis hominibus, qui brunaticos colunt, et de hominibus suis subtus maida cerias incendunt, et votos vovent, ad tale vero iniquitas eos removere faciant unusquisque; nisi voluerint ad Ecclesiam panem offerre, simpliciter offerant, non cum aliqua de ipsa iniqua commixtione.

---

g) al. ms. *per comniato.*
h) al. ms. *De mancipias.*
i) al. ms. *voverant — induerant.*
k) al. ms. *De has inlicitas praesumptiones.*

De inlicitis coniunctionibus.

XXXIII. Similiter inquirat unusquisque homines sibi commissos, ubi forsitan invenitur, ubi factae sunt inlicitae coniunctiones, ita ut qui uxorem consobrino aut insobrino suo uxorem duxisset, aut etiam quamlibet parentem suam sibimetipsis uxorem copulasset, sine omni dilatatione *l)* eos ab invicem separent, et eos ad poenitentiae remedium faciant destinari.

De eo qui uxorem simul et concubinam habuerit.

XXXIV. Et hoc etiam statuimus, ut cuncti diligenter inquirant si est homo uxorem habens ut supra, ipsa cum alia adulterans, et concubinam habuerit, à tali igitur inlicita perpetratione faciant eos cum omni sollicitudine separari. Sic placuit Domno Regi, ut qui haec nefanda crimina *m)* de terminis sibi commissis, ut diximus, emendare neglexerit, ut in sacro palatio widrigildum suum componat.

De hominibus Domno Karolo infidelibus.

XXXV. De singulis capitulis quibus Domnus Rex Missis suis praecepit, qui nulla sacramenta debeant audire et facere. Quamobrem ista sacramenta sunt necessaria per ordine ex antiqua consuetudine explicare faciunt. Et quia modo isti infideles homines magnum conturbium in regnum Domni Karoli Regis voluerint terminare, et in eius vita consiliati sunt, et inquisiti dixerunt quod fidelitatem ei non iurassent.

Quomodo sacramentum fidelitatis iurandum sit.

XXXVI. Quomodo illud sacramentum iuratum esse debeat ab Episcopis et Abbatibus, sive Comitibus vel Vassis regalibus, necnon Vicedominis, Archidiaconibus, atque Canonicis. Clerici qui Monachorum nomine non pleniter conservare videntur, et ubi regulam sancti Benedicti secundum ordinem tenent, ipsi in verbo tantum et veritate promittant, de quibus specialiter Abbas adducant Domno nostro, deinde Advocatis et Vicariis, Centenariis, sive fore censiti *n)* Presbyteri, atque cuncta generalitas populi, tam puerilitate annorum duodecim quamque de senili, qui ad placita venissent, et iussionem adimplere seniorum et conservare possunt, sive pagenses, sive Episcoporum et Abbatissarum vel Comitum hominum, et reliquorum hominum, fiscalini quoque et coloni, vel ecclesiastici atque servi, qui honorati beneficia et ministeria tenent, vel in vassallatico honorati sunt, cum domini sui, et caballos, arma, et scutum, et lanceam, spatam, et senespasium habere possunt, omnes iurent, et nomina vel numerum de ipsis qui iuraverunt ipsis Missis in breve secum

l) al. ms. *moderatione.*
m) al. ms. *has nefandas criminas.*
n) Forte legend. *forensibus.*

adportent. Et Comites similiter de singulis centenis esse noti, tam de illis qui infra pago nati sunt, pagensales fuerint, quàmque et de illis qui aliunde' in vassallatico commendati sunt. Et si fuerit aliquis qui per ingenium fugitando de comitatu ad alium comitatum se propter ipsum sacramentum distulerit, aut per superbiam iurare noluerint semoti, per brevem renuntiare sciant, et tales aut per fideiussores mittant. Et si ipsi fideiussores non habuerint qui in praesentia Domni Regis illos adducant, sub custodia serventur. Aut si in illo vicinio habitare voluerint, sicut caeteri iurent. Et si fugitivum quis invenerit, Domno Regi nuntiatum fiat per ipsos Missos.

Quòd Domnus Rex vult unicuique legem suam conservare.

XXXVII. Explicare debent ipsi Missi qualiter Domno Regi dictum est quod multi se complangunt legem non habere conservatam, et quia omnino voluntas Domni Regis est ut unusquisque homo suam legem pleniter habeat conservatam. Et si alicui contra legem factum est, non est voluntas sua nec iussio. Veruntamen si Comes aut Missus vel quilibet homo hoc fecit, fiat annuntiatum Domno Regi, quia ipse plenissimè haec emendare vult. Et per singulos inquirant qualem habeant legem ex nomine; et nullatenùs sine Comite de ipso pago istam legationem perficiant. Excepto si ille Comes in alia utilitate Domni Regis fuerit *n)*, aut aliqua infirmitas eum detinuerit, quod ibi esse non habeat.

Ut omnes se praeparent ad bellum.

XXXVIII. . . . . . . tia habeant ipsi Missi unà cum. . . . . rum ministeriis fuerint, ut omnes. . . . . . hoc anno veniant hostiliter in solatio. . . . . . sicut sua fuerit iussio, et pacem intran. . . . . nt infra patria qui per epistolas suas de. . . . . is significare vult, quando vel ubi . . . . . . ter se coniungi.

EXPL. CAP. *o)*

Apud Baluzium hoc loco inseruntur eiusdem Pippini viginti novem Capitula ex lege Longobardorum excerpta, quae vero nunc omissa sunt, cum infra in ipsius Legis Longobardorum editione iusto suo ordine occurrent.

---

o) al. ms. *non fuerit.*

LUDOVICI PII

Praeceptum primum pro Hispanis qui in regno Francorum manebant.

Hoc est praeceptum remissionis sive concessionis quod fecit Ludovicus Imperator Hispanis qui ad se perfugerant (propter persecutionem Sarracenorum.)

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus, divina ordinante providentiâ, Imperator Augustus, omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae ac nostris praesentibus, scilicet et futuris partibus Aquitaniae, Septimaniae, Provinciae, et Hispaniae consistentibus. Sicut nullius vestrûm notitiam effugisse putamus qualiter aliqui homines propter iniquam oppressionem et crudelissimum iugum quod eorum cervicibus inimicissima Christianitati gens Sarracenorum imposuit, relictis propriis habitationibus et facultatibus quae ad eos hereditario iure pertinebant, de partibus Hispaniae ad nos confugerunt, et in Septimania atque in ea portione Hispaniae quae à nostris Marchionibus in solitudinem redacta fuit, sese ad habitandum contulerunt, et à Sarracenorum potestate se subtrahentes, nostro dominio liberâ et promptâ voluntate se subdiderunt, ità ad omnium vestrûm notitiam pervenire volumus quòd eosdem homines sub protectione et defensione nostra receptos, in libertate conservare decrevimus.

Cap. I. Eo videlicet modo ut sicut caeteri liberi homines cum Comite suo in exercitum pergant, et in marcha nostra iuxta rationabilem eiusdem Comitis ordinationem atque admonitionem explorationes et excubias, quod usitato vocabulo *wactas* dicunt, facere non negligant, et Missis nostris aut filii nostri, quos pro rerum opportunitate illas in partes miserimus, aut legatis qui de partibus Hispaniae ad nos transmissi fuerint, paratas faciant, et ad subvectionem eorum veredos donent. Alius verò census ab eis, neque à Comite, neque à iunioribus et Ministerialibus eius, exigatur.

II. Ipsi verò pro maioribus causis, sicut sunt homicidia, raptus, incendia, depraedationes, membrorum amputationes, furta, latrocinia, alienarum rerum invasiones, et undecunque à vicino suo aut criminaliter aut civiliter fuerit accusatus, et ad placitum venire iussus, ad Comitis sui mallum omnimodis venire non recusent. Caeteras verò minores causas more suo, sicut hactenùs fecisse noscuntur, inter se mutuò definire non prohibeantur.

III. Et si quispiam eorum in partem quam ille ad habitandum sibi occupaverat, alios homines undecunque venientes adtraxerit, et secum in portione sua, quam *adprisionem* vocant, habitare fecerit, utatur illorum servitio absque alicuius contradictione vel impedimento, et liceat illi eos distringere ad iustitias faciendas quales ipsi inter se definire possunt. Caetera vero iudicia, id est, criminales actiones, ad examen Comitis reserventur.

IV. Et si aliquis ex his hominibus qui ab eorum aliquo adtractus est, et in sua portione conlocatus, locum reliquerit, locus tamen qui relictus est, à dominio illius qui eum priùs tenebat non recedat.

V. Quod si illi propter lenitatem et mansuetudinem Comitis sui eidem Comiti honoris et obsequii gratiâ quippiam de rebus suis exhibuerint, non hoc eis pro tributo vel censu aliquo computetur, aut Comes ille vel successores eius hoc in consuetudinem praesumant, neque eos sibi vel hominibus suis aut mansionaticos parare, aut veredos dare, aut ullum censum vel tributum aut obsequium, praeter id quod iàm superiùs comprehensum est, praestare cogat. Sed liceat tam istis Hispanis, qui praesenti tempore in praedictis locis resident, quàm his qui adhuc ad nostram fidem de iniquorum potestate fugiendo confluxerint, et in desertis atque in incultis locis per nostram vel Comitis nostri licentiam consedentes aedificia fecerint, et agros incoluerint, iuxta supradictum modum sub nostra defensione atque protectione in libertate residere, et nobis ea quae superiùs diximus, tam cum Comite suo, quàm cum Missis eius, pro temporum opportunitate alacriter atque fideliter exhibere.

VI. Noverint tamen iidem Hispani sibi licentiam à nobis esse concessam ut se in vassaticum Comitibus nostris more solito commendent. Et si beneficium aliquod quisquam eorum ab eo cui se commendavit, fuerit consecutus, sciat se de illo tale obsequium Seniori suo exhibere debere, quale nostrates homines de simili beneficio Senioribus suis exhibere solent.

VII. Idcirco has nostrae auctoritatis litteras eis dare decrevimus, per quas decernimus atque iubemus ut haec nostrae liberalitatis et mansuetudinis Constitutio erga illos tenore perpetuo ab omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris inviolabiliter conservetur. Cuius Constitutionis in unaquaque civitate ubi praedicti Hispani habitare noscuntur, tres descriptiones esse volumus; unam quam Episcopus ipsius civitatis habeat, et alteram quam Comes, et tertiam ipsi Hispani qui in eodem loco conversantur. Exemplar vero earum in archivo palatii nostri censuimus reponendum, ut ex illius inspectione, si quando, ut fieri solet, aut ipsi se reclamaverint, aut Comes

vel quislibet alter contra eos causam habuerit, definitio litis fieri possit.

Hanc quippe Constitutionem, ut per diuturna tempora à fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris et veriùs credatur et diligentiùs conservetur, manû propriâ subscripsimus, et anuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Domni Hludouvici, serenissimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Datum Kalendas Ianuarias, anno Christo propitio [DCCCXV], primo imperii Domni Hludouvici piissimi Augusti, Indictione viii.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

EPISTOLA AD MAGNUM

Archiepiscopum Senonensem,

Cui mittit exemplum Regulae Canonicorum decretae in Concilio Aquisgranensi, anno DCCCXVI.

Gloriosissimus Hludouvicus, superno munere victor semper augustus, venerabili in Christo Magno, Senonicae urbis Archiepiscopo, in Domino salutem. Sicut vobis nuperrimè in sacro conventu, quem Deo annuente Aquisgrani palatio aggregavimus, ubi multa favente Christo ecclesiasticè, immo catholicè, acta sunt, meminimus promisisse, misimus tuae venerandae paternitati per praesentes Missos nostros, Ermenfredum videlicet et Haymonem, formulam Canonicae Institutionis quam idem sacer conventus ex sanctorum Patrum sparsim digestis sententiis colligere atque in unum congerere studuit: quam quia vobis transcribendi angustia temporis facultatem denegavit, studii nostri fuit eam diligenter transcribi iubere, ut absque ulla depravatione aut detruncatione textus eius ad vos usque incolumis perferretur. Proinde has litteras ad tuam direximus sanctitatem, per quas iubemus ut memor admonitionis nostrae, Suffraganeos tuae dioeceseos loco et tempore competenti ad te convocare studeas, et eandem Institutionem per singula capitula coram Ecclesiasticis ordinibus praelegi facias, et qualiter eam sacer conventus ob emolumentum animarum instruere salubriter curaverit, patenter edoceas, et his qui canonicae professionis censentur nomine, secundùm ministerium tibi divinitùs collatum, et nostrae auctoritatis praeceptum, coram memoratis Missis nostris observandam percenseas. Eorum autem qui tardioris sunt ingenii, et eam fortè plenè intelligere nequeunt, tuo sive comprovincialium tuorum Episcoporum dono scientiae pollentium studio, eius notitia sensibus perfundatur. Nam et tuam nihilominùs providam volumus esse beatitudinem,

ut eam solerti curâ praedicti Missi nostri omnes, prout insinuaveris, transcribere absque ulla depravatione et detruncatione praemoneant; quoniam qualiter diligenter studiosèque, distinctè et apertè transcribatur, illos satis instituimus. Cuius nempe exemplar idcirco in armario palatii nostri recondi fecimus, ut per hoc nosse et inquirere possemus utrùmne ab aliquo negligenter transscripta fuerit; quia, ut comperimus, dum in eodem sacro Concilio perlegeretur, antequàm coram nobis ab eodem Concilio prolata, et necdum mensura cibi et potûs planè statuta fuisset, invidi magna ex parte illam detruncantes, quaedam capitula inconsultè ex ea transcripserunt. Unde necesse est ut si aliquem in tua dioecesi tale fecisse repereris, huiuscemodi factum coram provincialium tuorum Episcoporum conventu, et coram praescriptis Missis nostris, frustreris, et hanc authenticam, ut praemisimus, diligenter, sicut Missi nostri eis insinuaverint, transcribi perceuseas. Volumus ergo ut omnes Praelati Canonicorum diligenter illam transcribant, studiosè intelligant, efficaciter, quantùm Dominus eis posse dederit, ob suam subditorumque utilitatem opere adimplere procurent; ut quando nos, sicut in eorum sacro et venerabili concilio generaliter omnibus diximus, Missos nostros huius negotii inquirendi gratià per universum Imperium nostrum, Kalendis Septembris venturis, direxerimus, omnes, Praelati videlicet et Subditi, iuxta capacitatem et possibilitatem suam, eâdem instructione informati atque instructi, eiusdem operatores inveniantur strenui. Quoniam diligenti indagine, vitâ comite, inquirere iubebimus qualiter unusquisque Praelatorum ministerium suum expleat, qualiter iussioni nostrae in claustris et caeteris Canonicorum necessariis habitationibus, et in eorum stipendiis dandis, et receptaculis pauperum praeparandis obtemperaverint, vel quis clerum suum secundùm huius Institutionis normam et caetera spiritalia exercitia informare studuerit, aut si quis quem eorum quos in Dei servitio rationabiliter gubernare potuit, causâ avaritiae abiecerit: quia ut haec quae praemisimus, absque ullius difficultatis oppositione, in locis in quibus facta necdum erant, fieri opportunissimè possent, unius anni spatium, sicut nosti, ad haec peragenda tribuimus. Qui vero hoc annuo tempore nostrae, immoque Dei iussioni, iuxta vires obtemperare neglexerit, caeteris, ne talia facere audeant, terrorem procul dubio incutiet. Misimus itaque tibi Institutionis formam quam idem sacrum et venerabile Concilium ex sanctorum Patrum sententiis diligenter excerpsit, et Sanctimonialibus in uno collegio canonicè degentibus observandam percensuit: quam sive per te, sive per comprovinciales tuos Episcopos, in omnibus tuae dioeceseos puellaribus monasteriis, in quibus canonicè vivitur, studiosè praescriptam haberi

volumus. Sed et hoc decernimus, ut à vobis tam Abbatissis quàm caeteris Sanctimonialibus tradatur, et qualiter eam tenere debeant vestro studio informentur. Caeterùm nisi aliquam Abbatissarum quando nos ad praesentiam nostram venire iusserimus, alio tempore volumus ut Abbatissae propriis in monasteriis resideant, et secundùm hanc Institutionis formam vivere sibique subiectas gubernare decertent; et nullis illarum per villas residendi, aut foràs quâlibet occasione acceptâ evagandi, suisque voluptatibus deserviendi, licentiam attribuant. Quamquam enim nonnulli Clerici monasteria puellarum, et nonnulli laici monasteria virorum etiam ac puellarum habeant, tua tamen debet providere solertissima industria ut in omnibus locis sub tua dioecesi constitutis, ubicunque congregationes Clericorum et Sanctimonialium sunt, iuxta possibilitatem et facultatem rerum secundùm huius Institutionis formam vivant; quia nulla est omnino Ecclesia, quae facultates habeat, ubi non possint tot talesque gubernari qui divinum expleant officium, et ubi hospitalitas iuxta vires non possit diligi. Nos quoquè praefatos Missos nostros ad tuam sanctitatem ideo direximus, ut tuum caeterorumque ecclesiasticorum in tua dioecesi consistentium diligenter atque subtiliter in hoc negotio intuerentur studium, et tibi opem in caeteris commonendis ferrent; qui et nobis referrent qualiter Praelati et Praelatae eam libenter susceperint, diligenterque transcribere studuerint, et devotè adimplere iuxta vires curaverint; quoniam tamdiu illos in tua vel comprovincialium tuorum dioecesi morari et discurrere unà cum Misso tuo iussimus, donec ab omnibus memoratae formulae transcriberentur; ut videlicet cuncta procurantes, diligenterque taxantes, cùm ad nos illos redire opere expleto tempus permiserit, cuncta quae acta sunt vestro utrorumque scripto notentur, atque per ipsos tuumque Missum nostrae dinoscentiae intimentur; ut sciamus quibus gratiarum actiones referre, quosque etiam dignis correptionibus corrigere debeamus. Si vero aliquis tuae dioecesis eidem Institutioni nostraeque admonitioni procaciter reniti voluerit, et ea quae ab eodem sacro et venerabili Concilio constituta atque decreta sunt, quantùm Dominus eis posse dederit, observare contempserit, praecipimus ut si anteà huiusmodi non se correxerit, quicunque ille est, ante praesentiam nostram tuà vel Missorum nostrorum admonitione venire festinet; quatenùs à nobis iuxta quantitatem culpae dignè corrigatur. Direximus praetereà tibi pondus et mensuram secundùm quam Clericis et Sanctimonialibus panis et potus aequaliter tribuenda sunt, quae ut ab omnibus firmissimè atque inviolabiliter teneatur, decernimus, et ne quid incrementi aut detrimenti à quoquam patiantur, modis omnibus inhibemus. Tuam igitur in calce huius Epistolae admonemus

sanctitatem, ut secundùm ministerium tibi divino munere collatum, nostrae in hoc negotio saluberrimae admonitioni obedienter atque inexcusabiliter pareas, et caeteris in parendo exemplum bonum tribuas. Dignum quippe est ut quanto sublimius Sacerdotii dignitate aliis superemines, et à nobis venerabiliter diligeris, tanto magis ad Dei nostramque voluntatem faciendam devotiorem te atque promptiorem exhibeas. Vale in Domino, et ora pro nobis.

EPISTOLA AD SICHARIUM
Archiepiscopum Burdegalensem.
De eodem Argumento.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus, divinâ ordinante providentiâ, Imperator augustus, venerabili in Christo Sichario Archiepiscopo, in Domino salutem. Sacrum et venerabile Concilium divino nutu nostroque studio in Aquisgrani palatio nuper aggregatum, in quo multa ob propagandam ecclesiasticam dignitatem, praecedente et subsequente gratiâ Christi, diligenter tractata atque instituta sunt, tuam nullatenus credimus latere sanctitatem. Sed quia contigit eidem sancto et venerabili Concilio tuam non interfuisse paternitatem, ad tuam destinare decrevimus beatitudinem, per praesentem Missum nostrum nomine Adalhelmum, formulam Canonicae Institutionis ab eodem sacro conventu ex sanctorum Patrum sparsim digestis sententiis collectam, atque in unum congestam; quam etiam idcirco penès palatium nostrum diligenter scribi fecimus, ut nihil in se scriptorum vitio depravationis aut detruncationis habens, ad te usque incolumis perferretur. Quapropter volumus atque decernimus ut iuxta metropolitanae Sedis tibi canonicè conlatam dignitatem, nostraeque auctoritatis sanctionem, dioeceseos tuae Episcopos et caeteros Ecclesiae Praelatos tempore et loco congruenti ad te accersere facias, et his coram capitulatim memoratam Institutionis formam praelegi iubeas, et quod ob exaltandum ecclesiastici culminis fastigium et animarum salutem idem sacer conventus eam ediderit, liquido demonstres; sed et his qui in uno collegio canonicè degunt, tenendam observandamque coram memorato Misso nostro conferas. At si alicuius cordis obtusio eam intelligere nequiverit, huic sive abs te, sive ab aliis Episcopis, comprovincialibus scilicet tuis, doctrinae fulgore renitentibus, sobriè tradatur. Sed et in hoc nihilominùs circumspectam monemus esse tuam prudentiam, ut ab iis qui eam transcripturi sunt, ita transcribatur ut nec depravata vitio scriptoris nec detruncata ab alio fiat;

sed sicut à praedicto Misso nostro eis demonstratum fuerit, absque aliqua depravatione vel detruncatione transcribatur. Noveris etiam quia ideo illius exemplum apud armarium pala tii nostri detentum est, ut eo probari patenter possit quis eam incuriosè transcripserit, vel quis aliquam eius partem detrun caverit. Ut enim comperimus, dum in eodem sacro Concilio perlegeretur, antequam coram nobis ab eodem Concilio prolata, et necdum mensura cibi et potûs statuta fuisset, quidam magna ex parte illam detruncantes, quaedam capitula inconsultè ex ea transcripserunt. Unde necesse est ut si aliquem in tua dioecesi tale fecisse repereris, huiuscemodi factum coram provincialium tuorum Episcoporum conventu et coram praescripto Misso nostro frustreris, et hanc authenticam, ut praemisimus, diligenter, sicut Missus noster eis insinuaverit, transcribi percenseas. Omnes ergo tuae dioeceseos Episcopi et caeteri Praelati eam vigilanti curâ transcribere, solerti studio intelligere, instantissimae assiduitatis exercitio divinitùs adiuti operibus complere decertent; ut cum nos huius rei gratiâ inquirendae venturis Kalendis Septembribus, sicut eidem sacro et memorabili Concilio meminimus nos dixisse facturos, Missos nostros per Imperium à Deo nobis collatum destinaverimus, remotâ cuiuslibet difficultatis oppositione, eiusdem salutiferae Institutionis et Praelati et Subditi, prout Dominus posse eis dederit, strenui inveniantur operatores. Quoniam diligenti indagine, vitâ comite, perquirere iubebimus quis Praelatorum iniunctum sibi officium strenuè peregerit, vel quis in claustris Canonicorum et caeteris habitationibus construendis, et in necessariis stipendiis eis tribuendis, et in domibus ad receptacula pauperum reparandis, sanctioni nostrae paruerit, quisve Clerum suum eàdem Institutione et caeteris spiritalibus documentis instruere curaverit, vel quis causâ avaritiae eos quos in Christi militia rationabiliter alere poterat, propulerit; quia unius anni spatium dedimus ut ea quae premissa sunt, absque ullius difficultatis excusatione perfici, ubi necdum facta erant, facillimè possent. Proinde qui hoc anni tempore in hoc negotio nostrae admodùm iussioni pro viribus obedire neglexerit, caeteris sine dubio terrori erit, ne tale admittere praesumant. Direximus sanè tibi Institutionis formulam quam eiusdem sacri Concilii par consensus parque studium ex sanctorum Patrum dictis enucleatim excerpsit, et castimoniae dicatis in una societate canonicè degentibus observandam statuit. Quam volumus à te sive à tuis comprovincialibus Episcopis studiosè iubere transcribi, et monasteriis puellaribus in tua dioecesi consistentibus, in quibus scilicet canonicè vivitur, tenendam conferri, qualiterque ab Abbatissis et caeteris sanctis Monialibus religiosissimè ac devotissimè observari debeat, apertissimè perdoceri. Quoniam, nisi

quando nos aliquam Abbatissarum nostram adire iusserimus praesentiam, alio tempore volumus in monasteriis resideant, et secundùm eiusdem Institutionis formam vitam ducant, sibique subditas in sancto religionis proposito constringant. Et nulla illarum foràs evagandi, aut occasione quâlibet acceptâ per villas residendi, suisque voluptatibus deserviendi, licentiam sibi attribuat. Quamquam enim nonnulli Clerici monasteria puellarum, et nonnulli laici monasteria virorum etiam et puellarum habeant, tua tamen debet praevidere solertissima industria ut in omnibus locis sub tua diboecesi constitutis, ubicunque congregationes Clericorum et Sanctimonialium sunt, iuxta possibilitatem et facultatem rerum secundum huius Institutionis formam vivant; quia nulla est omnino Ecclesia, quae facultates habeat, ubi non possint tot talesque gubernari qui divinum expleant officium, et ubi hospitalitas iuxta vires non possit diligi. Nos quoquè praefatum Missum nostrum ad tuam sanctitatem ideo direximus, ut tuum caeterorumque ecclesiasticorum in tua dioecesi existentium diligenter atque subtiliter in hoc negotio intueretur studium, et tibi opem in caeteris ammonendis ferret: qui etiam nobis referret qualiter Praelati et Praelatae eam libenter susceperint, diligenterque transcribere studuerint, et devotè adimplere iuxta vires curaverint. Quoniam tamdiu illum in tua vel comprovincialium tuorum dioecesi immorari et discurrere unà cum Misso tuo iussimus, donec ab omnibus memoratae formulae transcriberentur; ut videlicet cuncta procurans, diligenterque perficiens, cum ad nos illum redire opere expleto tempus permiserit, cuncta quae acta sunt vestro utrorumque scripto notentur, atque per ipsum tuumque missum nostrae dinoscentiae intimentur; ut sciamus quibus gratiarum actiones referre, quosque etiam dignis correptionibus corrigere debeamus. Quod si aliquis tuae dioeceseos eidem Institutioni vestraeque admonitioni procaciter reniti voluerit, et ea quae ab eodem sacro conventu salubriter constituta sunt, pro viribus observare neglexerit, et exinde ammonitus non se correxerit, quicunque ille est, ante praesentiam nostram tuâ vel Missi nostri admonitione, venire festinet, quatenùs à nobis iuxta quantitatem culpae dignè corrigatur. Direximus praetereà pondus et mensuram secundùm quae Clericis et Sanctimonialibus panis et potus aequabiliter tribuenda sunt: quae ut ab omnibus firmissime atque inviolabiliter teneatur decernimus, et ne quid incrementi aut detrimenti à quoquam patiantur, modis omnibus inhibemus. Tuam igitur in calce huius epistolae ammonemus sanctitatem ut secundùm ministerium tibi divino munere conlatum, nostrae in hoc negotio saluberrimae admonitioni obedienter atque inexcusabiliter pareas, et caeteris in parendo bonum exemplum tribuas. Di-

gnum quippe iustumque est ut quanto sublimius Sacerdotii dignitate aliis supereminas, et à nobis venerabiliter diligeris, tanto magis ad Dei nostramque voluntatem exequendam devotiorem te atque promptiorem exhibeas. Vale in Domino, et ora pro nobis.

EPISTOLA AD ARNONEM,
Archiepiscopum Salzburgensem.
De eodem Argumento.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus divinâ ordinante Providentiâ Imperator Augustus, venerabili Arnoni, Archiepiscopo, in Domino salutem. Sacrum et memorabile Concilium divino nutu nostroque studio in Aquisgrani palatio nuper adgregatum, etc. per praesentem Missum nostrum nomine Nothonem, etc. *ut supra, in Epistola ad Sicharium.*

CAPITULARE AQUISGRANENSE ANNI DCCCXVI.

Anno DCCCXVI Incarnationis Domni nostri Iesu Christi, Hluduvicus Imperator Christianissimus ac piissimus ex omni Imperio suo fecit conventum Episcoporum, Abbatum, Comitum, vel maiorum natu Francorum, ut sancirent Capitula pro utilitate totius Ecclesiae. Quod ita factum est.

Incipit Prologus Hludouvici Imperatoris.

Quia, iuxta Apostolum, quandiu in hoc seculo sumus, peregrinamur à Domino, et nihil in praesenti fixum, nihil immobile, sed cuncta veloci pervolant cursu, et Scriptura testatur, quodcunque possumus, instanter operari debemus, quia nulli ad bene operandum crastinus dies promittitur, omnesque secundum Apostolum ante tribunal Christi stabimus, ut unusquisque rationem pro his quae gessit reddat, nobis praecipue qui caeteris mortalibus conditione aequales existimus, et dignitate tantum superiores sumus, secundum scripturam sacram, quae dicit, *Quoniam interrogabit opera nostra, et cogitationes scrutabitur,* rationes reddituri sumus, sollicitâ circumspectione totaque mentis intentione satagendum est ut bonis operibus iugiter insistendo, his quibus praeesse videmur, modis omnibus, quantum nobis divinâ suffragante misericordiâ facultas adtributa fuerit, prodesse curemus. Sed quia omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, debemus continuis precibus dominum humiliter exorare, faciemque

illius humili confessione et congruâ, prout ipse posse dederit, emendatione praevenire; ut sicut eius est muneris quod regnamus, eius sit pietatis quod feliciter regnemus: quatenus, eo miserante, et regni gubernacula aequissimo libramine tenere, et ad eum qui Rex Regnum est, et Dominus Dominantium, cum multiplici fructu administrationis nostrae, iustitiâ scilicet, et pietate, atque humilitate, sine fine cum eo regnaturi mereamur pervenire. Et quoniam per Apostolum suum nos adiutores suos appellare dignatus est, et sancta Ecclesia, eius videlicet sponsa, in Scripturis sacris hortus est appellata, quotidianis exercitiis adhibito sarculo bonae operationis est excolenda; ut sicut semper nociva in ea velut in bono agro emergunt, ita semper laboris boni studio eradicentur noxia, plantentur utilia. Oportet et nos cunctis eius necessitatibus, nisibus quibus possumus, devote consulere; quatenus in eius emendatione, quantum Dominus posse dederit, tota cum mentis devotione elaborantes, in aliqua parte aedificiorum illius, à fabricatore eius, Domino scilicet Iesu Christo, aptari mereamur. Proinde notum sit omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae, nostrisque Domino dispensante successoribus, quia cum nos nullis existentibus meritis divina pietas, genitore nostro à rebus humanis exempto, ad eius imperii culmen provexisset, quomodo aut qualiter desiderium divini-cultus, quod ab ineunte aetate Christo inspirante mente conceperamus, ad effectum Domino suffragante perduceremus, et quid studii quidve laboris progenitores nostri praecipue tamen piae recordationis genitor noster in utilitatibus sanctae Dei Ecclesiae exhibuerit, adverteremus, et pia illorum facta non solùm inviolata conservare, sed etiam imitari pro viribus nobis à Domino concessis optaremus, scilicet ut quicquid sive in ecclesiasticis negotiis, sive in statu reipublicae, emendatione dignum prospexissemus, quantum Dominus posse dabat, nostro studio emendaretur. Et hactenus hinc inde mundanorum turbinum procellis emergentibus, diversissimisque occupationibus ingruentibus praepediti, ut optaveramus, efficere nequivissemus, eius rei gratiâ quarto anno imperii nostri, accersitis nonnullis Episcopis, Abbatibus, Canonicis, et Monachis, et Fidelibus, obtutibus nostris, studuimus eorum consulta sagacissimâ investigare inquisitione, qualiter unicuique ordini, Canonicorum videlicet et Monachorum et Laicorum, iuxta quod ratio dictabat et facultas suppetebat, Deo opem ferente consuleremus. Et quoniam licet saepe de statu Ecclesiarum et de ritibus praeterito tempore ordinassemus, et Missos nostros per singula loca destinassemus, sed invidente diabolo per tyrannicam pravitatem praepeditum fuisset, oportebat ut hoc tempus pacis indultum ad communem sanctae Dei Ecclesiae et omnium nostrorum utilitatem impenderemus, tribus videlicet modis

ut quae bene inchoata erant, Deo auxiliante effectum obtinerent; et si quae bonâ voluntate, sed incautâ discretione, variis praepedientibus causis inchoata fuissent, ut diligenter inspicerentur, et discrete, prout facultas suppetebat, corrigerentur; si quae etiam de his quae necessaria erant deesse videremus, ut quaererentur, et Deo auxiliante ad effectum perducerentur: quatenus deinceps opus nostrum à nemine iuste posset reprehendi, et tam nostris quam futuris temporibus multorum saluti proficeret, et Deo opitulante stabile permaneret. Sed qualiter de his divinâ cooperante gratiâ, consultu fidelium, pro viribus et temporis brevitate, licet non quantum debuimus et voluimus, sed quantum à Deo posse accepimus, egerimus, et quid unicuique ordini, communi voto communique consensu, consulere studuerimus, ita ut quid Canonicis propriè de his, quidve Monachis observandum, quid etiam in legibus mundanis, quid quoque in Capitulis inserendum foret, adnotaverimus, et singulis singula observanda contraderemus, tamen ut sive nostris sive successorum nostrorum temporibus rata forent, et inviolabiter Deo annuente conservarentur, libuit nobis ea quae gesta sunt, ob memoriae firmitatisque gratiam, in unum strictim congerere, et subiectis Capitulis annotare, et in publico archivo recondere; ut successores nostri Deo dispensante nostra pia facta conservantes, et ipsi nihilominus bona facta sua successoribus suis servanda perdoceant.

EXPLICIT PROLOGUS.

Haec Capitula propriè ad Episcopos vel ad Ordines quosque ecclesiasticos pertinentia; quae non solùm ipsi observare, sed etiam sibi subiectis vel commissis facienda perdocere debent.

INDEX CAPITULORUM.

12. *De villis novis, et Ecclesiis in eis noviter constitutis.*
13. *De sacris vasis Ecclesiae in pignus datis.*
14. *De Ecclesiis destructis, vel de nonis et decimis.*
15. *De Ecclesiarum honore.*
16. *De Episcopis Italiae.*
17. *De Presbyteris qui feminas in domibus habent.*
18. *De Presbyteris qui pro chrismate in Coena domini veniebant.*
19. *De praedicatione et confirmatione Episcoporum.*
20. *De pueris tondendis et puellis velandis.*
21. *De feminis viros amittentibus.*
22. *De raptis, et de earum raptoribus.*
23. *De puellis raptis necdum desponsatis.*
24. *De desponsatis et ab aliis raptis.*
25. *De his qui virginibus Deo dicatis se sociant.*
26. *De puellis, quo tempore velentur.*
27. *De examinatione sanctae Crucis non facienda.*
28. *De pabulo verbi divini nuntiando.*
29. *De incestis nuptiis, et de Ecclesiis non dividendis.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De rebus Ecclesiae non dividendis.

I. Quia iuxta sanctorum Patrum traditionem novimus res Ecclesiae vota esse fidelium, pretia peccatorum, et patrimonia pauperum, cuique non solùm habita conservare, verum etiam multa Deo opitulante conferre optamus. Tamen ut ab ecclesiasticis de non dividendis rebus illius suspicionem dudum conceptam penitus amoveremus, statuimus ut neque nostris neque filiorum, et Deo dispensante successorum nostrorum temporibus, qui nostram vel progenitorum nostrorum voluntatem vel exemplum imitari voluerint, ullam penitus divisionem aut iacturam patiatur.

De Episcopis eligendis.

II. Sacrorum canonum non ignari, ut in Dei nomine sancta Ecclesia suo liberius potiretur honore, adsensum ordini ecclesiastico praebuimus, ut scilicet Episcopi per electionem cleri et populi secundum statuta canonum de propria dioecesi, remotâ personarum et munerum acceptione, ob vitae meritum et sapientiae donum eligantur, ut exemplo et verbo sibi subiectis usquequaquè prodesse valeant.

De dictis Patrum congestis pro canonica professione, quia dehonestabatur.

III. Quia vero canonica professio à multis, partim ignorantiâ, partim desidiâ, dehonestabatur, operae pretium duxi-

mus, Deo annuente, apud sacrum conventum ex dictis sanctorum Patrum, velut ex diversis pratis quosdam vernantes flosculos carpendo, in unam regulam Canonicorum et Canonicarum congerere, et Canonicis vel Sanctimonialibus servandam contradere, ut per eam canonicus Ordo absque ambiguitate possit servari. Et quoniam illam sacer conventus ita etiam laudibus extulit, ut usque ad unum iota observandam percenseret, statuimus ut ab omnibus in eadem professione degentibus indubitanter teneatur, et modis omnibus sive à Canonicis sive à Sanctimonialibus canonicè degentibus deinceps observetur.

De collatis Ecclesiae dividendis.

IV. Statutum est ut quicquid tempore imperii nostri à fidelibus Ecclesiae spontè conlatum fuerit, in ditioribus locis duas partes in usus pauperum, tertiam in stipendia cedere Clericorum aut Monachorum, in minoribus vero locis aequè inter clerum et pauperes fore dividendum; nisi fortè à datoribus, ubi specialiter dandae sint, constitutum fuerit.

De Abbatibus eligendis.

V. Monachorum siquidem causam qualiter Deo opitulante ex parte disposuerimus, et quomodo ex se ipsis sibi eligendi Abbates licentiam dederimus, et qualiter Deo opitulante quieti vivere propositumque suum indefessè cūstodire valerent ordinaverimus, in alia schedula diligenter adnotari fecimus, et ut apud successores nostros ratum foret et inviolabiliter conservaretur, confirmavimus.

De ordinatione servorum.

VI. De servorum vero ordinatione, qui passim ad gradus ecclesiasticos indiscretè promovebantur, placuit omnibus cum sacris canonibus concordari debere. Et statutum est ut nullus Episcoporum deinceps eos ad sacros Ordines promovere praesumat, nisi prius à dominis propriis libertatem consecuti fuerint. Et si quilibet servus dominum suum fugiens, aut latitans, aut adhibitis testibus munere conductis vel corruptis, aut quâlibet calliditate vel fraude, ad gradus ecclesiasticos pervenerit, decretum est ut deponatur, et dominus eius eum recipiat. Si vero avus vel pater ab alia patria in aliam migrans, in eadem provincia filium genuerit, et ipse filius ibidem educatus et ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, et utrum servus sit ignoraverit, et posteà veniens dominus illius legibus eum adquisiverit, sancitum est ut si dominus eius illi libertatem dare voluerit, in gradu suo permaneat. Si vero eum catenâ servitutis à castris dominicis extrahere voluerit, gradum amittat; quia iuxta sacros Ordines vilis persona manens Sacerdotii dignitate fungi non potest. De rebus vero

illorum vel peculiari qui à propriis dominis libertate donantur ut ad gradus ecclesiasticos iure promoveantur, statutum est ut in potestate dominorum consistat utrum illis concedere, an sibi vindicare velint. Caeterum, si post Ordinationem aliquid adquisiverint, illud observetur quod in canonibus de consecratis nihil habentibus constitutum est. De Ecclesiarum vero servis, communi sententiâ decretum est ut Archiepiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem, Suffraganei vero illorum exemplar illius penès se habeant. Et quandocunque de familia Ecclesiae utilis inventus aliquis ordinandus est, in ambone ipsa auctoritas coram populo legatur, et coram Sacerdotibus vel coram fidelibus laicis ante cornu altaris, sicut in nostra auctoritate continetur, remotâ quâlibet calliditate, libertatem consequatur; et tunc demum ad gradus ecclesiasticos promoveatur. Similiter quoquè de his agendum est quos laici de familia Ecclesiarum ad sacros ordines promovere voluerint. Sed et de his quos Praepositi Canonicorum aut Monachorum ordinandos expetiverint, et eadem forma servanda est.

De personis à quibus non sunt res accipiendae.

VII. Statutum est ut nullus quilibet ecclesiasticus ab his personis res deinceps accipere praesumat quarum liberi aut propinqui, hac inconsultâ oblatione, possint rerum propriarum exheredari. Quod si aliquis deinceps hoc facere tentaverit, ut et acceptor, synodali vel imperiali sententiâ districtè feriatur, et res ad exheredatos redeant.

Ut nullus Presbyter aliquâ cupiditate quemquam tonsurare suadeat.

VIII. Statutum est etiam ut nullus in canonica aut regulari professione constitutus aliquem tonsurare propter res adipiscendas deinceps persuadeat: et qui hoc facere tentaverit, synodali vel imperiali sententiâ modis omnibus feriatur.

De Presbyteris constituendis.

IX. Statutum est ut sine auctoritate vel consensu Episcoporum, Presbyteri in quibuslibet Ecclesiis nec constituantur nec expellantur. Et si laici Clericos probabilis vitae et doctrinae Episcopis consecrandos, suisque in Ecclesiis constituendos, obtulerint, nullâ quâlibet occasione eos reiciant.

De mansis uniuscuiusque Ecclesiae.

X. Statutum est ut unicuique Ecclesiae unus mansus integer absque ullo servitio adtribuatur, et Presbyteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis vel hortis iuxta Ecclesiam positis, neque de praescripto manso aliquod servitium faciant

praeter ecclesiasticum. Et si aliquid amplius habuerint, inde Senioribus suis debitum servitium impendant.

De Presbyteris uniuscuiusque Ecclesiae.

XI. Statutum est, postquam hoc impletum fuerit, ut unaquaeque Ecclesia suum Presbyterum habeat, ubi id fieri facultas providente Episcopo permiserit.

De villis novis, et Ecclesiis in eis noviter constitutis.

XII. Sancitum est, de villis novis et Ecclesiis in eisdem noviter constructis, ut decimae de illis villis ad easdem Ecclesias conferantur.

De sacris vasis Ecclesiae in pignus datis.

XIII. De sacris vasis Ecclesiae, quae in pignus à nonnullis in quibusdam locis dari comperimus, inhibitum est ne deinceps à quoquam fieri praesumatur, nisi solummodo necessitate redimendorum captivorum compellente.

De Ecclesiis destructis, vel de nonis et decimis.

XIV. De Ecclesiis sanè destructis, vel de nonis et decimis, sive de claustris Canonicorum, qualiter constitui et ordinari nobis placuerit, aliis Capitulis subter adnotavimus.

De Ecclesiarum honore.

XV. Sed et de Ecclesiarum honore, quomodo Deo adiuvante, quantum in nobis est, vigeat, similiter in subter adnotatis Capitulis insertum esse dinoscitur.

De Episcopis Italiae.

XVI. De Episcopis vero in Longobardia constitutis, qui ab his quos ordinabant sacramenta et munera, contra divinam et canonicam auctoritatem, accipere vel exigere soliti erant, modis omnibus inhibitum est ne ulterius fiat; quia iuxta sacros canones uterque à gradu proprio, talia facientes, decidi debent.

De Presbyteris qui feminas in domibus habent.

XVII. Statutum est ab Episcopis de Presbyteris qui feminas secum indiscretè habitare permittunt, et propter hoc malae opinionis suspicione denotantur, ut si deinceps admoniti non se correxerint, velut contemptores sacrorum canonum canonicâ invectione feriantur.

De Presbyteris qui pro chrismate in coena Domini veniebant.

XVIII. De Presbyteris qui accipiendi chrismatis gratiâ ad civitates in coena Domini venire soliti erant, sancitum est ut de his qui longe positi sunt, de octo vel decem unus ab Episcopo eligatur, qui acceptum chrisma sibi et sociis diligenter perferat. Hi vero qui non longius à civitate quam qua-

tuor aut quinque millibus habitant, more solito ad accipiendum chrisma per se veniant. Discendi vero gratiâ alio, non Quadragesimae, tempore ad civitates convocentur.

De praedicatione et confirmatione Episcoporum.

XIX. Ne vero Episcopi occasione praedicandi aut confirmandi oneri essent populis, à nobis admoniti polliciti sunt se deinceps hoc cavere velle, et eo tempore suum ministerium, in quantum facultas dabatur, exequi quo eorum profectio, quantum in illis erat, his quibus prodesse possunt et debent, non sit importuna vel onerosa.

De pueris tondendis, et puellis velandis.

XX. Ne pueri vero sine voluntate parentum tonsorentur, vel puellae velentur, modis omnibus inhibitum est; et qui hoc facere tentaverit, multam quae in Capitulis legis mundanae à nobis constitutis continetur, persolvere cogatur.

De feminis viros amittentibus.

XXI. De feminis quae viros amittunt, placet ne se sicut hactenus indiscrete velent, sed ut triginta dies post decessum viri sui expectent, et post tricesimum diem per consilium Episcopi sui, vel si Episcopus absens fuerit, consilio aliorum religiosorum Sacerdotum, suorumque parentum atque amicorum, id quod eligere debent eligant. Et quia à sacro conventu rogati ut hi qui publicam gerebant poenitentiam, et feminae quae viros amittebant, nostrâ auctoritate donec deliberent quid agant, tuerentur, specialiter pro his Capitula fieri et legis mundanae Capitulis inserenda decrevimus.

De raptis, et de earum raptoribus.

XXII. De raptis vero et de raptoribus, quamquam speciali ter decrevissemus quid pati debeant qui hoc nefas facere tentaverint, quid tamen super his sacri canones praecipiant, hic inserendum necessarium duximus; quatenus omnibus pateat quantum malum sit, et non solum humanâ, sed etiam divinâ auctoritate constricti, abhinc hoc malum caveatur.

De puellis raptis, necdum desponsatis.

XXIII. De puellis raptis necdum desponsatis ita in Concilio Chalcedonensi, ubi DCXXX. Patres adfuerunt, capitulo XXXVIII, habetur: *Eos qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandis cooperantes et conhibentes raptoribus, decrevit sancta Synodus, si quidem Clerici sunt, decidant gradu proprio; si vero Laici, anathematizentur.* Quibus verbis aperte datur intelligi qualiter huius mali auctores damnandi sunt, quando participes et conhibentes tanto anathemate feriuntur, et quod iuxta canonicam auctoritatem ad coniugia legitima raptas sibi iure vindicare nullatenus possunt.

De desponsatis, et ab aliis raptis.

XXIV. De desponsatis puellis et ab aliis raptis ita in Concilio Ancyritano, capitulo decimo, legitur: *Desponsatas puellas, et post ab aliis raptas, placuit erui et eis reddi quibus ante fuerant desponsatae, etiamsi eis à raptoribus vis inlata constiterit.* Proinde statutum est à sacro conventu ut raptor publicâ poenitentiâ multetur, raptae vero, si sponsus eam recipere noluerit, et ipsa eidem crimini consentiens non fuit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si et ipsa consensit, simili sententiae subiaceat. Quod si ipsi post haec se coniungere praesumpserint, utrique anathematizentur.

De his qui virginibus Deo dicatis se sociant.

XXV. De his vero qui sacris virginibus se sociant, ita in decretis Papae Gelasii, capitulo vigesimo, continetur: *Virginibus sacris temere se quosdam sociare cognovimus, et post dicatum Deo propositum incesta foedera sacrilegaque miscere; quos protinus aequum est à sacra communione detrudi, et nisi egerint publicam probatamque poenitentiam, omnino non recipi; aut his certe viaticum de seculo transeuntibus, si tamen poenituerint, non negetur.* Si vero de copulatione sacrarum virginum tam severe feriuntur, quanto severius feriendi sunt qui eas rapiunt? Ideo sicut praemissum est, necesse est ut ab omnibus in Christiana religione consistentibus, rigore auctoritatis divinae vel humanae, hoc malum radicitus amputetur.

De puellis, quo tempore velentur.

XXVI. Ne vero puellae indiscrete velentur, placuit nobis etiam de sacris canonibus qualiter observandum sit, hic inserere. De tempore velandarum puellarum in Africano Concilio, capitulo decimo sexto, continetur ut non ante viginti quinque annos consecrentur. Item in eodem Concilio, capitulo XCIII, de virginibus velandis ita continetur: *Item placuit ut quicunque Episcoporum, necessitate periclitantis pudicitiae virginalis, cum vel petitor potens vel raptor aliquis formidatur, vel si etiam aliquo mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus, aut his ad quorum curam pertinet, velaverit virginem seu velavit ante viginti quinque annos aetatis, non ei obsit Concilium quod de isto annorum numero constitutum est.* Unde colligitur, quia iuxta priorem sanctionem, virgines vigesimo quinto aetatis suae anno rite consecrandae sint. Quod si praemissae necessitates ante id fieri compulerint, nullum possit Episcopo afferre praeiudicium consecranti.

De examinatione sanctae Crucis non facienda.

XXVII. Sancitum est ut nullus deinceps quamlibet exa-

minationem Crucis facere praesumat; ne quae Christi passione glorificata est, cuiuslibet temeritate contemptui habeatur.

De pabulo verbi divini nuntiando.

XXVIII. Episcopos vero ut sive per se, sive per vicarios, pabulum verbi divini sedulo populis adnuntient, (quia, ut ait beatus Gregorius, iram contra se occulti Iudicis excitat Sacerdos, si sine praedicationis sonitu incedit) et ut clerum sibi commissum in sobrietate et castitate nutriant, divinisque officiis imbuant, quo rite ad sacrosanctos ecclesiasticos ordines promoveri possint, et ut operam dent quatenus Presbyteri Missalem et Lectionarium, sive caeteros libellos sibi necessarios bene correctos habeant, et qualiter Ecclesias destructas sibi pertinentes iuxta vires emendent, qualiter etiam viduas diligenter instruant, quomodo etiam secundum Apostolicam auctoritatem conversari debeant, edoceant, et ut superstitiones quas quibusdam in locis in exequiis mortuorum nonnulli faciunt, eradicent, et ut exemplo suae innocentiae alios ad bene vivendum provocent, et cunctis ecclesiasticis negotiis, in quantum Dominus iuvaverit, totis viribus consulere satagant, diligenter admonuimus; et ut liberius exequi valeant, nos in quantum Dominus posse dederit, opem ferre modis omnibus optamus.

De incestis nuptiis, et de Ecclesiis non dividendis.

XXIX. Nonnulla vero Capitula, sicut de incestis nuptiis, necnon et de Ecclesiis quae inter coheredes dividuntur, et tali occasione proprio honore carent, sive de his Ecclesiis quae nimium rebus propriis sunt adtenuatae, vel certe, de his rebus quae nuper, necessitate compellente, à nonnullis ecclesiasticis sunt ablatae, et si qua sunt talia sive in ecclesiasticis sive in publicis rebus emendatione digna, quae pro temporis brevitate efficere nequivimus, in tantum differendum illud dignum iudicamus donec, Domino favente, consultu fidelium facultas nobis id efficiendi ab eo tribuatur. Inventa vero ut Deo opitulante effectum obtineant per tempora, iam emendata atque correcta ac restituta scriptis confirmare optamus.

PRAECEPTUM SECUNDUM

Pro Hispanis qui in regno Francorum manebant.

Hoc est praeceptum concessionis quod fecit Ludovicus Imperator Hispanis qui ad se perfugerant (contra oppressiones Comitum.)

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi, Hludouvicus, divinâ ordinante providentiâ, Imperator Augustus.

Notum sit omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris, tam praesentibus quam et futuris, seu etiam successoribus nostris, quia postquam Hispani, qui de potestate Sarracenorum se subtraxerunt, et ad nostram seu genitoris nostri fidem se contulerunt, et praeceptum auctoritatis nostrae qualiter in regno nostro cum suis Comitibus conversari et nostrum servitium peragere deberent, scribere et eis dare iussimus, querimoniam aliqui ex ipsis Hispanis nostris auribus detulerunt duo capitula continentem; quorum unum est quod quando iidem Hispani in nostrum regnum venerunt, et locum desertum, quem ad habitandum occupaverunt, per praeceptum Domni et Genitoris nostri ac nostrum sibi ac successoribus suis ad possidendum adepti sunt, hi qui inter eos maiores et potentiores erant ad palatium venientes, ipsi praecepta regalia susceperunt, quibus susceptis, eos qui inter illos minores et infirmiores erant, loca tamen sua bene excoluisse videbantur, per illorum praeceptorum auctoritatem, aut penitus ab eisdem locis depellere aut sibi ad servitium subiicere conati sunt. Alterum est, quod simili modo de Hispania venientes, et ad Comites sive vassos nostros vel etiam ad vassos Comitum se commendaverunt, et ad habitandum atque excolendum deserta loca acceperunt; quae ubi ab eis exculta sunt, ex quibuslibet occasionibus eos inde expellere, et ad opus proprium retinere, aut aliis propter praemium dare voluerunt. Quorum neutrum iustum aut rationabile nobis esse videtur. Et ideo per hanc nostrae praeceptionis auctoritatem decernimus atque iubemus, ut hi qui vel nostrum vel Domni et Genitoris nostri praeceptum accipere meruerunt, hoc quod ipsi cum suis hominibus de deserto excoluerunt, per nostram concessionem habeant. Caeteri vero qui simul cum eis venerunt et loca deserta occupaverunt, quicquid de inculto excoluerunt, absque ullius inquietudine possideant, tam ipsi quam illorum posteritas; ita duntaxat ut servitium nostrum cum illo qui ipsum praeceptum accepit, pro modo possessionis quam tenet, facere debeat. Hi vero qui posteà venerunt, et se aut Comitibus, aut vassis nostris, aut paribus suis se commendaverunt, et ab eis terras ad habitandum acceperunt, sub quali convenientia atque conditione acceperunt, tali eas in futurum et ipsi possideant, et suae posteritati derelinquant. Hoc nostrae auctoritatis decretum non solum erga praeteritos et praesentes, verum etiam erga futuros qui adhuc ex illis partibus ad nostram fidem venturi sunt, conservandum statuimus, et de hac constitutione nostra septem praecepta uno tenore conscribere iussimus: quorum unum in Narbona, alterum in Carcassona, tertium in Rosciliona, quartum in Empuriis, quintum in Barchinona, sextum in Gerunda, septimum in Biterris haberi praecepimus, et exemplar eorum in archivo palatii nostri, ut praedicti Hispani ab illis septem exemplaria accipere et habere

possint, et per exemplar quod in palatio retinemus, si rursûm querela nobis delata fuerit, facilius possit definrii. Et ut haec nostrae auctoritatis Constitutio firmiorem obtineat vigorem, et à fidelibus sanctae Dei Ecclesiae plenius per tempora conservetur, manu propriâ subterfirmavimus, et anuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Domni Hludouvici serenissimi Imperatoris.

Arnaldus ad vicem Helisachar recognovit.

Data IV. Idûs Februarii, anno Christo propitio tertio imperii Domni Hludouvici piissimi Augusti, Indictione IX.

Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CHARTA DIVISIONIS IMPERII

Inter Lotharium, Pippinum et Ludovicum, filios Ludovici Pii Imperatoris.

Divisio Imperii Domni Hludouvici inter dilectos filios suos, inter Hlotharium videlicet et Pippinum et Hludouvicum, anno quarto Imperii sui.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus, divinâ ordinante providentiâ, Imperator Augustus. Cum nos in Dei nomine anno incarnationis Domini octingentesimo septimo decimo, Indictione decimâ, annoque Imperii nostri quarto, mense Iulio, Aquisgrani palatio nostro more solito sacrum conventum et generalitatem populi nostri propter ecclesiasticas, vel totius Imperii nostri utilitates pertractandas, congregassemus et in his studeremus, subitò divinâ inspiratione actum est ut nos fideles nostri commonerent quatenus manente nostrâ incolumitate, et pace undique à Deo concessâ, de statu totius regni et de filiorum nostrorum causa, more parentum nostrorum, tractaremus. Sed quamvis haec admonitio devotè ac fideliter fieret, nequaquam nobis nec his qui sanum sapiunt, visum fuit ut amore filiorum aut gratiâ unitas Imperii à Deo nobis conservati divisione humanâ scinderetur, ne fortè hac occasione scandalum in sancta Ecclesia oriretur, et offensam illius in cuius potestate omnium iura regnorum consistunt, incurreremus. Idcirco necessarium duximus ut ieiuniis et orationibus, et eleemosynarum largitionibus, apud illum obtineremus quod nostra infirmitas non praesumebat. Quibus ritè per triduum celebratis, nutu omnipotentis Dei, ut credimus, actum est ut et nostra et totius populi nostri in dilecti primogeniti nostri Hlotharii electione

vota concurrerent. Itaque taliter divinâ dispensatione manifestatum placuit et nobis et omni populo nostro, more solenni imperiali diademate coronatum, nobis et consortem et successorem Imperii, si Dominus voluerit, communi voto constitui. Caeteros vero fratres eius, Pippinum videlicet et Hludouvicum aequivocum nostrum, communi consilio placuit regiis insigniri nominibus, et loca inferius denominata constituere in quibus post decessum nostrum, sub seniore fratre, regali potestate potiantur iuxta inferius adnotata Capitula, quibus quam inter eos constituimus conditio continetur. Quae Capitula propter utilitatem Imperii, et perpetuam inter eos pacem conservandam, et totius Ecclesiae tutamen cum omnibus fidelibus nostris considerare placuit, et considerata conscribere et conscripta propriis manibus firmare, ut Deo opem ferente, sicut ab omnibus communi voto actum est, ita communi devotione à cunctis inviolabiliter conserventur ad illorum et totius populi Christiani perpetuam pacem. Salvâ in omnibus nostrâ imperiali potestate super filios et populum nostrum, cum omni subiectione quae patri à filiis et Imperatori ac Regi à suis populis exhibetur.

Cap. I. Volumus ut Pippinus habeat Aquitaniam et Wasconiam, et Marcham Tolosanam totam, et insuper Comitatos quatuor, id est, in Septimania Carcassensem, et in Burgundia Augustudunensem, et Avalensem et Nivernensem.

II. Item Hludouvicus volumus ut habeat Baioariam et Carentanos, et Beheimos et Avaros, atque Sclavos qui ab orientali parte Baioariae sunt, et insuper duas villas dominicales ad suum servitium in pago Nortgaoe Luttraof et Ingoldestat.

III. Volumus ut hi duo fratres, qui Regis nomine censentur, in cunctis honoribus intra suam potestatem distribuendis propriâ potestate potiantur; tantum ut in Episcopatibus et Abbatiis ecclesiasticus ordo teneatur, et in caeteris honoribus dandis honestas et utilitas servetur.

IV. Item volumus ut semel in anno, tempore opportuno, vel simul vel singillatim, iuxta quod rerum conditio permiserit, visitandi et videndi, et de his quae necessaria sunt, et quae ad communem utilitatem vel ad perpetuam pacem pertinent, mutuo fraterno amore tractandi gratià ad seniorem fratrem cum donis suis veniant. Et si fortè aliquis illorum quâlibet inevitabili necessitate impeditus venire tempore solito et opportuno nequiverit, hoc seniori fratri legatos et dona mittendo significet; ita duntaxat ut cum primum possibilitas congruo tempore adfuerit, venire quâlibet cavillatione non dissimulet.

V. Volumus atque monemus ut senior frater, quando ad eum aut unus aut ambo fratres sui cum donis, sicut praedictum est, venerint, sicut ei maior potestas Deo annuente fuerit attributa, ita et ipse illos pio fraternoque amore largiori dono remuneret.

VI. Volumus atque iubemus ut senior frater iunioribus fratribus suis, quando contra exteras nationes auxilium sibi ferre rationabiliter expetiverint, iuxta quod ratio dictaverit et temporis opportunitas permiserit, vel per se ipsum vel per fideles Missos et exercitus suos opportunum eis auxilium ferat.

VII. Item volumus ut nec pacem nec bellum contra exteras, et huic à Deo conservato imperio inimicas nationes, absque consilio et consensu senioris fratris ullatenus suscipere praesumant. Impetum vero hostium subito insurgentium, vel repentinas incursiones, iuxta vires per se repellere studeant.

VIII. De legatis verò, si ab exteris nationibus vel propter pacem faciendam, vel bellum suscipiendum, vel civitates aut castella tradenda, vel propter alias quaslibet maiores causas directi fuerint, nullatenùs sine senioris fratris conscientia eis respondeant, vel eos remittant. Si autem ad illum de quacunque parte Missi directi fuerint, ad quemlibet illorum primò pervenerint, honorificè eos cum fidelibus Missis usque ad eius praesentiam faciat pervenire. De levioribus sanè causis iuxta qualitatem legationis per se respondeant. Illud tamen monemus, ut quomodocunquè se res in confinibus eorum habuerint, semper ad senioris fratris notitiam perferre non neglegant, ut ille semper sollicitus et paratus inveniatur ad quaecunque necessitas et utilitas regni postulaverit.

IX. Praecipiendum etiam nobis videtur ut post decessum nostrum uniuscuiusque vassallus tantùm in potestate domini sui beneficium, propter discordias evitandas, habeat, et non in alterius. Proprium autem suum et hereditatem, ubicunque fuerit, salvâ iustitiâ cum honore et securitate secundum suam legem unusquisque absque iniusta inquietudine possideat; et licentiam habeat unusquisque liber homo, qui Seniorem non habuerit, cuicunque ex his tribus fratribus voluerit se commendandi.

X. Si autem, et quod Deus avertat, et quod nos minimè optamus, evenerit ut aliquis illorum propter cupiditatem rerum terrenarum, quae est radix omnium malorum, aut divisor aut oppressor Ecclesiarum vel pauperum extiterit, aut tyrannidem, in qua omnis crudelitas consistit, exercuerit, primò secretò secundum Domini praeceptum per fideles legatos semel, bis, et ter de sua emendatione commoneatur; ut si his renisus fuerit, accersitus à fratre coram altero fratre paterno et fraterno amore moneatur et castigetur. Et si hanc salubrem admonitionem penitus spreverit, communi omnium

sententiâ quid de illo agendum sit decernatur; ut quem salubris ammonitio à nefandis actibus revocare non potuit, imperialis potentia communisque omnium sententia coerceat.

XI. Rectores verò Ecclesiarum de Francia talem potestatem habeant rerum ad illas pertinentium, sive in Aquitania, sive in Italia, sive in aliis regionibus ac provinciis huic imperio subiectis, qualem tempore genitoris nostri habuerunt vel nostro habere noscuntur.

XII. De tributis vero et censibus vel metallis, quicquid in eorum potestate exigi vel haberi poterit, ipsi habeant, ut ex his in suis necessitatibus consulant, et dona seniori fratri deferenda melius praeparare valeant.

XIII. Volumus etiam ut si alicui illorum post decessum nostrum tempus nubendi venerit, ut cum consilio et consensu senioris fratris uxorem ducat. Illud tamen, propter discordias evitandas et occasiones noxias auferendas, cavendum decernimus, ut de exteris gentibus nullus illorum uxorem accipere praesumat. Omnium vero homines, propter pacem artius conligandam, ubicunque inter partes elegerint, uxores ducant.

XIV. Si vero aliquis illorum decedens legitimos filios reliquerit, non inter eos potestas ipsa dividatur; sed potius populus pariter conveniens unum ex eis, quem Dominus voluerit, eligat; et hunc senior frater in loco fratris et filii suscipiat, et honore paterno sublimato, hanc constitutionem erga illum modis omnibus conservet. De caeteris vero liberis pio amore pertractent qualiter eos more parentum nostrorum salvent et cum consilio habeant.

XV. Si vero absque legitimis liberis aliquis eorum decesserit, potestas illius ad seniorem fratrem revertatur. Et si contigerit illum habere liberos ex concubinis, monemus ut erga illos misericorditer agat.

XVI. Si vero alicui illorum contigerit, nobis decedentibus, ad annos legitimos iuxta Ribuariam legem nondum pervenisse, volumus ut donec ad praefinitum annorum terminum veniat, quemadmodum modo à nobis, sic à seniore fratre et ipse et regnum eius procuretur atque gubernetur. Et cum ad legitimos annos pervenerit, iuxta taxatum modum suâ potestate in omnibus potiatur.

XVII. Regnum vero Italiae eo modo praedicto filio nostro, si Deus voluerit ut successor noster exsistat, per omnia subiectum sit sicut et patri nostro fuit, et nobis Deo volente praesenti tempore subiectum manet.

XVIII. Monemus etiam totius populi nostri devotionem, et sincerissimae fidei penè apud omnes gentes famosissimam firmitatem, ut si is filius noster qui nobis divino nutu suc-

cesserit, absque legitimis liberis rebus humanis excesserit, propter omnium salutem et Ecclesiae tranquillitatem, et Imperii unitatem, in elegendo uno ex liberis nostris, si superstites fratri suo fuerint, eam quam in illius electione fecimus conditionem, imitentur; quatenus in eo constituendo non humana, sed Dei quaeratur voluntas adimplenda.

CAPITULARE AQUISGRANENSE

De vita et conversatione Monachorum,

Sive conventus Aquisgranensis Abbatum et Monachorum regni Francorum, in quo sancita sunt Capitula octuaginta ad continendos in officio Monachos: quae cum Principis auctoritate constituta fuissent, ab eoque deinceps approbata, inter eius Capitularia referri meruerunt.

Anno incarnationis Domini nostri Iesu Christi DCCCXVII *p)*, imperii vero gloriosissimi Principis Hludouvici quarto, VI. Idûs Iulias, cum in domo Aquisgrani palatii, quae *Lateranis* dicitur, Abbates (complures unà cum suis *q*) resedissent Monachis, haec quae subsequuntur Capitula communi consilio ac pari voluntate inviolabiliter à Regularibus conservari decreverunt.

INDEX CAPITULORUM.

De Abbatibus, mox ut ad monasteria sua remeaverint, ut regulam discutiant, et efficaciter legant, et quod legerint et intellexerint, cum suis observent Monachis.

I. Ut Abbates, mox ut ad monasteria sua remeaverint, regulam per (singula verba *r*) discutientes pleniter legant, et intelligentes, Domino opitulante, efficaciter cum Monachis suis implere studeant.

De Monachis, ut regulam sancti Benedicti, qui valuerint, memoriter discant.

II. Ut Monachi omnes, qui possunt, memoriter regulam discant.

De regulari officio, ut iuxta praeceptum sancti Benedicti celebrent Monachi.

III. Ut officium iuxta quod in regula sancti Benedicti continetur, celebrent Monachi.

---

p) al. ms. DCCCXVI. ' *Imperii vero gloriosissimi Principis Hludouvici tertio anno, X. Kal. Septembris.*

q) al. mss. *cum quampluribus una suis; cum quampluribus una cum suis.*

r) al. ms. *singulas sententias.*

Ut tam in coquina, quàmque et in cunctis monasterii officinis, Monachi operentur, et ut ipsi vestimenta sua lavent.

IV. Ut in coquina, in pistrino, et in (caeteris artium officinis *s*) propriis operentur manibus, (et vestimenta sua opportuno tempore lavent *t*).

De Monachis, ut post matutinalem expletionem, nisi ante constitutam surrexerint horam, denuò ad lectos suos non praesumant causâ dormiendi redire.

V. Ut nullo umquam tempore post vigilias, causa dormiendi, nisi contigerit eos ante horam constitutam surgere, ad lectos redeant suos.

Ut Monachi, nisi in sabbato sancto Paschae, per totam Quadragesimam non radantur. Alio tempore post finitos quindecim dies licitò radantur, tam in sabbatis, quàm et in octavis Paschae.

VI. Ut in Quadragesima, nisi in Sabbato sancto, non radantur. Alio autem tempore, semel per quindecim dies radantur, et (in octavis Paschae. *u*)

De balnearum usu.

VII. Ut balnearum usus in arbitrio Prioris consistat.

De non edendis volatilibus à Monachis intus forìsve, nisi infirmitatis causâ.

VIII. Ut volatilia intus forìsve, nisi pro infirmitate, nullo tempore comedant.

Ne Episcopi Monachis volatilia comedere praecipiant.

IX. Ut nullus Episcoporum Monachis volatilia comedere praecipiat.

Ne à Monachis poma et lactucae, nisi quando alius cibus sumitur, manducentur.

X. Ut poma et lactucae, nisi quando alius sumitur cibus, non comedantur.

De certo tempore phlebotomandi observando. Et ut Monachis tunc ibi cibus potusque magis in supplementum largiatur.

XI. Ut certum phlebotomiae *v*) tempus non observent; sed unicuique secundum quod necessitas expostulat, concedatur, et specialis in cibo et in potu tunc consolatio praebeatur.

---

s) al. mss. *caeteris officinis.*

t) Desunt in al. ms.

u) Desunt in al. ms.

v) al. ms. *fleotomie.*

Ut si necessitas postulaverit, Monachis post vespertinum cibum ante lectionem Completorum potus tribuatur. Similiter quadragesimali tempore, vel quando mortuorum officium egerint.

XII. Ut si necessitas poposcerit ob operis laborem, post refectionem vespertinam, etiam et in Quadragesima pari modo, et quando officium mortuorum celebratur, priusquàm lectio completorii legatur, bibant.

De Monacho à Priore suo increpato.

XIII. Ut cum à quocunque Priore suo increpatus quis eorum fuerit, *Mea culpâ* primo dicat; dehinc prosternens se illius pedibus cum cappa, si habuerit, veniam petat. Et tunc iubente Priore surgat *w*), et unde interrogatus fuerit rationem humiliter reddat.

Ut nudi pro qualibet culpa coram aliis non vapulent Monachi.

XIV. Ut nudi pro qualibet culpa (coram fratrum obtutibus non flagellentur *x*).

Ne soli in itinere dirigantur Monachi.

XV. Ut soli videlicet sine alio fratre in viam non dirigantur.

Ne sibi compatres vel commatres Monachi faciant.

XVI. Ut sibi compatres commatresve non faciant, (neque osculentur feminas *z*).

Ne murmurent Monachi tempore legendi et meridiano occupati ad colligendas fruges.

XVII. Ut si necessitas fuerit eos occupari in fruges colligendo, aut in alia opera, (constitutum legendi et meridie pausandi tempus praetermittatur, et operantes non murmurent.

De Monachis quartâ et sextâ feriâ ieiunantibus.

XVIII. Ut quartâ et sextâ feriâ ieiunantes, ante nonam, aut post nonam, si necessitas fuerit, iuxta Prioris arbitrium, levia opera exerceant.

Ut in quadragesimali tempore Monachi libros accipiant.

XIX. Ut in Quadragesima libris de bibliotheca secundùm Prioris dispositionem acceptis, alios, nisi Prior decreverit expedire, non accipiant.

---

w) al. ms. *Ut cum Abbate vel a quocunque Priore suo increpatus quis eorum fuerit, mox sine mora prosternens illius pedibus, Mea culpa primum dicat ita ut indutus est. Et tunc iuvente Priore surgat, etc.*

x) al. ms. *coram aliis non vapulent monachi.*

y) al. ms. *Ut solus sine altero monacho in via non dirigatur.*

z) al. mss. *neque feminas osculent; et nullam quamlibet mulierem osculentur.*

De vestimento Monachis nec satis pretioso nec satis vili dando.

XX. Ut eis vestimenta nec multum vilia, nec multum pretiosa, sed mediocria dentur.

De cucullae mensura.

XXI. Ut mensura cucullae *a*) duobus consistat cubitis.

De potestate Abbatis, si extra mensuram infrà positam aliquid addendum decreverit.

XXII. Ut si infrà positae mensurae quantitatem decreverit Abbas causâ necessitatis quippiam augeri, in illius maneat potestate. Alioquin hoc omnino provideat, ut camisias duas, et tunicas duas, et cucullas duas, et cappas duas unusquisque Monachorum habeat; quibus vero necesse est addatur et tertia, et pedules quatuor paria, et femoralia duo paria, roccum unum, pellicias usque ad talos duas, fasciolas duas; quibus autem necesse est itineris causâ, alias duas manicas, quas vulgo *wantos* appellamus, in aestate, *muffulas* in hyeme vervecinas, calciamenta diurna paria duo, subtalares per noctem in aestate duas, in hyeme vero soccos, saponem et uncturam sufficienter, pinguedinem ad esum, excepto sextâ feriâ et viginti diebus ante nativitatem Domini, et septimanâ illâ quae ante quadragesimam vocatur *quinquagesima*. Ubi autem vinum non est unde emina detur, duplicem eminae mensuram de cervisia bona. Et quaecunque praeter haec regula iubèt, singuli, cum necessitas postulaverit, absque dilatione accipiant.

De pedibus fratrum vicissim lavandis.

XXIII. Ut in Quadragesima, sicut et in alio tempore, vicissim sibi pedes lavent, et antiphonas huic officio congruentes decantent. In Coena vero Domini pedes fratrum, si valet, Abbas lavet et osculetur, (et demum propriâ manu poculum eis porrigat *b*).

De mandato c) post coenam faciendo.

XXIV. Ut mandatum, si tempus coenae est, tam fratrum quàm etiam peregrinorum, post coenam fiat.

De mensura Monachorum, ut eâ Abbates illorum sint contenti.

XXV. Ut eâ quam Monachi sui habent mensurâ sint Abbates contenti, in manducando, in bibendo, in dormiendo, in vestiendo, in operando, quando in aliis utilitatibus non fuerint occupati.

De villis fratrum, ut eas non circumeant Monachi.

XXVI. Ut villas frequenter, et nisi necessitas coegerit,

---

a) al. ms. *scapularis.*
b) al. mss. *et poculum porrigat.*
c) al. ms. *De mandato pauperum.*

non circumeant, neque suis illas Monachis custodiendas committant. Et si eos ire ad eas necessitas fuerit, expleto necessitatis negotio ad sua mox monasteria redeant.

De Abbate vel quolibet Monacho, ne ad portam monasterii cum quocunque hospite manducare praesumat.

XXVII. Ut Abbas vel quispiam fratrum ad portam monasterii cum hospitibus non reficiant *d*). In refectorio autem omnem eis humanitatem manducandi ac bibendi exhibeat. (Ipse tamen eâ cibi potûsque mensurâ contentus sit quam reliqui fratres accipiunt *e*). Si vero propter hospitem voluerit ad solitam mensuram fratribus sibique augere aliquid, in sua maneat potestate.

Ne servitores fratrum post refectionem eorum ad unam mensam, sed in propriis sedeant locis.

XXVIII. Ut servitores, non ad unam mensam, sed in propriis locis, post refectionem fratrum reficiant; quibus eadem lectio quae fratribus recitata est, legatur.

De lectore, ut nihil nisi quod regula decernit accipiat.

XXIX. Ut nihil lectori, nisi quod regula iubet, detur.

De Alleluya in Septuagesima dimittendo.

XXX. Ut Alleluya in Septuagesima dimittatur.

De Praeposito, ut maiorem quàm caeteri habeat potestatem.

XXXI. Ut Praepositus intra et extra monasterium post Abbatem maiorem reliquis Abbati subditis habeat potestatem.

De Praeposito Monachis non constituendo, nisi et ipse Monachus sit.

XXXII. Ut Monachis non nisi Monachus constituatur Praepositus.

De senioribus fratribus monasterium circumeuntibus.

XXXIII. Ut de senioribus monasterium circumeuntibus quidam cum fratribus in obedientiam exeant, quidam in monasterio propter custodiam remaneant.

De novitio fratre, ut non facilis ei in monasterium tribuatur ingressus.

XXXIV. Ut Novitio non facilis in monasterio tribuatur ingressus, et ut in cella (hospitum probationis causâ *f*) hospi-

---

d) al. ms. *non reficiat neque bibat.*

e) In al. ms. haec omnino desunt. In altero sic leguntur: *Et ipse cum Episcopis, Abbatibus, Canonicis, Nobilibus, unde ipsi reficiuntur, sumat.*

f) Desunt in al. ms.

tibus serviat paucis diebus. Res vero, si quas habet, parentibus suis (aut amicis g) commendet. Expleto autem probationis suae anno, secundum quod regula praecipit inde faciat. Ipse vero nec tondeatur, nec vestimenta pristina immutet, priusquam obedientiam promittat h).

De Monacho, quid agat post factam professionem.

XXXV. Ut Monachus, professione factâ, tribus diebus cucullâ coopertum habeat caput.

De puero, ut pater et mater eum ad altare offerant.

XXXVI. Ut puerum pater aut mater tempore oblationis (secundum regulam i) offerant (ad altare k), et petitionem pro eo coram laicis testibus faciant, quam tempore intelligibili regulam observare promiserit, ipse puer confirmet.

De infantibus oblatis, ut carnem non comedant.

XXXVII. Ut infantes oblati carnem, non nisi causâ infirmitatis, manducent.

De fratribus post sextam dormientibus.

XXXVIII. Ut quando fratres post sextam dormiunt, si quis eorum voluerit legere, in Ecclesia aut in lecto suo legat.

De fratribus, ut usque nonam in Quadragesima operentur.

XXXIX. Ut in Quadragesima usque ad nonam operentur fratres, quatenus Missâ celebratâ tempore congruo reficiant.

De his fratribus qui quolibet modo, tamen graviter delinquunt.

XL. Ut (domus semota l) his qui fugere, aut pugnis baculisve inter se voluerint confligere, aut quibus in integro factae sunt regulares disciplinae, habeatur huiusmodi quâ in hyeme ignis possit accendi, et atrium iuxtà sit in quo valeant quod eis iniungitur, operari.

De eo qui in refectorio negligenter coram fratribus aliquid excesserit.

XLI. Ut si quis negligenter sonitum fecerit, aut aliud quid excesserit in refectorio, mox à Priore veniam petat m).

---

g) Desunt in al. mss.
h) al. ms. addit: *id est secundum regulam sancti Benedicti professionem in ecclesia faciat.*
i) Desunt in al. mss.
k) Desunt in al. mss.
l) al. ms. *carcer.*
m) al. ms. addit: *et annuente Priore surgat. Servetur tamen silentio. Et dum egressi fuerint, expleta oratione, veniam petat, et secundum modum culpae iudicio subiaceat.*

De plebeio non recipiendo in monasterio, nisi Monachus fieri voluerit.

XLII. Ut nullus plebeius seu Clericus secularis in monasterio ad habitandum recipiatur, nisi voluerit fieri Monachus.

Ne Monachus iurando sermonem proferat, nisi sicut sancti Patres constituerunt loqui.

XLIII. Ut nemini liceat sermonem iuramenti aut affirmationis proferre, nisi sicut sancti Patres soliti fuerunt loqui *n*).

De Abbatibus cellulas Monachorum vel Canonicorum habentibus.

XLIV. Ut Abbatibus liceat habere cellas in quibus aut Monachi sint aut Canonici. Et Abbas praevideat ne minus de Monachis ibi habitare permittat quàm sex.

De schola in monasterio non habenda, nisi de his qui oblati fuerint.

XLV. Ut schola in monasterio non habeatur, nisi eorum qui oblati sunt.

De praecipuis solemnitatibus Sanctorum, ut plenarium in eis officium fiat, et bis Monachi edant.

XLVI. Ut in praecipuis solemnitatibus, id est, in Natale et in octavis Domini, in Epiphania, in Pascha quoquè, et Ascensione Domini, et in Pentecosten, et in Sanctorum festivitatibus, id est, sancti Stephani, et in beati Iohannis Evangelistae, et in natale Infantium, in Purificatione et Assumptione sanctae Mariae, similiter et in beatorum Apostolorum festis, et in sancti Iohannis Baptistae nativitate, in sancti quoquè Laurentii atque Martini, et in sancti Benedicti, seu in natalitiis cuiuslibet sancti cuius honor in qualicunque parochia specialiter celebratur, (plenarium officium agatur *o*), et bis reficiatur.

De ieiunio Parasceve.

XLVII. Ut in Parasceve non aliud nisi panis et aqua sumatur.

De benedictione post Completorium dicenda.

XLVIII. Ut benedictio post Completorium à Sacerdote dicatur *p*).

---

n) al. ms. addit: *id est, Crede mihi frater, aut vivit Dominus, seu novit Dominus.*

o) Desunt in al. ms.

p) al. ms. addit: *et deinde aqua benedicta, antequam inirent in dormitorium, super capita illorum a Priore inspergatur.*

De decimis dandis tam Ecclesiae quàm pauperibus.

XLIX. Ut de omnibus in eleemosynam datis, tam Ecclesiae quàm fratribus, decimae pauperibus dentur.

De specialibus psalmis pro eleemosynariis et defunctis cantandis.

L. Ut praetermissis partitionibus psalterii, psalmi speciales pro eleemosynariis et defunctis cantentur.

De Pentecoste, ut per hebdomadam non flectantur genua, neque ieiunetur, nisi dies ieiunii extiterint.

LI. Ut in hebdomada Pentecosten non flectantur genua et non ieiunetur, nisi statuti fuerint dies ieiunii *q*).

De laicis in refectorium Monachorum, manducandi vel bibendi causâ, non ducendis.

LII. Ut laici causâ manducandi ac bibendi in refectorium non ducantur.

De vestimendis et calciamentis, ut fratribus quoties expedit dentur.

LIII. Ut quoties exposcit necessitas, vestimenta et calciamenta et omnia necessaria fratribus dentur.

De his qui praeponuntur, ut Nonni *vocentur.*

LIV. Ut qui Praeponuntur, *Nonni* vocentur: Hoc ex paterna reverentia.

De seniore Decano.

LV. Ut senior Decanus reliquis Decanis praeponatur, et Abbate vel Praeposito praesente locum proprium teneat.

De Praeposito, Decano, et Cellarario.

LVI. Ut Praepositus, Decanus, Cellararius *r*) de eorum ministerio, nisi causâ utilitatis aut necessitatis, non removeantur *s*).

De libra panis, ut triginta solidos penset antequam coquatur.

LVII. Ut libra panis triginta solidis per duodecim denarios metiatur.

---

q) al. ms. addit: *Quatuor temporum ieiunetur, ut in vigilia Sanctae Mariae, Annunciatione, Assumptione, Nativitate. Ieiunatur similiter in Natali omnium Apostolorum, seu sancti Iohannis Baptistae de Martyrio, seu in Natali cuiuslibet Sancti in cuius honorem dedicatus est locus ubi militant Monachi.*

r) al. mss. *Cellarius, Cellerarius.*

s) Hoc capitulum in al. Cod. ms. sic legitur: *Ut Praepositus, Decani, Cellararius, Portarius, si utiles in ministeriis eorum fuerint, quantum Abbati et Congregationi placuerint, ibi stent.*

De dormitorio hospitum.

LVIII. Ut dormitorium iuxta oratorium constituatur, ubi supervenientes Monachi dormiant.

De Abbatibus, ut secum Monachos in itinere non nisi ad synodum ducant.

LIX. Ut Abbates *t*) Monachos secum in itinere, nisi ad generalem synodum *u*), non ducant.

De duobus signis ad tertiam, sextam, et nonam pulsandis.

LX. Ut duo tantum signa ad tertiam, sextam, nonamque pulsentur.

De Monachis, ut disconsutas cappas non habeant, nisi tantùm villosas.

LXI. Ut Monachi cappas dissutas praeter villosas non habeant.

De Abbatibus et Praepositis atque Decanis, ut benedictionem lectoribus tribuant, licèt Presbyteri non sint.

LXII. Ut Abbas, Praepositus, vel Decanus, quamvis Presbyteri non sint, Lectoribus benedictionem tribuant.

Ut è fratribus docti eligantur qui supervenientibus Monachis loquantur.

LXIII. Ut docti fratres eligantur qui cum (supervenientibus Monachis *v*) loquantur.

De incerto furto ut oratio et excommunicatio fiat, quousque qui culpabilis existit, manifestetur.

LXIV. Ut de furto incerto oratio primùm, et posteà excommunicatio à corpore et sanguine Christi fiat, quousque culpabilis confiteatur.

De Monacho qui adversùs Monachum alium testimonium protulerit.

LXV. Ut si frater adversùs fratrem pro qualibet culpa testimonium protulerit, fratri perfectiori credatur.

De psalmo invitatorio et Gloria *pro defunctis non cantandis.*

LXVI. Ut psalmus invitatorius et *Gloria* pro defunctis non cantetur.

De lectore, ut stans benedictionem petat.

LXVII. Ut lector stando *w*) benedictionem postulet.

---

t) al. mss. *Canonici Abbates.*
u) al. ms. *generale placitum.*
v) al. ms. *hospitibus.*
w) al. ms. *stans humiliatus.*

De eulogiis in refectorio fratribus à Presbyteris dandis.

LXVIII. Ut eulogiae fratribus à Presbyteris in refectorio dentur.

Quòd ad Capitulum primò Martyrologium legendum sit, et versus posteà dicendus, inde regula.

LXIX. Ut ad Capitulum primitus Martyrologium legatur, et dicatur versus quo silentium solvatur, deinde regula, aut homelia quaelibet legatur. (Novissimè *Tu autem*, *Domine*, dicatur *x*).

De lectione in Capitulo exponenda.

LXX. Ut ad Capitulum lectio tradatur *y*), similiter ad conlationem, si tempus fuerit opportunum.

De ieiunio fratrum aestivo tempore.

LXXI. Ut quando fratres aestivo tempore ieiunant, post sextam dormiant z).

De eo qui culpae noxâ tenetur, ut die dominico remissiùs habeat.

LXXII. Ut is qui noxae culpâ tenetur, die dominico remissius habeat, et veniam non petat.

De anniversaria die pro defuncto Abbate celebranda.

LXXIII. Ut pro Abbate defuncto anniversarium fiat officium.

De eo ut ad Missam inclinati Sanctus *dicant, et ad* Pater noster *genua flectant.*

LXXIV. Ut ad Missam *Sanctus* stantes et (*Pater noster* genua flectentes dicant *a*).

Non debet aliquis pro munere in monasterio recipi.

LXXV. Ut nullus pro munere recipiatur in monasterio, nisi quem bona voluntas et morum commendat probitas.

De mensura cibi ac potûs, quae separatim Monachis debet tribui.

LXXVI. Ut unicuique fratri in cibo et in potu sua mensura separatim detur, et de ipsa mensura sibi data alicui (nihil tribuat *b*).

---

x) Desunt in al. ms.

y) al. ms. *quae lecta fuerit, exponatur.*

z) Caput istud in al. ms. sic habet: *Ut quando fratres ieiunant, post sextam dormiant hoc est aestivo tempore. Post haec celebrent Missam.*

a) al. ms. *Pater noster et alias orationes genua flectentes, quando tempus opportunius est dicant.*

b) al. ms. *minime sit licentia dandi.*

De fratrum pinguedine, quam accipere debeant in victu quotidiano.

LXXVII. Ut fratres aliquid pinguedinis in victu quotidiano habeant; exceptâ sextâ feriâ, et diebus octo ante Natale Domini, et à Quinquagesima usque ad Pascha.

In natale Domini, et in festivitate Paschae, Monachis volatilia sumere quatuor diebus concessum est.

LXXVIII. Ut volatilia in Natale Domini et in Pascha tantum (quatuor diebus *c*), si est unde, comedant. Si vero non fuerit unde, non requiratur per debitum. Si autem Abbas aut Monachi abstinere se voluerint, in eorum sit arbitrio.

De muffulis Monachis dandis.

LXXIX. Ut muffulae vervecinae fratribus dentur.

De disciplinae modo.

LXXX. In doctrina sua Abbas apostolicam debet illam semper formulam servare, in qua dicit: *Argue, obsecra, increpa.* Id est, indisciplinatos et inquietos debet durius arguere, obedientes autem et mites et patientes ut in melius proficiant obsecrare. Negligentes vero et contemnentes ut increpet et corripiat, admonemus, neque dissimulet peccata delinquentium; sed mox, ut coeperint oriri, radicitus ea ut praevalet amputet, memor periculi Heli sacerdotis de Silo. Improbos autem et duros ac superbos, vel inobedientes, verberum vel corporis castigatione in ipso initio peccati coerceat, sciens scriptum: *Stultus verbis non corrigitur;* et iterum: *Percute filium tuum virgâ, et liberabis animam eius à morte.* In omnibus igitur omnes magistram sequantur regulam, neque ab ea temerè declinetur à quoquam. Nullus in monasterio proprii cordis sequatur voluntatem, neque praesumat quisquam cum Abbate suo protervè infra monasterium aut foris contendere. Quod si praesumpserit, regulari disciplinae subiaceat. Si quis frequenter correptus pro qualibet culpa, si etiam excommunicatus non emendaverit, acrior ei accedat correctio, id est, verberum vindictae in eum procedant. Similiter et qui praesumpserit claustra monasterii egredi, vel quocunquè ire, vel quippiam, quamvis parum, sine iussione Abbatis facere, vindictae regulari subiaceat. Peccantes autem coram omnibus arguantur, ut caeteri metum habeant *d*).

---

c) al. mss. *tribus diebus; sex tantum diebus; octo diebus.*

d) Caput istud deest in aliquot Codd.

Praeter superiora octuaginta Capitula, alia quinque aliis permixta extant in editione Centuriatorum Magdeburgensium, quae nos heic addenda esse censuimus.

I. Ut baculi à Monachis pro necessitate aut infirmitate ferantur.

II. Ut in ieiunio Quatuor Temporum nullus cibus sumatur alius nisi ille sicut in Quadragesima constitutum est à sanctis Patribus. Similiter in capite ieiunii.

III. Ut quando ieiunant Monachi, Officium Mortuorum celebretur priusquam Lectio antè Completorium legatur. Deindè eant in refectorium, bibant, et post haec legant Collectionem.

IV. Ut in hebdomada Paschae in claustro non loquantur, sed lectio divina ab omnibus teneatur. Similiter in hebdomada Pentecostes, et in omnibus diebus dominicis, seu in Natali Domini, et in omnibus Sanctorum Festis praecipuis.

V. Ut in domo infirmorum non manducent sine licentia Prioris, neque bibant.

NOTITIA

De Monasteriis quae Regi militiam, dona, vel solas orationes debent, scripta in eodem Conventu Aquisgranensi.

Anno Incarnationis Domini nostri Iesu Christi DCCCXVII, Hludouvicus serenissimus Augustus, divinâ ordinante providentiâ, conventum fecit apud Aquis sedem regiam, Episcoporum, Abbatum, seu totius Senatus Francorum: ubi inter caeteras dispositiones Imperii statuit atque constitutum scribere fecit quae Monasteria in regno vel imperio suo dona et militiam, facere possunt, quae sola dona sine militia, quae vero nec dona nec militiam, sed solas orationes pro salute Imperatoris vel filiorum eius et stabilitate Imperii.

Haec sunt quae dona et militiam facere debent, numero XIV.

Monasterium sancti Benedicti.
Monasterium Ferrarias.
Monasterium Nigelli.
Monasterium sanctae Crucis.
Monasterium Corbeia.
Monasterium sanctae Mariae Suessionis.
Monasterium Stabulaus.
Monasterium Flaviniacum.
Monasterium sancti Eugendi.
Monasterium Novalicium.

ULTRA RHENUM.

Monasterium sancti Nazarii.
Monasterium Offunwillarii.

IN BAVARIA.

Monasterium Manauser.
Monasterium Tegnauser.

Haec sunt quae tantum dona dare debent sine militia, numero XVI.

Monasterium sancti Michaelis maresci primi.

Monasterium Balma.
Monasterium sancti Sequani.
Monasterium Natradis.

ULTRA RHENUM.

Monasterium Suarizaha.
Monasterium sancti Bonifacii.
Monasterium sancti Wigberti.

IN ALEMANNIA.

Monasterium Clehenwanc.
Monasterium Fruhelinwanc.
Monasterium Nazaruda.
Monasterium Campita.

IN BAVARIA.

Monasterium Altemburc.
Monasterium Alcabe.
Monasterium Creausa.
Monasterium Mathasco.
Monasterium Buria.

Haec sunt quae nec dona nec militiam dare debent, sed solas orationes pro salute Imperatoris vel filiorum eius et stabilitate Imperii, numero XVIII.

Monasterium Melaredum.
Monasterium Foffatus.
Monasterium Luda.
Monasterium sancti Gregorii.
Monasterium sancti Mauri.
Monasterium Eborreheim.
Monasterium Clinga.
Monasterium Saviniciaco.
Monasterium Crudatis.
Monasterium Dusera.
Monasterium Lorwim.

ULTRA RHENUM.

Monasterium Scewanc.
Monasterium Sculturbura.

IN BAVARIA.

Monasterium Berch.
Monasterium Mechema.
Monasterium Scovenauva.
Monasterium Aloseburch.
Monasterium Weizzenbrunico.

IN AQUITANIA.

Monasterium sancti Philiberti.
Monasterium sancti Maxentii.
Monasterium Carroffinii.
Monasterium Brantosmurii.
Monasterium sancti Savini.
Monasterium sanctae Crucis puellarum.
Monasterium sanctae Mariae in Lemovicas.
Monasterium Mastracurii.
Monasterium Menadinii.
Monasterium Magnilocum.
Monasterium Conquas.
Monasterium sancti Antonii.
Monasterium Musciaeum.

IN SEPTIMANIA.

Monasterium S. Aegidii in valle Flaviana.
Monasterium Psalmodium.
Monasterium Anianum.
Monasterium sancti Tiberii.
Monasterium Villamagna.
Monasterium sancti Petri in Lunate.
Monasterium Caunas.
Monasterium Castrelli malasci.
Monasterium sanctae Mariae Capariensis.
Monasterium sanctae Mariae ad Orubionem.
Monasterium sancti Laurentii.
Monasterium sanctae Eugeniae.
Monasterium sancti Hilarii.
Monasterium Valle Asperii.

IN TOLOSANO.

Monasterium sancti Papuli.
Monasterium Suricinium.
Monasterium Asilo.
Monasterium Venercha.

In Wasconia.

Monasterium Cella fraxilii.
Monasterium Cimorra.
Monasterium Piciano.
Monasterium Altum fragitum.
Monasterium sancti Savini.

Hic praedictis monasteriis praefatus Imperator, sicut supradictum est, statutum scribi fecit, atque manu sua firmavit, et anulo suo imperiali sigillare fecit.

DECRETUM CONFIRMATIONIS,

Quo Ludovicus Pius Imperator donationes Ecclesiae Romanae ab Avo suo Pippino Rege et à Patre Karolo Magno Imperatore factas Paschali Papae confirmavit.

In nomine Domini Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spitus Sancti. Ego Hludouvicus, Imperator Augustus, statuo et concedo per hoc pactum confirmationis nostrae tibi beato Petro principi Apostolorum, et per te Vicario tuo Domno Paschali, summo Pontifici et universali Papae, et successoribus eius in perpetuum, sicut à praedecessoribus nostris usque nunc in vestra potestate et ditione tenuistis et disposuistis, civitatem Romanam cum ducatu suo et suburbanis, atque viculis omnibus et territoriis eius montanis, et maritimis littoribus et portubus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis ac viculis in Tusciae partibus, id est, Portum, Centumcellas, Caere, Bledam, Marturanum, Sutrium, Nepe, Castellum Gallesii, Hortam, Polimartium, Ameriam, Tudertum, Perusium, cum aliis tribus insulis suis, id est, maiorem et minorem, Pulvensam, et Lacum, Narniam, Otriculum, cum omnibus finibus ac territoriis ad supradictas civitates pertinentibus. Simili modo et in partibus Campaniae Signiam, Anagniam, Ferentinum, Alatrum, Patricum, Frusinonem, cum aliis partibus Campaniae, necnon et Tibur, cum omnibus finibus et territoriis ad easdem civitates pertinentibus. Necnon et Exarchatum Ravennatensem sub integritate, cum urbibus, civitatibus, oppidis, et castellis quae piae recordationis Domnus Pippinus Rex, ac bonae memoriae genitor noster Karolus Imperator, beato Petro Apostolo et praedecessoribus vestris iamdudum per donationis paginam restituerunt, hoc est, civitatem Ravennam et Aemiliam, Bobium, Caesenam, Forum Pompilii, Forum Livii, Faventiam, Imolam, Bononiam, Ferrariam, Comaclum, et Adriam, et Gabelum, cum omnibus finibus, territoriis, atque insulis in terra marique ad praedictas civitates pertinentibus. Simulque et Pentapolim, videlicet Ariminum, Pisaurum, Fanum, Senogalliam, Anconam, Humanam, Aesium, Forum Sempronii, Montem Feretri, Urbinum, et territorium Valvense, Calles,

Luceolos, Eugubium, cum omnibus finibus ac terris ad easdem civitates pertinentibus. Eodem modo territorium Sabinense, sicut à genitore nostro Karolo Imperatore beato Petro Apostolo per donationis scriptum concessum est sub integritate, quemadmodum ab Itherio et Macenario Abbatibus, Missis illius, inter idem territorium Sabinense et Reatinum definitum est. Item in partibus Tusciae Longobardorum, Castellum Felicitatis, Urbevetum, Balneum Regis, Ferenti Castrum, Viterbium, Martam, Tuscaniam, Populoniam, Soanam, Rosellas. Et insulas Corsicam et Sardiniam et Siciliam sub integritate, cum omnibus adiacentibus et territoriis maritimis, littoribus, portubus ad supradictas civitates et insulas pertinentibus. Item in partibus Campaniae, Soram, Arces, Aquinum, Arpinum, Theanum, Capuam, et patrimonia ad potestatem et ditionem nostram pertinentia, sicut est patrimonium Beneventanum, et Salernitanum, et patrimonium Calabriae inferioris et superioris, et patrimonium Neapolitanum, et ubicunque in partibus regni atque imperii à Deo nobis commissi patrimonia nostra esse noscuntur. Has omnes supradictas provincias, urbes, civitates, oppida et castella, viculos et territoria, simulque et patrimonia, iam dictae Ecclesiae tuae, beate Petre Apostole, et per te Vicario tuo spirituali patri nostro, Paschali summo Pontifici et universali Papae, eiusque successoribus usque ad finem seculi, eo modo confirmamus ut in suo detineant iure, principatu, ac ditione. Simili modo per hoc nostrum confirmationis decretum firmamus donationes quas piae recordationis Domnus Pippinus Rex avus noster, et postea Domnus et genitor noster Karolus Imperator beato Petro Apostolo spontaneâ voluntate contulerunt. Necnon et censum et pensiones seu caeteras donationes quae annuatim in palatium Regis Longobardorum inferri solebant, sive de Tuscia Longobardorum, sive de ducatu Spoletano, sicut in suprascriptis donationibus continetur, et inter sanctae memoriae Hadrianum Papam et Domnum et genitorem nostrum Karolum Imperatorem convenit, quando eidem Pontifici idem de supradictis ducatibus, id est, Tuscano et Spoletano, suae auctoritatis praeceptum confirmavit: eo scilicet modo, ut annis singulis supradictus census Ecclesiae beati Petri Apostoli persolvatur, salva super eosdem ducatus nostra in omnibus dominatione, et illorum ad nostram partem subiectione. Caeterum, sicut diximus, omnia superius nominata ita ad nostram partem per hoc nostrae confirmationis decretum roboramus, ut in vestro vestrorumque successorum permaneant iure, principatu, atque ditione, ut neque à nobis neque à filiis et successoribus nostris per quodlibet argumentum sive machinationem in quacunque parte minuatur vestra potestas, aut vobis de suprascriptis omnibus vel successoribus vestris inde aliquid subtrahatur, de supra-

scriptis videlicet urbibus, provinciis, civitatibus, oppidis, castris, viculis, insulis, territoriis, atque patrimoniis, necnon et pensionibus atque censibus; ita ut neque nos ea subtrahamus, neque quibuslibet subtrahere volentibus consentiamus; sed potius omnia quae superius leguntur, id est, provincias, civitates, urbes, oppida, castella, territoria, patrimonia, atque insulas, census, ac pensiones Ecclesiae beati Petri Apostoli, et Pontificibus in sacratissima illius sede in perpetuum residentibus, in quantum possumus, defendere nos promittimus, ad hoc ut omnia ea in illius ditione ad utendum et fruendum atque disponendum firmiter valeat obtinere; nullamque in eis nobis partem aut potestatem disponendi aut iudicandi subtrahendive aut minorandi vendicamus, nisi quando ab eo qui illo tempore huius sanctae Ecclesiae regimen tenuerit, rogati fuerimus. Et si quilibet homo de supradictis civitatibus ad vestram Ecclesiam pertinentibus ad nos venerit, subtrahere se volens de vestra iurisdictione vel potestate, vel quamlibet aliam iniquam machinationem metuens, aut culpam commissam fugiens, nullo modo eum aliter recipiemus nisi ad iustam pro eo faciendam intercessionem, ita duntaxat si culpa quam commisit, venialis fuerit inventa; sin aliter, comprehensum vestrae potestati eum trademus: exceptis his qui violentiam vel oppressionem potentium passi, ideo ad nos venient ut per nostram intercessionem iustitiam accipere mereantur; quorum altera conditio est, et à superioribus valde disiuncta. Et quando divinâ vocatione huius sacratissimae sedis Pontifex de hoc mundo migraverit, nullus ex regno nostro, aut Francus aut Longobardus, aut de qualibet gente homo sub nostra potestate constitutus, licentiam habeat contra Romanos aut publicè aut privatim veniendi, aut electionem faciendi; nullusque in civitatibus vel territoriis ad Ecclesiam beati Petri pertinentibus aliquod malum propter hoc facere praesumat. Sed liceat Romanis cum omni veneratione, et sine aliqua perturbatione, honorificam suo Pontifici exhibere sepulturam, et eum quem divinâ inspiratione, et beati Petri intercessione, omnes Romani uno consilio atque concordiâ, sine aliqua promissione, ad pontificatûs ordinem elegerint, sine aliqua ambiguitate et contradictione more canonico consecrari. Et cum consecratus fuerit, legati ad nos vel ad successores nostros Reges Francorum dirigantur, qui inter nos et illum amicitiam et caritatem ac pacem socient, sicut temporibus piae recordationis Domni Karoli atavi nostri, sive Domni Pippini avi nostri, vel et Karoli Imperatoris genitoris, consuetudo erat faciendi. Hoc autem ut ab omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris firmum esse credatur, firmiusque per futuras generationes et secula ventura custodiatur, propriae manûs signaculo, et venerabilium Episcoporum atque Abbatum, vel Optimatum nostro-

rum sub iureiurando et subscriptionibus, pactum istud nostrae confirmationis roboravimus, et per legatum sanctae Romanae Ecclesiae Theodorum Nomenclatorem Domno Paschali Papae direximus.

Ego Ludovicus, misericordiâ Dei Imperator subscripsi.

Et subscripserunt tres filii eius, et Episcopi decem, et Abbates octo, et Comites quindecim, et Bibliothecarius unus, et Mansionarius unus, et Ostiarius unus.

CAPITULARE PRIMUM ANNI DCCCXIX,

Sive Capitula Addita ad Legem Salicam in generali populi Conventu habito apud Aquisgranum, post Natale Domini, anno quinto Imperii Ludovici Pii desinente.

Haec Capitula Domnus Hludouvicus Imperator, anno imperii sui quinto cum universo coetu populi in Aquisgrani palatio promulgavit, atque Legi Salicae addere praecepit. Ipseque postea, cum in Theodonis villa generalem conventum habuisset, ulterius Capitula appellanda esse prohibuit, sed ut Lex tantum dicerentur voluit.

Index Capitulorum.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De honore Ecclesiarum.

I. Si quis aut ex levi causa aut sine causa hominem in Ecclesia interfecerit, de vita componat. Si vero foris rixati fuerint, et unus alterum in Ecclesiam fugerit, et ibi se defendendo eum interfecerit, si huius facti testes non habuerit, cum duodecim coniuratoribus legitimis per sacramentum adfirmet se defendendo eum interfecisse, et post haec sexcentos solidos ad partem Ecclesiae quam illo homicidio polluerat, et insuper bannum nostrum solvere cogatur; is vero qui interfectus est absque compositione iaceat: ac deinde interfector, secundum iudicium canonicum, congruam facinori quod admisit poenitentiam accipiat. Si proprius servus hoc commiserit, iudicio aquae ferventis examinetur utrum hoc sponte, an se defendendo fecisset. Et si manus eius exusta fuerit, interficiatur. Si autem non fuerit, dominus eius iuxta quod wirgildus illius est, ad Ecclesiam persolvat; aut eum, si voluerit, eidem Ecclesiae tradat. De ecclesiastico et fiscalino et beneficiario servo volumus ut pro una vice wirgildus eius pro eo componatur, alterâ vice ipse servus ad supplicium tradatur. Hereditas tamen liberi hominis, qui propter tale facinus ad mortem fuerit iudicatus, ad legitimos heredes illius perveniat. Si in atrio Ecclesiae, cuius porta Reliquiis Sanctorum consecrata est, huiuscemodi homicidium perpetratum fuerit, simili modo emendetur vel componatur. Si vero porta Ecclesiae non est consecrata, eo modo componatur quod in atrio committitur, sicut componi debet quod in immunitate violata committitur.

De iniuriis Sacerdotum in Ecclesiis factis.

II. Sanguinis effusio in Ecclesiis facta cum fuste, si Presbyter fuerit, triplo componatur, duas partes eidem Presbytero, tertia pro fredo ad Ecclesiam, et insuper bannus noster. Similiter de Diacono iuxta compositionem eius in triplo cum banno nostro componatur. De Subdiacono similiter in triplo secundum suam compositionem. Et de uniuscuiusque ordinis Clerico secundum suam compositionem in triplum persolvatur, et insuper bannus noster. Similiter et de ictu sine sanguinis effusione de uniuscuiusque ordinis Clerico secundum suam compositionem in triplo, et bannus noster. Et qui non habet unde ad Ecclesiam persolvat, tradat se in servitium eidem Ecclesiae usque dum totum debitum persolvat.

De viduis, et pupillis, et pauperibus.

III. Ut quandocunque in mallum ante Comitem venerint, primo eorum causa audiatur et definiatur. Et si testes per se ad causas suas quaerendas habere non potuerint, vel legem nescierint, Comes illos vel illas adiuvet, dando eis talem hominem qui rationem eorum teneat, vel pro eis loquatur.

De raptu viduarum.

IV. Qui viduam intra proximos *e)* triginta dies viduitatis suae, vel invitam, vel volentem sibi copulaverit, bannum nostrum in triplo componat, id est sexaginta solidos. Et si invitam eam duxit, legem suam ei componat, illam vero ulterius non adtingat.

De homine publicam poenitentiam agente interfecto.

V. Qui hominem publicam poenitentiam agentem interfecerit, bannum nostrum in triplo componat, et wirgildum eius proximis eius persolvat.

Ut omnis homo liber potestatem habeat ubicunque voluerit res suas dare pro salute animae suae.

VI. Si quis res suas pro salute animae suae, vel ad aliquem venerabilem locum, vel propinquo suo, vel cuilibet alteri tradere voluerit, et eo tempore intra ipsum comitatum fuerit in quo res illae positae sunt, legitimam traditionem facere studeat. Quod si eodem tempore quo illas tradere vult extra eundem comitatum fuerit, id est, sive in exercitu, sive in palatio, sive in alio quolibet loco, adhibeat sibi vel de suis pagensibus, vel de aliis qui eadem lege vivant qua ipse vivit, testes idoneos; vel si illos habere non potuerit, tunc de aliis quales ibi meliores inveniri possint, et coram eis rerum suarum traditionem faciat, et fideiussores vestiturae donet ei qui illam traditionem accipit ut vestituram faciat. Et postquam haec traditio ita facta fuerit, heres illius nullam de praedictis rebus valeat facere repetitionem. Insuper et ipse per se fideiussionem faciat eiusdem vestiturae, ne heredi ulla occasio remaneat hanc traditionem immutandi, sed potius necessitas incumbat illam perficiendi. Et si nondum res suas cum coheredibus suis divisas habuit, non ei hoc sit impedimento; sed coheres eius, si sponte noluerit, aut per Comitem aut per Missum eius distringatur ut divisionem cum illo faciat ad quem defunctus hereditatem suam voluit pervenire. Et si cuilibet Ecclesiae eam tradere rogavit, coheres eius eam legem cum illa Ecclesia de praedicta hereditate habeat quam cum alio coherede suo habere debeat. Et hoc observetur erga patrem et filium et nepotem usque ad annos legitimos. Postea ipsae res ad immunitatem ipsius Ecclesiae redeant.

De homicidiis prohibendis.

VII. Quicunque hominem aut ex levi causa aut sine causa interfecerit, wirgildum eius his ad quos ille pertinet, componat. Ipse vero propter talem praesumptionem in exilium mittatur ad quantum tempus nobis placuerit: res tamen suas non amittat.

---

e) al. mss. *primos.*

Quid in compositione wirgildi dari debeat.

VIII. In compositionem wirgildi volumus ut ea dentur quae in lege continentur; excepto accipitre et spatâ, quia propter illa duo aliquoties periurium committitur, quando maioris pretii quàm illa sint esse iurantur.

De raptu alienarum sponsarum.

IX. Si quis sponsam alienam rapuerit, aut patri eius, aut ei qui legibus eius defensor esse debet, cum sua lege eam reddat; et quicquid cum ea tulerit, semotim unamquamque rem secundum legem reddat. Et si hoc defensor eius perpetrari consenserit, et ideo raptori nihil quaerere voluerit, Comes singillatim de unaquaque re freda nostra ab eo exactare faciat. Sponso vero legem suam componat, et insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos solvat, vel in praesentiam nostram Comes eum advenire faciat, et quanto tempore nobis placuerit in exilio maneat, et illam feminam ei habere non liceat.

De falsis testibus convincendis.

X. Si quis cum altero de qualibet causa contentionem habuerit, et testes contra eum per iudicium producti fuerint, si ille falsos eos esse suspicatur, liceat ei alios testes, quos meliores potuerit, contra eos opponere, ut verucium testimonio falsorum testium perversitas superetur. Quod si ambae partes testium ita inter se dissenserint, ut nullatenùs una pars alteri cedere *f)* velit, eligantur duo ex ipsis, id est, ex utraque parte unus, qui cum scutis et fustibus in campo decertent utra pars falsitatem, utra veritatem suo testimonio sequatur. Et campioni qui victus fuerit, propter periurium quod ante pugnam commisit, dextera manus amputetur. Caeteri vero eiusdem partis testes, quia falsi apparuerint, manus suas redimant: cuius compositionis duae partes ei contra quem testati sunt, dentur, tertia pro fredo solvatur. Et in seculari quidem causa huiuscemodi testium diversitas campo comprobetur. In ecclesiasticis autem causis, ubi de una parte seculare, de altera vero ecclesiasticum negotium est, idem modus observetur. Ubi vero ex utraque parte ecclesiasticum fuerit, rectores earundem Ecclesiarum, si se familiariter pacificare velint, licentiam habeant. Si autem *g)* de huiuscemodi pacificatione inter eos convenire non possit, advocati eorum in mallo publico ad praesentiam Comitis veniant, et ibi legitimus terminus eorum contentionibus imponatur. Testes vero de qualibet causa non aliundè quaerantur nisi de ipso comitatu in quo res unde

---

f) al. ms. *credere.* *g)* al. ms. *Si tamen.*

causa agitur, positae sunt; quia non est credibile ut vel de statu hominis, vel de possessione cuiuslibet per alios melius rei veritas cognosci valeat quam per illos qui viciniores sunt. Si autem contentio quae inter eos exorta est, in confinio duorum comitatuum fuerit, liceat eis de vicina centena adiacentis comitatûs ad causam suam testes habere.

De proprio in bannum misso.

XI. Cuiuscunque hominis proprietas ob crimen aliquod (quod idem habet *h*) commissum, in bannum fuerit missa, et ille re cognitâ, ne iustitiam faciat, venire distulerit, annumque ac diem in eo banno illam esse permiserit, ulteriùs eam non adquirat, sed ipsa fisco nostro societur. Debitum vero quod is cuius ea fuit, solvere debuit, per Comitem ac ministros eius iuxta aestimationem damni de rebus mobilibus quae in eadem proprietate inventae fuerint, his quibus idem debitor fuit, exsolvatur. Quod si rerum mobilium ibidem inventarum quantitas ad compositionem non suffecerit, de immobilibus suppleatur; et quod superfuerit, sicut dictum est, fiscus noster possideat. Si nihil super compositionem remanere potuerit, totum in illam expendatur. Si autem homo ille nondum cum suis coheredibus proprium suum divisum habuit, convocet eos Comes, et cum eis legitimam divisionem faciat; et tunc, sicut iam dictum est, partem eius fisco nostro addicat, et compositionem de ea, iuxta modum superiùs comprehensum, his ad quos illa legibus pertinet, exsolvat. Quod si non de alia re, sed de ipsa proprietate quae in bannum missa fuit, ac per hoc in nostram potestatem redacta est, fuerat interpellatus, Comes in cuius ministerio eam esse constiterit, hoc ad notitiam nostram perferre curet, ut nos eandem proprietatem, quae secundùm supradictum modum in nostrum dominium redacta est, per praecepti nostri auctoritatem in ius et potestatem hominis qui eam quaerebat, si sua esse debet, faciamus pervenire.

De mannire.

XII. Si quis de statu sùo, id est, de libertate vel de hereditate compellendus est, iuxta legis constitutionem manniatur. De caeteris vero causis, unde quis rationem est redditurus, non manniatur, sed per Comitem banniatur. Et si post unam et alteram Comitis admonitionem aliquis ad mallum venire noluerit, rebus eius in bannum missis venire et iustitiam facere compellatur.

De faidis coercendis.

XIII. Si quis aliquà necessitate cogente homicidium commisit, Comes in cuius ministerio res perpetrata est, et

h) al. ms. *ab eo.*

compositionem solvere, et faidam per sacramentum pacificare faciat. Quod si una pars ei ad hoc consentire noluerit, id est, aut ille qui homicidium commisit, aut is qui compositionem suscipere debet, faciat illum Comes qui ei contumax fuerit ad praesentiam nostram venire, ut eum ad tempus quod nobis placuerit in exilium *i)* mittamus, donec ibi castigetur, ut Comiti suo inobediens esse ulteriùs non audeat, et maius damnum inde non adcrescat.

Ubi sacramenta iuranda sint.

XIV. Ubi antiquitus consuetudo fuit de libertate sacramenta adhramire vel iurare, ibi mallum habeatur, et ibi sacramenta iurentur : mallus tamen neque in Ecclesia neque in atrio eius habeatur. Minora vero placita Comes sive intra suam potestatem, vel ubi impetrare potuerit, habeat. Volumus utique ut domus à Comite in loco ubi mallum tenere debet, construatur, ut propter calorem solis et pluviam publica utilitas non remaneat.

De his qui de furto accusati fuerint.

XV. Si liber homo de furto accusatus fuerit, et res proprias habuerit, in mallo ad praesentiam Comitis se adhramiat. Et si res non habet, fideiussores donet qui eum adhramire et in placitum adduci faciant. Et liceat ei primâ vice per sacramentum se secundum legem idoneare, si potuerit. At *k)* si aliâ vice duo vel tres eum de furto accusaverint, liceat ei contra unum ex his cum scuto et fuste in campo contendere. Quod si servus de furto accusatus fuerit, dominus eius pro eo emendet, aut eum sacramento excuset, nisi tale furtum perpetratum habeat propter quod ad supplicium tradi debeat.

De dispectu litterarum dominicarum.

XVI. Si quis litteras nostras dispexerit, id est, tractoriam quae propter Missos recipiendos dirigitur, aut honores quos habet amittat, aut in eo loco ubi praedictos Missos suscipere debuit, tamdiu resideat et de suis rebus legationes illuc venientes suscipiat, quousquè animo nostro satisfactum habeat. Qui vero epistolam nostram quocunque modo dispexerit, iussu nostro ad palatium veniat, et iuxta voluntatem nostram congruam stultitiae suae castigationem accipiat. Et si homo liber vel ministerialis Comitis hoc fecerit, honorem, qualemcunque habuerit, sive beneficium amittat. Et si servus fuerit, nudus ad palum vapulet, et caput eius tondeatur.

De iniustis teloneis et consuetudinibus.

XVII. Ut ubi tempore avi nostri Domni Pippini consuetudo fuit teloneum dare, ibi et in futurum detur; nam

i) al. mss. *exilio*. *k)* al. ms. *Aut*; *Et*.

ubi noviter inceptum est, ulterius non agatur. Et ubi necesse non est fluvium aliquem per pontem transmeare, vel ubi navis per mediam aquam aut sub pontem ierit, et ad ripam non adpropinquaverit, neque ibidem aliquid emptum vel venundatum fuerit, ulterius teloneum non detur. Et nemo cogat alium ad pontem ire, ubi iuxta pontem aquam transmeare potest. Et qui ulterius in talibus locis, vel de his qui ad palatium seu in hostem pergunt, teloneum exactaverit, cum sua lege ipsum teloneum reddat, et bannum nostrum id est sexaginta solidos componat.

De his qui bonos denarios accipere nolunt.

XVIII. Quicunque liber homo denarium merum et bene pensantem recipere noluerit, bannum nostrum, id est sexaginta solidos componat. Si vero servi ecclesiastici aut Comitum aut vassallorum nostrorum hoc facere praesumpserint, sexaginta ictibus vapulent. Aut si magister eorum vel advocatus, qui liber est, eos vel Comiti vel Misso nostro iussus praesentare noluerit, praedictum bannum nostrum, id est, sexaginta solidos componat.

De adulteratoribus monetae.

XIX. De falsa moneta iubemus ut qui eam percussisse comprobatus fuerit, manus ei amputetur. Et qui hoc consensit, si liber est, sexaginta solidos componat. Si servus est, sexaginta ictus accipiat.

De proprio dominico sine iussione illius reddito.

XX. Si quis proprium nostrum, quod in vestitura genitoris nostri fuit, alicui quaerenti sine nostra iussione reddiderit, aliud tantum nobis de suo proprio cum sua lege componat. Et quicunque illud scienter per malum ingenium adquirere tentaverit, pro infideli teneatur; quia sacramentum fidelitatis, quod nobis promisit, irritum fecit; et ideo secundum nostram voluntatem et potestatem diiudicandus est.

De pueris, invitis parentibus, detonsis, et puellis velatis.

XXI. Si quis puerum, invitis parentibus, totonderit, aut puellam velaverit, legem suam in triplo componat, aut ipsi puero vel puellae, si iam suae potestatis sunt, aut illi in cuius potestate fuerint. Illi vero potestatem habeant capitis sui, ut in tali habitu permaneant qualis eis complacuerit *l)*.

---

l) In uno Cod. ms. additur Capitulum, quod descriptum est in Capitular. Lib. IV. c. 74.

CAPITULARE SECUNDUM ANNI DCCCXIX,

Sive alia Capitula addita ad Legem Salicam.

Capitula Legi Salicae addenda.

Cap. I. Ut pagenses per sacramenta aliorum hominum causas non inquirantur, nisi tantum dominicas. Adtamen Comes ille si alicuius pauperis aut impotentis personae causa fuerit, tunc Comes ille diligenter et .... sine sacramento per veriores et meliores pagenses inquirat.

II. Vult Domnus Imperator ut in tale placitum quale ille tunc iusserit, veniat unusquisque Comes, et adducat secum duodecim Scabinos, si tanti fuerint. Sin autem, de melioribus hominibus illius comitatûs suppleat numerum duodenarium. Et Advocati tam Episcoporum, Abbatum, et Abbatissarum, ut eis veniant.

III. Statuendum est ut unusquisque qui censum regium solvere debet, in eodem loco illum persolvat ubi pater et avus eius solvere consueverunt.

IV. Si homini cuilibet causam suam in placito aut coram Comite palatio alius fuerit impedimento, et causam eius iniustè disputando impedierit, tunc volumus ut sive Comes palatii seu Comes ipse in Comitatu suo iubeat eum exire foràs. Et si noluerit obedire, tunc solvat bannum dominicum, id est, sexaginta solidos; et illi cui adversatus est, ei donet wadium suum pro lege sua.

V. Volumus ut Comes potestatem habeat in placito suo facere quae debet, nemine contradicente. Et si aliter fecerit quàm iustè, ad quem factum illud pertinet, veniat in praesentiam nostram, et nos illi de eodem Comite faciamus iustitiam.

VI. Vestitura Domni et genitoris nostri eo modo volumus ut teneatur, ubicunque esse dicitur, ut .... diligentissimâ investigatione perquiratur. Et si invenitur esse iusta atque legitima, tunc vestitura dicatur; nam aliter ne vestitura nominari debet, sive sit in ecclesiasticis, sive in palatinis rebus

VII. De proprio quod in castellis ab avo nostro conquisitis eo modo videtur nobis esse faciendum atque discernendum, ut illi tantum propriarum rerum sui potestatem non habeant, qui quandiu potuerunt restiterunt, et contra illorum voluntatem in potestate avi nostri venerunt. Nam quicunque sociis suis pertinaciter resistentibus se didicerunt *m)*, quamvis castellum per vim fuisset captum, propriè suum tamen in eo habere debent.

---

m) Legend. *dediderunt.*

VIII. De rebus unde Domnus Karolus Imperator legitimam vestituram habuit, et hoc ita potest investigari ut secundum iustitiam ad nos debeant pertinere, nequaquam volumus, si nostri testes boni et idonei sunt, ut alii adversùs eos in nostram contrarietatem consurgant. Adtamen in tua sit providentia ac fidelium nostrorum qui tecum sunt, qui nostri testes esse debent, boni et veraces sint. Porro adversus ecclesiasticas res eadem sententia maneat quae tempore [Domni] et genitoris nostri fuerat prolata, ut Ecclesiarum defensores [res] suas contra suos adpetitores eâdem lege defendant quâ ipsi vixerunt qui easdem res Ecclesiis condonaverunt. Similiter et Ecclesia eandem legem habeat adversum petitores suos, tantum salvâ nostrâ iustitiâ.

IX. De quarto capitulo expectandum censuimus donec cum plurioribus Fidelibus nostris inde consideremus.

CAPITULARE TERTIUM ANNI DCCCXIX.

Sive Capitula de interpretatione Legis Salicae.

IN NOMINE DOMINI.

INCIPIUNT CAPITULA LEGIS SALICAE.

De capitulo primo, id est, de mannire.

I. De hoc capitulo iudicatum est ut ille qui mannitur, spatium mannitionis suae per quadraginta noctes habeat. Et si Comes infra supradictarum noctium numerum mallum suum non habuerit, ipsum spatium usque ad mallum Comitis extendatur, et deinde detur ei spatium ad respectum ad septem noctes. Inde non noctium spatia, sed proximus mallus Comitis ei concedatur.

De XI. *capitulo Legis Salicae.*

II. Si quis servum alienum occiderit vel vendiderit, vel ingenuum dimiserit, mille quadringentis denariis, qui faciunt solidos triginta quinque, culpabilis iudicetur, excepto capitale et delaturâ.

De hoc capite iudicatum est ab omnibus, ut si ille servus qui iniustè venditus vel ingenuus dimissus apparet, non alter pro eo in loco illius restituatur; quia dixerunt aliqui quod idem servus, qui ingenuus dimissus fuerat, denuo ad servitium redire non debeat, sed pristino et domino et servitio restitutus fiat, iudicaverunt.

De XIV. *capitulo Legis Salicae.*

III. Si quis ingenuus ancillam alienam in coniugium acceperit, ipse cum ea in servitio implicetur.

De hoc capite iudicatum est ab omnibus ut si ingenua femina quemlibet servum in coniugium sumpserit, non solum cum ipso servo in servitio permaneat, sed etiam omnes res quas habet, si eas cum parentibus suis divisas tenet, ad dominum cuius servum in coniugium accepit, perveniant. Et si cum parentibus suis res paternas vel maternas non divisit, nec alicui quaerenti respondere, nec cum suis heredibus in rerum paternarum hereditate ultra divisor accedere possit. Similiter et si francus homo alterius ancillam in coniugium sumpserit, sic faciendum esse iudicaverunt.

Item de eodem capitulo.

IV. Si quis uxorem alienam vivo marito tulerit, octo millia denarios, qui faciunt solidos ducentos, culpabilis iudicetur.

De hoc capitulo iudicatum est ut vivo marito cui eadem uxor contra legem subtracta fuerat, ab illo qui eam ei iniustè tulerat, cum lege reddita fiat suprascripta, id est, ducentis solidis.

De XXVI. *capitulo.*

V. Si quis puer infra duodecim annos aliquam culpam commiserit, fredus ei non requiratur.

De hoc capitulo iudicatum est ut si infans infra duodecim annos res alterius iniuste sibi usurpaverit, eas, excepto fredo, cum lege sua componat, et ita manniatur sicut ille manniri * cui contra legem fecit, et ita à Comite ad mallum suum adducatur sicut ille adduci potest cui contra legem fecit. De hereditate vero paterna vel materna si aliquis eum interpellare voluerit, usque ad spatium duodecim annorum expectare iudicatum est.

VI. Iudicatum est ab omnibus ut si francus homo vel ingenua femina in servitio sponte sua se implicaverit, ut si res suas, dum in libertate sua permanebat, ad Ecclesiam Dei aut cuilibet legibus tradidit, ipse cui traditae fuerint eas habere et tenere possit. Et si filios vel filias, dum in sua fuit libertate, generavit, ipsi liberi permaneant.

De XXXVI. *capitulo.*

VII. Si quis servus hominem ingenuum occiderit, ipse homicida pro medietate compositionis parentibus hominis occisi tradatur, et aliam medietatem dominus servi se noverit solviturum. Aut si legem intellexerit, poterit se obmallare ut leodem non solvat.

Quia nullum de ecclesiastico aut beneficiario vel alterius persona servo discretionem lex facit, si ita ecclesiastici aut beneficiarii servi sicut liberorum tradi aut dimitti possunt, ad interrogationem Domni Imperatoris reservare voluerunt.

VIII. De XLVI. capitulo, id est, qui viduam in coniugium accipere vult, iudicaverunt omnes ut non ita sicut in lege Salica scriptum est eam accipiat, sed cum parentorum consensu et voluntate, velut usque nunc antecessores eorum fecerunt, in coniugium sibi eam sumat.

De XLVII. *capitulo. De eo qui villam alterius occupaverit.*

IX. De hoc capitulo iudicaverunt ut nullus villam aut res alterius migrandi gratiâ per annos tenere vel possidere possit; sed in quacunque die invasor illarum rerum interpellatus fuerit, aut easdem res quaerenti reddat, aut eas, si potest, iuxta legem se defendendo sibi vendicet.

De affatomie dixerunt quod traditio fuisset.

X. De hoc capitulo iudicatum est ut sicut per longam consuetudinem antecessores eorum facientes habuerunt, ita et omnes qui lege Salicâ vivunt inanteà habeant et faciant.

XI. Et hoc iudicaverunt, ut si servus chartam ingenuitatis adtulerit, si servus eiusdem chartae auctorem legitimum habere non potuerit, domino servi ipsam chartam falsare liceat.

XII. Et hoc iudicaverunt, ut omnis qui alteri aliquid quaerit, licentiam habeat prius sua testimonia producere contra eum. Et si ille cui quaeritur dixerit quod legibus teneat ea quae tenet, et talia sunt testimonia qui hoc veraciter adfirmare possint, iudicaverunt ut huius rei veritas secundum capitula Domni Imperatoris, quae prius pro lege tenenda constituit, rei veritas comprobetur.

CAPITULARE QUARTUM ANNI DCCCXIX.

Incipiunt Capitula quae per se scribenda et ab omnibus observanda sunt.

1. *De forcapiis.*
2. *De terra tributaria.*
3. *De beneficiis destructis.*
4. *De terra censali.*
5. *De nonis et decimis.*
6. *De mancipiis in villas dominicas confugientibus*
7. *De forestibus noviter institutis.*
8. *De pontibus per diversa loca emendandis.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De forcapiis.

I. Si mancipia dominos suos fugerint in alienam potestatem, praecipimus ut propter hoc nullum praemium accipiat ille in cuius potestate fuerint inventa, pro eo quod ea vel reddiderit vel foras eiecerit. Et non solum hoc, sed etiam si ea nec reddere nec foras eicere voluerit, et legitimo domino ea

contradixerit, et illa inde postea effugerint, secundum legem ea solvere cogatur.

De terra tributaria.

II. Quicunque terram tributariam, unde tributum ad partem nostram exire solebat, vel ad Ecclesiam vel cuilibet alteri tradiderit, is qui eam susceperit, tributum quod inde solvebatur, omni modo ad partem nostram persolvat; nisi forte talem firmitatem de parte dominica habeat per quam ipsum tributum sibi perdonatum possit ostendere.

De beneficiis destructis.

III. Quicunque suum beneficium occasione proprii desertum habuerit, et intra annum postquam ei à Comite vel à Misso nostro notum factum fuerit, illud emendatum non habuerit, ipsum beneficium amittat.

De terra censali.

IV. Si quis terram censalem habuerit, quam antecessores sui vel ad aliquam Ecclesiam vel ad villam nostram dederunt, nullatenus eam (secundum legem *m*) tenere potest, nisi ille voluerit ad cuius potestatem vel illa Ecclesia vel illa villa pertinet; nisi forte filius aut nepos eius sit qui eam tradidit, et ei eadem terra ad tenendum placitata *n*) sit. Sed in hac re considerandum est utrum ille qui hanc tenet, dives an pauper sit, et utrum aliud beneficium habeat, vel etiam proprium. Et qui horum neutrum habet, erga hunc misericorditer agendum est, ne ex toto dispoliatus in egestatem incidat; ut aut talem censum inde persolvat qualis ei fuerit constitutus, vel portionem aliquam inde in beneficium accipiat unde se sustentare valeat.

De nonis et decimis.

V. Consideratum est ut de frugibus terrae et animalium nutrimine (nonae et decimae) persolvantur. De opere vero vel restauratione Ecclesiarum Comes et Episcopus et Abbas, una cum Misso nostro, quem ipsi sibi ad hoc elegerint, considerationem faciant, ut unusquisque eorum tantum inde accipiat ad operandum et restaurandum, quantum ipse de rebus Ecclesiarum habere cognoscitur. Similiter et vassi nostri aut in commune tantum operis accipiant quantum rerum ecclesiasticarum habent, vel unusquisque per se iuxta quantitatem quam ipse tenet. Aut si inter eos convenerit ut pro opere faciendo argentum donent, iuxta aestimationem operis in argento persolvant: cum quo pretio rector Ecclesiae ad praedictam restaurationem operarios conducere et materiam emere possit. Et qui nonas et decimas dare negle-

---

m) Desunt in al. ms.   *n*) al. mss. *placita*.

xerit, primum quidem illas cum lege sua restituat, insuper et bannum nostrum solvat; ut ita castigatus caveat ne saepiùs iterando beneficium amittat.

De mancipiis in villas dominicas confugientibus.

VI. Si cuiuslibet mancipia in villam nostram confugerint, actor eiusdem villae quaerenti domino ea non contradicat, sed statim ea foràs de eadem villa eiciat. Et si se putat ad ea repetenda iustitiam habere, repetat illa et secundum legem adquirat. Si vero tempore Domini Karoli genitoris nostri in villam illam confugerint, et dominus ea quaerit, actor eiusdem villae aut ea legitimè contendat, aut quaerenti domino reddat. Et actor propter vestituram Domni Karoli genitoris nostri eadem mancipia contradicere non audeat, si illius propria esse noscuntur.

De forestibus noviter institutis.

VII. Ut quicunque illas habet, dimittat, nisi fortè indicio veraci ostendere possit quod per iussionem sive permissionem Domni Karoli genitoris nostri eas instituisset; praeter illas quae ad nostrum opus pertinent, unde nos decernere volumus quicquid nobis placuerit.

De pontibus per diversa loca emendandis.

VIII. Volumus ut Missi nostri per singulas civitates, unâ cum Episcopo et Comite, Missos vel nostros homines ibidem commanentes eligant, quorum curae sit pontes per diversa loca emendare, et eos qui illos recordare debent ex nostra iussione admonere, ut unusquisque iuxta suam possibilitatem et quantitatem eos emendare studeat.

CAPITULARE QUINTUM ANNI DCCCXIX,

Sive Capitula de instructione missorum.

Haec Capitula praecipuè ad legationem Missorum nostrorum ob memoriae causam pertinentia, de quibus videlicet causis agere debeant.

INDEX CAPITULORUM.

9. *De his qui per occasionem immunitatis iustitiam facere renuunt.*
10. *De locis iamdudum sacris et nunc spurcitiâ foedatis.*
11. *De beneficiis dominicis destructis.*
12. *De falsa moneta et de aliis diversis causis prohibendis.*
13. *De Missorum dominicorum observatione.*
14. *De placitis à liberis hominibus observandis.*
15. *De debito ad opus dominicum rewadiato.*
16. *De his qui ad palatium vel in hostem pergunt, vel inde redeunt.*
17. *De pontibus publicis.*
18. *De Clericis, Monachis, et servis fugitivis.*
19. *De Advocatis Episcoporum, Abbatum, Comitum, et Abbatissarum.*
20. *De Vicariis vel Centenariis, si latrones celaverint.*
21. *De Comitibus et Vicariis admonendis de constitutione legis.*
22. *De forestibus dominicis.*
23. *De Missis dominicis, et de his qui iustitiam facere renuunt.*
24. *De Missis dominicis, ubi diutiùs non debeant immorari.*
25. *De Missis dominicis, et de Comite in aliquod missaticum directo.*
26. *De Missis dominicis, qualiter coniectum accipere debeant.*
27. *De vassis dominicis et Episcoporum vel reliquorum, qui in hoste non fuerunt.*
28. *De Episcopis, Abbatibus, et Comitibus, et de placito Missorum dominicorum.*
29. *De dispensa Missorum dominicorum.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De legatione omnium Missorum dominicorum.

I. Legatio omnium Missorum nostrorum haec est. Primo, ut sicut iam aliis Missis iniunctum fuit, iustitiam faciant de rebus et libertatibus iniustè ablatis; et si Episcopus, aut Abbas, aut Vicarius, aut Advocatus, aut quislibet de plebe hoc fecisse inventus fuerit, statim restituantur. Si vero vel Comes vel Actor dominicus, vel alter Missus palatii nostri *o)*, hoc perpetraverit, et in nostram potestatem redegerit *p)*, res diligenter investigata et descripta ad nostrum iudicium reservetur.

De illis libertatibus et rebus reddendis quae in dominica vestitura sunt, qualiter inquirantur.

II. Volumus autem ut de his libertatibus et rebus reddendis quae in nostra vestitura sunt, primo per optimos quosque inquiratur. Et si per illos inveniri non possit, tunc per eos qui post illos in illa vicinia meliores sunt. Et si nec

---

o) al. mss. *palatinus.*

p) al. mss. *perpetravit-redegit*

per illos rei veritas inveniri potest, tunc liceat litigantibus ex utraque parte testes adhibere. Et si discordaverint, secundum institutionem à nobis promulgatam examinentur.

De oppressione pauperum, viduarum, et pupillorum.

III. De pauperibus, viduis, et pupillis iniustè oppressis, ut adiuventur et releventur.

De iniustis consuetudinibus noviter institutis.

IV. De iniustis occasionibus et consuetudinibus noviter institutis, sicut sunt tributa et telonei in media via, ubi nec aqua, nec palus, nec pons, nec aliquid tale fuerit unde iustè census exigi possit, vel ubi naves subtus pontes transire solent, sive in medio flumine ubi nullum obstaculum est, ut auferantur. Antiquae autem ad nostram notitiam deferantur.

De honore Ecclesiarum.

V. De honore Ecclesiarum, ut per omnia eis exhibeatur sicut nuper à nobis cum consensu omnium fidelium nostrorum constitutum est. Et ut hoc Missi nostri omnibus in sua legatione constitutis notum efficiant.

De nonis et decimis.

VI. De nonis et decimis, ut secundùm iussionem nostram dentur.

De locis dandis ad claustra Canonicorum facienda.

VII. De locis dandis ad claustra Canonicorum facienda, si (terra *q*) de eiusdem Ecclesiae rebus fuerit, reddatur ibi. Si de alterius Ecclesiae vel liberorum hominum, commutetur. Si autem de fisco nostro fuerit, nostrâ liberalitate *r)* concedatur.

De observatione praeceptorum dominicorum.

VIII. De observatione praeceptorum nostrorum et immunitatum, ut ita observentur *s)* sicut à nobis et ab antecessoribus nostris constitutum est.

De his qui per occasionem immunitatis iustitiam facere renuunt.

IX. De his qui per occasionem immunitatis iustitiam facere renuunt, ut hoc observetur quod à nobis constitutum est.

De locis iamdudum sacris, et nunc spurcitiâ foedatis.

X. De locis iamdudum sacris, et nunc spurcitiâ foedatis, ut iuxta possibilitatem in antiquum statum reformentur.

---

q) Deest in al. mss.
r) al. mss. *libertate.*
s) al. ms. *observetur.*

De beneficiis dominicis destructis.

XI. De beneficiis nostris, quae destructa inveniuntur, hoc impleatur quod nuper à nobis constitutum est.

De falsa moneta et de aliis diversis causis prohibendis.

XII. De nova moneta, et de falsa moneta, et de dispectu litterarum nostrarum et de latronibus coercendis vel puniendis, et de faidis pacandis, de homicidiis prohibendis, de periuriis et falsis testibus compescendis, de his omnibus vel caeteris his similibus hoc quod modo constituimus, omnibus adnuntietur et in futurum observetur.

De Missorum dominicorum observatione.

XIII. Hoc volumus ut Missi nostri observent, ut quicquid de his causis vel simul vel singillatim emendare potuerint, emendent, et ea quae emendaverint, diligenter scriptis notent. Et hoc sic peragere curent, quatinus iustè reprehendi à quoquam nullatenus possint. Et quae facere debent aut possunt, nullatenus praetermittant; immo caveant ne, quod absit, aut gratiâ alicuius, aut honoris aut timoris sive odii causâ, illud quod agere debent omittant. Et summoperè studeant ut hoc quod per se efficere non possunt, nobis notum faciant. Et omnimodis praevideant ut per singula capitula, tam verbis quam scriptis, de omnibus quae illic peregerint, nobis rationem reddere valeant.

De placitis à liberis hominibus observandis.

XIV. De placitis siquidem quos liberi homines observare debent, constitutio genitoris nostri penitus observanda atque tenenda est, ut videlicet in anno tria solummodo generalia placita observent, et nullus eos amplius placita observare compellat; nisi fortè quilibet aut accusatus fuerit, aut alium accusaverit, aut ad testimonium perhibendum vocatus fuerit. Ad caetera vero quae Centenarii tenent non alius venire iubeatur, nisi qui aut litigat, aut iudicat, aut testificatur.

De debito ad opus dominicum rewadiato.

XV Ut de debito quod ad opus nostrum fuerit rewadiatum talis consideratio fiat, ut is qui ignoranter peccavit, non totum secundum legem componere cogatur, sed iuxta quod possibile visum fuerit. Is vero qui tantum malâ voluntate peccavit, totam legis compositionem cogatur exsolvere.

De his qui ad palatium vel in hostem pergunt, vel inde redeunt.

XVI. Ut nullus ad palatium vel in hostem pergens, vel de palatio vel de hoste rediens, tributum, quod *trasturas* vocant, solvere cogatur.

De pontibus publicis.

XVII. Ut pontes publici qui per bannum fieri solebant, anno praesente omni loco restaurentur.

De Clericis, Monachis, et servis fugitivis.

XVIII. Ut Clerici (et Monachi *t*) et servi fugitivi ad loca sua redire iubeantur.

De Advocatis Episcoporum, Abbatum, Comitum, et Abbatissarum.

XIX. Ut nullus Episcopus, nec Abbas, nec Comes, nec Abbatissa Centenarium Comitis Advocatum habeat.

De Vicariis vel Centenariis, si latrones celaverint.

XX. Ut Vicarii vel *u*) Centenarii qui fures et latrones vel celaverint vel defenderint, secundum sibi datam sententiam diiudicentur.

De Comitibus et Vicariis admonendis de constitutione legis.

XXI. Ut Comites et Vicarii et Centenarii de constitutione legis admoneantur, quâ iubetur ut propter iustitiam pervertendam munera non accipiant.

De forestibus dominicis.

XXII. De forestibus nostris, ut ubicunque fuerint diligentissimè inquirant quomodo salvae sint et defensae, et ut Comitibus denuntient ne ullam forestem noviter instituant; et ubi noviter institutas sine nostra iussione invenerint, dimittere praecipiant.

De Missis dominicis, et de his qui iustitiam facere renuunt.

XXIII. Ut ubicunque ipsi Missi aut Episcopum aut Abbatem aut alium quemlibet quocunque honore praeditum invenerint qui iustitiam facere vel noluit vel prohibuit, de ipsius rebus vivant quandiu in eo loco iustitias facere debent.

De Missis dominicis, ubi diutiùs non debeant immorari.

XXIV. Ut in illius Comitis ministerio qui bene iustitias factas habet iidem Missi diutius non morentur, neque illuc multitudinem convenire faciant; sed ibi moras faciant ubi iustitia vel minùs vel negligenter facta est.

De Missis dominicis, et de Comite in aliquod missaticum directo.

XXV. Ut in illius Comitis ministerio iidem Missi nostri placitum non teneant qui in aliquod missaticum directus est, donec ipse reversus fuerit; ut causa quae adhuc coram Comite non fuit, et is qui se reclamat, propter suam stultitiam aut

---

t) Desunt in al. ms. *u*) al. mss. *et*.

contumaciam Comitem inde appellare noluit, iterum Comiti commendetur.

De Missis dominicis, qualiter coniectum accipere debeant.

XXVI. Ut Missi nostri qui vel Episcopi vel Abbates vel Comites sunt, quandiu propè suum beneficium fuerint, nihil de aliorum coniecto accipiant. Postquam vero inde longè recesserint, tunc accipiant secundum quod in sua tractoria continetur. Vassi vero nostri et Ministeriales, qui Missi sunt, ubicunque venerint coniectum accipiant.

De vassis dominicis et Episcoporum, vel reliquorum, qui in hoste non fuerunt.

XXVII. Ut vassi nostri, et vassi Episcoporum, Abbatum, Abbatissarum, et Comitum, qui anno praesente in hoste non fuerunt, heribannum rewadient; exceptis his qui propter necessarias causas et à Domno ac genitore nostro Karolo constitutas domi dimissi fuerunt, id est, qui à Comite propter pacem conservandam, et propter coniugem ac domum eius custodiendam, et ab Episcopo vel Abbate vel Abbatissa similiter propter pacem conservandam, et propter fruges colligendas et familiam constringendam, et Missos recipiendos, dimissi fuerunt.

De Episcopis, Abbatibus, et Comitibus, et de placito Missorum dominicorum.

XXVIII. Ut omnis Episcopus, Abbas, et Comes, exceptâ infirmitate vel nostra iussione, nullam excusationem habeat quin ad placitum Missorum nostrorum veniat, aut talem Vicarium suum mittat qui in omni causa pro illo reddere rationem possit.

De dispensa Missorum dominicorum.

XXIX. De dispensa Missorum nostrorum, qualiter unicuique iuxta suam qualitatem dandum vel accipiendum sit, videlicet Episcopo panes quadraginta, friscingae tres, de potu modii tres, porcellus unus, pulli tres, ova quindecim, annona ad caballos modii quatuor. Abbati, Comiti, atque ministeriali nostro unicuique dentur quotidie panes triginta, friscingae duae, de potu modii duo, porcellus unus, pulli tres, ova quindecim, annona ad caballos modii tres. Vassallo nostro panes decem et septem, friscinga una, porcellus unus, de potu modius unus, pulli duo, ova decem, annona ad caballos modii duo.

CAPITULARE SEXTUM ANNI DCCCXIX,
Sive Capitulare Missorum dominicorum.

Cap. I. De statu Ecclesiae et honore Pontificum, ut canonicè secundum iussionem Dominorum nostrorum vivere et conversare *v*) debeant.

II. Ut Sacerdotes et Clericos secundum normam priorum patrum vivant.

III. Ut tam Monachi quam monachae, ubicunque fuerint, regulariter vitam degant.

IV. De restauratione Ecclesiarum vel luminaria, seu officia etiam et Missas, necnon et sacritecta, ut in quantum possibilitas fuerit, per iussionem Dominorum nostrorum, ubi necessitas, restauratae et emendatae fiant.

V. De Ecclesiis et monasteria et senodochia quae ad mundio palatii pertinent aut pertinere debent, ut unusquisque iustitiam Dominorum nostrorum Regum et eorum rectum consentiat.

VI. De causis inlicitis, coniunctionibus omnibus vel etiam caeteris nefandas res, ut unusquisque in sua parochia unà cum consensu et adiutorio Comitis sui hoc pleniter sub celeritate amputare et emendare studeat. Et qui hoc facere non potuerit, ad aures piissimi Domini nostri vel eius posteribus *w*) hoc innotescat absque tarditate, ut malum quod perpetratum est canonice emendatum fiat.

VII. De viduis et orphanis et pauperibus, vel omnibus impotentibus, ut in eleemosyna Dominorum nostrorum Regum eorum iustitiam plenius accipiant.

VIII. De homicidiis et periuriis, sacrilegis, et falsis testimoniis, et hoc quod nefandum aut contrarium sacris canones esse videtur, et hoc pleniter per vestram monitionem et per iudicium Comitis emendatum fiat. Et qui hoc facere noluerit, absque tarditate auribus praecellentissimi Domini nostri vel eius posteribus hoc patefaciat.

IX. De decimis, ut unusquisque suam decimam ad Ecclesiam offerat, sicut mos vel sacra consuetudo esse dinoscitur.

X. Ut illi electi qui illos episcopatos tenent, qui canonicae esse potest, sub celeritate sacratos fiant.

XI. Volumus quidem ut ea quae superius retulimus ut unusquisque bonum certamen exinde habeant, seu et de aliis causis quas minime in hoc Capitulare inseruimus, et necessarii sunt commendandi per vestram sanctissimam monitionem emenda. Et qui hoc facere neglexerit, si Sacerdos aut Cleri-

---

v) ms. *conservare*.

w) Forte legend. *proceribus*.

cus fuerit, sciat se canonicum subiacere servitium; et si laicus, Dominorum nostrorum iudicio et eius proceribus sustinere. EXPLICIT.

CAPITULARE ANNI DCCCXX,
Sive Capitula data apud Theodonis villam, anno DCCCXX, in generali Populi conventu.

Ubi telonea exigi et ubi non exigi debeant.

I. Volumus firmiter omnibus in imperio nostro nobis à Deo commisso notum fieri, ut nullus teloneum exigat, nisi in mercatibus ubi communia commercia emuntur ac venundantur; neque in pontibus, nisi ubi antiquitus telonea exigebantur; neque in ripis aquarum, ubi tantum naves solent aliquibus noctibus manere; neque in sylvis, neque in stratis, neque in campis, neque subtus pontem transeuntibus, nec alicubi, nisi tantum ubi aliquid emitur aut venditur qualibet causâ res ad communem usum pertinens, (et ubi emptor cuiuslibet utitur herbâ *x*) aut lignis aut aliis villaticis commodis, cum eo cuius sunt quibus utitur, agat iuxta aestimationem usûs, et quod iustum est de tali re, illi persolvat. Quod si aliquis constituta mercata fugiens. ne teloneum solvere cogatur, et extra praedicta loca aliquid emere voluerit, et huiusmodi inventus fuerit, constringatur et debitum telonei persolvere cogatur. Et quisquis huiusmodi iusta telonea solvere declinantem susceperit sive celaverit, id secundum suam legem emendare compellatur: is tamen quem celavit debitum teloneum persolvat. Caeterum, sicut superius dictum est, nisi in memoratis locis nemo à quolibet exigat telonea. Et si fecerit contra haec praecepta nostra, sciat se esse damnandum sexaginta summa solidorum.

De dispensa fidelium nostrorum.

II. Sive carris, sive sagmariis, sive friskingis, sive aliis quibuslibet vehiculis, tam eorum qui nobis assidue in palatio deserviunt, quamque et eorum qui ad palatium eorum dispensam ducunt, nemo in pontibus, neque in navibus, neque in quibuslibet aliis locis, ab eis teloneum exigere praesumat. Quod si fecerit, noverit se similiter sexaginta summae solidorum poenâ plectendum. Quod si aliquis repertus fuerit qui ea quae praemissa sunt, non ad suam dispensam, nec ad proprios usus, sed potius venundandi causâ ea duxerit, noverit se sicut superius comprehensum est esse damnandum.

Qualis census exigi debeat de pontibus emendatis.

III. Nemo ex his qui pontes faciunt, aut de immunitatibus, aut de fiscis, aut de liberis hominibus, cogantur pontaticum de

---

x) al. ms. *et ubi emitur cuiuslibet ut iter agens herba.*

eodem quem fecerunt ponte persolvere. Et si forte quilibet voluerit ex propriis facultatibus eundem pontem emendare vel reficere, quamvis de suis propriis rebus eundem pontem emendet vel reficiat, non tamen de eodem ponte maiorem censum exigere praesumat, nisi sicut consuetudo fuit et iustum esse dinoscitur.

Ut nullus liber homo ad brolios dominicos operari cogatur.

IV. Omnibus notum sit quia nolumus ut liber homo ad nostros brolios operari cogatur. Attamen de aliis publicis functionibus, quas solebant iuxta antiquam consuetudinem facere, nemo se pro hac causa excuset.

De Capitulis praeterito anno additis Legi Salicae.

V. Generaliter omnes admonemus ut capitula quae praeterito anno Legi Salicae per omnium consensum addenda esse censuimus, iam non ulterius Capitula, sed tantum Lex dicantur, immo pro lege teneantur.

LUDOVICI PII IMPERATORIS,

Epistola ad Monachos Anianenses,

Data circa annum Christi DCCCXXI.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus divinâ ordinante providentiâ Imperator Augustus, venerabilibus fratribus in Aniano sive Gellone monasterio constitutis. Proxime accidit Agobardum Archiepiscopum ad nostram devenisse praesentiam, qui indicavit nobis quomodo eo praesente et Nebridio Archiepiscopo sine mora omnes pari consensu Tructesindum super vos elegissetis Abbatem. Cui facto, quia rationabile nobis videbatur, adsensum praebere non distulimus, id desiderantes ac optantes ut pietas divina id ad suam et vestram communem salutem proficere faciat, quod ille patris ac pastoris inter vos locum obtineat, et vos ut Christi oves pro humilitate ac devotione, sicut dignum ac rectum et iustum est, subditi et obedientes ei sitis; et haec obedientia et humilitatis subiectio caritatis munimine est roboranda, quam sine simulatione falsae extrinsecus ostentationis in vobis fieri necesse est. Vos enim optime nostis cum quanto studio et sudore à beatae memoriae Domno Benedicto patre vestro locus iste primo inchoatus ac constructus est; deinde quâ diligentiâ ille nitebatur ut vos, quos divina superni Pastoris gratia per suae devotionis instantiam inibi coadunaverat, secundum monasticae vitae regulam recte conversaremini; quod et, Deo largiente, iuxta id quod desideravit ad effectum perduxit. Sed et de sacrosancto eodem examine per imperium à Deo nobis commissum longe lateque

piae conversationis normam coadoptavit, ac vobis disseminare non destitit. Et cum profecto ita se res habeat, dignum vos admonere statuimus ut Deo cooperante id efficere studeatis, ne in diebus vestris res tam egregie inchoata, et ad incrementum perducta, quolibet casu quicquam detrimenti sumat, sed tales semper per Dei misericordiam esse studeatis, ut de vobis possint sicut prius magistri et doctores, sanctae non solum regularis vitae, verum omnis spiritalis normae et praecipui apicis adsumi, ubicunque necessitas vel voluntas fuerit. Porro Tructesindum Abbatem vestrum admonitum esse volumus ut circa vos paternum exerceat amorem, et consideret secundum aetatem vel valetudinem corporis, vel infirmitatis cuiuslibet molestiam, quid cui conveniat ex subiectis sibi, et caveat omnimodis ne in negligentes adeo fervida zeli castigatio modum excedat, ut eos pusillanimes reddat, nec apud observantes mandata Dei talis sit, ut torpore et desidiâ in eis rigorem constantiae frangat; sed maximâ discretione iuxta Apostolum sit omnibus omnia factus, ut omnes ad se pertinentes salvare possit. Quod si forte evenerit, quod nos non optamus, ut ille extra regulam vobis à memorato Benedicto optime traditam in aliquo deviaverit, et magis voluerit quae agenda sunt proprio arbitrio et voluntate quam vestro communi consilio agere, vos eum, ut carissimi fratres et filii, cum omni mansuetudine et patientia corrigite. Quod si vobis adsensum praebuerit, et per vos correctus fuerit, hoc Dei dono tribuatis. Si vero ille pertinacior in sua, quod absit, permanere voluerit sententiâ, tunc nobis id significare prius faciatis, quam foris vicinis vestris notum fiat; quia cum in aliis regalem exerceamus potestatem, in vobis tamen paternum semper volumus obtinere affectum. Et quamvis haec licentia à nobis sit vobis concessa, tamen summopere cavendum est ne de qualibet re adversus Abbatem vestrum, levi irâ aut pravâ perturbatione inflammati, frustra pertinaci audaciâ adversus eum commoveamini. Nam si aliquis vestrum sine ratione adversus eum inflammabitur, et nostras aures sine causa pulsaverit, nos adversus se noverit districta animadversione esse commotos; ut ille qui eiusmodi est, caeteris fiat documentum ne in posterum aliquis audeat adversus magistrum suum iniuste consurgere. Vos quoque, Seniores, in omnibus adiuvate eum, tam in districtione iuniorum fratrum, quam etiam et in reliqua utilitate monasterii; nec illum solum sub tanti ponderis onere gravari patiamini, sed iuxta Apostolum invicem onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Vos autem, iuniores Fratres, statuimus admonere ut in omnibus Abbati vestro et Senioribus fratribus obedientes sitis et humiles, non protervi, non murmuratores, sed cum omni humilitate et mansuetudine servantes propositum vestrum. Nam si secus egeritis, ut aliquis ves-

trum adversus Abbatem et Fratres infletur, et non solum sibi, sed etiam aliis perversae transgressionis fuerit incitamentum, et non sui Abbatis vel Fratrum sustineat correctionem, hunc nobis cum festinatione mitti praecipimus, ut eum in talem dirigamus locum unde ille vobis minime possit quicquam inferre scandali. Haec vobis ideo scribere iussimus, ut cognoscere possitis quantam curam ac sollicitudinem de vobis habere desideramus: eandem enim familiaritatem quam cum piae recordationis Benedicto Abbate vestro habere visi sumus, si praecepta eius obedienter custodire volueritis, vobiscum similiter habere volumus, et curam vestri ipsiusque monasterii semper agere. Et quia constat per chartam donationis praedicti patris vestri eundem monasterium Genitoris nostri prius et denuo nostrum esse alodem, eandem licentiam quam ipse prius et nos deinceps per praecepta immunitatis visi sumus concedere, perpetuis temporibus firmiter observare et inviolabiliter conservare promittimus. Et quandocunque divinâ vocatione praedictus Abbas vel successores eius de hac luce migraverint, quandiu inter vos tales invenire potueritis, qui ipsam congregationem secundum regulam Sancti Benedicti regere valeant, per saepe scriptam et roboratam nostram auctoritatem, licentiam habeatis semper eligendi Abbates. Optamus vos pro nobis orantes, ac sanctum propositum vestrum custodientes, in Christo semper bene valere.

CAPITULARE TRIBURIENSE,

Datum anno Christi DCCCXXII, ad petitionem Episcoporum in Theodonis villa congregatorum, anno superiore.

PETITIO EPISCOPORUM.

In Concilio apud Theodonis villam, ubi interfuerunt XXXII. Episcopi, Aistulfus Moguntinensis Archiepiscopus cum suis Suffraganeis; Hadabaldus, Coloniensis Archiepiscopus cum suis Suffraganeis; Hetti, Trevirensis Archiepiscopus, cum suis Suffraganeis; Ebbo, Remensis Archiepiscopus cum suis Suffraganeis, cum nuntiis reliquorum Episcoporum Galliae et Germaniae, ob nimiam praesumptionem quorumdam tyrannorum in Sacerdotes Domini baccantium, et propter factum quod in Wasconia noviter accidit de Episcopo Iohanne inhoneste et inaudite mordridato decretum est, ut communi consensu et humili devotione supplicaretur auribus Principis, si suae pietati complaceret ut calumnia in Christi Sacerdotes peracta iuxta synodalia determinaretur pleniter statuta, hoc idem Episcoporum iudicio placeret, si ex toto secundum potestatem ipsorum posset definiri, id est, ut canonicâ feriantur sen-

tentiâ, hi videlicet qui timorem Domini postponentes, in Ministros suos grassare praesumunt. Quod si vero pietati illius complaceret, iuxtà Capitula Regum praecedentium, ubi eorum provisio misericorditer in offensis pecuniae quantitatem interposuit, (pro consolatione sanctae Ecclesiae, ut praefatae res per pecuniam ab Imperatoribus Sacerdotibus ad defensionem concessam, et per poenitentiam determinari *y*) Episcoporum iudicio, si pietas illius conlaudare voluerit, sic definiri eis complacuit.

Cap. I. Si quis Subdiaconum calumniatus fuerit, vulneraverit, vel debilitaverit, et convaluerit, quinque quadragesimas sine subditis annis poeniteat, et trecentos solidos cum sua compositione et episcopalibus bannis Episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, singulas supradictas quadragesimas cum sequentibus annis poeniteat, et quadringentos solidos cum tripla sua compositione et episcopalibus bannis triplicibus Episcopo componat.

II. Si quis Diaconum calumniatus fuerit, et convaluerit, sex quadragesimas sine subditis annis poeniteat, et quadringentos solidos cum compositione sua et episcopalibus bannis Episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, singulas supradictas sex quadragesimas cum sequentibus annis poeniteat, et sexcentos solidos cum tripla sua compositione et episcopalibus bannis triplicibus Episcopo componat.

III. Si quis Presbyterum calumniatus fuerit et spassaverit, sex quadragesimas sine subditis annis poeniteat, et sexcentos solidos cum triplici sua compositione et episcopalibus bannis triplicibus Episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, duodecim annorum poenitentia secundum Canones ei imponatur, et nongentos solidos cum triplici compositione sua et episcopalibus bannis triplicibus Episcopo componat.

IV. Si quis Episcopo insidias posuerit, comprehenderit, vel in aliquo dehonestaverit, decem quadragesimas cum subditis annis poeniteat, et Presbyteri occisi *z*) triplicem compositionem componat. Si autem casu et non spontè occiditur, cum comprovincialium Episcoporum consilio homicida poeniteat. Si quis autem spontè eum occiderit, carnem non comedat, vinum non bibat omnibus diebus vitae suae, cingulum militare deponat, absque spe coniugii in perpetuo maneat.

Aistulfus Moguntinensis Archiepiscopus dixit: »Si Principibus placuerit aliisque suis Fidelibus, rogemus ut conlaudetur et subscribatur.« Et conlaudatum est et subscriptum est tam à Principe quàm à caeteris omnibus.

---

y) al. ms. *pro levigatione scilicet poenitentiae, placuit ut — determinentur.*

z) al. ms. *non occisi.*

DECRETUM IMPERATORIUM POST PETITIONEM EPISCOPORUM.

Placuit Nobis et Fidelibus nostris ut sicut ab Episcopis et reliquis Sacerdotibus, ac Dei servis, alio anno (apud Theodonis villam *a*) admoniti fuimus et rogati, ut Episcopi et eorum Ministri, quos Deus suo, non humano, iudicio reservavit, iuxtà sanctorum Canonum sanctorumque Patrum ac Capitularium praecedentium Regum coràm positorum statuta, ut Dei Sacerdotes eorumque Cooperatores, quorum intercessionibus, supplicationibus sancta Dei Ecclesia constare videtur, intacti permaneant.

I. Constituimus ut si quis Subdiaconum calumniatus fuerit, et convaluerit, poenitentiâ canonicâ poeniteat, et trecentos solidos Episcopo componat. Et si mortuus fuerit, iuxta id quod Canones praecipiunt poeniteat, et quadringentos solidos Episcopo componat.

II. Si Diaconum quis calumniatus fuerit, et convaluerit, poeniteat secundùm Canones, et quadringentos solidos Episcopo componat. Si non convaluerit, iuxtà praecepta synodalica poeniteat, et sexcentos solidos Episcopo componat.

III. Si Presbyterum quis malè tractaverit et spassaverit, secundum eius Episcopi sententiam poeniteat, et nongentos solidos Episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, ut Synodus diiudicaverit poeniteat, et mille ducentos solidos Episcopo componat *b*).

IV. Et si quis Episcopo insidias posuerit, comprehenderit, vel in aliquo dehonestaverit, poeniteat secundum Canonum statuta, et Presbyteri occisi *c*) triplicem compositionem cum iustitiis quae in superiori Capitulo scripta et confirmata esse videntur, componat.

V. Si quis per industriam Episcopum occiderit, iuxta id quod (apud Theodonis villam *d*) à xxxiii. Episcopis decretum est, et quod ibi à Nobis et à Primatibus totius Galliae et Germaniae benignâ conlaudatione conlaudatum est et subscriptum, poeniteat, (et pecuniam à nobis concessam Ecclesiae viduatae persolvat *e*).

VI. Et hoc de nostro adiecimus, ut si quis in his supradictis sanctorum Canonum nostrique Decreti sanctionibus Episcopis inobediens et contumax extiterit, primùm canonicâ sententiâ feriatur, deinde in nostro regno beneficium non ha-

---

a) al. ms. *Triburiae.*

b) al. ms. *Si presbyter male tractatus fuerit et spassaverit, secundum eius Episcopi sententiam poeniteat in cuius territorii potestate esse dinoscitur. Si autem mortuus fuerit, ut Synodus diiudicaverat poeniteat, et DCCCC. solidos Episcopo componat.*

c) al. ms. *non occisi.*

d) al. ms. *apud Triburiam.*

e) Desunt in al. mss.

beat, et alodis eius in bannum mittatur; et si annum et diem in nostro banno permanserit, ad fiscum nostrum redigatur, et captus in exilium religetur, et ibi tamdiu custodiatur et constringatur donec coactus Deo et sanctae Ecclesiae satisfaciat, quod prius gratis facere noluerat.

Et si omnibus vobis ista complacuerint, dicite. Et tertio ab omnibus conclamatum est: *Placet.* Et Imperatores et penè omnes Galliae et Germaniae Principes subscripserunt, singuli singulas facientes cruces. Et Ecclesiasticus Ordo Deo et Principibus laudes referentes hymnum *Te Deum laudamus* decantaverunt. Et sic soluta est Synodus.

CAPITULARE

De Causis Monasterii Sanctae Crucis Pictaviensis, datum circa annum Christi DCCCXXII.

Capitulare de Monasterio Sanctae Crucis, quod est situm intrà Pictavensem urbem, quod piissimus Imperator Lugdovicus fieri praecepit, atque ut idem ab omnibus observaretur, glorioso filio suo Pippino commisit.

Cap. I. Ut à nemine praedictae Sanctimoniales opprimantur iniustè vel condemnentur, ab ipso Domno Pippino Rege provideatur.

II. Ut à nemine temporale servitium exterius ullo modo quaeratur, nisi quantum ab eis quaesivi postquam eas sub regulari norma vivere constitui.

III. Similiter ut res monasterii, quas modo habent, non prius ab ullo auferantur quàm aut ante Domnum Pippinum aut ante Comitem palatii illius praefata ratio reddatur.

IV. Ut temporale servitium in opere femineo ab eis ad partem dominicam nullatenùs quaeratur: quia si hoc fieri coeperit, omnino ordo regularis stare non poterit.

V. De caeteris vero quaestionibus quas aut alii ab ipsis aut ipsae quaerunt ab aliis, secundum consuetudinem ante Comitem vel Vicarios eius iustitiam reddant et accipiant; tantum ut iustè fiant.

VI. Ut omnino caveatur ne ultra centenarium numerum Congregatio illa per cuiuscunque petitionem multiplicetur.

VII. Ut omnino provideatur ne Clericorum numerus plusquàm xxx. augeatur; et ipsi per omnia ad dictam Congregationem sanctae Crucis honestè et perfectè obedientes sint atque subiecti ..... Sin autem, liber discedat. Colonus autem vel servus ad naturale servitium, velit nolit, redeat.

VIII. Item, si quando necesse fuerit, per iussionem Domni Pippini Regis Ramnulfum specialiter Missum habeant. Quando vero necesse non fuerit, Advocatus earum per se iustitiam faciat et accipiat.

CAPITULARE ANNI DCCCXXIII

Admonitionem generalem continens ad utriusque ordinis homines, cum instructione Missorum Dominicorum quos Imperator in diversas regni provincias destinabat.

INDEX CAPITULORUM.

1. *Praefatio.*
2. *De divina providentia in constitutione Domni Imperatoris, et de conservatione trium capitulorum.*
3. *De hoc quòd admonitor fidelium Domnus Imperator sit, et omnes fideles adiutores ipsius.*
4. *De sacro ministerio Episcoporum, et de admonitione Domni Imperatoris ad Episcopos.*
5. *De admonitione Domni Imperatoris ad Episcopos, de Sacerdotibus ad eorum curam pertinentibus, et de scholis.*
6. *De admonitione ad Comites pro utilitate sanctae Dei Ecclesiae.*
7. *De admonitione ad Laicos pro honore ecclesiastico conservando.*
8. *De admonitione ad Abbates et Laicos pro monasteriis ex regali largitate sibi commissis.*
9. *De admonitione ad Episcopos, Abbates, et ad omnes fideles, pro Comitum adiutoriis.*
10. *De admonitione ad Episcopos vel omnes pro concordia ad invicem et cum caeteris fidelibus.*
11. *De admonitione ad omnes generaliter pro caritate et pace ad invicem.*
12. *De hoc quòd unusquisque Episcoporum vel Comitum partem ministerii regalis habeat, et de testimonio ipsorum ad invicem.*
13. *De causa orta ad inhonorationem regni pertinente.*
14. *De pace in itinere exercitali custodienda.*
15. *De denuntiatione, ut qui in hostem pergunt, suos qui in suo obsequio sunt unusquisque cognoscat.*
16. *De inhonoratione Regis propter negligentiam eorum qui legationes malè recipiunt.*
17. *De locis in quibus legationes recipiendae sunt.*
18. *De admonitione unius monetae.*
19. *De iniustis teloneis.*
20. *De pontibus ubi antiquitùs fuerùnt renovandis.*
21. *De nonis et decimis.*
22. *De operibus in restauratio-*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

Praefatio.

I. Omnibus vobis aut visu aut auditu notum esse non dubitamus quia genitor noster et progenitores, postquam à Deo ad hoc electi sunt, in hoc praecipuè studuerunt ut honor sanctae Dei Ecclesiae et status regni decens maneret. Nos etiam iuxta modum nostrum eorum sequentes exemplum, saepe vestram devotionem de his admonere curavimus; et Deo miserante multa iam emendata et correcta videmus: unde et Deo iustas laudes persolvere, et vestrae bonae intentioni multimodas debemus gratias referre.

De divina providentia in constitutione Domni Imperatoris, et de conservatione trium Capitulorum.

II. Sed quoniam complacuit divinae providentiae nostram mediocritatem ad hoc constituere ut sanctae suae Ecclesiae et regni huius curam gereremus, ad hoc certare et nos et filios ac socios nostros diebus vitae nostrae optamus, ut tria specialiter Capitula et à nobis et à vobis, Deo opem ferente, in huius regni administratione specialiter conserventur; id est, ut defensio et exaltatio vel honor sanctae Dei Ecclesiae et servorum illius congruus maneat, et pax et iustitia in omni generalitate populi nostri conservetur. In his quippe maximè studere, et de his in omnibus placitis quae vobiscum Deo auxiliante habituri sumus, vos admonere optamus, sicut debitores sumus.

De hoc quòd admonitor fidelium Domnus Imperator sit, et omnes fideles adiutores ipsius.

III. Sed quamqnam summa huius ministerii in nostra persona consistere videatur, tamen et divinâ auctoritate et humanâ ordinatione ita per partes divisum esse cognoscitur, ut unusquisque vestrûm in suo loco et ordine partem nostri ministerii habere cognoscatur. Unde apparet quòd ego omnium vestrûm admonitor esse debeo, et omnes vos nostri adiutores

esse debetis. Nec enim ignoramus quid unicuique vestrûm in sibi commissa portione conveniat. Et ideo praetermittere non possumus quin unumquemque iuxta suum ordinem admoneamus.

De sacro ministerio Episcoporum, et de admonitione Domni Imperatoris ad Episcopos.

IV. Sed quoniam scimus quod specialiter pertineat ad Episcopos ut primum ad sacrum ministerium suscipiendum iustè accedant, et in eodem ministerio religiosè vivant, et tam bene vivendo quàm rectè praedicando populis sibi commissis iter vitae praebeant, et ut in monasteriis in suis parochiis constitutis sancta religio observata fiat, et ut unusquisque iuxta suam professionem veraciter vivat, curam impendant, omnes vos in hoc sacro ordine constitutos et officio pastorali functos monemus atque rogamus ut in hoc maximè elaborare studeatis, et per vosmetipsos et per vobis subiectos, quantum ad vestrum ministerium pertinet, nobis veri adiutores in administratione ministerii nobis commissi existatis, ut in iudicio non condemnari pro nostra et vestra negligentia, sed potius pro utrorumque bono studio remunerari mereamur; et ubicunque per neglegentiam Abbatis aut Abbatissae vel Comitis, sive vassi nostri aut alicuius cuiuslibet personae, aliquod vobis difficultatis in hoc apparuerit obstaculum, nostrae dinoscentiae id ad tempus insinuare non differatis: ut nostro auxilio suffulti, quod vestra auctoritas exposcit, famulante, ut decet, potestate nostrâ perficere valeatis.

De admonitione Domni Imperatoris ad Episcopos, de Sacerdotibus ad eorum curam pertinentibus, et de scholis.

V. De Sacerdotibus vero ad vestram curam pertinentibus magnum adhibete studium, ut qualiter vivere debeant, et quomodo populis ad suam portionis curam pertinentibus exemplo et verbo prosint, à vobis cum magna cura edoceantur et admoneantur, et id ut facere studeant, vestrâ pontificali auctoritate constringantur. Quicquid autem in illis à populis iustè reprehenditur in exemplo propriae conversationis, vestra providentia corrigere non negligat. Ne vero Ecclesiae illis commissae in restauratione aut in luminaribus iuxta possibilitatem rerum ab illis negligantur, vestra nihilominus invigilare debet solertia. Et sicut alios prohibetis ne de mansis ad Ecclesiae luminaria datis aliquid accipiant, sic et vos et vestri Archidiaconi de eisdem mansis nihil accipiendo aliis exemplum praebeatis; sed potius ad id ad quod data sunt servire concedantur. ut totum, sicut dictum est, in restauratione Ecclesiarum et luminaribus vestra auctoritate et studio cedere possit. Scholae sanè ad filios et ministerios Ecclesiae instruendos vel edocendos, sicut nobis praeterito tempore ad Attinia-

cum promisistis, et vobis iniunximus, in congruis locis, ubi necdum perfectum est, ad multorum utilitatem et profectum à vobis ordinari non negligantur.

De admonitione ad Comites pro utilitate sanctae Dei Ecclesiae.

VI. Vobis vero Comitibus dicimus, vosque commonemus, quia ad vestrum ministerium maximè pertinet, ut reverentiam et honorem sanctae Dei Ecclesiae exhibeatis, et cum Episcopis vestris concorditer vivatis, et eis adiutorium ad suum ministerium peragendum praebeatis, et ut vos ipsi in ministeriis vestris pacem et iustitiam faciatis, et quae nostra auctoritas publicè fieri decernit, ut in vestris ministeriis studiosè perficiantur studeatis. Proinde monemus vestram fidelitatem ut memores sitis fidei nobis promissae, et in parte ministerii nostri vobis commissi, in pace scilicet et iustitia facienda, vosmetipsos coram Deo et coram hominibus tales exhibeatis, ut et nostri veri adiutores et populi conservatores iustè dici et vocari possitis; et nulla quaelibet causa, aut munerum acceptio, aut amicitia cuiuslibet, vel odium aut timor, vel gratia ab statu rectitudinis vos deviare compellat quin inter proximum et proximum semper iustè iudicetis. Pupillorum vero et viduarum et caeterorum pauperum adiutores et defensores, et sanctae Ecclesiae vel servorum illius honoratores, iuxta vestram possibilitatem sitis. Illos quoquè qui temeritate et violentiâ in furtis et latrociniis sive rapinis communem pacem populi perturbare moliuntur, vestro studio et correctione, sicut decet, compescite. Et si aliqua persona in aliquo vobis impedimento fuerit quin ea quae dicimus facere non valeatis, nobis ad tempus illud notum fiat, ut nostrâ auctoritate adiuti ministerium vestrum dignè adimplere possitis.

De admonitione ad laicos pro honore ecclesiastico conservando.

VII. Omnes vero laicos monemus ut honorem ecclesiasticum conservent, et dignam venerationem Episcopis et Dei Sacerdotibus exhibeant, et ad eorum praedicationem cum suis devotè occurrant, et ieiunia ab illis communiter indicta reverenter observent, et suos observare doceant et compellant. Et ut etiam dies dominicus, sicut decet, et honoretur et colatur omnes studeant. Et ut liberius fieri possit, mercata et placita à Comitibus, sicut saepe admonitum fuit, illo die prohibeantur.

De admonitione ad Abbates et Laicos pro Monasteriis ex regali largitate sibi commissis.

VIII. Abbatibus quoquè et Laicis specialiter iubemus ut in monasteriis quae ex nostra largitate habent, Episcoporum

consilio et documento ea quae ad religionem Canonicorum, Monachorum, Sanctimonialium pertinent, peragant, et eorum salubrem admonitionem in hoc libenter audiant et obediant.

De admonitione ad Episcopos, Abbates, et ad omnes fideles, pro Comitum adiutoriis.

IX. Episcopis iterùm, Abbatibus, et vassis nostris, et omnibus fidelibus laicis dicimus ut Comitibus ad iustitias faciendas adiutores sitis.

De admonitione ad Episcopos vel omnes pro concordia ad invicem et cum caeteris fidelibus.

X. Episcopi vero vel Comites et ad invicem et cum caeteris fidelibus concorditer vivant, et ad sua ministeria peragenda vicissim sibi adiutorium ferant.

De admonitione ad omnes generaliter pro caritate et pace ad invicem.

XI. Omnibus etiam generaliter dicimus ut caritatem et pacem ad invicem habeatis, et generalem iussionem nostram generaliter observare decertetis, et Missis nostris pro qualicunque scilicet aut ecclesiastica aut publica utilitate vel opportunitate à nobis directis nostri honoris causâ honorem exhibeatis, et nostrae propter auctoritatis venerationem ea quae per illos iniungimus, agere non negligatis.

De hoc quod unusquisque Episcoporum vel Comitum partem ministerii regalis habeat, et de testimonio ipsorum ad invicem.

XII. Et quoniam, sicut diximus, unusquisque vestrûm partem ministerii nostri per partem habere dinoscitur, volumus studere et per clamatores et per alia quaelibet certa indicia, et per Missos nostros quos ad hoc ordinaverimus, qualiter unusquisque ad hoc certare studuerit, et per commune testimonium, id est, Episcoporum de Comitibus, Comitum de Episcopis, comperire qualiter scilicet Comites iustitiam diligant et faciant, et quam religiosè Episcopi conversentur et praedicent, et amborum relatu de aliorum fidelium in suis ministeriis consistentium aequitate et pace atque concordia cognoscere. Similiter etiam volumus ut omnes illis et illi omnibus de communi societate et statu à nobis interrogati, verum testimonium sibi mutuo perhibere possint.

De causa orta ad inhonorationem regni pertinente.

XIII. Et si talis causa in qualibet provincia aut in aliquo comitatu orta fuerit quae aut ad inhonorationem regni aut ad commune damnum pertineat, quae etiam sine nostra potestate corrigi non possit, nos diù latere non permittatis, qui omnia corrigere debemus: quia quicquid hactenus in his quae ad

pacem et iustitiam totius populi pertinent, et ad honorem regni et communem utilitatem, aut à nobis aut à vobis neglectum est, debemus Deo auxiliante certare qualiter abhinc nostro et vestro studio emendatum fiat.

De pace in itinere exercitali custodienda.

XIV. De pace vero in exercitali itinere servanda usque ad marcham hoc omnibus notum fieri volumus, quod quicunque auctorem damni sibi praeterito anno inlati nominatim cognoscit, ut iustitiam de illo quaerat et accipiat.

De denuntiatione, ut qui in hostem pergunt, suos qui in suo obsequio sunt unusquisque cognoscat.

XV. Deinceps tamen omnibus denuntiare volumus ut cognoscat unusquisque omnes qui in suo obsequio in tali itinere pergunt, sive sui sint, sive alieni, ut ille de eorum factis rationem se sciat redditurum; et quicquid ipsi in pace violanda deliquerint, ad ipsius debet periculum *f*) pertinere; eà scilicet conditione, ut pacis violator primum iuxta facinoris qualitatem, sive coram nobis, sive coram Misso nostro, dignas poenas persolvat; et Senior qui secum talem duxerit, quem aut constringere noluit aut non potuit ut nostram iussionem servaret, et insuper in nostro regno praedas facere non timeret, pro illius negligentia, si antè eum de his non admonuerit, et postquam negligentia contemptoris ad eius notitiam pervenerit, eum corrigere sicut decet neglexerit, honore suo privetur; ut scilicet neuter illorum sine iusta vindicta remaneat.

De inhonoratione Regis propter negligentiam eorum qui legationes malè recipiunt.

XVI. De inhonoratione quoquè Regis et regni, et mala fama in exteras nationes dispersa, propter negligentiam eorum qui legationes ad nos directas in suis mansionibus aut malè recipiunt, aut constitutam à nobis expensam non tribuunt, aut paravereda dare nolunt, aut furto aliquid eis subripiunt, aut, quod perpessimum est, apertas violentias, eos caedendo, et res eorum diripiendo, in ipsis exercere non pertimescunt, hoc omnibus notum esse volumus, quod quicunque ex his qui honores nostros habent, abhinc negligentiam hanc emendare non certaverit, et suos homines, qui eius vice hoc agere debent, ut id benè perficiant non instruxerit, aut constrinxerit ut ulterius illud negligere non praesumant, et honorem nostrum et regnum nobis commissum custodire contempserit, nec nostrum nec regni nostri honorem ulteriùs volumus ut habeat; sed volumus ut unusquisque fidelium nostrorum procuratores

---

f) al. mss. *pluvium; plivium.*

rerum suarum de his specialiter instruat, ut quandocunque et undecunque legatio advenerit, et aut litteras aut Missum viderint, honorificè illam in omni loco imperii nostri, propter nostrum et totius regni honorem, omnes suscipere valeant.

De locis in quibus legationes recipiendae sunt.

XVII. In illis vero locis ubi modo via et mansionatici à genitore nostro et à nobis per Capitulare ordinati sunt, Missos ad hoc specialiter constitutos, qui hoc iugiter praevideant, habeant, ut omnia quae ad easdem legationes suscipiendas pertinent, fideles nostri ad hoc constituti ad tempus praeparare studeant, ut non tunc sit necesse de longe quaerere vel adducere quando tempus est illa dare vel persolvere. In caeteris vero locis per totum imperium nostrum unusquisque fidelium nostrorum, et per se et per ministros suos, sicut diximus, sedulam vigilantiam adhibeat.

De admonitione unius monetae.

XVIII. De moneta vero, unde iam per tres annos et admonitionem fecimus, et tempus quando una teneretur et aliae omnes cessarent constituimus, hoc omnibus notum esse volumus, quoniam ut absque ulla excusatione cito possit emendari, spatium usque ad Missam sancti Martini dare decrevimus ut unusquisque Comitum in suis ministeriis de hoc iussionem nostram tunc possit habere adimpletam; quatinus ab illa die non alia, sed illa sola per totum regnum nostrum ab omnibus habeatur, iuxta illam constitutionem, sicut in Capitulis quae de hac re illis Comitibus dedimus, in quorum ministeriis moneta percutitur, constitutum est. Quia tunc volumus Missos nostros huius rei gratiâ dirigere per singulos comitatus, qui diligenter inquirant qualiter Comites in hoc nostram iussionem adimplere certaverint. Et quicunque negligens inde inventus fuerit, volumus ut ante nostram praesentiam quantociùs venire iubeatur, et rationem reddat utrùm hoc quod iussimus facere noluerit aut non potuerit; aut si aliquâ re praepediente id facere non potuit, cur nobis ipsam impossibilitatem ad tempus non adnuntiavit; quia si ipse aut non voluit, aut suae negligentiae causâ non potuit, nos talem invenire volumus qui hoc quod iubemus, servare velit et possit. Ut autem iussio nostra in hac re citiùs impleatur, volumus ut quicunque ab illa die alium denarium negotiandi causâ protulerit, à Comite et ministris eius auferatur ab eo.

De iniustis teloneis.

XIX. Similiter quoquè de iniustis teloneis, de quibus qualiter ab omnibus observandum esset, et Capitulis constituimus, et creberrimas admonitiones fecimus, praedicti Missi nostri volumus ut inquisitionem faciant à quibus nostra iussio

in hoc adimpleta, à quibus quoquè sit neglecta; et eum qui implere neglexit aut distulit, ad nostram volumus ut veniat iussus praesentiam, ut cito rationem de his, sicut superius diximus, reddat; et si culpabilis inventus fuerit, dignam correctionem accipiat, ut caeteris negligentibus exemplum terroris praebeat.

De pontibus ubi antiquitùs fuerunt renovandis.

XX. Ut ubi pontes antiquitus fuerunt, et in his locis ubi tempore genitoris nostri ipso iubente diversarum necessitatum causâ facti sunt, omnino absque ulla dilatione ab his qui eos tunc fecerunt, restituantur et renoventur, ita ut ad Missam sancti Andreae restaurati fiant nisi fortè aut ipsa operis magnitudo aut aquarum in quolibet inundatio hoc prohibeat. Aliter vero nullus qualibet occasione hoc negligere aut differre praesumat, quin ad praedictum tempus completum fiat. Et Missi nostri, quorum superius mentionem fecimus, volumus ut renuntient in quibus locis nostra iussio impleta, in quibus neglecta est, aut aliquâ impossibilitate vel certâ ratione dilata.

De nonis et decimis.

XXI. De nonis quidem et decimis, unde et genitor noster et nos frequenter et in diversis placitis admonitionem fecimus, et per Capitularia nostra qualiter haec observentur ordinavimus, volumus atque iubemus ut de omni conlaborato et de vino et foeno fideliter et pleniter ab omnibus nona et decima persolvatur. De nutrimine vero prodecima, sicut hactenus consuetudo fuit, ab omnibus observetur. Si quis tamen Episcoporum fuerit qui argentum pro hoc accipere velit, in sua maneat potestate, iuxta quod eí et illi qui hoc persolvere debet convenerit.

De operibus in restaurationem Ecclesiarum adimplendis.

XXII. Similiter quidem de operibus in restaurationem Ecclesiarum, sive in faciendo, sive in redimendo, episcopalis potius sequatur voluntas. Nullatenus tamen remaneat quin, sicut à nobis saepe iussum est, hoc aut illud partibus Ecclesiarum persolvatur. Et hoc omnibus notum sit, quia quicunque negligenter exinde egerit, et coram nobis exinde negligens repertus fuerit, illud volumus omnino ut subeat quod in nostro Capitulari de hac re communi consultu fidelium nostrorum ordinavimus.

De Comitibus, ut Ministris Ecclesiae in suis ministeriis adiutores sint.

XXIII. Comites vero Ministris Ecclesiae in eorum ministeriis, ut hoc plenius et de nostris et de se et de suis hominibus obtinere possint, adiutores in omnibus fiant. Et

quicunque primâ et secundâ vice de his à Comite admonitus non se se correxerit, volumus ut per eundem Comitem eius negligentia ad nostram notitiam perferratur, ut nostrâ auctoritate quod in nostro Capitulari continetur, subire cogatur.

De Capitulis à Cancellario palatii ab Archiepiscopis et Comitibus accipiendis.

XXIV. Volumus etiam ut Capitula quae nunc et alio tempore consultu nostrorum fidelium à nobis constituta sunt, à Cancellario nostro Archiepiscopi et Comites eorum de propriis civitatibus modo, aut per se aut per suos Missos, accipiant, et unusquisque per suam dioecesim caeteris Episcopis, Abbatibus, Comitibus et aliis fidelibus nostris ea transcribi faciant, et in suis comitatibus coram omnibus relegant, ut cunctis nostra ordinatio et voluntas nota fieri possit. Cancellarius tamen noster nomina Episcoporum et Comitum qui ea accipere curaverint, notet, et ea ad nostram notitiam perferat, ut nullus hoc praetermittere praesumat. Vassi quoquè et vassalli nostri nobis famulantes volumus ut condignum apud omnes habeant honorem, sicut à genitore nostro et à nobis saepe admonitum est.

De nominibus locorum in quibus Missi dominici legatione funguntur.

XXV. In Vesontio, quae est dioecesis Bernoini Archiepiscopi, Heiminus Episcopus et Monogoldus Comes. In Mogontia, quae est dioecesis Heistulfi Archiepiscopi, idem Heistulfus Episcopus et Ruotbertus Comes. In Treveris Hetti Archiepiscopus et Adalbertus Comes. In Colonia Hadaboldus Archiepiscopus et Eemundus Comes. In Remis Ebbo Archiepiscopus, quando potuerit; et quando ei non licuerit, Ruotadus Episcopus eius vice et Ruotfridus Comes sint super sex videlicet comitatus, id est, Remos, Catalaunem, Suessionem, Sylvanectem, Belvacum, et Laudunum. Super quatuor vero Episcopatus qui ad eandem diocesim pertinent, id est, Noviomacensem, Ambianensem, Tarvanensem, et Camaracensem, Ragenarius *g*) Episcopus et Berengarius Comes. Senones Hieremias Archiepiscopus et Donatus Comes. Rotomagum Willibertus Archiepiscopus, et Ingobertus Comes. Turonem Landrannus Archiepiscopus, et Ruotbertus Comes. Lugdunum, Tarantasia, et Vienna Albericus Episcopus, et Richardus Comes.

De commemoratione ad legationem praedictorum Missorum pertinente.

XXVI. Commemoratio quid ad praedictorum Missorum legationem pertineat Primo, ut conventum in duobus aut

g) al. mss. *Raganarius*, *Regenarius*, *Regnarius*, *Rangarius.*

tribus locis congregent, ubi omnes ad eorum legationem pertinentes convenire possint; et omnibus generaliter notum faciant qualis sit eorum legatio, scilicet ad hoc se esse à nobis Missos constitutos, ut si quilibet Episcopus aut Comes ministerium suum propter quodlibet impedimentum implere non possit, ad eos recurrat, et cum eorum adiutorio ministerium suum adimpleat. Et si talis causa fuerit quae per eorum admonitionem emendari non possit, per eos ad nostram notitiam deferatur. Et si fortè Episcopus aut Comes aliquid negligentius in suo ministerio egerit, per istorum admonitionem corrigatur. Et omnis populus sciat ad hoc eos esse constitutos, ut quicunque per negligentiam aut incuriam, vel impossibilitatem Comitis, iustitiam suam adquirere non potuerit, ad eos primum querelam suam possit deferre, et per eorum auxilium iustitiam adquirere; et quando aliquis ad nos necessitatis causâ reclamaverit, ad eos possimus relatorum querelas ad definiendum remittere. Ipsi vero Missi non sine certissima causa vel necessitate huc illucque discurrant; nisi fortè quando tale aliquid in cuiuslibet ministerio ad legationem suam pertinente ortum esse cognoverint quod eorum praesentiâ indigeat, et sine illorum consilio vel adiutorio emendari non possit. Inde tamen debent esse solliciti, ut propter illorum negligentiam nihil in sua legatione incorrectum remaneat; sed ubi certam et veram necessitatem cognoverint, nostram iussionem adimplere non negligant.

De hoc quod per Missos dominicos ea quae per Capitula statuta sunt, omnibus nota fieri debeant.

XXVII. Volumus etiam ut omnibus notum sit quia ad hoc constituti sunt, ut ea quae per Capitula nostra generaliter de quibuscunque causis statuimus, per Missos nota fiant omnibus, et in eorum procuratione consistant, ut ab omnibus adimpleantur. Et ubi fortè aliquo tali impedimento, quod per eos emendari non possit, aliquid de his quae constituimus ac iussimus remanserit imperfectum, eorum relatu nobis ad tempus indicetur, ut per nos corrigatur quod per eos corrigi non potuit.

Admonitio ad eos qui legatione funguntur.

XXVIII. Nosse vos credimus quanti sit ponderis legatio quam vobis commisimus, et quam sit periculosum tantae rei curam negligere quantam vos pro nostra omnium communi salute ex nostra obligatione suscepisse non ignoratis. De qua re cùm vos interrogassemus, non sic nobis responsum est ut in eo responso sufficere potuisset ad eam dispositionem quam rerum necessitas ad communem utilitatem pertinentium poscere videbatur, vel quae nobis aliquod securitatis solatium afferre potuisset. Et hoc ideo evenisse perspeximus quia anno prae-

terito, quando Capitula legationis vestrae vobis dedimus, cautè vos observare iussimus ne sine causa his quos honoratos esse volumus, aliqua fieret iniuria. Quaprópter volumus vobis notum facere qualiter nunc Domino adiuvante eandem iussionem nostram debeatis adimplere. Volumus ut Missi nostri, quos ad hoc constitutos habemus, ut curam et sollicitudinem habeant quatinus unusquisque qui rector à nobis populi nostri constitutus est, in suo ordine officium sibi commissum iustè ac Deo placitè ad honorem nostrum ac populi nostri utilitatem administret, in hunc modum cognoscendi diligentiam adhibeant, si ea quae in Capitulari nostro quod eis anno praeterito dedimus, continentur, secundum voluntatem Dei ac iussionem nostram fiant adimpleta. Itaque volumus ut medio mense Maio conveniant iidem Missi unusquisque in sua legatione, cum omnibus Episcopis, Abbatibus, Comitibus, ac Vassis nostris, Advocatis nostris, ac Vicedominis Abbatissarum, necnon et eorum qui propter aliquam inevitabilem necessitatem ipsi venire non possunt, ad locum unum. Et si necesse fuerit, propter opportunitatem conveniendi, in duobus vel tribus locis, vel maximè propter pauperes populi, idem conventus habeatur, qui omnibus congruat. Et habeat unusquisque Comes Vicarios et Centenarios suos, necnon et de primis Scabineis suis tres aut quatuor. Et in eo conventu primum christianae Religionis et ecclesiastici Ordinis collatio fiat. Deinde inquirant Missi nostri ab universis qualiter unusquisque illorum qui ad hoc à nobis constituti sunt, officium sibi commissum secundum Dei voluntatem ad iussionem nostram administret in populo, et quàm concordes atque unanimes ad hoc sint, vel qualiter vicissim sibi auxilium ferant ad ministeria sua peragenda. Et tam diligenter ac studiosè hanc investigationem faciant, ut omnem rei veritatem per eos cognoscere valeamus. Et si aliqua talis causa ad eorum notitiam perlata fuerit quae illorum auxilio indigeat, secundum qualitates causarum quae in nostro Capitulari continentur, tunc volumus ut illuc pergant, et ex nostra auctoritate illud corrigere studeant.

COMMONITORIUM

Datum Hieremiae, Archiepiscopo Senonensi, et Ionae, Episcopo Aurelianensi, à Ludovico Pio, Imperatore, anno DCCCXXIV, cum ab ipso Legati Romam irent ad Eugenium II. Papam Romanum, in causa Imaginum.

Hieremiae et Ionae, venerabilibus Episcopis, in Domino salutem. Venerunt ad praesentiam nostram Halitgarius et Amalarius Episcopi, VIII Idûs Decembris, deferentes collectiones de libris sanctorum Patrum, quas in Conventu apud

Parisios habito simul positi collegistis, quas etiam coram nobis perlegi fecimus. Et quia placuerunt, et ad id propter quod collectae sunt necessariae atque utiles à nobis iudicantur, sub omni celeritate vobis censuimus dirigendas. Idcirco admonendo praecipimus solertiae vestrae ut priusquam de his aliquid Domno Apostolico indicetis, diligenti cura eadem vos recensere curetis, et ea quae melius et aptius praesenti negotio convenire inveneritis, excerpere atque describere illique ad legendum offerre studeatis; quia enim, ut nostis nos ab eo petivimus licentiam quatenus has collectiones à Sacerdotibus nostris fieri permitteret. Et ideo non poterit praetermitti quin ei ostendatur quod ex ipsius permissione collectum est. Illud tamen summopere praevidete, ut ea illi de his ostendatis quae rationi de Imaginibus habendae per omnia conveniant, et quod ipse sel sui reiicere minime valeant. Sed et vos ipsi tam patienter ac modeste cum eo de hac causa disputationem habeatis, ut summopere caveatis ne nimis ei resistendo eum in aliquam inrevocabilem pertinaciam incidere compellatis; sed paulatim, verbis eius quasi obsequendo, magis quàm apertè resistendo, ad mensuram quae in habendis Imaginibus retinenda est eum deducere valeatis, et ideo potius efficere contendatis ut negotium de quo agitur ad meliorem quàm ad peiorem statum cum Dei adiutorio perducatur. Postquam vero hanc rationem de earumdem Imaginum causa consummaveritis, si tamen hoc ad nihilum Romana pertinacia permiserit, ut ratio inter vos habita aliquo bono et convenienti fine claudatur, et ille vobis indicaverit quod legatos suos ob eandem causam in Graeciam mittere velit, volumus ut eum interrogetis si illi placeat ut nostri legati pariter cum suis in Graeciam pergant. Et si hoc ei melius visum fuerit, seque omnino velle responderit, tunc volumus ut sub omni festinatione litteris vestris à vobis ad nos directis nos inde certos faciatis, simulque et de vestro adventu ad nos; ut eo tempore quo vos ad nostram veneritis praesentiam, Halitgarium et Amalarium nobiscum inveniatis. Vos autem cum Domno Apostolico considerate ubi ille vel quando velit ut sui ac nostri legati ad naves conscendendas se iungere debeant, et hoc nobis per nosmetipsos, cum Deo volente veneritis, adnuntiare potestis.

EPISTOLA AD EUGENIUM II. PAPAM

Missa per Hieremiam et Ionam Episcopos cum actis Synodi Parisiensis.

Sanctissimo ac reverendissimo Domno et in Christo patri Eugenio, summo Pontifici et universali Papae, Hludouvicus et

Hlotharius divinâ ordinante providentiâ Imperatores Augusti, spiritales filii vestri, sempiternam in Domino nostro Iesu Christo salutem. Quia veraciter nos debitores esse cognovimus ut his quibus regimen Ecclesiarum et ovium dominicarum cura commissa est, in omnibus causis ad divinum cultum pertinentibus opem atque auxilium, pro qualitate virium nostrarum et intellectus nostri capacitate, feramus, idcirco praetermittere nequivimus quin tunc, quando legati Graecorum nobis manifestaverunt qualem ad vos deberent perferre legationem, summâ curâ ac sollicitudine tractaremus quale vobis adiutorium in hoc negotio cum Dei auxilio exhibere potuissemus. Et ob hoc à vestra sanctitate petivimus ut Sacerdotibus nostris liceret de libris sanctorum Patrum sententias quaerere atque colligere quae ad eandem rem pro qua iidem legati vos consulturi erant, veraciter definiendam convenire potuissent: quas cum illi iuxta concessam etiam à vobis licentiam solerter inquirerent, et divinâ opitulante gratiâ quicquid invenire tam brevi temporis spatio potuerunt, collegissent, nobis ea perlegenda direxerunt. Quibus perlectis, ea vestrae sanctitati legenda atque examinanda per hos legatos nostros, Hieremiam scilicet et Ionam venerabiles Episcopos, mittere curavimus; cum quibus si vestra paternitas dignum duxerit, de eadem legatione quae in Graeciam à vobis mittenda est, non inutilem, sed potius proficuam conlationem habere potestis; quia et in sacris sunt litteris admodum eruditi, et in rationibus disputatoriis non minimum exercitati. Quos non ob hoc ad vestrae almitatis praesentiam cum memoratis sententiarum collectionibus misimus ut hic aliquo velut magisterii officio fungerentur, aut huc docendi gratiâ directi putarentur: quia, sicut iam commemorati sumus nos debitores existere ut huic sacratissimae Sedi in quibuscunque negotiis auxilium ferre debeamus, ideo et hos Missos, et quas deferunt litteras, si quid vobis adiutorii conferre potuissent, mittere dignum duximus. Hos vestrae sanctitati commendamus, ut et benignam apud vos receptionem et familiariter vobiscum loquendi locum inveniant: novit quippe sanctitas vestra qualiter populus Graecorum in hac Imaginum veneratione divisus sit. Ideo rogamus ut almitas vestra curam et diligentiam adhibere dignetur quomodo per vestram saluberrimam doctrinam atque admonitionem magis ad concordiam et unitatem revocetur, quam propter hoc ad maiorem discordiam et dissensionem impellatur. Et ideo cautissime considerare debetis ut legatio vestra, quam illuc dirigere disponitis, tanta prudentiâ tantoque moderamine suffulta sit ut à nemine, neque Graeco, neque Romano, iuste valeat reprehendi, sed talis sit, qualem semper decet in omnibus causis ab ista sacratissima Sede proficisci. Et si vestrae sanctitati placet ut pro hac ipsa legatione Missi nostri simul cum vestris illas in

partes dirigantur, et hoc nos tempore congruo scire permittite; et non solum hoc, sed etiam si ituri sunt, ubi et quando cum vestris Missis se iungere debeant. Non ideo tamen de Missis nostris illuc dirigendis interrogamus quasi necessarium nobis videatur, aut nos vestros Missos hanc legationem per se perficere dubitemus; sed potius propter hoc eos vobis offerimus ut sciatis nos in omnibus esse paratos quae huius sacratissimae Sedis necessitas aut voluntas postulaverit. Optamus sanctam et venerabilem ac piam paternitatem vestram semper in Christo bene valere, et nostri ac nostrorum omnium in sacrosanctis orationibus meminisse, sanctissime ac beatissime Pater.

SACRAMENTALE PROMISSIONIS

Quod Clerus et Populus Romanus fecerunt Ludovico Pio, Imperatori, et Lothario filio eius, anno DCCCXXIV, praesente Lothario.

Promitto ego ille per Deum omnipotentem, et per ista sacra quatuor evangelia, et per hanc crucem Domini nostri Iesu Christi, et per corpus beatissimi Petri Principis Apostolorum, quod ab hac die in futurum fidelis ero Dominis nostris Imperatoribus Hludouvico et Hlothario diebus vitae meae, iuxta vires et intellectum meum, sine fraude atque malo ingenio, salvâ fide quam repromisi Domino Apostolico, et quod non consentiam ut aliter in hac Sede Romana fiat electio Pontificis nisi canonice et iuste, secundum vires et intellectum meum; et ille qui electus fuerit, me consentiente consecratus Pontifex non fiat priusquam tale sacramentum faciat in praesentia Missi Domini Imperatoris et Populi, cum iuramento quale Dominus Eugenius Papa sponte pro conservatione omnium factum habet per scriptum.

CAPITULARE INGILENHEIMENSE,

Datum, ut coniectura est, anno Christi DCCCXXVI.

Capitula Domni Hludouvici in Ingilenheim apostolicâ auctoritate, et Synodali sanctione, omnium Clericorum ac Laicorum generaliter consensu atque hortatu, decreta.

De his qui rapinas infra regnum faciunt.

I. Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro fideli eiusque homini aliquid vi abstulerit, in triplo cui aliquid abstulerit legibus componat, et insuper bannum nos-

trum, id est, sexaginta solidos nobis persolvat. Postmodum vero ante nos à Comite adducatur, ut in bastonico retrusus, usquedum nobis placuerit, poenas luat. Nam si publice actum fuerit, publicam inde agat poenitentiam iuxta sanctorum Canonum sanctionem. Si vero occulte, Sacerdotum consilio ex hoc agat poenitentiam: quoniam raptores, ut ait Apostolus, nisi veram egerint poenitentiam, regnum Dei non possidebunt. Qui vero de rebus Ecclesiarum aliquid abstulerit, gravius inde iudicetur: quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, et sacrilegus vocatur qui ex eis aliquid aut abstulerit aut rapuerit. Infames quoque tales personae usque ad satisfactionem Ecclesiae quam laeserunt, sunt habendae.

De Sacerdotibus et Levitis atque Monachis interfectis vel debilitatis.

II. Si quis Sacerdotem vel Levitam aut Monachum interfecerit vel debilitaverit, iuxta statuta priorum Capitulorum, quae Legi Salicae sunt addita, componat, et insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos nobis persolvat, et arma relinquat, atque in monasterio diebus vitae suae sub ardua poenitentia Deo serviat, nusquam postmodum seculo vel secularibus militaturus, neque uxori copulaturus.

De his qui Episcopo aliquam iniuriam vel dehonorationem fecerint.

III. Si quis Episcopo aliquam iniuriam aut iniustam dehonorationem fecerit, de vita componat, et omnia quae habere visus fuerit, Ecclesiae cui praeesse dinoscitur integerrime socientur, et nobis in triplo bannus noster, id est, sexaginta solidi persolvantur, aut ipse in servitio fisco nostro serviturus semper societur usque se redimere in triplo iuxta wirgildum suum potuerit. Sancta vero Ecclesia in Sacerdotibus constat. Idcirco magnâ poenâ plectendi sunt qui Episcopis vel reliquis Sacerdotibus iniuriam vel contumeliam fecerint; nam detractio Sacerdotum ad Christum pertinet, cuius vice legatione in Ecclesia funguntur.

De religiosa muliere decepta, id est, veste mutata, vel religionem professa.

IV. Si quis rapuerit aut sollicitaverit vel corruperit religiosam feminam, bona amborum Ecclesia vindicet in qua talis mulier habitavit: ipsi tamen capitali periculo subiciantur. Quod si hoc mulier non consensit, cum suis rebus monasterii ditionibus tradatur. Si vero Comes ipsius pagi, una cum consilio sui Episcopi in cuius parochia tale scelus commissum est, hoc vindicare neglexerit, honore careat, et cingulum amittat, atque publicâ poenitentiâ multetur, et insuper wirgildum suum fisci viribus dare compellatur.

De blasphemia in Deum.

V. Si quis quolibet modo blasphemiam in Deum iactaverit, ab Episcopo vel Comite pagi ipsius carceri usque ad satisfactionem tradatur, et publicâ poenitentiâ multetur, donec precibus proprii Episcopi publice reconcilietur, Ecclesiaeque gremio canonice reddatur.

De his qui in domo sua oratorium fecerint.

VI. Qui in domo sua oratorium habuerit, orare ibidem potest. Missas tamen in eo celebrare non audeat, nec agere cuiquam permittat, sine permissu vel dedicatione Episcopi loci illius. Quod si fecerit, domus illius fisci viribus addicatur. Comes vero qui hoc cognovit, et non prohibuit, publicâ poenitentiâ multetur, vel honore privetur.

De privilegiis Ecclesiarum et Clericorum non corrumpendis.

VII. Ut privilegia quae Ecclesiis et Clericis ab antecessoribus nostris vel à nobis concessa sunt, semper maneant incorrupta.

PRAECEPTUM IMPERATORIUM
De institutione Monachorum in Monasterio Dervensi.
Datum anno Christi DCCCXXVII.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus et Hlotharius, divina ordinante Providentia, Imperatores Augusti. Si petitionibus servorum Dei iustis et rationabilibus divini cultûs amore favemus, superni muneris donum nobis à Domino impertiri credimus. Idcirca notum esse volumus cunctis fidelibus sanctae Dei Ecclesiae, et nostris praesentibus scilicet et futuris, quia adiens serenitatem culminis nostri vir religiosus Hauto, Abba ex monasterio quod vocatur *Puteolus,* quod est in Dervo constructum in honore beatorum Petri et Pauli, suggessit mansuetudini nostrae eo quod praedictum monasterium, ubi ille Dei cultor Abba praeest, aptum esset ad monasterium regulare; quia non solum idem locus, ubi praefatum monasterium fundatum est, verum etiam et omnes adiacentias congruas haberet servis Dei monasticam vitam degere volentibus. Nam et privilegia qualiter ipsum monasterium ad monasticum ordinem perficiendum fundatum esset, et praecepta regalia nobis ostendit, ubi liquido apparuit quod antiquitus regulare monasterium fuisset. Nos vero hanc rem diligentius scire volentes, iussimus venerabilem virum Hebonem Remensem Archiepiscopum et aliquos ex Suffraganeis suis ad praedictum locum ire, et diligenter intueri, non solum si ipse locus aptus esset ad monasticum ordinem obser-

vandum, verum et utrum Clerici ibi degentes monastice vellent vivere, an non. Illi vero nostris iussionibus obtemperantes, sicut nobis praedictus Hebo Archiepiscopus renuntiavit, et aptum locum invenerunt ad normam regularem custodiendam, et Clericos ibi degentes sponte vitam monasticam, sicut illis professi sunt, suscipere et perpetuo observare velle. Sed ut praedictus ordo monasticus in eodem loco nostris et futuris temporibus ad nostram successorumque nostrorum perpetuam eleemosynam digne observaretur, et Monachi per tempora degentes secundum regulam Sancti Benedicti vitam degerent, praedictus Hauto Abba, precibus quibus valuit, rogavit ut nostrum confirmationis praeceptum idem monasterium habere mereretur, sicut caetera monasteria Monachorum in regno, Deo propitio, nostro habere noscuntur. Cuius petitionem iustam et rationabilem iudicantes, per hos imperiales apices nostros praecipimus atque iubemus ut abhinc in futurum praedictum monasterium sub monastico ordine persistat, et Monachi ibi degentes sub regula Sancti Benedicti, Domino sibi adiuvante, perenniter vitam ducant monasticam. Et quandoquidem divina vocatione praedictus Abba ab hoc seculo migraverit, quandiu ipsi Monachi inter se talem eligere potuerint qui illis secundum regulam praeesse et prodesse possit, per hanc nostram auctoritatem licentiam habeant eligendi Abbates, qualiter Monachi per tempora ibi degentes pro nobis, coniugibus, ac liberis nostris, seu totius regni nostri stabilitate, Domini misericordiam indesinenter exorare delectentur. Et ut haec nostrae auctoritatis praeceptio ac confirmatio per curricula annorum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem manu propria subter firmavimus et anuli nostri impressione signari iussimus.

Signum Hludouvici gloriosissimi Imperatoris.

Signum Hlotharii serenissimi Augusti.

Durandus, Diaconus, ad vicem Fredugisi recognovit.

Data II. Idûs Februarii anno Christo propitio XIV. Imperii Domini Hludouvici piissimi Augusti, et Hlotharii V Indict. V.

Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

CAPITULARE ANNI DCCCXXVIII.

Qualiter conventus Episcoporum fieri debeat.

Anno sexto decimo regnante Domno nostro Hludouvico, conventus Episcoporum debet fieri in quatuor locis, id est, in Mogontiaco, in quo isti Archiepiscopi cum eorum suffraganeis convenire debent, Autcarius, Hadebâldus, Hetti, Bernuinus. In Parisio Ebbo, Ragnowardus, Lantramnus, Archiepiscopus

Senonis qui fuerit, cum eorum suffraganeis. In Lugduno Agobardus, Bernardus, Andraeas Benedictus, Agaricus, cum eorum suffraganeis. (In Tolosa Notho, Bartholomeus, Adalelmus, Agiulfus, cum eorum suffraganeis *h*). In quibus conventibus tractare, quaerere, et cum Dei adiutorio invenire debent de causis ad Religionem Christianam et eorum curam pertinentibus, et quid à principibus et reliquo populo, vel ita ut divina auctoritas docet, aut aliter teneatur, vel quid inde ex parte vel ex toto dimissum sit ut non teneatur. Deinde quid in ipsorum qui pastores populi constituti sunt moribus, conversatione, et actibus inveniri possit quod divinae regulae atque auctoritati non concordet; simulque invenire quae occasiones in utroque ordine id elecerint ut à recto tramite deviassent. Et quicquid ab eis de his causis inventum fuerit, tam solerti cura custodiatur, ut nullatenus ad aliorum notitiam pervenire permittant ante tempus constitutum. Et ideo unus Notarius inter omnes eligatur, qui quod ipsi invenerint subtiliter describat, et sub iuramento constrictus fideliter conservet. (Volumus etiam ipsorum conventum fieri octabas Pentecosten, Missi vero nostri suam incipiant legationem peragere octabas Paschae *i*).

Haec Capitula ab Episcopis in eisdem Conciliis tractanda sunt.

I. De decimis quae ad capellas dominicas dantur, et hominibus qui eas habent et in suos usus convertunt.

II. De feminis quae in quibusdam locis inrationabiliter velamen sanctum sibi imponunt.

III. Similiter de monasteriolis puellarum in legatione Autgarii, in quibus nullus ordo bonae conversationis tenetur.

IV. De monasteriolis etiam diversis in missatico Albrici.

V. De iudicio aquae frigidae.

VI. De his qui usuris inserviunt.

VII. Volumus atque iubemus ut Missi nostri diligenter inquirant quanti homines liberi singulis comitatibus maneant qui per se possint expeditionem facere, vel quanti de his quibus unus alium adiuvet, quanti etiam de his qui à duobus tertius adiuvetur et praeparetur, necnon de his qui à tribus quartus adiuvetur et praeparetur, sive de his qui à quatuor quintus adiuvetur et praeparetur, ut eandem expeditionem exercitalem facere possint, et eorum summam ad nostram notitiam deferant.

Epistola quae generaliter Populo Dei est legenda.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus et Hlotharius divina ordinante providentia Impera-

---

h) Desunt in uno Cod. ms.

i) Desunt in uno Cod. ms.

tores Augusti, omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris. Recordari vos credimus qualiter hoc anno consilio Sacerdotum et aliorum fidelium nostrorum generale ieiunium per totum regnum nostrum celebrare iussimus, Deumque tota devotione deposcere ut nobis propitiaret in quibus illum maxime offensum haberemus nobis manifestare, et ut ad correctionem nostram necessariam tranquillum tempus nobis tribuere dignaretur. Volueramus siquidem tempore congruo placitum nostrum generale habere, et in eodem de communi correctione agere; et ita Deo miserante fieret, nisi commotio inimicorum, sicut nostis, praepedisset. Sed quia tunc fieri non potuit iuxta voluntatem nostram, visum nobis fuit praesens placitum cum aliquibus ex fidelibus nostris habere, et in eo de his quae propter praedictum impedimentum remanserunt, qualiter ad effectum pervenirent, Domino adiuvante considerare. Quapropter nosse volumus solertiam vestram quod in isto praesenti placito cum fidelibus nostris consideravimus ut primo omnium Archiepiscopi cum suis suffraganeis in locis congruis tempore opportuno convenirent, et ibi tam de sua quam de omnium nostrum correctione et emendatione secundum divinam auctoritatem quaerendo invenirent, et nobis atque fidelibus nostris secundum ministerium sibi commissum adnuntiarent. Item consideravimus ut Missos nostros per universum regnum nostrum mitteremus, qui de omnibus causis quae ad correctionem pertinere viderentur quanto potuissent studio decertarent, et quicquid possibile invenirent, praesentaliter nostra auctoritate corrigerent; et si aliqua difficultas in qualibet re eis obsisteret, ad nostram notitiam deferre curarent. Quapropter volumus ut vos omnes, propter communem salutem et regni honorem ac populi utilitatem, obedientes et adiutores Missis nostris in omnibus pro viribus esse non neglegatis; simulque sciatis ob hanc causam nos velle per singulas hebdomadas uno die in palatio nostro ad causas audiendas sedere, ut per hunc aut illum Comitem et providentia Missorum et obedientia populi nobis manifestius appareat. Et ut haec omnia successum habeant, volumus ut generale triduanum ieiunium secundâ feriâ post octabas Pentecosten celebrandum indicetur, et generaliter ab omnibus cum summa devotione observetur. Et quia undique inimicos sanctae Dei Ecclesiae commoveri, et regnum à Deo nobis commissum infestare velle cognoscimus, praecipimus atque iubemus ut omnes homines per totum regnum nostrum, qui exercitalis itineris debitores sunt, bene sint praeparati cum equis, armis, vestimentis, carris, et victualibus; ut quocunque tempore eis à nobis denuntiatum fuerit, sine ulla mora exire et in quamcunque partem necessitas postulaverit, pergere possint, et tamdiu ibi esse quandiu necessitas postulaverit.

Haec sunt Capitula de instructione Missorum.

Dicendum est illis quia necesse est ut intelligamus omnes communiter quale periculum nobis immineat, in eo maxime quod in nostra negligentia tanta et talia per quae Deus offendi potuit, et honor et honestas regni decrescere, adhuc autem etiam aliam intellectam habemus negligentiam ex priori occasione notam, id est, quod ipsa legatio non ita peracta fuit sicut ipsa necessitas deposcebat; quamquam ex parte vos dicatis nos materiam in eo dedisse quod non per omnia ad hanc necessitatem inquirendam plenam vobis dedissemus iussionem. Ideo summopere tractandum est quomodo Domino adiuvante, et in praesenti de his quae per negligentiam et incuriam depravata sunt, corrigantur, et ne ultra talia fiant sollicite caveatur. Post haec socii denominandi sunt, et tunc qualis debeat esse legatio iniungenda est.

I. Primo iniungendum est Missis ut hoc omnimodis caveant, ne populo in eorum profectione oneri sint, ne forte quibus subvenire debuerint, afflictionem inferant.

II. Ut primo nostram populo voluntatem et studium, et quae intentione à nobis sint directi, per nostrum *scriptum* nuntient. Instruendi sunt etiam quid inquirant.

III. In primis hoc maxime inquirant, quomodo hi qui populum regere debent, unusquisque in suo ministerio se custoditum habeat, ut qui bene faciendo gratiarum actione digni sunt cognoscamus, qui vero correctionem et increpationem pro eorum negligentiis merentur, omnimodis nobis manifesti fiant. Inquisitio autem hoc modo fiat. Eligantur per singulos comitatus qui meliores et veraciores sunt. Et si aliquis inventus fuerit de ipsis qui fidelitatem promissam adhuc nobis non habeat, promittat. Et tunc instruendi sunt qualiter ipsam fidem erga nos salvare debeant; id est, ut quicunque ex his talem causam scit in illis rectoribus et diversis ministris qui populum regere et salvare debent, de quibus interrogati fuerint, quae ad populi damnum et detrimentum pertineat, et propter hoc nobis periculum animae evenire possit et inhonoratio, omnino, si salvam voluerit suam fidem et promissionem habere, manifestum faciat. Et si post talem admonitionem et contestationem, aliter quam se veritas habeat dixisse aliquis deprehensus fuerit, sciat se inter infideles esse reputandum.

Haec sunt Capitula quae volumus ut diligenter inquirant.

Primo de Episcopis, quomodo suum ministerium expleant, et qualis sit illorum conversatio, vel quomodo Ecclesias et Clerum sibi commissum ordinatum habeant atque dispositum,

vel quibus rebus maxime studeant, in spiritalibus videlicet aut in secularibus negotiis. Deinde quales sint adiutores ministerii eorum, id est, Chorepiscopi, Archipresbyteri, Archidiaconi, et Vicedomini, et Presbyteri per parochias eorum, quale scilicet studium habeant in doctrina, vel qualem famam habeant secundum veritatem in populo. Similiter de omnibus monasteriis inquirant iuxta uniuscuiusque qualitatem et professionem; similiter et de caeteris Ecclesiis nostrâ auctoritate in beneficio datis. Utrum Episcopi in circumeundo parochias suas caeteras minores Ecclesias gravent, aut populo oneri sint, et si ab ipsis aut à ministris eorum indebita exenia à Presbyteris exigantur. Simili modo de Comitibus inquirant, quale studium de suo habeant ministerio, ut qui bene exinde facit cognoscamus. Si aliter facit, et hoc nosse omnino volumus; id est, si populus per suam negligentiam et desidiam iustitiâ et pace careat, aut si ipse sciens aut nesciens aliquid iniustè factum habeat. Deinde ergo quales ministros habeat ad regendum populum vel missos, utrum iustè an iniustè in ipsis ministeriis agant, aut consentiente vel negligente Comite à veritate et iustitia declinent. Quae personae, vel de quibus causis culpabiles ad praesentiam nostram venire debeant, discernendum est. Exceptis Episcopis, Abbatibus, Comitibus, qui ad placita nostra semper venire debent, isti venient, si in talibus culpis et criminibus deprehensi fuerint quales inferius adnotatae sunt.

EPISTOLA GENERALIS

Quam Ludovicus Pius Imperator ex placito Aquisgranensi misit, de Conciliis Episcoporum in quatuor Imperii partibus congregandis.

Incipit Epistola Caesarea, quae generaliter Populo Dei est legenda.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus et Hlotharius divinâ ordinante providentiâ Imperatores Augusti, omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris. Recordari vos credimus qualiter hoc anno, consilio Sacerdotum et aliorum Fidelium nostrorum, generale ieiunium per totum regnum nostrum celebrare iussimus, Deumque totâ devotione deposcere ut nobis propitiari, et in quibus illum maximè offenderimus nobis manifestare, et ad correctionem nostram necessariam tranquillum tempus nobis tribuere dignaretur. Volueramus siquidem tempore congruo placitum nostrum generale habere, et in eo de communi correctione agere; et ita Deo miserante fieret, nisi commotio

inimicorum, sicut nostis, praepedisset. Sed quia tunc fieri non potuit iuxta voluntatem nostram, visum nobis fuit praesens placitum cum aliquibus ex fidelibus nostris habere, et in eo de his quae propter praedictum impedimentum remanserunt, qualiter ad effectum pervenirent, Domino adiuvante considerare. Quapropter nosse volumus solertiam vestram quod in isto praesenti placito cum fidelibus nostris consideravimus ut primo omnium Archiepiscopi cum suis suffraganeis in locis congruis tempore opportuno convenirent, et ibi tam de sua quàm de omnium nostrûm correctione et emendatione secundum divinam auctoritatem quaerendo invenirent, et nobis atque fidelibus nostris secundum ministerium sibi commissum adnuntiarent. Quis enim non sentiat Deum nostris pravissimis actibus esse offensum, et ad iracundiam provocatum, cum videat tot annis multifariis flagellis iram illius in regno nobis ab eo commisso desaevire, videlicet in fame continua, in mortalitate animalium, in pestilentia hominum, in sterilitate penè omnium frugum, et ut ita dixerim, diversissimis morborum cladibus atque ingentibus penuriis populum istius regni miserabiliter vexatum et afflictum, atque omni abundantiâ rerum quodam modo exinanitum. Nec illud etiam dubitamus ex iusta vindicta illius evenire, quod saepe scandala per tyrannos in hoc regno exsurgunt, qui pacem populi Christiani et unitatem imperii suâ pravitate nituntur scindere. Nam et illud nihilominus peccatis nostris deputandum est, quod inimici Christi nominis praeterito anno in hoc regnum ingressi depraedationes, incendia Ecclesiarum, et captivationes Christianorum, et interfectiones servorum Dei audenter et impunè immo crudeliter, fecerunt. Agitur siquidem iusto iudicio Dei ut quia in cunctis delinquimus, interius simul et exterius flagellemur. Beneficiis quippe Dei evidenter existimus ingrati, quoniam his non ad voluntatem Dei, sed ad libitum nostrum carnalem uti invenimur. Et idcirco merito creaturae Dei nobis divinitus concessae, pro Deo contra nos ingratos pugnant, iuxta illud: *Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos*. Verum quia tot modis vexamur atque percutimur, ad eum à quo percutimur toto corde dignum necessariumque est ut revertamur; quatenus illud propheticum in nobis impleatur quo dicitur: *Sola vexatio intellectum dabit auditui.* Sed quia pius et clemens Dominus sic ipsum flagellum moderatur ut non ad interitum, sed potius ad correctionem nostram inferre videatur, debemus in conspectu eius veraciter humiliari, et faciem illius in confessione praevenire, eiusque pietatem pronis mentibus exorare; ut qui fecit nos iustissimâ dispensatione flagella sentire, faciat nobis peccata nostra, pro quibus iustè ab eo flagellamur, cognoscere, et in quibus maximè illum offendimus, et iram illius provocavi-

mus, manifestius intelligere, ut post, eo miserante, prava deserendo et corrigendo, bona etiam sectando et tota cum devotione exsequendo, valeamus per spiritum humilitatis et animam contritam sacrificium Deo debitum offerre, iramque illius indignationis evadere, et per dignam congruamque correctionem, et bonorum operum exhibitionem, gratiam eius propitiationis, licèt indigni, promereri. At quia nos magis in hoc peccasse cognoscimus, qui forma salutis omnibus esse debuimus, et omnium curam gerere, et per auctoritatem imperialem pravorum acta, ne tantum adcrescerent, corrigere, cupimus, Domino nobis propitio, in conspectu pietatis illius per dignam satisfactionem veniam adipisci, et per saluberrimam correctionem, vel per bonum studium, quod nostrâ desidiâ et ignorantiâ hactenus neglectum est, consultu fidelium tempore opportuno, quantum in nobis est, studiosissimè emendare, et nostram in hoc voluntatem omnibus manifestam facere. Quapropter statuimus atque decrevimus cum consultu Sacerdotum caeterorumque Fidelium nostrorum, huius rei gratiâ, ob placandum scilicet contra nos nobisque subiectos Domini furorem, conventus eorundem Episcoporum in quatuor imperii nostri locis congruentissimè fieri. Primo scilicet in Moguntiacensi urbe, ubi conveniant Archiepiscopi Autgarius, Hadabaldus, Hethi, Bernuinus, cum suffraganeis suis. Secundo quoque in Parisiorum urbe, ubi futurus antistes Senonicus, et Ebbo, Ragnoardus, et Landramnus cum suffraganeis suis conveniant. Tertio vero apud Lugdunum, ubi Agobardus, Bernardus, Andraeas, Benedictus, Agericus cum suffraganeis suis similiter conveniant. Quarto etiam apud Tolosam urbem, quo simul conveniant Notho, Bartholomaeus, Adalelmus, Agiulfus cum suffraganeis suis. In quibus conventibus tractare, quaerere, et cum Dei adiutorio invenire debent de causis ad Religionem Christianam et eorum curam pertinentibus, quid à Principibus et reliquo populo, vel ita ut divina auctoritas docet aut aliter teneatur, vel quid inde ex parte vel ex toto dimissum sit ut non teneatur. Deinde quid in ipsorum qui Pastores populi constituti sunt moribus, conversatione, et actibus inveniri possit quod divinae regulae atque auctoritati non concordet; simulque inveniant quae occasiones in utroque ordine id effecerint ut à recto tramite deviatum sit. Et quicquid de his causis inventum fuerit, tam solerti curâ custodiatur ut nullatenus ad aliorum notitiam pervenire permittant ante tempus constitutum. Et ideo unus Notarius inter omnes eligatur, qui quod ipsi invenerint describat, et ipse sub iuramento constrictus ea quae inventa et digesta fuerint diligenter fideliterque conservet.

CAPITULARE WORMATIENSE ANNI DCCCXXIX.

Haec sunt Capitula quae propter interrogationem aliquorum Missorum considerata et scripta vel ordinata sunt, sive de ecclesiasticis causis, sive de caeteris quae ad correctionem maiorum hominum, et quae ad publicum honorem pertinent; quae sub tribus distinctionibus ordinata sunt.

Index Capitulorum.

1. *De his qui sine consensu Episcopi Presbyteros in Ecclesiis constituunt vel de Ecclesiis eiciunt.*
2. *De Ecclesiis inter coheredes divisis.*
3. *De Ecclesiis destructis.*
4. *De manso ad Ecclesiam dato.*
5. *De his qui nonas et decimas dare neglexerunt.*
6. *De eo qui decimam dare neglexerit Ecclesiae cuius esse debet, alterique Ecclesiae eam dederit.*
7. *De decimis à populo dandis.*
8. *De vestitura triginta annorum, sive de rebus Ecclesiae quae ab eadem Ecclesia per triginta annos possessae sunt.*
9. *De his qui restaurationes Ecclesiarum facere negligunt.*
10. *De his qui agros dominicatos excolere negligunt, ut nonas exinde non persolvant.*

ITEM ALIA CAPITULA.

1. *De eo qui beneficium desertum fecerit.*
2. *De malis scabinis eiiciendis.*
3. *De melioribus et veracioribus eligendis.*
4. *De scabinis qui propter munera et amicitiam iniustè iudicant.*
5. *De legitimis et rationabilibus commutationibus Ecclesiarum Dei.*
6. *De eo qui probatus fuerit testes in periurium scienter induxisse.*
7. *De discordantibus hominibus.*
8. *Ut nummos bonos nullus respuat.*
9. *De malis quae à fiscalinis fiunt.*
10. *De collectis malis omnimodis prohibendis.*
11. *Ut pontes publici qui destructi fuerint, iterùm exstruantur.*
12. *De examine aquae frigidae.*
13. *De reversione Comitis et pagensium de hostili expeditione, ut ex eo die super quadraginta dies sit bannus resisus.*
14. *De audientia Regis. Et ut Comites et Missi do-*

minici maximam curam habeant pauperum.

15. *De inferenda à Vicariis vel aliis Missis Comitum exigenda.*

CAPITULA QUAE PRO LEGE HABENDA SUNT.

1. *De honore Ecclesiarum, de homicidiis in Ecclesiis vel in earum atriis commissis.*
2. *De eo qui propter cupiditatem rerum quemcunque propinquorum suorum interfecerit.*
3. *De cuiuslibet propria uxore dimissa, vel sine culpa interfecta.*
4. *De eo qui res alienas cuilibet homini vendiderit.*
5. *De placitis à liberis hominibus observandis.*
6. *De liberis hominibus ad testimonium recipiendis.*
7. *Ut inquiratur de iis qui in exercitalem ire possunt expeditionem, vel qui fidelitatem necdum promiserunt.*
8. *De faïdis coërcendis.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De his qui sine consensu Episcopi Presbyteros in Ecclesiis constituunt vel de Ecclesiis eiciunt.

I. De his qui sine consensu Episcopi Presbyteros in Ecclesiis suis constituunt, vel de Ecclesiis eiciunt, et ab Episcopo vel à quolibet Misso dominico admoniti obedire noluerint, ut bannum nostrum rewadiare cogantur, et per fideiussores ad palatium nostrum venire iubeantur. Et tunc nos decernamus utrum nobis placeat ut aut illum bannum persolvant, aut aliam harmiscaram sustineant.

De Ecclesiis inter coheredes divisis.

II. De Ecclesiis quae inter coheredes divisae sunt, considerandum est quatenus si secundum providentiam et admonitionem Episcopi ipsi coheredes eas voluerint tenere, et honorare faciant. Sin autem hoc contradixerint, ut in Episcopi potestate maneat utrum eas ita consistere permittat, aut Reliquias exinde auferat. Et ubi ad beneficium nostrum Ecclesiae pertinentes ita inventae divisae fuerint, ut describantur, et nobis renuntietur.

De Ecclesiis destructis.

III. De Ecclesiis destructis, ut Episcopi et Missi inquisitionem faciant utrum per negligentiam aut impossibilitatem destructae sint. Et ubi negligentia inventa fuerit, episcopali auctoritate emendare cogantur hi qui eas restaurare debuerant. Si vero per impossibilitatem contigit, ut aut plures sint quàm necesse sit, aut maioris magnitudinis quàm ut ex rebus ad eas pertinentibus restaurari possint, Episcopus modum inveniat qualiter congruè emendari et consistere possint.

De manso ad Ecclesiam dato.

IV. De uno manso ad Ecclesiam dato, de quo aliqui homines contra Canonum *k)* statuta sibi servitium exigunt, quicunque pro hac causa accusatus fuerit, Comes vel Missi hoc quod inde subtractum est, Presbyteris cum sua lege restituere faciant.

De his qui nonas et decimas dare neglexerunt.

V. De his qui nonas et decimas iam per multos annos, aut ex parte, aut ex toto, dare neglexerunt, volumus ut per Missos nostros constringantur ut secundum Capitularem priorem solvant unius anni nonam et decimam cum sua lege, et insuper bannum nostrum. Et hoc eis denuntietur, quod quicunque hanc negligentiam iteraverit, beneficium unde haec nona et decima persolvi debuit, amissurum se sciat. Ita enim continetur in Capitulare bonae memoriaé Genitoris nostri in libro I, cap. CLVII. *Ut qui Ecclesiarum beneficia habent, nonam et decimam ex eis Ecclesiae cuius res sunt, donent. Et qui tale beneficium habent ut ad medietatem laborent, ut de eorum portione proprio Presbytero decimas donent.* Item in Capitulare nostro in libro II, cap. XXI *l)* de eadem re: *De nonis quidem et decimis, unde et Genitor noster et nos frequenter et in diversis placitis admonitionem fecimus, et per Capitularia nostra qualiter haec observentur ordinavimus, volumus atque iubemus ut de omni conlaborato, et de vino et de foeno, fideliter et pleniter ab omnibus nona et decima persolvatur. De nutrimine vero pro decima, sicut hactenùs consuetudo fuit, ab omnibus observetur. Si quis tamen Episcoporum fuerit qui argentum pro hoc accipere velit, in sua maneat potestate, iuxta quod ei et illi qui hoc persolvere debet, convenerit.*

De eo qui decimam dare neglexerit Ecclesiae cuius esse debet, alterique Ecclesiae eam dederit.

VI. Quicunque decimam abstrahit de Ecclesia ad quam per iustitiam debet dari, et eam praesumptiosè vel propter munera aut amicitiam, vel aliam quamlibet occasionem, ad alteram Ecclesiam dederit, à Comite vel à Misso nostro distringatur ut eiusdem decimae quantitatem cum sua lege restituat.

De decimis à populo dandis.

VII. De decimis, quae dare populus non vult, nisi quolibet modo ab eo redimantur, ab Episcopis prohibendum est ne fiat. Et si quis contemptor fuerit inventus, et nec Episcopum, nec Comitem audire velit, si noster homo fuerit, ad praesentiam nostram venire compellatur; caeteri vero distrin-

k) Deest. in al. mss. *l)* al mss. *Cap. XXIII.*

gantur ut vel inviti Ecclesiae restituant quae voluntariè dare neglexerunt.

De vestitura triginta annorum, sive de rebus Ecclesiae quae ab eadem Ecclesia per triginta annos possessae sunt.

VIII. Ut de rebus Ecclesiarum quae ab eis per triginta annorum spatium sine ulla interpellatione possessae sunt, testimonia non recipiantur, sed eo modo contineantur sicut res ad fiscum dominicum pertinentes contineri solent.

De his qui restaurationes Ecclesiarum facere negligunt.

IX. Quicunque de rebus Ecclesiarum, quas in beneficium habent, restaurationes earum facere neglexerint, iuxta Capitularem anteriorem, in quo de operibus ac nonis et decimis constitutum est, sic de illis adimpleatur, id est, in libro IV. capitulo XXXVIII. *De opere et restauratione Ecclesiarum: Considerandum est ut de frugibus terrae et animalium nutrimine persolvantur. De opere verò et restauratione Ecclesiarum Comes et Episcopus sive Abbas, unà cum Misso nostro, quem ipsi sibi ad hoc elegerint, considerationem faciant ut unusquisque eorum tantùm inde accipiat ad operandum et restaurandum, quantum ipse de rebus Ecclesiarum habere cognoscitur. Similiter et Vassi nostri aut in commune tantùm operis accipiant quantùm rerum ecclesiasticarum habent, vel unusquisque per se iuxta quantitatem quam ipse tenet. Aut si inter eos convenerit ut pro opere faciendo argentum donent, iuxta aestimationem operis in argento persolvant : cum quo pretio Rector Ecclesiae ad praedictam restaurationem operarios conducere et materiamen emere possit. Et qui nonas et decimas dare neglexerit, primùm quidem illas cum lege sua restituat, insuper et bannum nostrum solvat; ut ita castigatus caveat ne saepiùs iterando beneficium amittat.*

De his qui agros dominicatos excolere negligunt ut nonas exinde non persolvant.

X. De illo qui agros dominicatos propterea neglexit excolere ut nonas et decimas exinde non persolvat, et alienas terras ad excolendum propter hoc accipit, volumus ut de tribus annis ipsam nonam et decimam cum sua lege persolvat. Et si quis contemptor aut Comitis aut Missorum nostrorum propter hoc extiterit, per fideiussores ad palatium venire compellatur.

ITEM ALIA CAPITULA.

De eo qui beneficium desertum fecerit.

I. De beneficiis destructis hoc observetur quod in Capitulare priori continetur, id est, in libro IV. capitulo XXXVI. *Quicumque beneficium suum occasione proprii desertum ha-*

buerit, et intra annum, postquam ei à Comite vel à Misso nostro notum factum fuerit, illud emendatum non habuerit, ipsum beneficium amittat.

De malis Scabinis eiiciendis.

II. Ut Missi nostri ubicunque malos Scabineos inveniunt, eiciant, et totius populi consensu in loco eorum bonos eligant. Et cum electi fuerint, iurare faciant ut scienter iniustè iudicare non debeant.

De melioribus et veracioribus eligendis.

III. Ut in omni comitatu hi qui meliores et veraciores inveniri possunt, eligantur à Missis nostris ad inquisitiones faciendas et rei veritatem dicendam, et ut adiutores Comitum sint ad iustitias faciendas.

De Scabinis qui propter munera et amicitiam iniustè iudicant.

IV. Volumus ut quicunque de Scabinis deprehensus fuerit propter munera aut propter amicitiam iniustè iudicasse, ut per fideiussores missus ad praesentiam nostram veniat. De caetero omnibus Scabinis denuntietur ne quis deinceps etiam iustum iudicium vendere praesumat.

De legitimis et rationabilibus commutationibus Ecclesiarum Dei.

V. Ubicunque commutationes tam tempore nostro quamque genitoris nostri legitimae et rationabiles atque utiles Ecclesiis Dei factae sunt, permaneant. Ubicunque vero inutiles et incommodae atque inrationabiles factae sunt, dissolvantur, et recipiat unusquisque quod dedit. Ubi vero mortua manus interiacet, aut alia quaelibet causa quae (rationabilis) esse videatur, inventa fuerit, diligenter describatur, et ad nostram notitiam perferatur.

De eo qui probatus fuerit testes in periurium scienter induxisse.

VI. Quicunque comprobatus fuerit de eo quod scienter testes in periurium induxisset, sub fideiussione ad palatium nostrum venire compellatur, ut ibi cum fidelibus nostris consideremus quid de tali homine faciendum sit.

De discordantibus hominibus.

VII. De his qui discordiis et contentionibus studere solent, et in pace vivere m) nolunt, et inde convicti fuerint, similiter volumus ut sub fideiussoribus ad nostrum placitum veniant, ut ibi cum fidelibus nostris consideremus quid de talibus faciendum sit.

---

m) al. ms. *in pacem venire.*

Ut nummos bonos nullus respuat.

VIII. De bonis denariis quos populus recipere non vult, volumus ut hoc observetur et teneatur quod in priori Capitulari nostro constitutum est, id est, in libro IV. capitulo XXX. *Quicunque liber homo vel in emptione vel in debiti solutione denarium merum et bene pensantem recipere noluerit, bannum nostrum, id est, sexaginta solidos componat. Si verò servi ecclesiastici aut fiscalini nostri, aut Comitum aut vassallorum nostrorum, hoc facere praesumpserint, sexaginta ictibus vapulent. Et si actores nostri aut aliorum vel advocati eos Missis nostris vel Comitibus iussi praesentare noluerint, praedictum bannum, id est, sexaginta solidos componant.* Et ad hanc Constitutionem nostram adimplendam Episcopi et Abbates, sive reliqui qui beneficia nostra habent, adiuvent Comites in suis hominibus distringendis. Et si Comites hanc nostram Constitutionem neglexerint, hoc per Missos nostros ad nostram notitiam perferatur.

De malis quae à fiscalinis fiunt.

IX. De homicidiis vel aliis iniustitiis quae à fiscalinis nostris fiunt, quia impunè se ea committere posse existimant, nos actoribus nostris praecipiendum esse decernimus ne ultrà impunè fiant, ita ut ubicunque facta fuerint, solvere cum disciplina praecipiamus.

De collectis malis omnimodis prohibendis.

X. Collectae ad malefaciendum *n*) fieri omnimodis prohibeantur. Et ubicunque huiusmodi praesumptiones factae fuerint, dignâ emendatione corrigantur. Et si per negligentiam Comitis vel factae sunt vel inemendatae remanserunt, hoc ad nostram notitiam perferatur. Auctor verò facti, si fuerit Praepositus, vel Advocatus, sive Centenarius, vel quâlibet aliâ dignitate praedita libera persona, post legalem emendationem in loco factam, sub fideiussoribus ad nostram praesentiam veniat. Multitudo vero, sive de servis sive de liberis sit, legitimâ emendatione multetur.

Ut pontes publici qui destructi fuerint, iterùm exstruantur.

XI. De pontibus publicis destructis placuit nobis ut hi qui iussionem nostram in reparandis pontibus contempserunt, volumus ac iubemus ut omnes homines nostri in nostram veniant praesentiam rationes reddere cur nostram iussionem ausi sunt contemnere. Comites autem reddant rationem de eorum pagensibus, cur eos aut non constrinxerint ut hoc facerent, aut nobis nuntiare neglexerunt. Similiter et de iniustis te-

---

n) al. mss. *malum faciendum ; maleficiendum.*

loneis, ubicunque accipiantur, sciant se exinde nobis rationem reddituros.

De examine aquae frigidae.

XII. Ut examen aquae frigidae, quod hactenus faciebant, à Missis nostris omnibus interdicatur ne ulterius fiat.

De reversione Comitis et pagensium de hostili expeditione, ut ex eo die super quadraginta dies sit bannus resisus.

XIII. Postquam Comes et pagenses de qualibet expeditione hostili reversi fuerint, ex eo die super quadraginta noctes sit bannus resisus: quod in lingua Theodisca *scastlegi*, id est, armorum depositio, vocatur.

De audientia Regis. Et ut Comites et Missi dominici maximam curam habeant pauperum.

XIV. Hoc Missi nostri notum faciant Comitibus et Populo, quod nos in omni hebdomada unum diem ad causas audiendas et iudicandas sedere volumus. Comites autem et Missi nostri magnum studium habeant ne fortè propter eorum negligentiam pauperes crucientur, et nos taedium propter eorum clamores patiamur, si nostram gratiam habere velint. Populo autem dicatur ut caveat de aliis causis se ad nos reclamare, nisi de quibus aut Missi nostri aut Comites eis iustitias facere noluerint.

De inferenda à Vicariis vel aliis Missis Comitum exigenda.

XV. Quicunque Vicarii vel alii Ministri Comitum tributum quod *Inferanda* vocatur, maioris pretii à populo exigere praesumpserit quàm à Missis bonae memoriae genitoris nostri constitutum fuit, hoc est, duos solidos pro una vacca, hoc quod iniustè superposuit atque abstulit sibique retinuit, his quibus hoc tulit cum sua lege restituat, et insuper fredum nostrum componat, et ministerium nostrum amittat.

HAEC SUNT CAPITULA QUAE PRO LEGE HABENDA SUNT.

De honore Ecclesiarum, de homicidiis in Ecclesiis vel in earum atriis commissis.

I. De homicidiis in Ecclesiis vel in atriis earum commissis hoc observetur et teneatur quod in Capitulare priori constitutum est, id est, in libro IV, capitulo XIII. *Si quis ex levi causa aut sine causa hominem in Ecclesia interfecerit, de vita componat. Si verò foris rixati fuerint, et unus alterum in Ecclesiam fugerit, et ibi se defendendo eum interfecerit, et si huius facti testes non habuerit, cum duodecim coniuratoribus legitimis per sacramentum affirmet se defendendo eum interfecisse. Et si ipse auctor commotae inter eos rixae exstiterit, leudem interfecti et insuper bannum nostrum solvere*

cogatur, et publicam agat poenitentiam. Si autem non ille qui alterum interfecit, sed is qui interfectus est, eandem rixam commovit, absque compositione iaceat; et is qui eum interfecit, secundum iudicium canonicum publicam agat poenitentiam. Si cuiuslibet proprius servus hoc commiserit, iudicio aquae ferventis examinetur utrum hoc spontè an se defendendo fecisset. Et si manus eius exusta fuerit, interficiatur. Si autem non fuerit, publicâ poenitentiâ multetur; nisi fortè et ipse auctor commotae inter eos rixae fuerit inventus: tunc dominus eius, iuxta quod widrigildus illius est, ad Ecclesiam persolvat, aut eum, si voluerit, eidem Ecclesiae tradat. De ecclesiastico et fiscalino et beneficiario servo volumus ut pro una vice widrigildus eius pro eo componatur, alterâ vice ipse servus ad supplicium tradatur. Hereditas tamen liberi hominis, qui propter tale facinus ad mortem fuerit iudicatus, ad legitimos heredes illius perveniat. Si in atrio Ecclesiae, cuius porta Reliquiis Sanctorum consecrata est, huiuscemodi homicidium perpetratum fuerit, simili modo emendetur et componatur. Si verò porta Ecclesiae non est consecrata, eo modo componatur quod in atrio committitur, sicut componi debet quod in immunitate violata committitur. o)

De eo qui propter cupiditatem rerum quemcunque propinquorum suorum interfecerit.

II. Quicunque propter cupiditatem rerum patrem, aut matrem, aut fratrem, aut sororem, vel nepotem, vel alium propinquum suum interfecerit, hereditas eius interfecti ad alios suos legitimos heredes perveniat; interfectoris vero hereditas in fiscum redigatur. Ipse vero ordinante Episcopo publicae poenitentiae subdatur.

De cuiuslibet propria uxore dimissa, vel sine culpa interfecta.

III. Quicunque propriâ uxore derelictâ, vel sine causa interfectâ, aliam duxerit uxorem, armis depositis publicam agat poenitentiam. Et si contumax fuerit, comprehendatur à Comite, et ferrò vinciatur, et in custodia mittatur, donec res ad nostram notitiam deducatur.

De eo qui res alienas cuilibet homini vendiderit.

IV. Quicunque res alienas cuilibet homini vendiderit, et ipse homo easdem res alicui alteri dederit sive vendiderit, et ipse qui tunc easdem res comparatas habet, per malum ingenium proprio filio aut alteri cuilibet necdum legitimos annos habenti, iustitiae tollendae causâ, tradiderit, volumus atque firmiter praecipimus ut si pater eiusdem parvuli vixerit, ipse intret in causam rationem reddendi pro filio suo. Si autem pater ipsè mortuus est, tunc legitimus eius propinquus, qui iustè ei tutor ac defensor esse videtur, pro ipso rationem

o) al. mss. hic addunt: *sicut continetur in Capitulari superiori*, quod indicat Capitulare I. anni 819, cap. 1.

reddere compellatur. Similiter de aliis omnibus iustitiis ad eum pertinentibus, excepta sua legitima hereditate quae ei per successionem parentum suorum legitime venire debuit. Quod si quis hanc nostram iussionem contempserit vel neglexerit, sicut de caeteris contemptoribus, ita de eo cogatur. Is vero qui easdem res primus invasit, et iniuste vendidit, necnon et emptores, excepta sola persona parvuli, hoc quod fraudulenter admiserunt infra patriam emendare cogatur, et postea, sicut contemptores iussionis nostrae, sub fideiussoribus ad nostram praesentiam venire compellantur.

De placitis à liberis hominibus observandis.

V. De Vicariis et Centenariis qui magis propter cupiditatem quam propter iustitiam faciendam saepissime placita tenent, et exinde populum nimis affligunt, ita teneatur sicut in Capitulare Domni Karoli Imperatoris continetur in libro III. capitulo XL. *Ut nullus ad placitum manniatur, nisi qui causam suam quaerit, aut si alter ei quaerere debet; exceptis scabineis septem, qui ad omnia placita esse debent.* Item de eadem re in Capitulare nostro in libro IV, capitulo LV. *De placitis siquidem quae liberi homines observare debent, Constitutio genitoris nostri penitus observanda atque tenenda est; ut videlicet in anno tria solummodo generalia placita observent, et nullus eos amplius placita observare compellat; nisi forte quilibet aut accusatus fuerit, aut alium accusaverit, aut ad testimonium perhibendum vocatus fuerit. Ad caetera vero quae Centenarii tenent non alius venire iubeatur, nisi qui aut litigat, aut iudicat, aut testificatur.* Et quicunque huius Constitutionis transgressor à Missis nostris inventus fuerit, bannum nostrum persolvat.

De liberis hominibus ad testimonium recipiendis

VI. De liberis hominibus qui proprium non habent, sed in terra dominica resident, ut propter res alterius ad testimonium non recipiantur. Coniuratores tamen aliorum liberorum hominum ideo esse possunt quia liberi sunt. Illi vero qui et proprium habent, et tamen in terra dominica resident, propter hoc non abiciantur quia in terra dominica resident, sed propter hoc ad testimonium recipiantur quia proprium habent.

Ut inquiratur de iis qui in exercitalem ire possunt expeditionem, vel qui fidelitatem necdum promiserunt.

VII. Volumus atque iubemus ut Missi nostri diligenter inquirant quanti liberi homines in singulis Comitatibus maneant. Hinc vero ea diligentia et haec ratio examinetur per singulas centenas, ut veraciter sciant illos atque describant qui in exercitalem ire possunt expeditionem; ac deinde videlicet secundus ordo de his qui per se ire non possunt, ut duo tertio adiutorium praeparent. Et qui necdum fidelitatem nobis promiserunt, cum sacramento nobis fidelitatem promittere faciatis

De faidis coercendis.

VIII. De faidis coercendis hoc observetur et teneatur quod in Capitulare nostro in libro IV, capitulo XXV. continetur. *Si quis aliqua necessitate cogente homicidium commisit, Comes in cuius ministerio res perpetrata est, et compositionem solvere et faidam per sacramentum pacificare faciat. Quod si una pars ei ad hoc consentire noluerit, id est, aut ille qui homicidium commisit, aut is qui compositionem recipere debet, faciat illum qui ei contumax fuerit ad praesentiam nostram venire, ut eum ad tempus quod nobis placuerit in exilio mittamus, donec ibi castigetur, ut Comiti suo inobediens esse ulterius non audeat, et maius damnum inde non adcrescat.*

Haec sunt capitula quae ad plurimorum notitiam ad generale placitum sunt reservata.

I. De Sacerdotibus à laicis vinctis et flagellatis.

II. De homine qui ad servitium quaesitus et ereptus est ab uno herede, iterum caeteri heredes eum interpellare et adquirere conantur.

III. De Comitibus et Vicariis eorum qui in aliquibus locis tantum accipiunt de coniectu populi ad minorem legationem, quantum ad maiorem.

Item alia Capitula.

I. Volumus ut talem coniectum Missi nostri accipiant, quando per missaticum suum perrexerint; hoc est, ut unusquisque accipiat panes quadraginta, friskingas duas, porcellum aut agnum unum, pullos quatuor, ova viginti, de vino sextarios novem, de cervisa modios duos, de annona modios duos. Et quando prope sunt de illorum domibus, nullus accipiant coniectum.

II. Volumus etiam ut octabas Paschae incipiant suam agere legationem. Episcopi vero suum habere debent conventum octabas Pentecosten.

III. Volumus atque iubemus ut Missi nostri diligenter inquirant quanti liberi homines in singulis Comitatibus maneant qui possint expeditionem exercitalem facere, nobisque per brevem eorum summam deferant. Et qui nondum fidelitatem promiserunt, cum sacramento nobis fidelitatem promittere faciant.

IV. Volumus ut Missi nostri per totam legationem suam primo omnium inquirant qui sint de liberis hominibus qui fidelitatem nobis nondum promissam habent, et faciant illos eam promittere, sicut consuetudo semper fuit; et postea incipiant legationem suam per caetera capitula peragere.

V. Volumus ut omnes res ecclesiasticae eo modo contineantur sicut res ad fiscum nostrum pertinentes contineri solent,

usque dum nos ad generale placitum nostrum cum fidelibus nostris invenerimus et constituerimus qualiter in futurum de his fieri debeat.

VI. Volumus ut omnis inquisitio, quae de rebus ad ius fisci nostri pertinentibus facienda est, non per testes qui producti fuerint, sed per illos qui in eo Comitatu meliores et veraciores esse cognoscuntur, per illorum testimonium inquisitio fiat, et iuxta quod illi testificati fuerint, vel contineantur, vel reddantur.

VII. Item volumus ut de rebus quas Matfredus per diversa loca et per diversos homines adquisivit, ipsi qui easdem res ei dederunt interrogentur si aliquis eorum eas repetere velit. Et quicunque hoc se velle pronuntiaverit *p*) ad generale placitum nostrum venire iubeatur, ut inde (cum eodem Matfredo rationem habere possit. *q*)

Alia Capitula *r*).

De inscriptione temporum.

I. Licet iampridem à nobis fuerit ordinatum ut si quis in populo nostro barbarae nationis persona aut in re sua consisteret aut alium invitasset, aut si terram ad habitandum voluntarius deputasset, eamque per annos quindecim sine tertiis habuisset, in voluntate ipsius permaneret, neque exinde quicquam sibi ille qui dederat sciret esse reddendum, tamen ut absque ulla permutatione omni tempore generaliter memorata conditio debeat custodiri, praesenti placuit lege constitui.

Item de inscriptione temporum.

II. Si quis vero terram ab altero sibi traditam violenter dixerit, et convicerit fuisse sublatam prius quam triginta annorum terminus compleatur, et rem constiterit occupatam, et requirere poterit, et repetentis partibus reformare. Ceterum, si impletis triginta annis terra, à quocunque etiam pervasa fuisse dicatur, non fuerit restituta, nihil sibi reddendum esse cognoscat. Quapropter omnes Comites, quoties de privatis causis contentio fuerit generata, secundum ordinem legis istius iudicare curabunt. Et quia omnia ad quietem omnium perti-

---

p) al. ms. *dixerit.*

q) al. ms. *cum fidelium nostrorum decernamus qualiter iustum est.*

r) Sequentia tria Capitula, quae sumpta sunt ex libro Legum Burgundicarum et ex Codice Theodosiano, descripta reperiuntur in Codicibus Palatino et Sancti Vincentii Metensis statim post superiora Ludovici Pii Capitula. Regino vero Abbas Prumiensis ea refert ex Capitularibus eiusdem Ludovici. Ob eam causam nos illa heic ommissa noluimus, tum etiam quia multa illic diversa sunt à vulgatis editionibus illarum Legum. *Baluzius.*

nentia ex lege convenit provideri, quas omnino causas de quibuscunque rebus quae intra triginta annos non fuerint diffinitae, nullo eas postmodum licebit ordine commoveri: quia satis unicuique ad requirendum et recipiendum quod ei debitum fuerit, suprascriptus annorum numerus constat posse sufficere.

De inquilinis et colonis.

III. Si quis colonum alienum in re sua triginta annos habuerit, ac si suum vendicet. Qui si infra triginta annos inventus fuerit, à domino cum filiis sibi debitis et omni peculio revocetur. Si vero mortuus fuerit, peculium eius dominus revocet. Colona vero si viginti annis in alieno dominio permanserit à priore domino non requiratur. Colono duae partes agnationis sequantur, colonae vero tertia pars sequatur. Nam si agnatio infra viginti annos edita fuerit, quando adhuc colona domino competebat, repetentibus non negetur; quia in novellis legibus est constitutum. Sane ne separatio coniugii fiat, praecipimus ut à domino coloni vicariae mulieri cum agnatione partis tertiae non negetur.

PRAECEPTUM

De Ordine Monastico restituto in Monasterio Sancti Dionysii.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus, divinâ ordinante providentiâ, Imperator Augustus. Divinis praeceptis et apostolicis monitis incitamur, sed et imperatorii regiminis officio commonemur, ut pro Ecclesiae statu atque sanctae Religionis augmento impigro semper vigilemus affectu, ac per necessario seu fructuoso studiosoque laboremus effectu, et si quid usquam reprehensioni invenitur obnoxium, regiae auctoritatis sollicitudine corrigamus: quatinus avia revocantes, superflua amputantes, collapsa quoque reparemus, atque reparata et ab ecclesiasticis viris Apostolorumque Domini successoribus Spiritu sancto regente bene statuta, edictis imperialibus confirmemus; quia dignum profecto est ut quod sacerdotalis dignitas divino illuminata Spiritu corporali Christi, quod est Ecclesia eiusdem Dei ac Domini et Salvatoris nostri redempta sanguine, adinvenit in salute, vel reformata statuit in religionis augmento, id imperialis maiestas inviolabiliter permansurum in perpetuum potestatis suae studeat roborare praecepto: quoniam quicquid in huiusmodi negotiis laboratum, seu pio cultui à nobis fuerit dedicatum, hoc procul dubio nostrae mansuetudinis regno et populo regendo credimus specialius profuturum. Idcirco notum esse volumus omnibus fidelibus, praesentibus scilicet et futuris, quia postquam Deo auspice imperium paternum suscepimus, studii nobis maxime semper fuit ut Domini Ecclesia, eius magnificen-

tiâ humilitati nostrae divinitus regenda tuendaque commissa, felicibus polleret successibus, eamque, quantum nostrae attinet augustae devotioni, incessanter ad meliora provehere, et ab illa quicquid noxium erat eradicare, atque in ea incrementa virtutum plantare. Quapropter saepissime Sacerdotes Domini, quorum id officii esse noveramus, admonere curavimus, ac nostram principalem auctoritatem adiutricem ad eorum ministerium iuxta voluntatem Dei exequendum prompte exhibuimus; ut quicquid in ordinibus ecclesiasticis, vel in quacunque persona, emendatione dignum invenirent, pastorali auctoritate, postpositâ quâlibet torporis negligentiâ vel personarum acceptione, incunctanter corrigere et ad statum rectitudinis perducere decertarent. Verum cum ipsi, nostrâ sedulo exhortatione admoniti, suâque solliciti vigilantiâ, de statu et profectu sanctae Ecclesiae, et sacris ordinibus et iis quae emendatione digna videbantur, conventu apud Parisius iussione nostrâ habito, strenuâ et devotâ perspicacitate tractarent, inter caetera visum illis est ut monasterium praeclarissimi et eximii Christi Martyris beati Dionysii sociorumque eius, quod constat tantorum Martyrum nomine Deo dedicatum, et à Regibus Francorum progenitoribusque gloriae nostrae amplissimis rebus ditatum, quo in eo monasticus ordo religiose Deo deserviret, magnâ emendatione et correctione opus haberet, quoniam ab eo idem ordo ad multorum discrimen, nullâ necessitate praepediente, nullius rei inopiâ obsistente, penitus erat avulsus. Quam causam tam per se, quamque et per venerabilem prudentemque virum Hilduinum memorati monasterii religiosum Abbatem, nostrae serenitatis auribus intimaverunt uti nostrâ piissima imperiali potestate per eorum auctoritatem corrigeretur. Unde dignitas imperii nostri tantorum virorum saluberrimam admonitionem, et eiusdem venerabilis Abbatis Hilduini preces humillimas, more tranquillitatis nostrae solito gratanter benigneque suscipiens, atque in omnibus emendabile iudicans, ne tanti Ordinis collapsio salutis nostrae quoquo modo fieret damnatio, ad eosdem Praesules Ecclesiarum idem censuimus referre negotium, ut nostri principatus auctoritate, eorumque iudicio, quibus tanta est collata potestas à Domino, idem ordo in eodem loco absque retractatione restitueretur. Veniens ergo Aldricus Metropolita Senonicus cum suffraganeis suis, necnon et Ebbo Metropolita Durocortorum cum suis suffraganeis, ad memoratum monasterium, habito conventu, primum quod idem monasterium ordini monastico constructum, dedicatum, et rebus ditatum fuit, et in eo ipse ordo usque ad tempus quo sceptra imperialia superna largiente gratia clementia nostra suscepit, et supra memorati Hilduini Abbatis praelationem, ibidem utcunque viguerit, manifestis indiciis Regumque antiquis et modernis Praeceptis, et Episcoporum privilegiis, ac

fidelium donationibus, palam cunctis est factum. Deinde diligentem inquisitionem fecerunt super iis qui in eodem loco regularem promissionem fecerant; ex quibus quidam qui eandem professionem fecerant, desertores eiusdem propositi effecti, rebus humanis iam erant exempti; quorum perditio non sine magno animi fieri potest moerore. Quidam etiam non eandem professionem se fecisse mentiti sunt, sed testibus patentibus convicti, pro sua contumacia canonicae poenitentiae sunt subacti. Quidam vero, immó maxima pars, qui hactenus in apostasiam prolapsi fuerant, coram venientes, soloque se prosternentes, confessi sunt eandem professionem in eodem loco regulariter se promisisse, suique misereri, et à Domino veniam pro tanto admisso dari humiliter flagitavere. Quâ confessione factâ, cucullis sui propositi coram coetu Episcoporum et caeterorum Sacerdotum cunctique sequentis ordinis cleri nobiliumque virorum, non modicâ circumadsistente turbâ, se induerunt, atque in commune, ne aliquando, sicuti sibi aliisque iam in eodem loco contigerat, sanctae professionis proposito diabolico propulsarentur instinctu, regularem promissionem iteraverunt. Pars denique quaedam eorum, illi scilicet qui divinae inspirationis munere acti et amore devincti, in sanctae religionis proposito adprime absque ulla refragatione vel interpolatione elegerunt viriliter permanere, et in cella eiusdem maioris monasterii, postquam caeteri monasticam vitam et habitum deseruerunt, usque ad hanc nostrae demandationis habitam Synodum degere, ante iam memoratos venerabiles Patres venerunt, locumque pristinum, in quo promissionem fecerant, et regulariter licet minus perfecte vixerant, sibi et se petierunt loco restitui. Quorum semotio ob id acciderat, quoniam, ut praediximus, mox ut divina dignatio nos paternâ sede susceptâ imperialibus sceptris inniti voluit, piae intentionis nostrae sollicitudo exequi procuravit ut religio, decor, et omnis honestas à Domno et Genitore nostro divae memoriae Karolo coepta et instituta, liquido et veraciter, remota omni simulatione, in propriis quibusque maneret et vigeret ordinibus. Unde ad monasticae institutionis normam corrigendam duos religiosos et venerabilis vitae viros Benedictum et Arnulfum Abbates constituimus, qui per nostrum à Deo gubernandum et conservandum imperium seduli huic negotio studiose insisterent. Iidem vero boni et devoti, sed simplicissimi Patres, supradictorum fratrum calliditate et duritiâ suâque simplicitate abducti, non studio, sed minus subtili et necessaria investigatione seu providentia fallentes, eos qui in soliditate suae professae salvationis perduraverunt à monasterio removerunt, atque in memorata cella collocaverunt; et illos qui propriae voluntatis libitus non virtute, sed versutia, quaesierunt, ac collo de sub iugo regulae excusso, loro dis-

ligatioris vitae soluti, ampliori itinere coelestem patriam petere sunt conati, in domiciliis reverendi habitus et vitae monasticae reliquerunt. Sed laudabilius hi Patres Ecclesiae auctoritate sua dignae petitioni fratrum, quos in suae religionis virtute diximus permansisse, quia sic nostri assensus iussio fuerat, annuentes rationabiliter et canonicè satisfecerunt. Et ob suggestionis notitiam, ut nostrae panderetur celsitudini qualiter vel quo ordine tam devotissimum factum ab iisdem religiosissimis viris sit celebratum, duas super hoc inde pari tenore conscriptiones fecerunt, easque manibus firmaverunt propriis, ut altera earum in archivo ipsius monasterii ob memoriam et stabilitatem inibi huius ordinis per futura tempora servaretur; alteram nostrae magnitudini direxerunt, ut illam palatinis scriniis iuberemus recondi, ob monimentum videlicet et istius recte facti perpetuam firmitatem. Sed cum idem Ordo, Deo annuente, quantum divinitus videri dabatur, in eodem loco feliciter incederet, antiquus salutis humanae inimicus quosdam in ipsis fratribus sua organa efficiens, adeo insidiarum suarum furiis exagitavit, ut conspiratione et coniuratione facta et propositum monasticum abnegarent, et sine licentia sui Abbatis, eorum legati dignitatis nostrae dominationem adirent, et molestiam super hac ratione contra canonicam et propositi sui institutionem, serenitatis nostrae auribus inferre praesumerent, offerentes nobis tomum in accusationem et blasphemiam Episcoporum qui se de apostasia, in qua versabantur, paterna sollicitudine nostra auctoritate correxerant, et ad propositum quod abdicaverant redire suaserant, addentes etiam in eadem schedula alia quae digna non sunt imperialibus nostris scriptis interseri. Porro nostra solertia, auditis eorum querimoniis, supra memorato venerabili viro Hilduino nostra iussit clementia ut eosdem Episcopos, contra quos querebantur, necnon et alios ab accusatione immunes, iussione nostra ad ipsum venire mandaret monasterium. Et quia ad nostram notitiam ipsi fratres suos misere clamores, unde nihil ambiguum et sine iustae definitionis decreto fas ad abscedere, complurium Episcoporum diligenti examine rem reventilari et canonice definiri et consopiri praecepimus; non quasi de praefata memoratorum patrum sententia, quae excellentiae nostrae bene per omnia manebat cognita, vel in aliquo haesitantes; sed ut maior Domino Deo nostro de proculcato hoste, qui iam dictos excitaverat fratres, triumphus fieret, et in eodem loco firmiori, quia iterata, stipulatione idem ordo confirmaretur. Et quoniam super Pastores Ecclesiae dignitati nostrae imperiali, quaecunque ingerebatur accusatio, non sine certo et rationabili obliteraretur iudicio, qui ad condictum tempus et diem ad suprascriptum venere monasterium, et ipsis accusatoribus, cum scripto quod clementiae nostrae obtulerant, co-

ram exhibitis cuncta quae in eorum accusatione dixerant vel scripserant falsa esse veris assertionibus idoneisque prolatis testibus probaverunt, sicut ex ordine in scripto manifestatur quod ex hac causa et secunda constitutionis nostrae synodo archivo nostri palatii, cum chartulis que nomina testium continent qui utrisque conventibus interfuerunt, directum ob gestorum memoriam conservatur, unde aliud etiam ab ipsius monasterii scriniis retinetur. Ipsi de caetero fratres, respectu divino processu temporis corda illorum tangente, propositi sui strenui et praeteritarum negligentiarum poenitentiae devoti executores effecti, consensu salubri atque prudenti tres chartulas conscripserunt; ut una earum ad caput gloriosissimorum Christi Martyrum fieret, altera regiae dominationis nostrae custodia servari demandaretur, tertiam vero ipsius monasterii Abbas haberet; in quibus se à beato patre Benedicto Spiritu sancto docente descriptam regulam sunt servare velle professi; et unusquisque eorum nomen proprium cum gradu et monachi appellatione eisdem chartis subterfirmavit. Quarum unam benignitatis nostrae praesentiae exhibuerunt, humiliter postulantes, sicut et saepememorati venerabiles Patres, à quibus synodales definitiones celebratae sunt, auctoritatem nostram sedulo petierunt, quatenus hoc quod tam subtili et diligenti investigatione inventum, et iusta ratione definitum, seu salubri restitutione reparatum, atque canonica auctoritate statutum esse dinoscitur, amplitudinis nostrae privilegio scriptis imperialibus confirmaremus; ut quod canonica docet auctoritas, et vota Regum cunctorumque fidelium, qui ipsum locum propter monasticum ordinem ibi servandum rebus suis ditaverunt, demonstrant, cum nequaquam ab eo sine periculo et Regis et regni possit avelli, nostra imperialis potestas confirmatione provideat ne ex eodem loco modernis futurisque temporibus idem ordo destituatur; sed potius Christo Domino largiente ad cumulum mercedis nostrae, coniugis quoque, et prolis, eorumque salutem quorum post tantum lapsum reparatio facta est, necnon et eorum per quos Deo annuente nostra auctoritate eadem reparatio celebrata est, simul et illorum informationem qui post ad monasticum ordinem Domino inspirante ad eundem confluxerint locum, remota omni simulatione semper in eodem monasterio regularis ordo permaneat, floreat, et felicibus successibus Deo opem ferente polleat. Et ut haec auctoritas, quam ob Dei amorem et animae nostrae, coniugis, et prolis, ut praediximus, salutem, atque imperii nostri statum constituimus, firmiorem obtineat vigorem, et deinceps inconvulsa valeat perdurare, duas inde pari tenore conscriptas firmationes fieri iussimus; ut una imperialis aulae reconditorio palatinis salvetur excubiis, altera ab ipsius monasterii custodibus in perpetuum

diligenti cura debeat provideri; easque manus nostrae subscriptione subter firmavimus et anulo nostro sigillari iussimus.

Signum Hludouvici serenissimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Theodonis recognovit.

Data VII. Kalendas Septembris anno Christo propitio XIX. imperii Domni Hludouvici serenissimi Imperatoris, Indict. X.

Actum in monasterio sancti Dionysii in Dei nomine feliciter.

PRAECEPTUM

De Paganis ad Christianitatem invitandis, et de Institutione Episcopatus Hammaburgensis.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus, divina propitiante clementia, Imperator Augustus. Si specialibus cuiusque fidelium nostrorum necessitatibus perspectis subveniendum esse imperialis auctoritas monstrat, quanto magis ad debitam generalitatis providentiam aequum dignumque pertinet ut Ecclesiae catholicae atque apostolicae, quam Christus suo pretioso sanguine redemit, eamque nobis regendam tuendamque commissit, piam ac sollicitam in cunctis oportet gerere curam et ut in eius provectu vel exaltatione congruam exhibeamus diligentiam, novis ad eius necessitatem vel utilitatem atque dignitatem pertinentibus rebus nova immo necessaria et utilia provideamus constituta. Idcirco sanctae Dei Ecclesiae filiis praesentibus scilicet et futuris certum esse volumus qualiter divina ordinante gratia nostris in diebus, aquilonaribus in partibus, in gentibus videlicet Danorum sive Sueonum, magnum coelestis gratia praedicationis sive adquisitionis patefecit ostium, ita ut multitudo hinc inde ad fidem Christi conversa mysteria coelestia ecclesiasticaque subsidia desiderabiliter expeteret. Unde Domino Deo nostro laudes immensas persolventes extollimus, qui nostris temporibus et studiis sanctam Ecclesiam, sponsam videlicet suam, in locis ignotis sinit dilatari atque proficere. Quamobrem una cum Sacerdotibus caeterisque imperii nostri Fidelibus hanc Deo dignam cernentes causam valde necessariam atque futurae Ecclesiae dignitati proficuam, dignum duximus ut locum aptum nostris in finibus evidentius eligeremus, ubi Sedem episcopalem per hoc nostrae auctoritatis praeceptum statueremus, unde omnes illae barbarae nationes aeternae vitae papulum facilius uberiusque capere valerent, et sitientes salutis gratiam prae manibus vel oculis haberent, insuper et magnorum progenitorum nostrorum sacra lucrandi studia nostris in diebus nunquam deficerent. Genitor etenim noster gloriosae memoriae Karolus omnem

Saxoniam ecclesiasticae Religioni subdidit, iugumque Christi ad usque terminos Danorum atque Slavorum, corda ferocia ferro perdomans, docuit ; ubi inter has utrasque gentes Danorum videlicet sive Winedorum, ultimam Saxoniae partem sitam, et diversis periculis, et temporalibus videlicet et spiritualibus, interiacentem prospiciens, pontificalem ibidem Sedem fieri decrevit trans Albiam. Unde postquam terram Nordalbingorum laxata captivitate, quam ob multam perfidiam in ipsis Christianitatis initiis patratam per septennium passi sunt, ne locus ille à barbaris invaderetur, Ekeberto Comiti restituere praeceperat, non iam vicinis Episcopis locum illum committere voluit, sed ne quisquam eorum hanc sibi deinceps parochiam vindicaret, ex remotis Galliae partibus quendam Episcopum Amalarium nomine direxit, qui primitivam Ecclesiam ibidem consecraret. Sed et eidem Ecclesiae sacras Reliquias, ac plura ecclesiastica munera, pia largitate specialiter destinare curavit. Postmodum vero captivis optatam ad patriam undique confluentibus, eandem parochiam cuidam Presbytero Heridac nomine specialiter commendavit, quem universae Nordalbingorum Ecclesiae, ne ad ritum relaberentur gentilium, vel quia lucrandis adhuc gentibus locus ille videbatur aptissimus, disposuerat consecrari Archiepiscopum, ut ipsi occasione vel auctoritate summa in ipsis terminis gentium sedulitate praedicandi sancta multiplicaretur Ecclesia, dum vicinorum ipsius novitatis Episcoporum multa latitudinis cura non sufficiebat discurrere per omnia. Delegavit etiam eidem Presbytero quandam cellam *Hrodnace* vocatam, quatinus eidem loco undique periculis circumdato fieret supplementum. Sed quia consecrationem iam dicti viri velox ex hac luce transitus pii genitoris nostri in diebus eius fieri prohibuit, ego autem, quem divina clementia in sedem regni eius asciverat, cum in multis regni disponendis negotiis insisterem, hoc quoque praedicti patris mei studium, velut regni in finibus peractum, minus caute adtenderem, suadentibus quibusdam iamdictam cellam ad Indam monasterium contuli, praedictam vero parochiam vicinis Episcopis interim commendavi. Nunc autem tam propter suprascripta ecclesiastica lucra in gentibus demonstrata, quam et propter votum pii genitoris nostri, ne quid eius studii imperfectum remaneat, statuimus, una cum consensu ecclesiastico, praefata ultima in regione Saxonica trans Albiam, in loco nuncupato Hammaburg, cum universa Nordalbingorum provincia Ecclesiae proprii vigoris constituere sedem ; cui et primum praeesse, atque solemniter consecrari per manus Drogonis Metensis et summi sanctae palatinae dignitatis Praesulis, Ansgarium fecimus Archiepiscopum adstantibus Archiepiscopis Ebbone Remensi, Hetti Treverensi, et Otgaro Mogontiacensi, cum plurimis aliis generali in conventu totius imperii nostri Praesuli-

bus congregatis; assistentibus quoque specialiter et consentientibus atque consecrantibus Helingaudo sive Willerico Episcopis, à quibus iam dictae parochiae partes à nobis sibi olim commendatas recipimus. Cui videlicet Ansgario, quia praefatis in gentibus haec nostris in diebus dignissima in convocatione gentilium vel redemptione captivorum monstrata sunt lucra, tam nostrae quam sanctae Romanae Ecclesiae auctoritate hanc Deo dignam in praefatis gentibus commisimus legationem, ac proprii vigoris ascribere decrevimus dignitatem. Et quia casus praeteritorum cautos nos facit in futurum, ne quisquam Episcoporum aliquam sibi trans Albiam vel alicubi in praedicta parochia vindicet potestatem, certo limite circumscriptum esse volumus, videlicet ab Albia flumine deorsum usque ad mare oceanum, et rursum per omnem Slavorum provinciam usque ad mare quod orientale vocant, et per omnes praedictas nationes Septentrionis. Omnes quoquè paludes infra sive iuxta Albiam positas, cultas et incultas, infra terminos eiusdem parochiae ponimus; ut Transalbiani se et sua ab incursu Paganorum, qui saepe timendus est, securius in his locis occultare queant. Et ut haec nova constructio periculosis in his locis coepta subsistere valeat, quandam cellam *Turholt* vocatam tam huic novae constructioni, quam Archiepiscopi successorumque suorum in gentibus legationi perenniter servituram, ad nostram nostraeque sobolis perpetuam mercedem divinae offerimus maiestati. Homines quoquè qui eiusdem cellae beneficia habere videntur, ab omni expeditione vel militia sive qualibet occupatione absolvimus, ut idem venerabilis Episcopus ad hanc Deo dignam peragendam in provisis temporibus legationem nullum in hoc patiatur impedimentum. Dona vero quae ex eadem cella nostris partibus dare solebant, et nobis quoque successoribusque nostris similiter dari volumus; his exceptis, maius minusve in convocatione Paganorum vel redemptione captivorum, sive eiusdem sedis supplemento multimodis periculis circumdata, vel ibidem Deo militantium solatio, ob amorem Dei et beati Sixti confessoris eius perpetuo delegamus. Res itaque praefatae sedis et iam dicti monasterii sub plenissima defensione et immunitatis tuitione volumus ut consistant ac tueantur, ita ut nullus Iudex publicus aut alia qualibet potestate publica praedita persona de eorum rebus freda, tributa, mansionaticos, vel paratas, aut teloneum, vel fideiussores tollere, aut homines ipsorum tam litos quam et ingenuos super terram eorum manentes distringere, nec ullas publicas functiones aut redhibitiones vel illicitas occasiones requirere vel exigere praesumat. Sed liceat praedicto venerabili Episcopo suisque successoribus, ac omni clero sub eorundem regimine constituto, quietè in Dei servitio degere, et pro nobis proleque nostra atque statu totius imperii divinam misericordiam exorare. Et ut haec

auctoritas sui vigoris perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, et anuli nostri impressione signare iussimus.

Signum Hludouvici piissimi Imperatoris.

Hirminmarus Notarius ad vicem Theodonis recognovit.

Data Idus Maii, anno Christo propitio XXI imperii Domni Hlodeuvici piissimi Augusti, Indictione duodecimâ.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

CHARTA DIVISIONIS IMPERII

Inter Pippinum, Ludovicum et Karolum, filios Imperatoris, data anno Christi DCCCXXXVII. Aquisgrani, in generali Populi Conventu.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Hludouvicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Augustus, omnibus Fidelibus sanctae Dei Ecclesiae, et cuncto catholico Populo, praesenti scilicet et futuro, gentium ac nationum quae sub imperio ac regimine nostro constitutae sunt. Notum fieri volumus omnium vestrum solertiae quod inter dilectos filios nostros Pippinum, Hludouvicum, Karolum, regni nobis à Deo commissi talem divisionem facere decrevimus, ut post nostrum ab hac mortalitate decessum unusquisque illorum scire valeat, si eos divina pietas nobis superstites esse voluerit, quae portio sibi ad tenendum atque gubernandum à nobis adsignata sit. Quam divisionem eo modo describere ac designare volumus, ut singuli iuxta ordinationem nostram et fines regni sui qui in alienigenas extenduntur, cum Dei adiutorio defendere statuant ac studeant, et pacem ac fraternam caritatem inter se custodire valeant. Cuius divisionis modum atque ordinationem talem nobis facere placuit.

Cap. I. Haec autem tali ordinatione disposuimus, ut si post nostrum ab hac luce discessum aliquis eorum priusquam fratres sui diem obierit, et talem filium reliquerit quem populus ipsius eligere voluerit ut patri suo succedat in regni hereditate, volumus ut hoc consentiant patrui ipsius pueri, et regnare permittant filium fratris sui in eo regno quod pater eius frater eorum habuit. Quod si talem filium non habuerit, tunc volumus ut illa pars regni quam idem habebat, dividatur aequaliter inter illos fratres qui superstites remanserint.

II. Placuit etiam inter praedictos filios statuere atque praecipere, propter pacem et concordiam quam inter eos perpetuo permanere desideramus, ut nullus eorum fratris sui terminos vel regni limites invadere praesumat, neque fraudu-

lenter ingredi ad conturbandum regnum eius vel marchas minuendas; sed potius adiuvet unusquisque illorum fratrem suum, pro ut temporis opportunitas permiserit, et auxilium ei ferat contra inimicos eius iuxta rationem et possibilitatem.

III. Nec aliquis ullum hominum fratris sui pro quibuslibet causis vel culpis ad se confugientem suscipiat ad intercessionem pro eo faciendam; quia volumus ut quilibet homo peccans et intercessione indigens, intra regnum domini sui vel ad loca sancta vel ad honoratos homines confugiat, et inde iustam intercessionem mereatur.

IV. Similiter praecipimus ut quemlibet illum qui dominum suum contra voluntatem eius dimiserit, et de uno regno in aliud profectus fuerit, neque ipse Rex suscipiat, neque hominibus suis consentiat ut talem hominem recipiant vel iniustè retinere praesumant. Nec solùm de illis, sed etiam de servis fugitivis statuimus observandum, ut nulla discordiae relinquatur occasio. Sed et hoc praecipimus, ut nullus ex his tribus fratribus, nobis in corpore consistentibus, vel nostrum vel cuiuslibet alterius hominem sacramentum fidelitatis sibi promittere faciat, et per hoc eum vel à nobis vel ab altero domino suo per huiusmodi sacramentum avertat et ad se adtrahat.

V. Quin etiam praecipiendum nobis videtur ut post nostrum ex hac mortalitate discessum homines uniuscuiusque eorum accipiant beneficia, unusquisque in regno domini sui, et non alterius, ne quando per hoc, si aliter fuerit, scandalum aliquod possit accidere. Hereditatem autem suam habeat unusquisque hominum illorum absque contradictione, in quocumque regno hoc eum legitimè habere cognoverit.

VI. Et unusquisque liber homo, post mortem domini sui, licentiam habeat se commendandi inter haec tria regna ad quemcunque voluerit. Similiter et ille qui nondum alicui commendatus est.

VII. De traditionibus autem atque venditionibus quae inter partes fieri solent, praecipimus ut nullus ex his tribus fratribus suscipiat de regno alterius à quolibet homine traditionem vel venditionem rei immobilis, hoc est, terrarum, vinearum, atque sylvarum, servorumque qui iam casati sunt, sive caeterarum rerum quae hereditatis nomine censentur; excepto auro, argento, et gemmis, armis ac vestibus, necnon et mancipiis non casatis, et iis speciebus quae propriè ad negotiatores pertinere noscuntur. Caeteris vero illis hominibus hoc minimè interdicendum iudicamus.

VIII. Si autem feminae, sicut fieri solet, inter partes et regna legitimè fuerint ad coniugium postulatae, non denegen-

tur iustè poscentibus; sed liceat eas vicissim dare et accipere, et adfinitatibus populos inter se sociare. Ipsae vero feminae potestatem habeant rerum suarum in regno unde exierint, quamquam in alio propter mariti societatem habitare debeant.

IX. De obsidibus autem qui propter credentias dati sunt, et à nobis per diversa loca ad custodiendum destinati sunt, nolumus ut ille Rex in cuius regno sunt, absque voluntate fratris sui, de cuius regno sublati sunt, ad patriam eos redire permittat, sed potiùs in futuro in suscipiendis obsidibus alter alteri mutuum ferat auxilium, si frater fratrem hoc facere rationabiliter postulaverit. Idem iubemus et de iis qui ob sua facinora in exilium missi vel mittendi sunt.

X. Si causa vel intentio et controversia talis inter partes propter terminos aut confinia regnorum orta fuerit quae hominum testimonio declarari vel definiri non possit, tunc volumus ut ad declarationem rei dubiae vexillo crucis Dei voluntas et rerum veritas inquiratur, ne umquam pro tali causa cuiuslibet generis pugna vel campus ad exterminationem iudicetur. Si vero quislibet homo de uno regno hominem de altero regno de infidelitate contra fratrem domini sui apud dominum suum accusaverit, mittat eum dominus eius ad fratrem suum, ut ibi comprobet quod de homine illius dixit.

XI. Super omnia autem iubemus atque praecipimus ut ipsi tres fratres curam et defensionem Ecclesiae sancti Petri simul suscipiant, sicut quondam à proavo nostro Karolo, et avo nostro Pippino, et beatae memoriae genitore nostro Karolo Imperatore et à nobis posteà suscepta est, ut eam cum Dei adiutorio ab hostibus defendere nitantur, et iustitiam suam, quantum ad ipsos pertinet et ratio postulaverit, habere faciant. Similiter de caeteris Ecclesiis quae sub illorum fuerint potestate praecipimus ut iustitiam suam et honorem habeant, et Pastores atque Rectores venerabilium locorum habeant potestatem rerum quae ad ipsa pia loca pertinent, in quocunque de his tribus fratribus illarum Ecclesiarum possessiones fuerint.

XII. Quod si de his statutis atque convenientiis aliquid casu quolibet vel ignorantiâ, quod non optamus, inruptum fuerit, praecipimus ut quam citissimè secundùm iustitiam emendare studeant, ne quando propter dilationem maius damnum possit adcrescere.

XIII. Haec autem omnia ita disposuimus atque eo ordine adfirmare decrevimus, ut quandiù divinae maiestati placuerit hanc corporalem nos agere vitam, potestas nostra sit super à Deo conservatum regnum atque imperium istud, sicut hactenùs fuit, in regimine atque ordinatione et omni dominatione regali et imperiali, et ut obedientes habeamus praedictos filios

nostros atque Deo amabilem populum nostrum cum omni subiectione quae patri à filiis et Imperatori ac Regi à suis populis exhibetur. Et si aliquis ex his tribus filiis nostris per maiorem obedientiam, ad bonam voluntatem inprimis Deo omnipotenti ac postea nobis placere cupiens, morum probitate promeruerit ut ei maiorem honorem ac potestatem conferre delectet, et hoc volumus ut in nostra maneat potestate ut illi de portione fratris sui qui non placere curaverit et regnum et honorem ac potestatem augeamus, et illum talem efficiamus qualiter ille propriis meritis dignus ostenderit.

XIV. Hoc postremo statuendum nobis videtur, ut quicquid adhuc de rebus et conventionibus quae ad profectum et utilitatem eorum pertineant, his nostris decretis atque praeceptis addiderimus, volumus sic à praedictis dilectis filiis nostris observetur atque custodiatur sicut ea quae in his iam statuta atque descripta sunt custodire et conservare praecipimus. *s)*

Ad Aquitaniam totam inter Ligerim et Sequanam et ultra Sequanam pagis XXVIII, id est, Catalonis, Meltianum, Ambiensis, et Pontivus usque ad mare.

Ad Baiuvariam, Toringiam totam, Ripuarios, Atrarios, Saxoniae, Frisiae, Ardenna, Hasbania, Bragmento, Franderes, Mempiscon, Metunenti, Amau, Austerban, Adertensis, Tervuanensis, Bolensis, Quentovico, Camalecensis, Virdomadensis.

Ad Alamaniam totam Burgundiam, excepto quod Pippino datum est, totam Provinciam, et totam Gotiam, et de ista media Francia Warensis, Ungensis, Castrensis, Potiano. Remegensis, Laudunensis, Mosellis, Treveris.

Baluzius hoc loco inseruit quinque Ludovici Pii capitula ex lege Longobardorum excerpta. Nos ea omisimus, quia infra in editione huius Legi iusto suo ordine invenientur.

---

s) In his quae sequuntur multa hauddubie menda sunt, multa mutila. Quia tamen Pithoeus ea invenit in vetustissima membrana, et reperta quoque sunt in veteri scheda qua nos usi sumus, putavimus praetermittenda non esse. *Baluzius.*